

... NE POMOVI

... RANJE OPT ... LIČKO ...

Izdavač:
OPĆINSKI ODBOR SAVEZA UDRUŽENJA BORACA
NARODNOOSLOBODILAČKOG RATA TITOVA
KORENICA

Autor:
PUZIĆ MILOŠ

Redakcijski odbor:
ŠUPUT VASILIJE, RAPAČ MILAN, DRAKULIĆ NIKOLA

Lektor:
LALIĆ NIKOLA, BUBALO KATA

Korektor:
LALIĆ NIKOLA, ČANAK MILE

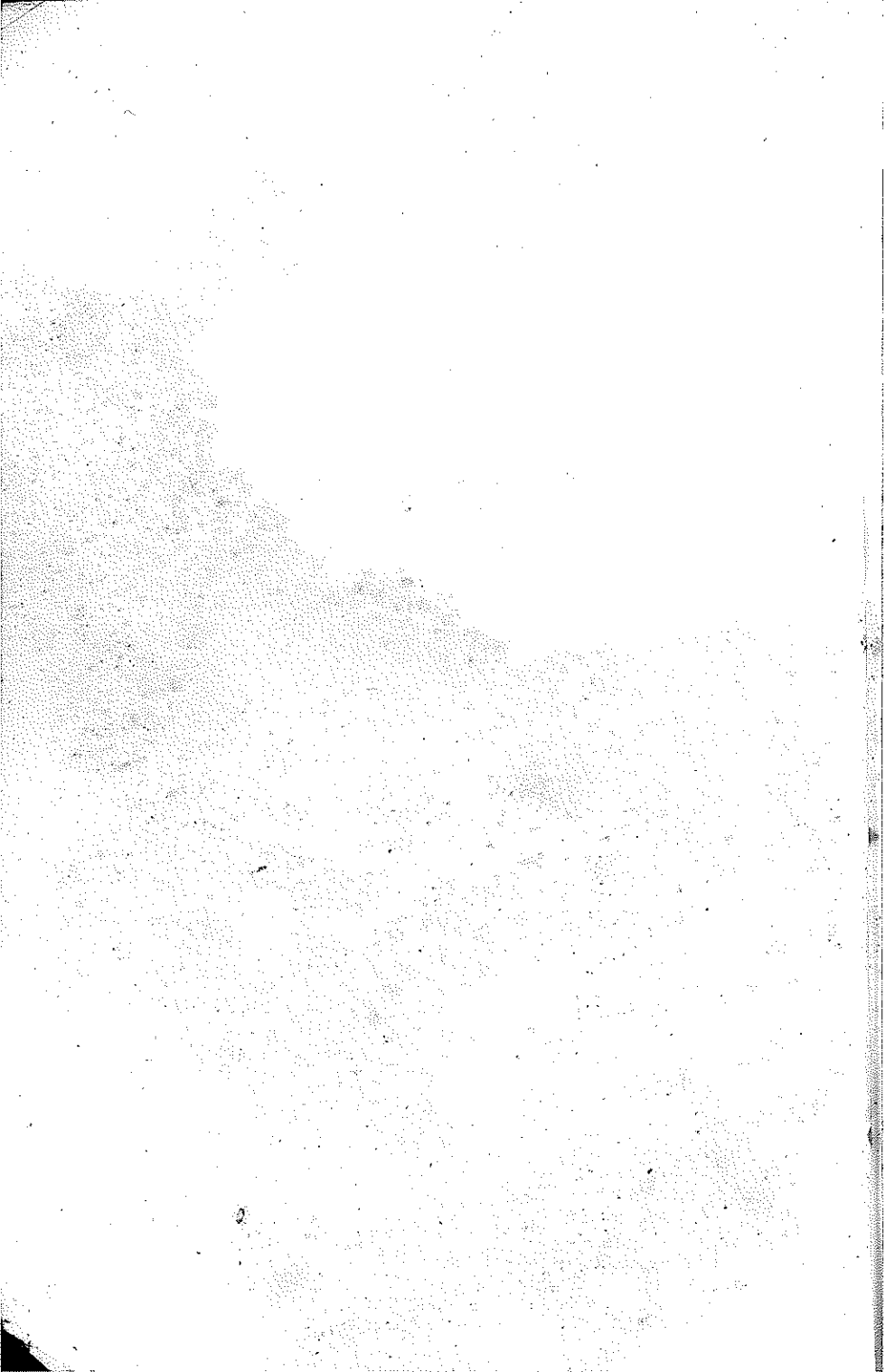
Recenzent:
ŠUPUT VASILIJE

MILOŠ PUZIĆ

DA SE NE PONOVI

RATNA KRONIKA
RANIJE OPĆINE LIČKO PETROVO SELO

Titova Korenica, 1985.

PREDGOVOR

I

Mnoge krajeve i naselja naše zemlje u toku drugog svjetskog rata, zbog mnogih već znanih, utvrđenih i dokazanih okolnosti, zadesile su strahote uništavanja i razaranja, a iznad svega užasna stradanja najdragocjenijeg kapitala — ljudskih života.

Za općinu Ličko Petrovo Selo, kao sićušan segment u tim relacijama, poznavalac prilika lako će utvrditi nepobitnu, tragičnu činjenicu da se, srazmjerno broju podnetih žrtava u ratnim godinama, prema ukupnom broju stanovnika izdvaja iz bilo kakvog jugoslavenskog ili regionalnog prosjeka, jer je gotovo svaki treći stanovnik, pa i više, ličkopetroseljske općine nestao u vihoru rata.* Nad njegovim narodom frankovačko-ustaške horde, pod okriljem fašističkih okupatora, izvršile su gotovo besprimjeran genocid. Nema, valjda, kod nas primjera da je u ratnim danima, u užim okvirima (na teritoriji jedne male općine) zbog ličnih i porodičnih tragedija, stradanja cijele porodice, jedan broj pojedinaca — žena i muškaraca, u momentima duševnog rastrojstva, sam sebi oduzeo život. Nije ovdje bio u pitanju, kao uzročnik takve pojave, nekakav raniji urođeni fatalizam, kao fenomen tih ljudi ili kraja.

Za razliku od većine susjednih općina, sela i naselja, petroseljska općina se izdvaja nizom svojih specifičnih okolnosti u kojima je bitisala, a od kojih su neke bile fatalne po nju i njen narod u toku rata.

* Jugoslavenski prosjek nastradalih u II svjetskom ratu je svaki deveti stanovnik (uključujući i pripadnike domaćih izdajničkih formacija).

Prva se odnosi na njen geostrategijski položaj. Planinom Plješevicom i obroncima Male kapele (Medvjedakom) odvojena je od ličke visoravni i Like kao cjelina, dok je Petroseljanskim poljem otvorena prema bihačkoj dolini. Preko njene teritorije prelazi nekoliko puteva, cesta sa raskrsnicom u Ličkom Petrovom Selu, veoma značajnih u vojnom smislu u to vrijeme, bez obzira na njihovu makadamsku podlogu. Njena teritorija nalazi se na tromedi Like, Bosne i Korduna, na vjetrometini preko koje su prelazile i harale sve okupacione i kvislinške horde u drugom svjetskom ratu.

Nalazeći se na tromedi Like, Korduna i Bosne, petroseljsku općinu povezuju sa navedenim krajevima značajni putevi i saobraćajnice, za ratne prilike dobrog kvaliteta, što je za okupatorske i kvislinške posade u Bihaću, preko Ličkog Petrovog Sela i Slunja u pravcu Karlovca i obrnuto, te snage stacionirane u Otočcu i Korenici preko Prijeboja i Ličkog Petrovog Sela u pravcu Bihaća i Karlovca, bilo od izuzetnog značaja, radi brzih intervencija motorizovanim i drugim snagama. Često je to za narod ovog kraja imalo fatalne posljedice, jer se nije blagovremeno mogao evakuisati ili na brzinu izbjeći pred iznenadnom i brzom pojavom neprijatelja.

Držanjem jakih, utvrđenih ustaških uporišta u Ličkom Petrovom Selu, Izčiću, Vagancu, Rakovici, itd. razdvajala se slobodna partizanska teritorija na tri pokrajine, a pomenuta uporišta istovremeno su predstavljala čvrstu predstražu okupatorskim snagama u Bihaću, Slunju i Korenici. Zato su ova ustaška uporišta, od osnutka tzv. Nezavisne Države Hrvatske pa sve do konačnog oslobođenja naše zemlje, bila posjednuta jakim snagama najokorjelijih ustaških zlotvora. Svojevrsan je kuriozitet da su u završnim operacijama jedinica JA za konačno oslobođenje zemlje, prije oslobođena mnoga veća naselja i gradovi u široj okolini, nego što su Ličko Petrovo Selo, Vaganac i Slunj.

Druga specifičnost Ličkog Petrovog Sela je u tome, što mu je etnička pripadnost lička, dok mu je geografska karakteristika – bosanska. U svemu gravitira Bihaću. Do rata je čak na putokazu postavljenom ispod kuće Vujice Balaća stajala oznaka: »Ličko Petrovo Selo, srez Bihać, banovina Vrbaska«. Dakle, selo ličko, a Bosna. Činjenica je međutim, da je, valjda od pamtivijeka, mentalitet Petroseljana bio lički, da se ni u čemu ne razlikuju od ostalih Ličana, da su se vazda osjećali Ličanima. Kod njih je u potpunosti zastupljen lički folklor (narodne nošnje, pjesme, igre i kola),

narodni običaji, sjela i prela, govorni jezik, itd. To je sa svoje strane vjerojatno bio djelimičan povod za izačićke ustaše da tu »pripadnost« Petroseljani plate u krvi.

Slijedeća je karakteristična osobenost Petroseljana u tome, što im politička opredijeljenost nije bila oštro izražena, niti je bilo značajnije prevaga na stranu vladajućih političkih partija, ili onih u opoziciji. Jer, i ono nešto činovništva u općinskim i drugim ustanovama činili su pripadnici dviju nacionalnosti (srpske i hrvatske), koje su naseljavale selo. Ljudi su radili i živjeli, mada mukotrпно i tegobno, složno i u saradnji. Niti »dnevna«, niti »državna« politika nije ih mnogo zaokupljala. Gotovo da se nije znalo za nekakav iole izražajni nacionalizam ili šovinizam, bilo s jedne, bilo s druge strane. To se, također, može tvrditi i za odnose susjednih sela, tj. Ličkog Petrovog Sela i Izačića (dakle, srpskog i muslimanskog). Međusobno se ženilo i udavalo (misli se na Srbe i Hrvate), kumovalo i posjećivalo o slavama i Božićima, učestvovalo u zajedničkim radovima i mobama, itd. Ako je i bilo rijetkih ranijih austrofila, a kasnije frankovaca, ili na drugoj strani poneki velikosrpski orijentisan pojedinac, i ako su čak održavani rjeđi kontakti među istomišljenicima – frankovcima u susjednim naseljima (Mićo Barić u Ličkom Petrovom Selu, Marko Kolaković na Prijeboju, Idriz Delić u Izačiću i sl.), to je imalo karakter duboko skrivenog podzemlja i nije se javno odražavalo na ljude. Moglo bi se reći da je jedini rjeđi incident znao nastati između žandara i seoskih momaka, zato što bi ovi potonji vraćajući se o ponoći kući sa prela remetili »javni red i mir« svojom složnom i melodičnom pjesmom.

Nakon ovoga što je prethodno rečeno, umjesno je postaviti pitanje – otkuda onda fakat da su petroseljske, vaganačke, prijebojske i izačićke ustaše bile do te mjere okrutne u zločinima i dosljedne u odanosti Paveliću i njegovoj kvislinškoj tvorevini, te su mogle nemilice i na najsvirepiji način uništavati dojučerašnje dobre prijatelje, komšije i poznanike, nekaku djecu, bolesne, stare i iznemogle, dakle, sve što im je došlo pod ruku.

Potpuni odgovor na ovo pitanje bi svakako zahtijevao bolje poznavanje pripremanja ovih zločinaca, svih negativnih utjecaja kojima su mnogi ranije bili izloženi, djelimično zločinačkoj ustaškoj indoktrinaciji itd. No, vjerovatno da je presudno bilo to, što su ustaše kolovođe ovim najčešće degenerisanim probisvjetima i ljudima bez savjesti i morala, bez karaktera i poštenja, obećavali »kule u vazduhu« kada se istrijebi srpsko stanovništvo. Na mno-

gim javnim zborovima i drugim prigodama govorili su im: »Ubij i opljačkaj, otmi i prisvoji, i nikome ni po kakvom zakonu nećeš odgovarati.« To je bila realnost i logika fašističkih satrapa i njihovih ustaških i drugih slugu.

Cinjenica je također, da je siromaštvo potencijalna podloga da ljudi olako podlegnu lažnim obećanjima i demagogiji. A znatan broj ustaških ubica potjecao je iz tog sloja ljudi. Preko takvih je najlakše bilo ostvariti određene mračne ciljeve.

II

Za Ličko Petrovo Selo, kao i za većinu ličkih sela, može se reći da je od 1941. do 1945. godine predstavljalo neprekidno ratno poprište. Bobene akcije, prodori i ofanzive neprijatelja, a njih nije bilo malo, koje su počinjale iz bihačke kotline ka Lici i obratno, kao i one od Karlovca i Slunja ka Korenici i obratno, nisu mogle zaobići Ličko Petrovo Selo zbog njegovog geografskog položaja, što je stanovništvo u krvi plaćalo. Svaki upad neprijatelja u sela ostavljao je iza sebe pustoš, novoprolivenu krv, preživjelo stanovništvo bez hrane. Ni jedne od četiri ratne zime, stanovnici sela nisu u svojim bajtama u miru dočekali naredno proljeće. Sve ratne godine »domovi« njegovih stanovnika bile su najčešće šume planine Plješevice i Male Kapele (Medvjedak). U zbjegovima se živjelo i umiralo, ali ne i pokolebalo i pokleklo.

Pored užasnih ljudskih stradanja i nesebičnog angažovanja u NOB-i, stanovnici općine Ličko Petrovo Selo podnijeli su i velike materijalne žrtve u toku rata, bilo da je riječ o pokretnoj, bilo o nepokretnoj imovini, o čemu uvjerljivo govore podaci dati u ovoj knjizi.

Sigurno je da nema preživjelog Petroseljanina, koji ne nosi na srcu neizlječivu ranu zbog izgubljenih i stradalih ljudskih života, bilo članova najuže porodice, bilo drugova i prijatelja, i da ničim ne mogu nadoknaditi ove ogromne gubitke. No, izyjesna im je utjeha što su oni najkrvoločniji i većina drugih »domaćih« ustaških zločinaca, za svoje zločine još u toku rata, a neki po sudskim presudama neposredno poslije rata, platili glavom i nisu uspjeli da zajedno sa svojim pokroviteljima, fašističkim okupatorima, napuste našu krvlju natopljenu zemlju. Među njima su i naokorjeliji

»domaći« monstrumi tipa Miće Barića, Luke Tomljenovića, Silvestera Rukavine-Čajka, Pere Bobinca-Parcela, braće Špehar, Milana Krekovića, Petra Grgića, Luke i Milobara Mažara, te učitelja Idriza Delića iz susjednog sela Izačića i mnogih drugih.

Njihova zlodjela i po zlu poznata imena pamtiće se pokoljenjima. Istovremeno, potvrda su nepobitne istine da je pravda spora ali dostižna, da zločini ne mogu izmaći sudu naroda i ostati nekažnjeni.

Novi Beograd, 1984. godine

Vasilije Šuput

Mili moji
... mogu li suze Vaše i moje Koranu
nepresušnom učiniti? A kletve moje
i Vaše ... Mogu li kletve, kao
gromovi nebom, prenjeti poruku
bogu ... i RAZUMU ?!

Vaš Miloš

UVOD

U ovoj knjizi nastojao sam da opišem ljude i njihov život uoči drugog svjetskog rata, masovno stradanje naroda tokom rata i njegovo učešće u NOB-i i revoluciji. Naročito sam želio da opišem stradanje nevinog naroda, ljudi, žena i djece. Ovo sam učinio zato što je narod petroseljske općine pretrpio takve ljudske i materijalne gubitke i preživio takve ratne golgote, koje je teško opisati. U četvorogodišnjem ratu nestao je više nego svaki treći njen stanovnik. Okupator, a naročito njegove sluge ustaše, od prvog do posljednjeg dana rata okomile su se na srpski živalj svim mogućim sredstvima prinude i uništavanja, počev od laži, prevara, tjeranja na prisilni rad, odvođenje u logore i masovnih streljanja i ubijanja, iseljavanja (»Srbi za Srbiju«) i pljački cjelokupne imovine, do spaljivanja domova i gospodarskih zgrada.

Isto tako, nastojao sam opisati kako je ovaj obespravljeni i izmrcvareni narod podnosio stradanja, kako se suprotstavljao fašističkom teroru, uključio u NOB i revoluciju, u njoj aktivno učestvovao i dao svoj veliki doprinos za ovo što danas imamo-slobodu. Njegov udio, ljudski i materijalni, bio je zaista veliki s obzirom na to što je doživio. Iz svoje sredine narod je dao u jedinice NOV-e oko 336 sinova i kćeri, od kojih je svaki treći dao svoj život.

Zlodjela neprijatelja nad narodom bila su velika, zločini po načinu izvršenja raznovrsni (strijeljanja, ubijanja, klanja, vezivanja za zaprežna kola, spaljivanja, pljačkanja, iseljavanja i sl.), po mjestu izvršenja svakojaka (nad jamama i bezdanima, u crkvama i kućama, po njivama i poljima), masovna, porodična i pojedinačna. Strijeljani su mladi i stari, svuda i svagdje gdje god bi ih zločinci uhvatili.

Pored okupatora i njegovih sluga, na iscrpljeni narod okomila su se i sva druga zla koja rat donosi: tifus, glad, zima, neprijateljske kaznene ekspedicije i trupovi, ofanzive i protuofanzive, bombardovanja, zaostala eksplozivna srdstva i sve druge nedaće, a žrtve su im bila djeca i žene, stari i nejaki. Ginuli su i umirali po selima širom Like, Korduna, Banije i Bosanke krajine, svuda tamo gdje ih je ratni vihor odnio. Ovaj drugi narodni neprijatelj, uzeo je oko 400 života, mahom dječijih.

S obzirom na to da se piše o strahovitom teroru sa nizom masovnih, grupnih, porodičnih i pojedinačnih zločina, od kojih je po svireposti jedan teži od drugoga, vršenih tokom cijelog rata sa različitim intenzitetom na širem prostoru nego što je bio općinski atar, u kome su žrtve bile djeca od kolijevke pa do ljudi zašlih u pozno doba starosti, itd., očito je da u ovoj knjizi nisu obuhvaćena sva ta zvjerstva i postupci okupatora i slugu im ustaša, nad nevinim narodom petroseljske općine. Ako se dodaju i sva druga zla, koja je rat donio ovome narodu (bolest, glad, seobe, bježanja itd.), onda je zbilja teško to sažeti, sveobuhvatno, i svaki slučaj ponaosob obraditi u ovoj knjizi, i pored svih nastojanja autora i pojedinaca koji su mu u tome pomagali.

Izostavljeni i neopisani događaji, slučajevi, fragmenti i sl., nisu posljedica nehtjenja autora da ih opiše, već iz neimanja izvornih dokumenata, podataka, tačnih i pouzdanih kazivanja neposrednih učesnika u tim događajima i dr. Zato se očekuje od učesnika NOR-a, preživjelih sugrađana iz tog perioda, kao i mlade generacije, da na osnovu novih dokumenata, saznanja i kazivanja, dopune ovu knjigu novim izvornim dokumentima, fotografijama i kazivanjima. Prilikom pisanja knjige autoru su nedostajala:

– Neprijateljska izvorna dokumenta u vidu naredbi, odluka ili dokumenata drugog sadržaja, koja su se odnosila na masovna streljanja i ubijanja i druge svirepe postupke prema srpskom žilju petroseljske općine. Vjerovatno da takvih dokumenata ima, iako je neprijatelj nastojao da iza svojih zlodjela ne ostavlja trag, posebno pisani;

– Naša izvorna, ratna ili poslijeratna, dokumenta koja obrađuju ovu materiju. Učesnici u ovim događajima nisu vodili dnevnike, zapisnike, bilo kakve zabilješke ili zapise, koji bi se u ovu svrhu mogli koristiti;

– Poslijeratna pisana građa u vidu članaka, opisa, kazivanja ili

sl., o tragediji naroda u toku rata i njegovom učešću u NOR-u i revoluciji. Izuzetak su tri kucane stranice u knjizi »Kotar Korenica i Udbina u NOR-u i socijalističkoj izgradnji« i oko devet stranica u »Vojnoistrijskom glasniku broj 5/65". Tu je isušve malo rečeno o narodu koji je doživio tolike nedaće;

– Točna i pouzdana kazivanja jednog dijela sugrađana, od kojih se očekivalo da mogu dati odgovarajuće podatke. Mnogi događaji ili njihovi fragmenti manje ili više su zaboravljeni, sjećanja izbljednula, slučajevi se međusobno zamijenili po mjestu i vremenu itd. Sve je to i razumljivo, s obzirom na sve nevolje kroz koje su ovi svjedoci prošli, šta su sve vidjeli i preživjeli. Osim toga i vrijeme je učinilo svoje. Od tih događaja do danas, prošlo je mnogo godina;

– Kazivanja i izjave pojedinih drugova, neposrednih učesnika, u vrlo važnim i značajnim događajima, koji su poginuli u toku rata ili poslije rata umrli;

– Predratne i ratne fotografije, crteži i druga dokumenta, koja bi u ovu svrhu mogla korisno poslužiti.

U nedostatku prethodno pomenutih podataka, kao izvori za pisanje ove knjige, poslužili su mi slijedeći dokumenti, članci, izjave i podaci:

– spiskovi žrtava fašističkog terora i palih boraca NOR-a dati u knjizi »Kotar Korenica i Udbina u NOR-i i socijalističkoj izgradnji«

– Knjiga »Druga lička brigada«, izdanje 1983. godine (dio koji se odnosi na prvo oslobađanje Ličkog Petrovog Sela 1942);

– Vojnoistorijski glasnik broj 5/65 (djelimično korišteni podaci iz članaka »Ličko Petrovo Selo u prve dvije godine NOR-a«, autor kapetan bojnog broda Rapajić Milan);

– izjave drugova pobjeglih sa strijeljanja i izbavljenih iz ustaškog zatvora; izjave živih drugova date su u pismenoj formi i ovjerene njihovim potpisom;

– Izjave očevidaca pojedinih događaja, kao što je bjekstvo Mirka Vlasisavljevića i Mike Studen sa strijeljanja, slučaj porodice Dušana Price, formiranja partizanskih dječijih domova i sličnih slučajeva; Izjave živih očevidaca u vrijeme pisanja knjige, date su u pismenoj formi sa ličnim potpisom:

– spisak žrtva umrlih od raznih ratnih posljedica (tifusa, gladi, zime, minsko-eksplozivnih sredstava i dr), obrađen u knjizi »Kotar Korenica i Udbina u NOR-u i socijalističkoj izgradnji«;

– kazivanja mojih suboraca i pojedinih sugrađana, preživjelih

ratnih partijsko-političkih radnika i članova NOO, kao i sopstveno sjećanje na te ratne dane.

Zahvaljujem drugaricama i drugovima koji su mi na bilo koji način pomogli pri obradi ove knjige: u davanju podataka, izjava i sugestija; ukazivanjem na izvore; osvjetljavanju pojedinih događaja radi konkretnije, sveobuhvatnije i cjelovitije obrade; ustupanjem fotograija; konkretnijoj i potpunijoj obradi spiskova žrtava fašističkog terora i palih boraca NOR-a, tehničkoj obradi knjige i drugoj pomoći.

Na kraju, mišljenja sam da je bilo krajnje vrijeme da se nešto više kaže i zapiše o stradanjima našeg naroda, naših sugrađana i suboraca i njihovom učešću u NOR-u i revoluciji. I na ovaj način smo dužni i obavezni sačuvati uspomene na ogromne žrtve okupatora i njegovih slugu, na one divne drugove, koji dadoše svoje živote boreći se za slobodu u sastavu jedinica NOV-e širom Jugoslavije. A na mladima je obaveza, da krvlju stečenu slobodu čuvaju, da njeguju bratstvo i jedinstvo i da ne dozvole da se dogodi ono što se njihovim precima dogodilo 1941-1945., i da oni nikad više ne pišu knjige ovakve i slične sadržine.

Autor

I

**OPĆINA LIČKO PETROVO SELO
UOČI II SVJETSKOG RATA**

Općina Ličko Petrovo Selo bila je u sastavu sreza Bihać, bavnovina Vrbaska, vojni okrug Otočac. Sačinjavala su je ova sela i zaseoci:

- Ličko Petrovo Selo,
- Deriguz (poslije rata Novo Selo),
- Željava,
- Rešetar,
- Arapov Do,
- Zaklopača
- Lisina,
- Gornji i Donji Vaganac.

Pred drugi svjetski rat u općini je živjelo oko 4.500 stanovnika, i to 70% srpske i 30% hrvatske nacionalnosti. Budući da nije bilo nikakve industrije, oko 95% stanovništva bavilo se zemljoradnjom i stočarstvom. Ostali dio stanovništva oko 5%, bavio se trgovinom (na malo i veliko) ili zanatstvom, radio u općinskim i drugim državnim službama. Na teritoriji općine postojale su slijedeće državne ustanove, privatne uslužne zanatske i druge radnje:

- općinska uprava,
- dvije četvorogodišnje osnovne škole (jedna u Ličkom Petrovom Selu, a druga u Gornjem Vaganacu),
- sreski sud,
- srpska štedionica DD,
- katastarska uprava,
- ambulanta,
- pošta, telegraf i telefon,
- žandarmerijska stanica,
- sedam privatnih trgovačkih radnji (4 u Ličkom Petrovom Selu, 2 u Gornjem Vaganacu i 1 u Željavi),
- šest privatnih birtija - kafana,
- dvije crkve (pravoslavna u Ličkom Petrovom Selu i katolička u Gornjem Vaganacu) i
- nekoliko uslužnih privatnih zanatskih radnji (1 pekarska, 1 brijaučka, 3 mesarske, 3 obuauarske, 1 krojačka i 4 kovačko-potkivačke).

Ličko Petrovo Selo uoči rata (uži centar)

Trgovačke radnje i birtije bile su u posjedu ljudi sa teritorije općine, dok su uslužne zanatske radnje držale uglavnom zanatlije koje su došle sa strane, tj. iz drugih krajeva. Tako je pekaru držao Đuro Čavec, brijračku Rudi Tonči i obučarsku Petar Kolenc, sva trojica rodnom iz Zagorja. Jednu obučarsku radnju držao je Esad Midžić (Iso) iz Bihaća, a jednu Ivica Mažar sa Prijeboga. Mesnicu je držao Dragan Smolčić rodnom iz Otočca. Bilo je i drugih »došljaka«. Iako je sa teritorije općine otišlo mnogo mladića na izučavanje raznih zanata, samo se Đuro Bobić, krojač, vratio po završenom zanatu u rodni kraj, dok su ostali uglavnom ostali tamo gdje su izučavali zanate. Većina njih postali su dobri majstori svog zanata – krojači, stolari, mesari, limari, sajđžije, pekari, moleri, brice, precizni mehaničari i druge zanatlije, ali u »tuđini«. Najviše ovih zanatlija živi i radi u Beogradu, a ima ih i u drugim mjestima širom zemlje.

Jednom nedjeljno, utorkom, a kasnije četvrtkom, u centru Ličkog Petrovog Sela bio je pazarni dan, kada su bile otvorene stočna i žitna pijaca-sajam. Pijace su bile dobro snabdjevene i posječene. Na njima se prodavala i kupovala domaća stoka i poljoprivredni proizvodi. Posjećivali su ih trgovci i nakupci iz susjednih sela i šire, iz Like, Korduna i Bosanske Krajine.

Tako je Ličko Petrovo Selo sa svojim ustanovama, trgovinama, uslužnim i zanatskim radnjama i pijacama, izgledalo kao lijepa varošica. Relativno dobro razvijena putna mreža za to vrijeme, zdrava pijaća voda, odličan vazduh, lijep kestenov drvoređ i drugi uslovi, davali su mu, s pravom, naziv »varoš«. U vrijeme vjerskih praznika narod i omladina iz susjednih sela i šire okoline rado su dolazili u Ličko Petrovo Selo na igranke, lička kola i zabave, na kojima su osim razonode često obavljane zaruke i svadbe. Obično su posjetioci govorili: Došli smo u grad na igranku, na zabavu, pijacu, trgovinu i sl.

Teritorija općine nalazi se u sjeveroistočnom dijelu Like, na tromeđi Bosne, Like i Korduna. S juga i jugozapada ograničena je planinama Plješevicom i Malom kapelom (Medvedjak), sa sjevera rijekom Koranom, dok se prema istoku pruža Petroseljsko polje. Preko nje prelaze četiri ceste sa raskrsnicom u centru Ličkog Petrovog Sela. Ove ceste, iako sa makadamskom podlogom, bile su od banovinskog značaja, jer su povezivale teritorije dviju banovina, Savske i Vrbaske, odnosno Kordun, Liku i Bosansku krajinu. Svaka od ovih cesta imala je svoje cestare – putare, koji su se starali o njihovom kvalitetu i prohodnosti. Na njihovom održavanju, pored plaćenih cestara, bilo je angažovano i stanovništvo. Svako domaćinstvo znalo je svoju dionicu ceste koju je zimi čistilo od snijega, a u ostalim godišnjim periodima na te dionice navozilo kamen, tucalo ga i posipalo po cesti. To je bila jedna vrsta obaveznog godišnjeg državnog (općinskog) poreza svakog domaćinstva, koji se davao u vidu fizičkog rada na cestama. Domaćinstva koja ovu obavezu nisu mogla, ili nisu htjela obavljati u fizičkoj radnoj snazi (trgovačke, službeničke, zanatlijske i neke druge porodice), bila su dužna i obavezna da je izmire u novcu, ili da plate tuđu radnu snagu da u njihovo ime ispuni date obaveze.

Ceste Ličko Petrovo Selo – Zavalje – Bihać (ispod obronaka planine Plješevice) i Ličko Petrovo Selo – Izačić – Bihać (preko Petroseljskog polja), povezivale su općinu Ličko Petrovo Selo sa Bihaćem, kao sreskim, administrativnim i veoma jakim privrednim centrom u to vrijeme. Obje ove ceste bile su od posebnog značaja za žitelje petroseljske općine jer su im služile za prevoz poljoprivrednih i stočarskih proizvoda do bihaćke pijace, prevoz ogrevnog drveta do Bihaća, kao najkraća putna veza sa željeznicom i za prevoz druge robe u oba pravca.

Cesta Ličko Petrovo Selo – Rakovica – Slunj – Karlovac, sem što je povezivala Liku sa Kordunom, bila je od velikog značaja i za narod ove općine. Njome je on odgonio stoku na daleko poznate stočne pijace u Rakovici i Slunju, odvezio žito na meljavu u privatne mlinove, konoplju na potapanje i drvo, oblovinu, na rezanje u pilane na rijeci Korani.

Cesta Ličko Petrovo Selo – Prijeboj – Korenica, odnosno Ličko Petrovo Selo – Prijeboj – Plitvička jezera, bila je jedina cestovna veza sa unutrašnjošću Like i sa Plitvičkim jezerima, kao turističkim mjestom. Sem toga, ova cesta je služila za izvoz ogrevnog i oblovg drveta sa planine Plješevice i Male Kapelle.

Bez obzira na to što su pomenute ceste bile sa makadamskom podlogom, po njima je obavljan svakodnevni autobusni poštanski saobraćaj na linijama: Karlovac – Slunj – Ličko Petrovo Selo – Bihać, Karlovac – Slunj – Ličko Petrovo Selo – Korenica, Bihać – Ličko Petrovo Selo – Korenica i povratno. Poštanski saobraćaj se odvijao redovno, osim u zimskim uslovima za vrijeme većih vremenskih nepogoda, kao što su velik snjeg, snježni nanosi i smetovi.

Sve ove ceste, bez obzira na to što ih je narod koristio isključivo uz pomoć konjske i volovske zaprege, imale su velikog značaja u svakodnevnom životu ovih ljudi. Lakše i brže se dolazilo do obradivih njiva, livada i polja, pijaca i industrijskih centara, bolnica, škola itd. Nešto teže bilo je stanovnicima sela Lisine, Zaklopače i Arapovog Dola, jer su se za izlazak na pomenute ceste služili lokalnim, vrlo lošim, kolskim putevima, namjenjenim isključivo za zapregu.

U ovom kraju vlada kontinentalna klima, nešto blaža od klime koja vlada na ličkoj visoravni, jer se teritorija petroseljske općine nalazila na oko 400 m nižoj nadmorskoj visini u odnosu na ličku visoravan. Inače, zime su duge, vrlo hladne i sa velikim snježnim padavinama. Najviše vodenog taloga padne u proljeće i jesen, kada su kiše češće i obilnije. Uzevši u cjelini, klima je jako dobra i zdrava, što pogoduje rastu zdravih i snažnih ljudi.

Najbliža rijeka Korana, od velikog je značaja za ovaj kraj. Ne samo što su na njoj postojali mlinovi i pilane, veoma važni za narod, već je njena voda korišćena kao pijaća za vrijeme sušnog perioda, za pojenje stoke, valjanje biljaca bičaša i sukna. U njeno korito slivale su se vode Barića i Kuruzovića pećing, u vrijeme veli-

kih kiša i topljenja snijega.

Na sjeverozapadnim padinama Cesarova Kamena, u zaseoku Barići, postoji Gornja i Donja Barića pećina. Skoro svakog proljeća poslije otapanja snijega, kao i za vrijeme obilnih kiša, izliva se Donja pećina i u svom toku uzanim koritom plavi veći di Petroseljskog polja, i to baš njegov najplodniji dio, tzv. Vodoplavine, ili kako narod kaže Doplavine. U koliko su količine pećinske vode velike i Vodoplavina ih ne može primit, višak vode otiče dalje preko Petroseljskog polja, ispod Studenog brijega, preko Rešetarskih dolova i Krivodola, pored Kuruzovića pećine do Pašina Luke, gdje se uliva u Koranu. Rešetarski dolovi su, u stvari, napuštena riječna korita, što je osobito izraženo u jednom njihovom dijelu. To je rijedak prirodni fenomen, važan ali nedovoljno ispitan.

U Gornjem Vaganu, u zaseoku Kuruzovići, nalazi se Kuruzovića pećina koja se kao i Barićeva izliva u proljeće poslije otapanja snijega, ili u toku godine nakon velikih i dugotrajnih kiša. Tok joj je znatno kraći od toka vode Barića pećine i plavi znatno manje površine, ali veoma plodne zemlje, takozvane Pašine Luke. Interesantno je pomenuti da se vode obje pećine, i Barića i Kuruzovića, sastaju i ulivaju na istom mjestu u rijeku Koranu.

Snabdijevanje stanovništva pitkom vodom bilo je relativno dobro. U Čujić Krčevini postoji prirodni izvor zdrave, čiste i veoma pitke vode. Još 1831. godine izvor je kaptiran i od njega do potrošača u petroseljskoj općini izgrađen vodovod, koji se sastoji od položenih vodovodnih gvozdjenih cijevi, račvi, rezervoara, česmi (narod ih zove bunari) i drugih pratećih objekata. Zbog malog kapaciteta cijevi i rezervoara, lošeg održavanja i korišćenja vodovodnog sistema u cjelini, a naročito u vrijeme ljetnih suša, neka sela u općini često su ostajala bez pijaće vode, kraće ili duže vrijeme. Stanovnici sela koja su povremeno ostajala bez vode (Željava i Vaganac), snalazili su se na razne načine – dovozom vode u buradima iz najbližih česmi (bunara) koje su imale vodu, zatim iz Korane i na druge načine. Stanovnici sela i zaselaka (Lisina i Zaklopača) koji uopće nisu imali vodovod, snabdijevali su se – izgradnjom sopstvenih šterni, dovozom u buradima sa najbližih česmi u Ličkom Petrovom Selu i slično.

Petroseljsko polje sa svojim Krivodolom i Vodoplavinom, zemljište ispod padina planine Plješevice, Vaganacko polje, okućnice i potkućnice, čine žitnicu ovog kraja. Na ovom zemlji-

štu uglavnom uspijevaju sve ratarske kulture, kao što su pšenica (ozima i jara), kukuruz, raž, ječam, zob i proso (žuto i crno). Pored ratarskih, u ovom kraju veoma dobro uspijevaju i povrtlar-ske biljke, kao što su krumpir, kupus, grah, bijeli i crni luk (kapu-la), ljutika, paradajz, krastavac, grašak (zečak) i druge povr-tlarske kulture. Od voća vidno mjesto zauzimaju šljive, vrlo do-brog kvaliteta, jabuke, kruške i orasi. Od industrijskog bilja uglavnom je gajena konoplja i vrlo malo heljde i hmelj.

Osim obradivih površina na teritoriji općine postojale su prostrane livade i pašnjaci u tzv. krčevinama blizu Prijeboja i na Lisini i Zaklopači (Studenove, Nakaradine, Drakulića krčevine), u Petroseljskom polju Luščići, Šerežišta, Biljezi, Lugov itd. U neposrednoj blizini je Čelopek, podesan za ispašu sitne stoke (ovaca i koza), a u zaleđini su planine Plješevica i Mala kapela (Medvjedak), sa veoma bogatom borovom i bukovom šumom, prostranim i bujnim pašnjacima.

Pomenuti geografski, klimatski, ekonomski i drugi uvjeti opredjelili su osnovna zanimanja stanovništva ovoga kraja, a to su zemljoradnja i stočarstvo. Sve ostalo čime se bavilo (voćar-stvo, povrtlarstvo, sitna trgovina i druga sitna zanimanja), bilo je više sporedno i neznatno u odnosu na zemljoradnju i stočar-stvo. Ovo opredjeljenje stanovništva uvjetovalo i nepostojanje bilo kakve industrije na teritoriji općine i u njenoj bližoj okolini.

Zemljoradnja

Iako je u pertoseljskom ataru bilo veoma ravne i plodne zemlje, kao što su Krivodoli i Vodoplavine, zemljišne površine neposredno ispod sela Željave, Novog Sela, Rešetara, Gornjeg i Donjeg Vaganca, većina seljaka bila je vrlo siromašna. Jedva su uspijevali da sastave kraj s krajem i da obezbijede osnovnu hranu, hljeb, krompir, kupus i pasulj za ishranu svoje, u većini slučajeva, višečlane porodice.

Bilo je domaćinstava koja su proizvodila znatno više ratarskih proizvoda (pšenice, kukuruza, prosa, raži i zobi), nego što su bile njihove vlastite potrebe. U takva su ubrajana domaćinstva Joviše Drakulića, Petra Glumca, Petra Sladića, Pere Bobinca i još neka. To su bile porodice sa velikim i radno sposobnim članstvom, velikim zemljišnim posjedima, jakom stočnom zapregom i relativno dobrom organizacijom proizvodnje. Međutim, u općini je bilo isuviše malo takvih »gazda« koji su, osim za vlastite potrebe, proizvodili i ratarske kulture kao višak namjenjen tržištu.

Ima više razloga zbog kojih je većina seljačkih porodica bila siromašna i od zemljoradnje teško živjela. Navodim samo neke:

- zemljišni posjedi su bili jako usitnjeni; porodice su brojno rasle, cijepale se, ali su tu ostajale, naravno, sve više usitnjavajući ionako već sitne i isparcelisane njive;

- sijalo se pomalo sve i svašta, uglavnom za potrebe domaćinstava, što je više bilo moguće;

- agrotehničkoj obradi zemljišta obraćalo se malo pažnje, a i materijalne mogućnosti su bile veoma ograničene; stručnih lica, agrnoma ili tehničara, kao i stručne literature nije bilo;

- muška radna snaga odlazila je na stalne ili sezonske radove van kuća, i to u vrijeme kada je bila potrebna u obradi svojih poljoprivrednih posjeda. Tako je sav posao oko obrade zemlje i ubiranja plodova padao na leđa ženske radne snage i nejake djece;

- veći broj domaćinstava nije imao ravne i plodne zemlje u Krivodolu, Vodoplavini i sličnim plodnim djelovima, već na Še-režištima, Biljezima, Lugovima, gdje je zemlja posna i nerodna, zbog čega su prinosi bili ispod svakog prosjeka. Još teže je bilo onim domaćinstvima koja uopće nisu imala ni malo zemlje bilo gdje u polju, ili ako su je imala, onda su to bile pojedinačne male parcele;

— ni država se nije mnogo bavila organizovanjem proizvodnje, pružanjem pomoći seljaku u agrotehničkim mjerama i sl. Njoj je bilo najvažnije da odredi obaveze seljaka prema državi u vidu poreza, taksa i drugih nameta, a što seljak sve više osiromašuje i propada, to je prepuštala seljaku da rješava kako zna i umije.

Stočarstvo

Uvjeti za uzgoj stoke i stočarenje uopće, bili su odlični i podneblje kakvo se samo poželjeti može za stočarenje — dobra i zdrava klima, dovoljno vodenog taloga, bezbroj prostranih pašnjaka sa raznovrsnom vegetacijom i dovoljno livada sa vrlo kvalitetnom travom. U zaleđu je planina Plješevica sa bujnom šumskom travom, i prostrani Medvjedak obrastao listopadnom šumom. Na Prijeboku su tzv. Krčevine sa odličnim livadama i pašnjacima. U neposrednoj blizini su i druge krčevine iznad sela Lisine i Zaklopače, također sa dobrim livadama i pašnjacima, zatim Čelopek, Cesarov Kamen, Veznovac i dr., za ispašu posebno sitne stoke, ovaca i koza. Tu je i niz drugih predjela ovog atara, vrlo podесnih za ispašu stoke i stočarenje u cjelini.

Sve pomenute prirodne i zemljišne uvjete povoljne za stočarenje, narod ovog kraja je znao uglavnom dobro da iskoristi. Nije to bilo neko plansko i organizovano stočarenje (uzgoj rasne i plodne stoke), ali je bilo masovno. Rijetka je bila seljačka kuća, odnosno domaćinstvo, koje nije imalo bar jednu kravicu i pet ovaca, jer se tada na selu govorilo: »Najveća sramota je za seljaka živjeti na selu, a moliti ili kupovati od drugoga šalicu varenike.«

Domaćinstva su uzgajala i držala konje, goveda, ovce, koze, svinje i rjeđe magarad. Prednost u uzgoju davana je govedima, ovcama pa i kozama. Goveda su bila uglavnom rase buša, a ovce domaća pramenka. Više se obraćala pažnja na kvantitet nego na kvalitet stoke. Za većinu seljaka bilo je od posebne važnosti imati što više grla, i to svih vrsta, dok se kvalitet zanemarivao. Bilo je u vezi s tim »ilegalnog« takmičenja između pojedinih domaćinstava, koje će imati više ovaca, koza ili krupne stoke. Naravno, ovo takmičenje nije bilo plansko i organizovano, već više iz inata između pojedinih domaćinstava. Bilo je seljaka koji su gajili do 100 ovaca ili koza, 15 do 20 krava, par

konja i volova, ili po dva para volova. U takve »gazde« ubrajani su oni, koji su imali veće zemljišne posjede, veće livade i pašnjake, više čeljadi – čobana, kao što su Studeni sa Lisine, Kuge iz Zaklopače, Glumci i Zigići iz Novog Sela, Sladići iz Željave, Popovići i Bobinci iz Vaganca i još neki seljaci iz ovog kraja.

Budući da su seljaci prodajom stoke podmirivali većinu potreba svog domaćinstva u odjevnim predmetima, artiklima ishrane, lječenja, školovanja djece, otplatu dugova i poreza, to su oni obraćali veliku pažnju uzgoju, a naročito ispaši stoke u ljetnom periodu. U organizaciji i sprovođenju ispaše snalazili su se na razne načine, u većini slučajeva veoma uspješno; Matići, Bobići, Balaci, Nakarade, Šorci, Price, Žakule i drugi koji su imali krčevine na Prijeboju, jer su izgonili stoku preko ljeta u te krčevine. Tu su imali svoje kolibe (stanove, bačije) i torove, u kojima su pripremali mlječne proizvode za potrebe svoga domaćinstva. Prikupljeno stajsko đubrivo razgrtali su po livadama ili zaoravali u zemlju, i na njoj sadili krompir i kupus, koji su vrlo dobro uspjevali i bili odličnog kvaliteta. Na taj način su ovi marljivi seljaci imali višestruku korist – dobru ispašu stoke, dosta mlječnih proizvoda, načubrene livade, dovoljno kvalitetnog kupusa i krompira za ishranu porodice.

Jedan broj seljaka iz Ličkog Petrovog Sela, Novog Sela, Željave, Zaklopače i Rešetara, koji nisu imali krčevina na Prijeboju, organizovali bi ispašu stoke ljeti, na veoma originalan način, u planini Plješevici. Obično bi se udružila grupa seljaka i sa stadom, uglavnom krupne stoke od 60 do 80 grla, izlazili na Plješevicu u trajanju od 10 do 12 nedjelja. Pravovremeno bi sve pripremili: broj stada i pastira, ishranu pastira, obezbjeđenje torova od divljih zvjeri, napajanje stada, snabdjevanje pitkom vodom, podjelu rajona za ispašu stada i ostalo što je u ovakvim prilikama neophodno, da bi u određeni dan izašli u planinu. Evo samo jednog primjera ove organizacije. Ljeti se na Plješevici nađe na ispaši po desetak stada, ali se za vrijeme od 10 do 12 nedjelja, koliko traje ispaša, nije desio slučaj da su se dva stada sreća – sastala. Svako je znao svoj rejon ispaše, i tu smetnji nije bilo. U jesen pastiri su se sa stadom vraćali kući, a njihov povratak bi se označio malom svečanošću.

Osim pomenutih bilo je i drugih načina ispaše stoke, zavisno od uslova i mogućnosti svakog domaćinstva ponaosob. Sa ovih ispaša stoka je silazila utovljena, sa veoma sjajnom, čistom i lije-

pom dlakom, što se posebno cijenilo na poznatim stočnim pijacama u Rakovici i Slunju, na kojim je, uglavnom, stoka prodavana poslije uspješne ljetne ispaše.

Zimska ishrana stoke vršena je u stajama i torovima. Osnovna hrana bila je livadsko sijeno, krmno bilje, slama i kukuruzovina. Za sitnu stoku, ovce i koze, pored livadskog sijena, korišćeno je i lišće četinara i listopadnog drveća, pravovremeno pripremljenog u toku jeseni.

Mlječnih proizvoda – varenike (slatkog mlijeka), ličke base i maslaca (putera), bilo je u većim količinama, čak i za prodaju. Međutim, vladalo je mišljenje kod većine seljaka da je sramota nositi na pijace i prodavati mlječne proizvode, ili, kako su ih oni jednim imenom nazivali, »bjelovodinu«. Otkupnih mlječnih stanica nije bilo, a pijace su bile daleko, tako da su se oni koristili u ishrani obitelji, a dijelom za ishranu živine i svinja. Rijetke su bile domačice koje su odvajale dio viškova mlječnih proizvoda, živine i jaja, za prodaju na pijacama. U nešto manjim količinama prodavano je na licu mjesta službeničkim i zanatlijskim porodicama, kojih je bilo malo.

Vuna i kozja kočet (dlaka) upotrebljavane su za izradu odjevnih predmeta: čarapa, šlapa (cokalja), maja i džempera; za izradu poznatih ličkih biljaca bicaša i sukna, od kojeg su se šili aljinci i breveneci. Prema tome, i ovi proizvodi rijetko su se prodavali na pijacama kao sirovina, ali zato nešto više kao prerađevine u vidu sukna, biljaca, ili odjevnih predmeta.

Telad, jagnjad i jarad, prodavala su se na licu mjesta seoskim mesarima ili nakupcima, a dijelom i na pijacama. Rijetko su se klala za potrebe domaćinstva. Cijene su se kretale zavisno od ponude i potražnje, ali su u većini slučajeva bile veoma niske. Ponekad je jagnjeća koža bila skuplja od cijelog jagnjeta, na čemu su isključivo zarađivale privatne mesnice i pojedinci, a ne seljak.

Uzgoju i tovu svinja nije se obraćalo dovoljno pažnje. Tovilo se malo, čak i u onim domaćinstvima koja su bila materijalno jaka, koja su proizvodila viškove poljoprivrednih proizvoda. Skoro svaka porodica tovila je za sopstvene potrebe godišnje po jednu, a brojno i materijalno jače porodice dvije do tri svinje. Vrlo rijetka su bila domaćinstva koja su posjedovala priplodne krmače, gajili mladi priplod, tovila više svinja za sopstvene potrebe i za prodaju. Za takvu proizvodnju nije bilo podsticaja ni sa koje strane.

Povrtlarstvo

Iako su postojali dobri uvjeti za proizvodnju povrtlarskih kultura, ova grana proizvodnje, može se slobodno reći, znatno je zaostajala iza svih drugih proizvodnih grana. Nešto više pažnje poklanjano je proizvodnji krompira, graha i kupusa, kao osnovnim artiklima porodične ishrane, naročito u niskim uslovima. Iako su postojali svi uslovi za proizvodnju, naročito krompira i kupusa u većim količinama i odličnog kvaliteta, ipak se proizvodilo samo za vlasite potrebe, a ne i za tržište. Sve ostale povrtlarske kulture sijale su se u znatno manjim količinama, čak manjim od osnovnih potreba domaćinstava. Malo više sađeno je bijelog i crvenog luka i ljutike, a vrlo malo, i to kod pojedinih porodica, sađio se paradajz, paprika, grašak, šargarepe i druge kulture.

Na osnovu iznesenog da se zaključiti, da ni u ovoj grani poljoprivredne proizvodnje nije bilo planskog i organizovanog rada, bez obzira na postojeće uslove i mogućnosti.

Voćarstvo

Na ovom području relativno dobro uspijevale su šljive, jabuke, kruške i orasi, zavisno od rodnosti godine. Dešavalo se da neke godine dobro rode sve vrste voćki, a druge pak, vrlo slabo, pojedinačno ili nikako. Gajile su se šljive svih vrsta: ranke, prskulje, dorgulje, a najviše mađzarke, i to vrlo dobrog kvaliteta. Naročito dobro uspijevaju šljive mađzarke u Arapovom Dolu, redovno svake godine i odličnog kvaliteta. Sav rod šljiva, svih vrsta, ljudi su pretvarali isključivo u rakiju.

Bilo je i pojedinačnih pokušaja uzgoja vinove loze, ali se u tome nije uspjelo, vjerovatno zbog nedovoljnog poznavanja uzgoja i obrade, a ni klimatski uslovi nisu pogodovali ovoj kulturi.

Na teritoriji općine bilo je dobrih, lijepo obrađenih i njegovanih voćnjaka, bogatih svim vrstama voća, koje je u ovom podneblju uspijevalo. Međutim, kao i kod ostalih grana poljoprivrede (zemljoradnja, stočarstvo, povrtlarstvo), tako se i kod voćarstva osjećao veliki nedostatak planskog uzgoja, izbora kvalitetnog rasada, pravilnog sađenja, obrezivanja, primjene bar najneophod-

njih agrotehničkih mjera i sl. Nedostajala je stručna pomoć, stručni kadrovi i literatura. Zbog toga se i u voćarstvu osjećala stihijnost, radio je kako je ko znao i umio, sadilo se sve i svasta, samo da se ima stablo više.

Горама на Петровом селу (детаљ)

Ličko Petrovo Selo (njegov manji dio)

Stanovništvo

Odvajkada su na ovom prostoru živjeli zajedno Srbi i Hrvati, pod istim, veoma teškim ekonomskim uslovima. Industrije nije bilo, te su im osnovne grane privređivanja bile zemljoradnja i stočarstvo, kojim se bavilo 95 stanovništva općine. A živjeti u to vrijeme od neorganizovane i neplanske proizvodnje u zemljoradnji i stočarstvu, i pod drugim otežavajućim okolnostima, nije bilo nimalo lako.

Kvalitetne i plodne zemlje nije bilo dovoljno, da bi se živali ovog kraja mogao prehraniti, tim prije, što su i ovi plodni dijelovi bili usitnjeni, izdjeljeni i isparcelisani, a posjedovao ih je manji broj domaćinstava. Uzevši u cjelini, zemljišni posejdi bili

su mali, djelomično pod pašnjacima, šumama, nekorisnim rasti-
njem i kamenom. Dio obradivog zemljišta je vrlo lošeg kvaliteta,
teško se obrađivao i slabo rađao. Nije bilo osnovne poljoprivred-
ne mehanizacije, vještačkog đubriva, kvalitetnog sjemena, stručne
radne snage, stručne literature ili bilo kakve pomoći od strane
vlasti i države. Odlazak muške sposobne radne snage, na stalne
ili sezonske radove van kuća, još više je negativno uticao na kva-
litetniju i blagovremenu obradu zemlje. Tu su obavezu preuzima-
le na sebe žene, starije osobe i djeca. I to je uticalo
da se ne radi organizovano i planski, već se sijalo sve i svašta, ze-
mlja se obrađivala onako kako je ko znao i umio. Ako se ovim
nedaćama priključi još poneka sušna i nerodna godina, eto još
veće nesreće, siromaštva i gladi. A trebalo je ishraniti višočlanu
porodicu i državi dati njeno, porez, razne takse i druge
namete.

Ni stočarska proizvodnja nije mogla nadoknaditi sve ono što
zemljoradnja nije mogla dati, tim prije, što ni stočarenje nije bilo
plansko i organizovano, već više stihijsko. Ipak, prodajom sitne
stoke, seljaci su rješavali bar osnovne materijalne i druge životne
potrebe. Prvo su državi davali njeno, a ono što je ostajalo (ako je
uopće i ostajalo) imalo se gdje i zašto utrošiti – za ono bez čega
se nije moglo živjeti: so, petrolej, koji komad odjeće, obuća, prib-
or za đake osnovce i sl.

Iz navedenih i drugih razloga, ljudi su siromašno živjeli. Op-
ćina je u cjelini spadala u red siromašnih i nerazvijenih općina u
Srezu, pa i u Banovini. Da bi se riješili siromaštva, ili ga bar do-
nekle ublažili, ljudi su se dovijali na razne načine, već pre-
ma mogućnostima i snalazljivosti, obavezama prema porodici i
starosti. Mlađi i sposobniji odlazili su zauvijek iz rodnog kraja, na
razne zanate, vojne škole, u državne službe (žandarmerie, finanse,
policiju, graničare), a pojedinci na više škole. Najviše je bilo onih
seljaka koji su odlazili trbuhom za kruhom u razne krajeve naše
zemlje i van nje, u zemlje Zapadne Evrope, u Ameriku, Australi-
ju i Persiju, da bi zaradili koji dinar.

Većina seoske djece završavala je četverogodišnju osnovnu
školu u Ličkom Petrovom Selu ili Gornjem Vagancu i potom se
opredjeljivala na razne strane, zavisno od materijalnih mogućno-

sti, ali i od »veza i vezica«. Većina ove djece ostajala je na selu, naročito ženske. Neka su odlazila u »najam« kod imućnijih seljaka u rodnom selu, ili dalje od njega u Liku i Bihać. Vrlo mali broj ove djece nastavljao je školovanje u višim školama, gimnazijama i drugim srednjim školama, a i na fakultetima. Više školovanje nije bilo dostupno većini seoske djece, jer za to nisu imali materijalnih uslova, iako je volja i želja postojala kod mnogih. Nešto više mladića odlazilo je na izučavanje zanata, uglavnom podsredstvom »Privrednika«, iako je bilo pojedinaca koji su na drugi način uspjeli da se upišu na zanat. Nakon izučenog zanata rijetko se koji od ovih mladića vraćao u rodni kraj, već su uglavnom ostajali tamo gdje su izučavali zanate. Jedan broj mladića odlazio je u podoficirske škole i akademije bivše jugoslavenske vojske. Ovih drugih je bilo znatno manje ili vrlo malo, jer se tražila viša školska sprema, a i drugi kriteriji su bili veoma strogi. Odlazak i prijem u podoficirske škole bio je veliki uspjeh za svakog seoskog mladića, koji bi se odlučio za ovaj poziv. I za ove škole kriteriji su bili strogi, jer je odziv bio veliki, a kapaciteti škola mali, te je za uspješan prijem bila neophodna »debeli veza«.

Izvjestan broj mladih ljudi čekao je svoju šansu da po odlasku vojne obaveze pokuša naći uhljebljenje u nekoj državnoj službi – žandarmeriji, policiji, graničnim jedinicama, finansijskoj ili nekim drugim službama. Mnogi su u tome uspjeli, i cio radni vijek ostali van rodno kraja.

Priličan broj radno sposobnih ljudi odlazio je u tuđinu, na duže vrijeme, u potragu za poslom. Kao i njihovi preci, odlazili su u zemlje Zapadne Evrope, Sjeverne i Južne Amerike, u Australiju, Persiju i druge krajeve svijeta. Tamo su prihvatili najteže poslove, kao što su u rudnicima, kamenolomima, tunelima, prugama, šumama i sličnim radilištima. Prihvatili su svaki ponuđeni posao, samo ako se mogao zaraditi koji dinar više. A svi ti ponuđeni poslovi bili su teški, iscrpljujući i pogibeljni. S teškom mukom zarađeni novac slali su svojim u domovinu, za opravku stare ili izgradnju nove kućice i drugih suvota, za kupovinu parčeta škrte ličke zemlje, za par volića ili kravicu, za osnovne životne potrebe njihovih najmilijih. Nakon više godina teškog rada, vraćali su se kućama stari, oronuli i

iznemogli. Pojedinci su se vraćali kući bez prebijene pare, a neki se nikad nisu ni vratili. Ostali su zauvijek u tuđini.

Kategorija sezonskih radnika, seljaka bila je najbrojnija. Svake godine u jesen odlazili su, uglavnom u Vojvodinu na berbu kukuruza, vađenje i preradu šećerne repe i konoplje. Najviše ih je radilo u šećerana u Vrbasu i Crvenki. Na ovim radovima ostajali su dva do tri mjeseca, zavisno od roda šećerne repe, a poslije se vraćali svojim kućama. Većina ovih »sezonaca« imala je svoje stalno radno mjesto za vrijeme kampanje. Prije polaska na rad znali su kada kampanja počinje i završava, na kom radnom mjestu će raditi, šta će koji od njih ponjeti u naturi kao poklon pojedinim ljudima u fabrici, gdje će se hraniti itd. Satnice su bile male, 1,5 do 3,5 dinara na sat, zavisno od radnog mjesta. Da bi za ovo kratko vrijeme zaradili što više, dovijali su se na razne načine. Pojedinci su radili po 16 sati dnevno, radili su u fabrici dvije »šihthe«, drugi su radili u fabrici svoju »šihthu« od 8 sati, a potom su odlazili na neki drugi posao u krugu fabrike ili van nje. Iz kruga fabrike rijetko su izlazili. Najviše su štedjeli na hrani. Većina ih se hranila u privatnoj kuhinji u krugu fabrike, koja im je omogućavala da se pojedinac može pretplatiti na punu porciju (obrok) ili polovinu dnevnog obroka. Rijetki su bili oni radnici koji su se pretplaćivali na punu porciju. Većina se pretplaćivala na polovinu, a bilo je i onih gdje su se dvojica udružila i primala pola obroka, tj. četvrtinu obroka na jednoga. Ako se ima u vidu da je cijela porcija bila nedovoljna za onako mlade i snažne ljude, može se zamisliti kako su se hranili pojedinci sa četvrtinom dnevnog obroka. Zbog toga je osnovna hrana bio hljeb, koji su kupovali u kantini i jeli između kuhinjskih obroka. Svaki, teško zarađeni dinar nosili su kući po završenoj kampanji.

Ništa bolje nisu prolazili ni oni »sezonci« koji su odlazili na rad u šećeranu na Čukarici, na obale Save i Dunava, u slavonske šume i druga mjesta. Za sve njih zarađeni dinar je bio velik kao kuća, jer dinar se teško zarađivao, a potrebe za njim bile su jako velike.

Sve što je predhodno rečeno odnosilo se na narod obje nacionalnosti, i Srbe i Hrvate. Razlike ni u čemu nije bilo, niti je moglo biti, s obzirom na to da su živjeli i radili pod istim uslovi-

ma, u istom ataru, u istim selima, u susjedstvu, komšiluku. Još od Svištovskog mira zaključenog 1791. između austrougarske i turske carevne, dakle punih 150 godina, zajedno su živjeli na ovom prostoru, dijeleći međusobno zlo i dobro. Zajedno su odlazili u škole i zanate, državne službe, na stalne ili sezonske radove, u šume i vodenice, gostione i dućane, na prelo i sjelo. Međusobno su se ispomagali u poljoprivrednim poslovima, u stočarenju, u novčanoj i materijalnoj pomoći. Sklapali su mješovite brakove i kumovali jedni drugima. Posjećivali se za vrijeme vjerskih praznika i komšijskih veselja, ženidbi, rođendana, slava i Božića. Zajedno su služili u austrougarskim regimentama i u njihovom sastavu borili se i ginuli u I svjetskom ratu, na raznim evropskim frontovima, u interesu tuđina. I u bivšu jugoslavenšku vojsku su zajedno odlazili, i iz nje se vraćali svojim domovima.

Zajedničke su im bile one osnovne ljudske vrline – skromnost, zadovoljstvo malim, poštenje, marljivost, međusobna suradnja i druželjublje. Divni su to bili ljudi u svemu. Samo ljudi takvih osobina mogli su međusobno opstati i stoički, u zajedništvu, podnijeti sve teškoće, u to vrijeme teškog seljačkog življenja.

Politika ih nije mnogo interesovala, i to im je bila »slabija vrlina«. Za nju nisu imali vremena, mogućnosti, a ni sklonosti. Mahom su to bili seljaci sa najviše četiri razreda osnovne škole, a jedan broj njih i bez tog minimalnog obrazovanja, nepismeni.

Međunacionalni odnosi su bili dobri, sve do pojave raznih reakcionarnih građanskih partija, kao što su bile Jugoslavenska radikalna zajednica, Hrvatska seljačka stranka, Samostalna demokratska stranka i druge. Sve do njihove pojave nije se postavljalo pitanje ko je Srbin, a ko Hrvat. Reakcionarne građanske partije koristile su tešku ekonomsku i socijalnu situaciju, za raspirivanje nacionalne mržnje i netrpeljivosti između Srba i Hrvata. U tome su se isticali pojedini prvaci Jugoslavenske radikalne zajednice, s jedne i frankovci u okviru Hrvatske seljačke stranke, s druge strane. Za ovakvu razrivačku politiku imali su punu podršku pravoslavnog i katoličkog svećenstva. Iako je na trovanju nacionalnih odnosa bio angažovan mali broj reakcionarnih

političara građanskih partija, njihova politika i uticaj doprijeli su da se kod jednog dijela naroda obiju nacija rasplamsa nacionalna mržnja i šovinistička netrpeljivost. Narušeni međunarodni odnosi došli su do punog izražaja posljednjih godina uoči drugog svjetskog rata, što će imati posljedica za obje nacionalnosti u petroseljskoj općini.

Neposredno pred rat, na posljednjim izborima, nastupile su protiv Jugosavenske radikalne zajednice zajedno Hrvatska seljačka stranka i Samostalna demokratska stranka kao udružena opozicija. Velik broj srpskog stanovništva glasao je za listu udružene opozicije, tj. praktično i za Vlatka Mačeka. Kasniji razvoj događaja je pokazao da su u okviru Hrvatske seljačke stranke bili kamuflirani i frankovci. Opasnost od infiltracije frankovaca nisu pravilno ocijenili ni političari Samostalne demokratske stranke, pa ni druge demokratske snage. To se u kasnijim događajima zaista tragično odrazilo na obje nacije. Ovaj vid djelovanja frankovaca, kroz Hrvatsku seljačku stranku, zaslužuje da bude i detaljno ispitan i pravilno ocijenjen.

Iznenadujuće je za sve poštene ljude, kako su reakcionarne snage za kratko vrijeme uspjele da unesu nemir, mržnju i netrpeljivost među, do tada, mirne, vredne, poštene i miroljubljive ljude – Srbe i Hrvate. Šaka frankovaca, mačekovaca, jerezovaca, Pečančevih četnika i drugog ološa, za kratko vrijeme uspjela je da razbije bratstvo, jedinstvo i zajedništvo dvaju bratskih naroda, koje je od davnina njegovano na ovom području. Zavadili su divne ljude, koji još nisu bili svjesni kuda ih takva politika vodi. Nisu mogli ni slutiti, ti siromašni seljaci i stočari, pečalbari i »sezonci«, da će za kratko vrijeme od čovjeka postati zvjerčovjek, monstrum. Da će ih takva reakcionarna i razbijačka politika stajati života stotine njihovih nevinih sugrađana, rođaka, komšija i prijatelja.

Velika je nesreća ovog naroda bila i u tome, što u svojoj sredini nije imala iole jače napredne snage, organizaciju KPJ i SKOJ-a. Na teritoriji općine takvih organizacija nije bilo. Ima pojedinačnih mišljenja da je u Ličkom Petrovom Selu prije II svjetskog rata postojala organizacija (ćelija) KP od 3 – 4 člana, ali pisanih dokumenata o tome nema. Srednjoškolaca i studenata iz ovog kraja bilo je vrlo malo, i ukoliko su bili organizovani, bili

su organizaciono vezani za školske i fakultetske organizacije KP i SKOJ-a u mjestima školovanja. Uticaj i djelovanje srednjoškolske i studentske omladine među narodom rodnog kraja bio je s vremena na vrijeme, uglavnom za vrijeme ferija, izleta i posjeta porodicama. A to je bilo nedovoljno da bi se masama ukazalo kuda ih vodi i kome služi reakcionarna politika Jugoslavenske radikalne zajednice, Hrvatske seljačke stranke, i drugih nazadnih i razbijačkih partija. Mora se istaći zalaganje i politički uticaj u narodu djece Mane Bubala. Sin Branko* predratni član KPJ, a ćerka Kata* i sin Dane* članovi SKOJ-a, bili su organizaciono vezani u mjestu školovanja. Njihov dolazak kući u Ličko Petrovo Selo za vrijeme školskih i studentskih raspusta i posjeta porodici, značio je mnogo u političkom djelovanju u masama. Razgovarali su sa ljudima, objašnjavali političku situaciju, neophodnost bratstva, jedinstva i zajedništva srpskog i hrvatskog naroda, organizovali priredbe i dr., ali sve je to bilo povremeno, u prekidima i nedovoljno.

U Bihaću su uoči rata postojale jake organizacije KPJ i SKOJ-a. S pravom se postavlja pitanje, zašto one nisu baš ništa učinile da se u općini Ličko Petrovo Selo formiraju organizacije KPJ i SKOJ-a, ili bar njihove ćelije. Odnosno, zašto nisu ispoljile svoj uticaj među masama u onim najsudbonosnijim danima uoči rata i prvih ratnih godina. Tim prije, što je petroseljska općina bila u sastavu bihačkog sreza, udaljena svega 17 km.

Ni organizacije u Lici, općinski i sreski komiteti KPJ i SKOJ-a, nisu obratili pažnju i pružili pomoć u političkom djelovanju u ovom narodu, bez obzira na teritorijalnu pripadnost ovom ili onom srezu. U tom smislu zatajile su i bihačke i koreničke (ličke) organizacije, u odnosu na Ličko Petrovo Selo.

Svi uslovi za formiranje organizacija KP i SKOJ-a u Ličkom Petrovom Selu su postojali, ali nisu iskorišćeni. Osjećao se uticaj napredne srednjoškolske i studentske omladine, bez obzira na to što je on bio povremen. U selima je bilo vrlo dobrih omladinaca

* Branka i oca Manu strijeljale ustaše 1941. godine u Jadovnu

* Kata je poginula 1943. kao borac Bat. »Ognjen Prica« prilikom napada na Široku Kulu.

* Dane je poginuo 1941. kao borac Mačvanskog PO. kod Obrenovca

i omladinki, poštenih seljaka i službenika, radnika, koji su se nakon niza godina provedenih na radu u zemlji ili van nje vratili kućama, i drugih poštenih građana, koji su to u toku rata dokazali.

Sve su to iskoristile reakcionarne građanske partije, i učinile ono najgore po narod, rezjedinjavale ga, povećavale mržnju i nepopeljivost između Srba i Hrvata, a posljedice takve politike bile su katastrofalne za ova dva naroda u toku rata.

II

OPĆINA LIČKO PETROVO SELO
U TOKU II SVJETSKOG RATA

Kobna 1941.

Dana 13. aprila 1941. njemačke fašističke horde bez ikakvog otpora snaga bivše jugoslavenske vojske, prošle su putem Zagreb – Slunj – Ličko Petrovo Selo – Bihać – Bosanska krajina, ne zadržavajući se u Ličkom Petrovom Selu. Kao i u cijeloj našoj zemlji, narod je bio užasnut, iznenađen brzom kapitulacijom, prestravljen i zabrinut za svoju dalju sudbinu. Jedino su se radovale domaće ustaše i njihovi istomišljenici, pripremajući u Ličkom Petrovom Selu svečani doček njemačkim jedinicama.

Iz pravca Gospić – Korenica – Ličko Petrovo Selo – Bihać, 19. i 20. aprila, prošle su italijanske fašističke horde. Za razliku od Nijemaca, Italijani su u prolazu oformili garnizon u Ličkom Petrovom Selu, jačine oko 250 vojnika, dok su glavnom snagom produžili nastupanje ka Bihaću i dalje. Poslije izvršenog rasporeda jedinica i formiranja garnizona, preduzeli su odgovarajuće bezbjedonosne mjere. Na ulaze i izlaze iz Ličkog Petrovog Sela, postavili su stalne straže od 10 do 15 vojnika, uveli noćne patrole (ronde) od 6 do 8 karabinjera, zaveli ograničeno kretanje (policijski čas) za stanovništvo i uspostavili zajedničku italijansko-ustašku vlast. Po završenom uspostavljanju garnizona i preduzetim mjerama obezbjeđenja, glavna preokupacija im je bila ishrana. Vojnici su vršljali po selima i zaseocima i od naroda uzimali sve što su htjeli, a najviše su tražili hranu. Nešto od uzetog su plaćali u lirama, a veći dio su samovoljno uzimali i odnosili bez naknade. U tim pohodima kroz sela, bili su, po njihovom običaju, jako pričljivi. Vrlo brzo su saznali koje je selo, zaselak ili kuća srpske, a koje hrvatske nacionalnosti, i prema tome su se ophodili i ponašali. Kod srpskih porodica su govorili da je »Serbo bono«, a da sve Hrvate treba »macarek«, i obratno. To je bila ona poznata okupatorska politika – »zavadi pa vladaj«.

Nakon kratkog vremena italijanske okupacione vlasti pozvale su 25 ljudi, navodno viđenijih Srba, da se neizostavno jave njihovoj komandi garnizona, što su svi pozvani i učinili. U komandi im je preko prevodioca saopćeno da su uhapšeni, ne pominjući im razloge hapšenja. Odmah su ih ukrcali u kamion i odvezli u Korenicu, i zatvorili u sreski zatvor. Nakon tri dana provedena u zatvoru, svi uhapšeni su pušteni svojim kućama. Prilikom puštanja iz zatvora, strogo im je skrenuta pažnja na lojalnost prema

okupacionim vlastima, i na to, da se ne smiju baviti nikakvom političkom aktivnošću.

Izuzev navedenog slučaja, Italijani nisu više vršili nikakve represalije nad srpskim življem na teritoriji petroseljske općine. To je, u stvari, bio veoma prikriveni, lažni i obmanjujući potez okupatora, sračunat na to da se narod zavara, smiri i uvjeri da mu neće ništa biti. Međutim, narod ih je gledao kao okupatore, koji će kad-tad pokazati svoje pravo fašističko, okupatorsko lice. To se uskoro i obistinilo.

Vjerojatno u dogovoru sa ustaškom vlašću, italijanska vojska je u maju napustila garnizon u Ličkom Petrovom Selu, i povukla se u sastav garnizona u Bihaću, a potom u djelove Jugoslavije koji su pripojeni Italiji, odnosno koji nisu ulazili u sastav Nezavisne Države Hrvatske. Po njihovom povlačenju svu vlast su preuzele ustaše.

U oktobru 1941. godine, italijanske jedinice su se vratile u Ličko Petrovo Selo i ponovo oformile u njemu svoj garnizon. Učinili su to Italijani onda, kada su ustaše uglavnom obavile svoj krvavi posao – pokolj nekoliko stotina nevinih ljudi, žena i djece srpske nacionalnosti u petroseljskoj općini. Ostvarili su okupatori svoju politiku »zavadi pa vladaj«, privremenim napuštanjem okupirane teritorije za kratko vrijeme, dok ustaše ne izvrše masakr – pokolj 699 nevinih, mahom odraslih i radno sposobnih muškaraca.

Ustaška vlast i teror ustaša

Već prvih ratnih dana na scenu su prvo stupili pripadnici takozvane mačekove »seoske straže«, sa oznakama hrvatske zastave na kapama, reverima sakoa, ili na drugim vidnim mjestima odjeće. Budno su pratile i registrovale pokrete jedinica bivše jugoslavenske vojske, kontrolisale saobraćaj i evidentirale po selima i zaseocima sva lica srpske nacionalnosti, koja su bila obuhvaćena vojnom obavezom. A čim je počela dezorganizacija i osipanje (rasulo) jedinica bivše jugoslavenske vojske, kao strvinari su se okomile na njene pripadnike. Sa posebnim zadovoljstvom su ih razoružavali, skidali vojnu opremu i odjeću, maltretirali i ponižavali. Svi oni pripadnici bivše jugoslavenske vojske, koji su nekim slučajem izbjegli (mimoišli) ove »straže« i došli svojim kućama, bili

su evidentirani i po spiskovima predati na daljnji postupak ustašama, radi predaje oružja i vojne opreme. Prije ulaska okupatorskih jedinica u Ličko Petrovo Selo, ove i druge uloge i dužnosti preuzimajući domaće ustaše, čije su aktivnosti bile u punom jeku.

Istaknuti frankovci i ustaški prvaci održali su niz sastanaka i skupova sa svojim istomišljenicima oko preuzimanja vlasti, zaposijedanja državnih ustanova (općine, žandamerijske stanice, poljoprivredne štedionice, pošte, telefona, telegrafa i dr.), formiranja ustaških jedinica, podjele zaduženja i položaja, dočeka okupacionih jedinica, i drugih pitanja »rada i reda« na teritoriji dotadašnje općine.

Na dan proglašenja Nezavisne Države Hrvatske 10. aprila pozati austofil, frankovački i ustaški prvak Mićo Barić,* preuzeo je dužnost predsjednika općine, i odmah postavio ustaški orijentisane ljude na odgovarajuće dužnosti u općini i drugim ustanovama, i u cjelini preuzeo vlast u svoje ruke. Dotadašnje službenike srpske nacionalnosti iz svih ustanova, razriješio je dužnosti i pustio kućama.

Sve domaće ustaše sa novim predsjednikom općine Mićom Barićem na čelu, 13. aprila organizovale su svečani doček njemačkoj motorizovanoj koloni, koja je prolazila kroz Ličko Petrovo Selo za Bihać. Tom prilikom Mićo Barić pozdravio je Njemce, poželio im dobrodošlicu u Ličko Petrovo Selo i daljnji uspjeh u pohodu kroz Jugoslaviju.

Ustaško-frankovački prvaci i ideolozi, organizovali su 17. aprila bakljadu svojih istomišljenika i pristalica u Gornjem Vaganju i Željavi: U prvi suton jedna kolona manifestanata krenula je, uz pjesmu i ustaške parle, od Gornjeg Vaganca cestom kroz Rešetar do kraja Ličkog Petrovog Sela (do kuće Matića), a potom se vratila u centar Ličkog Petrovog Sela. Na čelu kolone kretao se poznati frankovačko-ustaški prvak Pero Bobinac * sa svojim sinovima.

U isto vrijeme krenula je kolona manifestanata iz Željave, cestom kroz Novo Selo do centra Ličkog Petrovog Sela, gdje se priključila Vaganjačkoj koloni. Na čelu željavačke kolone kretao

* M. Barića su 1941. streljale jedinice NOV

* P. Bobinca su 1942. streljale jedinice NOV

se frankovačko-ustaški prvak Luka Tomljenović, zvan Luker, * sa poznatim ustašama ovog kraja Izajom Rukavinom i Silvestrom zvanim Čajka, a na čelu kolone iz Deriguza kretao se Petar Grgić, * takođe ustaški prvak i frankovac.

Po pristizanju kolona odmah su improvizovali binu pored česme, zvane Šorkov bunar, na koju se popeo Pero Bobinac i prisutnima održao govor. U svom govoru Pero Bobinac se prvo zahvalio poglavniku Anti Paveliću i njegovim ustašama, na svemu što su do tada učinili za hrvatski narod, i poželio Paveliću nove uspjehe u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Potom se zahvalio Hitleru i Musoliniju, kao saveznicima, na pomoći koju je hrvatski narod od njih dobio, veličao snage osovine i poželio im naredne uspjehe. Na kraju govora Bobinac je doslovno rekao ovu rečenicu: »Braćo Hrvati, naš poglavnik, Ante Pavelić, posjekao je stablo, a mi, braćo Hrvati, moramo da okrešemo ogranke.«* Ovom zboru, strogo prikriveni, prisustvovali su Dušan Leka Dude i autor ove knjige. Za vrijeme govora Peru su prisutni istomišljenici često prekidali uzvicima odobravanja, aplauzima i izbacivanim ustaškim parolama. Nakon održanog zbora kolone manifestanata vratile su se istim putem u svoja sela, uz još gromoglasnije izbacivanje ustaških parola, pjevanje ustaških pjesama i izazivanje srpskog stanovništva najpogrdnijim riječima.

Na žalost, istomišljenika i sljedbenika Perinih, bilo je znatno više nego što se u narodu mislilo. Vrlo brzo su se legitimisali već prvih dana ustaške tiranije, sprovedene nad srpskim življem u petroseljskoj općini. Pero i njegovi sinovi, Stipe Bilen i njegov sin, braća Mile i Slave Špehar ih Gornjeg Vaganca; Mile Šolaja zvani Milek i brat mu Luka i Mile Rukavina iz Rešetara; braća Nikica i Joso Pavičić, Milan Kreković i Luka Majetić iz Ličkog Petrovog Sela; Pero Grgić i Mićo Barić iz Novog Sela; Luka Tomljenović, Izajja i Silvestar Rukavina iz Željave i

* Lukera su ubili ustanici septembra 1941.

* Petra Grgića su 1942. streljale jedinice NOV

* Prilikom oslobođenja Ličkog Petrovog Sela novembra 1942. uhvaćen je ustaško-frankovački prvak Pero Bobinac, kojem je isljednik, između ostalih pitanja, postavio i zahtjev da objasni smisao posljednje rečenice iz svog govora, održanog učesnicima bakljade u centru Ličkog Petrovog Sela 17. aprila 1941. godine. Njegovo objašnjenje je glasilo: »Pavelić je ubio kralja Aleksandra, a to znači posjekao stablo, a mi braćo Hrvati, moramo okreseti ogranke, a to znači da pobijemo sve Srbe.«

množi drugi ustaški zlikovci, nisu gubili ni časa u istrebljenju dotadašnjih komšija, prijatelja, kumova, pa čak ni bliskih rođaka srpske nacionalnosti. Ti ljudi – zvjeri i monstumi, vrlo revnosno su sproveli u djelo ideju i zamisao udbinskog župnika Mate Mugoše, izgovorene na zboru održanom 13. juna 1941. godine na Udbini. Evo samo jednog citata iz govora župnika Mugoše: »Dosad smo za katoličku vjeru radili molitvenikom i krstom, a sada je došlo vrijeme da radimo puškom i revolverom. Iselit ćemo i istrijebit ćemo srpski narod u Hrvatskoj, i bit ću sretan kada budem mogao dijeliti srpsku zemlju Hrvatima. Ustaše će se nemilosrdno boriti i istrijebiti sve one koji ne budu vjerni Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i njenom Poglavniku i stvaraocu Anti Paveliću. Pogledaj narode onih 16 hrabrih ustaša, koji imaju 16.000 metaka i koji će pobiti 16.000 Srba, poslije čega ćemo dijeliti Mutiličko i Kravsko polje.«

Misli i ideje župnika Mugoše, ustaše su na petroseljskoj teritoriji striktno sprovele u djelo. Streljale su i ubijale djecu, žene, mlade i stare, a naročito su se okomile na radno sposobne muškarce. Iselile su narod iz skoro svih srpskih sela u petroseljskoj općini, a njihove kuće, zemlju i pokretnu imovinu podijelile ustašama i njihovim istomišljenicima i suradnicima. Dakle, u svemu su slijedile župnikove riječi, s tom razlikom, što su manje koristile puščanu i mitraljesku municiju, a više kamen, sjekire i druge predmete nad jamama i bezdanima na Zavalju, Prijeboju i Jadovnu, kao i rovovima Garevica.

Istovremeno sa formiranjem vlasti, zaposjedanjem državnih ustanova i formiranjem jedinica, ustaše su formirale i novu žandamerijsku postaju (stanicu) u Ličkom Petrovom Selu. Dotadašnje žandarmerije, Srbe, razoružali su i otpustili iz službe, a umjesto njih su postavili domaće ustaše i njihove istomišljenike. Kao pojačanje postaje došlo je 10 do 15 ustaša-žandarma, sa fesovima na glavi, iz Bihaća. Na čelu postaje bio je Vid Čermauš.

U Gornjem Vagancu obrazovali su posadu jačine oko 30 domaćih ustaša, na čelu sa Rokom Bobincem, koji je ujedno vršio dužnost povjerenika sela. U Željavi su obrazovali posadu jačine oko 10 domaćih ustaša, na čelu sa Lukom Tomljenovićem Lukerom, koji je ujedno vršio i dužnost ustaškog povjerenika sela.

Općinsko poglavarstvo i žandamerijska postaja bili su potčinjeni srezu Kōrenica, koji je bio u sastavu velike župe Kravava i Psat, dok je sjedište velike župe bilo u Bihaću. Na čelu velike

župe bio je poznati ustaški zlikovac, veliki župan Ljubomir Kvaternik.

Do dolaska italijanskih okupacionih snaga, ustaše su na ulazima i izlazima iz sela imale obezbjeđenje od 4 do 5 domaćih ustaša, a noću seoske patrole. Čim su uspostavile vlast i oformile oružane postaje, ustaše su otpočele sa terorom nad Srbima. Kako je vrijeme odmicalo, teror je rastao. Prvo su ograničili slobodno kretanje Srba na teritoriji općine, a naročito van nje. Bez ustaške propusnice nije se smjelo kretati, a do nje se teško dolazilo, jedino preko ustaških prvaka. Srbima su naredili da ne smiju više nositi ličke kape, zvane kićanke, jer su one sastavni dio uniforme ličkih ustaša. Izadali su naredbe, pod pretnjom smrtne kazne, da Srbi odmah predaju ustaškim vlastima vatreno oružje, municiju, vojnu odjeću i svu ostalu vojničku opremu. S tim ciljem vršili su pretrese srpskih kuća, čiji su stanari osumnjčeni da posjeduju vatreno oružje, vojnu opremu i odjeću. Od starih ratnika i dobrovoljaca iz prvog svjetskog rata, ustaše su zahtijevale da vlastima predaju sva vojna znamenja u vidu odlikovanja i drugih vojnih priznanja. Tako su oduzele od Jove Bubala Bjelina orden »Karađorđeva Zvezda«, dobijen za pokazanu hrabrost kao dobrovoljca. Nekim dobrovoljcima oduzele su orden (medalju) »Miloš Obilić«. Od službenika se zahtijevalo da predaju vlastima odličja »Sveti Sava« i sl. Prijetili su Srbima pokrštaivanjem (prelaskom u katoličku vjeru). Govorili su tom prilikom da »u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj« ne mogu postojati Srbi, već samo pravoslavni Hrvati«. U svrhu pokrštaivanja ustaše su bile počele sa prikupljanjem novca, za nekakve takse, ali do masovnog pokrštaivanja nije došlo, jer je umjesto pokrštaivanja uslijedio pokolj.

Nije poznato da su ustaše posjedovale neki pisani plan ili dokument, o uništenju srpskog življa u petroseljskoj općini Međutim, poslije svega onog što su i kako uradile, dá se zaključiti, da su to radile uz blagonaklonost viših ustaških organa, postepeno, vrlo perfidno, a nad sve lažno, podmuklo i na prevaru. Evo samo nekoliko konkretnih primjera i činjenica, koje na takav zaključak navode.

1) Odmah po preuzimanju vlasti ustaše otpočinju teror, postepeno ga pojačavaju, ali je to još uvijek bilo u blažoj formi od terora koji je predstojao. Zabrana slobodnog kretanja, predaja vatrene oružja i vojne opreme, zabrana nošenja ličkih kapa, pokrštaivanje i slični drugi njihovi postupci, mogli su se

podnositi. Narod je ove njihove mjere shvatio kao zahtjev »nove vlasti«, koja želi i hoće da uvede neki »red i poredak«, i da se sva-koj vlasti, pa i ustaškoj, valja povinjavati.

2) Dana 8. juna, nedjelja (na vjerski prznik Duhove, kad su ljudi kod kuća), ustaše su uhapsile 25 muškaraca srpske nacionalnosti i otjerale ih u bihaćke zatvore, u kojima su ih podvrgli užasnom mučenju, da bi ih nakon dvomjesečne torture otjerali za Gospić, i pobacali u jamu Jadovno.

Socijalni sastav ove grupe uhapšenih ljudi bio je šarolik: nekoliko općinskih službenika, zanatlija, trgovaca, dobrovoljaca iz prvog svjetskog rata i seljaka. Iz svakog sela u općini uhapsili su najmanje po jednog. Ustašama su vjerovatno ovi ljudi smetali u daljem njihovom radu, te su ih se, što prije, htijeli riješiti, a narodu su govorili da su pohapsili i na rad poslali ljude koji su se bavili politikom, i koji se protive novom poretku. Narod je, i ovom prilikom, nasjeo ustaškoj prevari, smatrajućui da su uhapšeni viđeniji Srbi, da će se kao takvi izolovati izvjesno vrijeme od naroda, da će neko vrijeme provesti na prisilnom radu i da će se vratiti.

3) 30. juna ustaše su iselile sve srpske porodice iz općine Plitvička jezera, pravcem Prijeboj – Ličko Petrovo Selo – Garavice kod Bihaća. Iseljeni narod zadržali su cio dan na Garavicama u neizvjesnosti. Za to vrijeme ustaše su se u ustaškoj velikoj župi u Bihaću dogovarale što da urade sa ovim narodom, – da li sve postrijeljati, ili samo odrasle muškarce, ili sve protjerati. Na kraju vječanja, ustaše su se odlučile za protjerivanje svih za Bosanski Petrovac i Drvar, što su po mraku i učinili. Tako je narod pomenute općine protjeran sa svojih ognjišta, bez ijedne žrtve.

Međutim, tako ustaše nisu postupile sa srpskim narodom iz općine Ličko Petrovo Selo, kada su ga 2. septembra 1941. iseljavale. U ovom slučaju odvojeni su svi muškarci od 12 godina naviše, i otjerani na Garavice i Zavalje i tu strijeljani, a žene i djeca protjerani za Donji Lapac. Prilikom pozivanja naroda na selidbu većina se odazvala, a među njima i jedan broj muškaraca, koji su se do tog momenta skrivali od ustaša, govoreći kako se nije ništa desilo narodu plitvičke općin, pa neće, valjda, ni petroseljske. Na žalost, i ovom prilikom narod je nasjeo ustaškoj obmani.

Iseljenjem Srba iz općine Plitvička jezera, stvoren je prazan prostor između općine Ličko Petrovo Selo i zaleđine, prekinuta

je veza sa narodom Like. U toj zaleđini ostalo je ustaško uporište na Prijeboju, koje je od tog momenta dobilo veoma značajnu ulogu u planu ustaških zločina, ne samo nad narodom petroseljske općine, već i znatno šire. Prijebojske jame postaće grobnice mnoštva nevinih ljudi iz petroseljske općine, koreničkog kraja i drugih krajeva Like, a prijebojsko ustaško uporište prihvatna stanica, preko koje će kolone nevinih ljudi iz Bosne biti transportovane za gubilište Jadovno.

4) Početkom jula, masovno su pozivani ljudi srpske nacionalnosti sa teritorije Like na prislini rad na Plitvička jezera, radi rušenja ostataka, uoči rata izgorjeleog hotela »Plitvice«, uređenja staza i čišćenja jezera od porušenih stbala drveća i dr. Iz općine Ličko Petrovo Selo, na ove radove otjerane su dvije grupe od po 80 ljudi. Prva grupa radila je nedjelju dana, a potom su je zamijenila druga. Svi pozvani ljudi su se odazvali, i nakon određenog vremena od nedjelju dana pušteni kućama. I ovo je bila smišljena ustaška obmana, jer od obavljenih poslova na tom prisilnom radu nije bilo ama baš nikakve koristi ni za koga, sem za ustaše u njihovim narednim pozivima na prislini rad, ali bez povratka pozvanih.

Ljudi su smatrali da se pozivu vlasti valja odazvati, pa makar to bila i ustaška vlast i prisilan rad. Radili su pod vrlo teškim uslovima (slaba hrana, teški radovi) i pod stalnom prijetnjom smrću, ukoliko bi neko slabo radio, zabušavao ili pokušao pobjeći sa posla. Sve te nedaće i ustaška maltretiranja ljudi su stički izdržali, samo da se vrate kućama, ne razmišljajući i ne pretpostavljajući da je i to jedna od mjera ustaške obmane, koja će, najzad, rezultirati masovnim pokoljem golorukog i nevinog naroda.

Pored obmana, prevara i laži, kojima su se ustaše služile i koje su im dobrim dijelom uspjele, one su manje ili više iskoristile i druge okolnosti, koje su im išle naruku prilikom ostvarivanja svojih maračnih ciljeva i ideja, oko uništenja Srba na tom prostoru. Evo samo nekih od okolnosti, koje su im olakšale izvođenje tog sramnog čina:

– ustaše su uspjele veoma brzo organizovati, srediti, i za svoje ciljeve pridobiti većinu hrvatskog življa na teritoriji petroseljske općine. Iskoristili su narušene međunacionalne odnose posljednjih godina uoči rata, a još više produbljene po njihovom dolasku na vlast;

– domaće ustaše su se čvrsto povezale sa ustašama na Prije-

boju, Zavalju i Izačiću, a naročito sa bihaćkim ustašama, odakle je dolazila glavna pomoć – idejna, vojna i materijalna, za sprovođenje genocida nad nevinim narodom. Veliki župan Ljubomir Kvaternik im je bio inicijator i veliki pomagač;

– 95% stanovništva općine činilo je seljaštvo, koje je odvajkada bilo radno, mirno, nikad buntovno, uvijek vlastima pokorno, bez obzira na to da li je ona bila austrougarska, Kraljevine Jugoslavije ili Nezavisne Države Hrvatske, iako je bilo mnogo razloga da se buni i orgnizovano suprostavlja. Osnovna preokupacija ovih siromašnih seljaka bila je, oduvijek, kako i na koji način prehraniti višečlanu porodicu na toj škrtolj ličkoj zemlji;

– teritorija općine nalazi se na tromedi Like, Bosne i Korduna, sa relativno dobrim cestama u to vrijeme. U toku cijelog rata, preko ove teritorije prokrstarile su sve neprijateljske i kvislinške snage: njemačke, italijanske, ustaško-domobranske i četničke. Svaka od njih uzela je svoj krvavi danak. U tome su glavnu ulogu odigrale ustaše.

Eto, i u tim i takvim okolnostima, ustaše su otpočele, i dobrim dijelom sprovele, svoj prljavi plan istrijebljenja srpskog naroda u petroseljskoj općini. Odjednom je među narodima nestalo zajedništva, kumstva i prijateljstva, solidarnosti i povjerenja, igranki i prela, zajedničkog slavlja i veselja. Nestalo je svega onoga, što je do tada krasilo te divne ljude jedne i druge vjere i nacije. Sve je to odjednom zaboravljeno, bačeno u vodu, postalo prah i pepeo. Odjednom je čovjek postao zvijer – čovjek.

Već smo prethodno pomenuli da su ustaše 8. juna 1941. uhapsile grupu od 25 ljudi srpske nacionalnosti, povezale žicom i kamionom prevezle u bihaćke zatvore. Danima su ih strahovito mučili, prebacujući ih iz podruma sreskog načelstva u kulu, i ponovo iz kule vraćali u podrum. Tako isprebijane i izmučene nesretne ljude su nakon dva mjeseca ustaše izvele iz bihaćkih kazamata, povevezale u žicu i poštanskim autobusom sprovele u Gospić, a potom na Velebit, gdje su žrtve bačene u bezdan (jamu) Jadovno. Ovu grupu ljudi sačinjavala su: tri općinska službenika, jedan lugar, jedan podoficir bivše jugoslavenske vojske, dva trgovca, dvojica zanatlija, jedan čovjek sa završenim filozofskim fakultetom (jedini među uhapšenima član KPJ), tri seljaka dobrovoljca iz prvog svjetskog rata, jedan cestar, jedan gostioničar i deset viđenijih seljaka.

Iz ove grupe, još dok su se nalazili u Bihaću, pušteni su zemljoradnik Đuro Zigić * iz Novog Sela, na intervenciju ustaškog

prvaka Marka Kokota iz sela Baljevac, i trgovac Nedjeljko Irić, * na intervenciju nekih zatvorskih ustaša, za veliki mito u novcu, koje im je dao Irić. Ostale, njih 23, otjerale su ustaše u Jadovno. O ovom događaju Nedjeljko Irić priča:

»Jednog predvečerja, dolaze kod mene dvojica ustaša i lišavaju me slobode, iako je stvarno, nisam ni imao. Sutradan me sa jednimugarom tjeraju za Bihać. Uz put smo svratili u Izačić u jednu kafanu. Tu je, sjećam se, bilo mnogo ljudi, većinom Muslimana kojima su dijeljene namirnice. Jednom nepoznatom čovjeku, koji me pitao kuda me tjeraju, rezignirao, ali i gotovo pomiren sa sudbinom, odgovaram da me tjeraju za Bihać, gdje ću biti likvidiran. O tome me prethodno obavjestio jedan također nepoznat čovjek, koji je navodno vidio spisak Srba iz tog kraja, koji će biti likvidirani.

Produžujemo za Bihać. Ubrzo smo u zgradi Sreskog načelstva (kotara). Dobro se sjećam hodnika u kome sam ugledao mnogo povezanih, nemoćnih, iscrpljenih i unakaženih ljudi. Pred njima je stajao jedan ustaša koji je naredio da nas dvojicu sprovedu u suteran iste zgrade. Primijetio sam da je na svakom podestu stajao po jedan ustaša. Ušli smo u nekakvo veliko odjeljenje gdje je bilo mnogo poznatih Petroseljana i drugih ljudi iz okolnih mjesta. Bili su to pravi lički gorštaci, izuzetno lijepog izgleda i atletske razvijenosti, ali sada toliko unakaženi da sam ih teško prepoznao. Nisam imao snage da sve ovo gledam, pa sam legao na neke daske i pokrio oči kapom. Duboko sam žalio te drage Ličane, sa kojima sam proveo desetinu godina, dok sam radio kod mog nekadašnjeg gazde Slavka Šorka, trgovca iz Ličkog Petrovog Sela.

Nakon izvjesnog vremena prilazi mi Nikola Hrnjak, lugar iz sela Željave, meni dobro poznat. Polako i iznemoglo priča o teškim danima svih onih koji se nalaze u zatvoru. Pominje stradanja Sime Puzića, Svetozara Nakarade, Milića Price, Đure Adamovića, Mane Bubala, Đure Bobića... Govori mi, da su ih ustaše još od ukrcavanja u kamione počeli maltretirati i mučiti.

Ubrzo su i nas počeli i tući. Trajalo je danima ustaško izživljavanje najgore vrste. Premješteni smo iz podruma Sreskog načelstva u zloglasnu bihačku kulu, i ponovo vraćani u iste podrum.

* Đuro Žigić je bio u partizanima, sada živi u Novom Selu.

* Nedjeljko Irić živi u Pljevljima.

Uslovi života bili su sve teži i nepodnošljivi. Mnogi su gubili svijest i moć rasuđivanja. Postajali su živi leševi, izmučeni glađu i žeđu. Bilo ih je zaista grozno gledati onako krvave, prljave, pocijepane i neobrijane. Nikolu Hrnjaka sam posmatrao, kako se jedva kreće i nešto nejasno priča za sebe. Oda-
vao je čovjeka potpuno iznemoglog fizički i psihički.

Poslije više dana provedenih u tom paklu, uspio sam uspostaviti vezu sa jednim natporučnikom koji se prezivao Kapetanović, Musliman po nacionalnosti, rodom iz Nevesinja. On je bio glavni ključar. Prozivao je uglavnom noću one, koji se više nikada nisu vraćali. Veza sa Kapetanovićem bila je slučajnost. Ja sam 1939. bio sa njegovim bratom u Podgoričkom puku. Te iste godine, kao vojnici, našli smo se u Nevesinju i prenoćili u njegovoj kući.

Ovo poznanstvo, zatim intervencija mještana Izačića i braće Galića iz Bihaća kao i to što sam bio Crnogorac, pomoglo je da me puste na slobodu.

Ostao mi je u sjećanju dan, kada sam izlazio iz zatvora. Bilo je tmurno, kišovito, a meni je izgledalo kao da sunce sija. I još jedan detalj urezao mi se znanovjek u pamćenje – kad sam prozvan nije se znalo da li je to prozivka za likvidaciju, ili za puštanje na slobodu. Svi koji su se u tom trenutku našli u blizini, zamolili su iznemoglim glasom: »Nemojte ga klati, on je pošten.«

... Kraj je juna 1941. Konačno obraćam se Kapetanoviću za pomoć. On je kategoričan. Što prije se vratiti u Sandžak. Upozorava me da je krajnji rok za povratak 1. juli 1941. ... U Bihaću su mi ustaše oduzele 300.000 dinara, kao i sav strani novac koji sam imao. Daju mi samo 15.000 dnara, koliko mi je navodno dovoljno za trošak na putu ... Ovdje, međutim, moram istaći, da je bilo mnogo dobrih i poštenih Hrvata i Muslimana, koji su u granicama svojih mogućnosti pomagali i štitili pripadnike onih naroda, koji su bili na udaru ustaških likvidacija.

Ovo je samo dio svega onoga, što sam preživljavao od vremena kapitulacije do 12. jula 1941., kada sam doputovao u svoj rodni kraj – Pljevlja.«

U nedjelju 27. jula 1941. ustaše su zašle po svim selima i zaseocima općine Ličko Petrovo Selo, i po nekakvim spiskovima pokupile i dotjerale u centar Ličkog Petrovog Sela 250 radno sposobnih muškaraca. Predveče, istog dana, su ih ponovo prozvali po spiskovima i zatvorili u kancelarije, hodnike i po-

Nedjeljko Irić

drume općinske zgrade. Oko zgrade postavili su naoružane žandare i ustaše.

Pozivu ustaša odazvali su se uglavnom svi pozvani, i tom prilikom im je rečeno da »idu na dvomjesečni rad u Njemačku«. Ljudi su povjerovali da zbilja idu na rad i da se pozivu vlasti treba odazvati, kao što su se odazvali kada su išli na osmodnevni prisilni rad na Plitvička jezera jula mjeseca. Mislili su, ako su pušteni živi i zdravi sa Plitvičkih jezera, zašto ne bi i iz Njemačke poslije određenog vremena. Na žalost, prevarili su se u ocjeni, i ponovo nasjeli ustaškim prevarama.

U toku noći ustaše su upadale u prostorije među uhapšene, i pojedince maltretirali i tukli. Naročito su se okomile na popa Ni-

kolu Zagorca, koga su tukle i počupale mu bradu. U prostorijama je bilo vrlo tijesno i zagušljivo, tako da su zatvorenici jedva izdržali noć. Iz ove grupe u toku noći uspjeli su da se spasu:

– Nikola Rapajić * iz sela Željave, iskakanjem kroz prozor općinske zgrade;

– Đuro Brdar * iz Ličkog Petrovog Sela, uz pomoć majke Boje koja je plaćem, kuknjavom i preklinjanjem, uspjela privoljeti jednog ustašu-stražara da ga pusti, i

– Petar Adamović, zvani Pepin, iz Ličkog Petrovog Sela, koga je pustio jedan žandarm, sa kojim je Pepin zajedno službovao u žandameriji bivše Jugoslavije. Ali kada je došao kući, njegova žena Smilja uplašila se da je pobjegao i da će zbog njegova bjekstva stradati cijela porodica, zamolila je muža da se vrati među uhapšene i sa njima neka ode na rad u Njemačku. Na nesreću Pepin je poslušao svoju ženu, vratio se među uhapšene, i sa njima sutradan strijeljan na Garavicama. Da nesreća bude još crnja i veća, 1944. godine ustaše su strijeljale na Vagancu i Smilju i njeno dvoje djece. Tako je nestala jedna cijela porodica.

Sutradan 28. jula ujutro svi pohapšeni su istjerani iz općinske zgrade, povezani žicom dva po dva i uz jaku ustašku pratnju odvezeni kamionima na strijeljanje. U Bihać su otjerane 204 žrtve, i zatvorene u podrumске zgrade bihačkog trgovca Ilije Bilbije. U tim podrumima proveli su cio dan, 28. jul, mučeni i maltretirani, bez hrane i vode, u veoma tijesnim i zagušljivim prostorijama. Istog dana, kad je pao mrak, odvezeni su kamionima do Garavica i tu strijeljani. Ostale žrtve, njih 46, kamionom su prebačeni na Prijeboj, gdje su ih prijebojske ustaše istog dana, u 9.00 časova, na strahovito svirep način poubijale i potom bacile u bezdan u Sorić krčevini. Od njih 250, samo su dvojica uspjela pobjeći: Rade Bubalo,* podoficir bivše jugoslavenske vojske, pobjegao je sa strijeljanja na Garavicama, a Uroš Bubalo,*

* Nikola Rapajić je poginuo 1942. prilikom ustaškog bombardovanja Neblju-sa.

* Đuro Brdar, nosilac »Spomenice 1941«, živi u Zemunu kao penzionisani oficir JNA.

* Rade Bubalo je 1941. stupio u partizanske redove, hrabro se borio i 1943. poginuo kao operativni oficir 1. ličke brigade.

* Uroš Bubalo živi u Indiji.

zemljoradnik, obojica iz Arapovog Dola, pobjegao je sa gubilišta na Prijeboju.

Evo njihovih izjava o događajima prilikom hapšenja, strijeljanja i bjekstva sa gubilišta:

Poslije bjekstva sa strijeljanja na Garavicama Rade Bubalo je ispričao:

»27. jula ustaše su nas pokupile i dotjerale u Ličko Petrovo Selo, govoreći nam da idemo na dvomjesečni rad u Njemačku. Ja, kao i ostali pozvani ljudi iz naše općine, odazvao sam se pozivu, smatrajući da zbilja idemo na rad, slično onome radu na Plitvičkim jezerima početkom jula. Prenočili smo u općinskim prostorijama, a sutradan, 28. jula ujutro, povezali su nas dva po dva žicom, ukrcali u kamione i odvezli u Bihać, gdje su nas zatvorili u vrlo tijesne podrume zgrade trgovca Ilije Bilbije. Tu smo proveli cijeli dan bez hrane i vode, uz užasno maltretiranje. Tukli su nas svim i svačim, izivljavali se na našim patnjama. Ja sam bio vezan sa mojim komšijom Milanom Bubalom »Roginim«. U toku dana pokušao sam se osloboditi žice na ruci, što mi je uspjelo, ali sam iz opreznosti ponovo vratio ruku u žicu. Šapatom sam to rekao Milanu i pozvao ga da bježimo čim se za to ukaže povoljna prilika. Milan mi je sa teškom mukom odgovorio da on ne može bježati, jer se loše osjećao poslije ustaškog batinanja. Po mraku, ustaše su nas grupu po grupu odvozile kamionima u pravcu Garavica. Kad je vozilo skrenulo sa ceste u njive, zbog opterećenosti nije moglo doći do iskapanih rovova. Tada su ustaše naredile da silazimo četiri po četiri. Čim su sišla četvorica, odmah su odvođena do rovova i bila strijeljana. Kada je došao red na slijedeću četvoricu, među kojima sam bio i ja, tek tada sam uočio da nas od kamiona do rovova vode kroz špalir ustaša. Tog momenta sam izvukao ruku iz žice, bacio se ulijevo kroz ustaše i svom snagom trčao u pravcu rijeke Klokot, preplivao je, dočepao se polja, a potom i planine Plješevice.«

Poslije bjekstva sa strijeljanja Rade se odmah uključio u NOP i bio jedan od najzapaženijih ljudi našeg kraja u organizaciji ustanka, formiranju udarnih grupa i jedinica za borbu protiv ustaša. Vrlo brzo se razvijao kao rukovodilac, starješina i masovik. Veliki je gubitak za narod ovog kraja rana pogibija Rade Bubala.

A evo šta Uroš Bubalo kaže o svom bjekstvu sa strijeljanja na Prijeboju:

»27. jula zajedno sa mojim seljacima dotjerale su me domaće ustaše u Ličko Petrovo Selo, sa objašnjenjem da idemo na prisilni rad. Predveče su nas po nekom spisku prozvali i zatvorili u zgradu općine. Prozivci je prisustvovao predsjednik općine, poznati ustaša Mićo Barić, koji nas je tom prilikom, požurivao da što brže ulazimo u zgradu. Prostorije su bile male i tijesne, a nas mnogo, te smo jedva izdržali noć. Sutradan ujutro povezali su nas žicom, dva po dva, i ukrkali u kamion, naredivši nam da čučnemo na pod i da nikud unakolo ne smijemo gledati. U momentu ukrcavanja u kamion ustaše su vidjele u neposrednoj blizini moga sestrića Dragana Mihića kako napasa kravu i naredili mu da brzo dođe do kamiona, što je on i učinio, tako da su i njega ubacili u kamion, iako nije bio na spisku.

U kamionu nas je bilo 45 do 50, a u pratnji 5 do 6 petroseljskih ustaša koje su stajale iznad nas, a jedan od njih sjedio je na kabini vozila sa puškomitraljezom u rukama. Preopterećeno vozilo sporo se kretalo makadamskim putem. Kada smo stigli na Prijeboj, skrenulo je udesno jednim uskim kolskim putem kroz šumu u pravcu Sorić krčevine. Vozilo je brzo stalo jer pod tereotom slabim i uzanim putem nije moglo dalje. Tada su ustaše naredile da se brzo iskrcamo i krenemo pješice. Kada smo se iskrcali, ugledali smo prijebojskog trgovca i ustaškog prvaka Marka Kolakovića sa nekoliko domaćih ustaša, koje smo odranije poznavali. Dok smo išli putem, ustaše su nas tukle svim i svaćim. Nakon pređenih nekoliko stotina metara naišli smo, iznad jedne doline, na drugu grupu prijebojskih ustaša sa puškomitraljezom postavljenim za paljbu. Iznad te doline ustaše su naredile da posjedamo u pet redova okrenuti leđima puškomitraljezu, a ispred nas je bila dolina u kojoj se nalazila bezdan. Čim smo posjedali oduzeli su nam i ono malo hrane što smo ponijeli prethodnog dana od kuće, i bacili je na jednu gomilu. Poslije toga sve ustaše su se postrojile iza nas, i otvorile mitraljesku i pušcanu vatru po nama.

Većina nedužnih ljudi već od prvih rafala je bila smrtno pogođena, dok su pojedinci davali znakove života mrđanjem i trzanjem tijela, jaukali i dozivali u pomoć. Za moju lijevu ruku bio je žicom vezan Dmitar Čučak koji je bio smrtno pogođen. Desno od mene bio je moj sestrić, 25-ogodišnji seoski mladić Dragan Mihić. Mene i njega nije pogodio nijedan metak i mi smo se pritajili kao da smo mrtvi. Ja sam bio spreman da podne-

Rade Bubalo

sem sve što ustaše budu od nas radile, ali da ničim ne dam do znanja da sam živ.

Nakon ispaljenih rafala ustaše su dohvatile sjekire i bajonete. Svaka žrtva, bez obzira na to da li je davala znakove života ili nije, udarena je jednom ili više puta sjekirom ili bajonetom. Jedan od ustaša udario je moga sestrića sjekirom i taj udarac je za njega bio smrtonosan. Drugi ustaša je dva puta bajonetom udario mene u pleća, ali sam ja te udarce izdržao a da nisam jauknuo, mada su ubodi bili veoma bolni.

Poslije masakra ustaše su posjedale da se odmore, pojedu od nas oduzetu hranu i dogovore šta će sa nama raditi. U toku jela (bilo je oko 9 časova) jedan od ustaša je rekao: Gadi mi se jesti ova pasija hrana. Na to je drugi odgovorio: Ja bih slatko pojeo i ovu srpsku gamad.«

Nakon odmora i objeda ustaše su se dale na pljačku žrtava. Skidali su i oduzimali sve što je na njima iole bilo vrijedno: seljačke torbe, odjeću i obuću, sitne stvari, kao što su: noževi i prstenje, satovi i druge sitnice. Sa mene je jedan skinuo kaiš sa pantalona koji nije bio vrijedan, ali je imao žutu šnalu. Valjda je među njima bio dogovor da onaj koji opljačka žrtvu ima obavezu da je odvuče do dna doline i baci je u bezdan. Kako smo bili vezani po dvojica, to im je bilo teško odjednom vući obojicu. Tada je jedan od ustaških starješina naredio da se žrtve razdvoje i odvlače pojedinačno. Dograbili su sjekire i bajonete, već šta je ko imao pri ruci, i počeli razdvajanje. Ponekoj žrtvi bi odsjekli ruku, kod drugih bi rasjecali žicu između ruku, već kako je koji to htio. Mene i Dmitra je jedan razdvojio rasijecanjem žice između ruku sjekirom, i tako mi na dva mjesta rasijekao lijevu ruku u visini šake. Nakon razdvajanja ustaša me je uzeo za noge i odvuкао u dolinu do ivice bezdana i tu me ostavio, žureći natrag u pljačku druge žrtve. Pogledao sam za ustašom i vidio da on žuri uzbrdo, gdje su se oko pljačke angažovale i ostale ustaše, hitro sam se podigao, dohvatio se šume i dao u bjekstvo. U takvom šoku nisam u prvi mah znao u kom pravcu bježim. Izgubio sam svaku orijentaciju i umjesto da bježim u pravcu kuće, ja sam bježao u suprotnom pravcu. U tom silovitom bježanju stropoštao sam se niz neku liticu i ugaunuo nogu, ali sam imao još toliko snage da uz velike napore stignem kući. Moje bjekstvo ustaše, vjerovatno nisu primjetile, jer su bile zauzete pljačkanjem žrtava.

Napominjem da za sve ono vrijeme, od poziva na rad pa sve

Uroš Bubalo

do strijeljanja, ni ja, niti bilo koji od strijeljanih drugova, nije pomislio da će doživjeti to što smo doživjeli. Do posljednjeg momenta smo vjerovali da idemo na prisilni rad bilo gdje i da će mo se kao i ranije, kad smo radili na Plitvičkim jezerima, vratiti svojim kućama.»

Bježeći preko planine Medvjedak Uroš je stigao u zaseok Zaklopaču gdje je naišao na neke, njemu poznate, seljake gdje rade u njivama, krišom im prišao, zamolio da mu donesu vode i obavijestio ih šta se sve desilo njemu i njegovim drugovima na Prijeboju. Nakon kratkog odmora i okrijepljenja vodom, Uroš je nastavio put u pravcu svoje kuće, stigao do nje i uz »najveću tajnost« obavijestio svoje ukučane i neke bliže rođake i komšije šta je sve preživio on i šta je bilo sa ljudima koje su ustaše predhodnog dana otjerale na »prisilni rad«. Na žalost Urošovo bjekstvo sa strijeljanja bilo je nekoliko dana obavijeno velom tajnosti. Ljudi koje je on obavijestio o ustaškom masakru na Prijeboju bili su toliko uplašeni, da su njegovu priču zadržali za sebe ne obavijestivši o tome nikoga, ni komšiju ni prijatelja.

U utorak 29. jula ustaše su sa teritorije petroseljske općine uhapsile drugu grupu od 200 radno sposobnih ljudi, pod istim izgovorom da idu na dvomjesečni rad u Njemčaku. I ovog puta ljudi su nasjeli ustaškoj laži. Skoro svi pozvani su se javili na određenim zbornim mjestima, gdje su ih ustaše odmah povezale, utovarile u kamione i istog dana odvezle na gubilišta. Ovoga puta ustaše su ubrzale i upropastile cio proces oko likvidacije ove grupe ljudi, za razliku od postupka sa prethodnim grupama. Sve pohapšene iz ove grupe nisu dovodili u centar Ličkog Petrovog Sela, zatvarali u općinske prostorije i maltretirali, a potom tek drugoga dana likvidirale. Ljude iz druge grupe su ustaše grupisale po selima, i odmah ih dovozili na odredišta za streljanje. Razlika je bila i u tome što su iz prethodne grupe izdvojili 46 ljudi za streljanje na Prijeboju, a iz ove grupe izdvojili 45 ljudi za strijeljanje na Zavalju.

U grupi koja je otjerana na Zavalje nalazili su se uglavnom ljudi i žene iz sela Željave i Baljevca. U toku istoga dana, 29. jula, svi su oni na zvjerski način pobijeni i bačeni u bezdan na Zavalju.

Nijednoj od 45 žrtava nije pošlo za rukom da pobjegne sa stratišta na Zavalju i kaže narodu šta se sa njima dogodilo. Broj žrtava

Spomenik žrtava fašizma na Zavalju
(Bezdan je u neposrednoj blizini)

u ovoj grupi bio bi znatno veći da se nije pokvario jedan kamion koji je prevozio pohapšene ljude istoga dana iz Novog Seļa, koje su ustaše, također, predvidjele za likvidaciju na Zavalju. Sreća za ove ljude bila je u tome, što se vozilo pokvarilo čim je krenulo iz Novog Sela u pravcu Zavalja, a ustaše nisu imale drugo ispravno vozilo, a mnogo im se žurilo. Ljude su iskricali iz pokvarenog vozila i naredili im da idu kućama i čekaju ponovni poziv na rad. Do toga nije došlo jer se većina ovih ljudi više nije dala prevariti.

Ostale pohapšene ljude, njih 155, ustaše su, također, istog dana 29. jula, otjerale kamionima za Bihać. U toku dana bili su zatvoreni u gospodarskim zgradama u dvorištu Juraja Mikuljana, u neposrednoj blizini Garavica. U tim prostorijama i dvorištu uhapšenici su tokom dana bili izloženi strahovitom mučenju i maltretiranju. Kad se smrklo, ljudi su u manjim grupama odvođeni do već iskopanih rovova na Garavicama i tu postrijeljani, na istom mjestu na kojem je prethodne noći strijeljano 204 njihovih sugrađana, rođaka i prijatelja.

Ovom prilikom sa strijeljanja je pobjegao 20-godišnji mladić Mirko Vlasisavljević iz sela Željave.

O bjekstvu i sudbini Mirkovoj priča Peka Sladić*.

»Mirko je bio veoma bistar i snalažljiv, visok i snažan seoski momak. Sa grupom ljudi iz našeg sela 29. jula otjeran je na strijeljanje. Prilikom strijeljanja na Garavicama zadobio je pet rana, ali nijedna nije bila smrtonosna, bar tog momenta. Mirko je pao među strijeljane drugove i pritajio se, sve dok ustaše nisu završile svoj krvavi zadatak i udaljile se sa stratišta. Kad su ustaše otišle, Mirko se izvukao iz gomile mrtvih i izmrcvarenih drugova i koristeći noć uspio nekako preko polja stići do kuće svoje tetke po majci u Željavi. Tetka je odmah obavijestila Mirkovu majku. Mirko im je ukratko ispričao šta se sve desilo sa njima i ostalim ljudima koji su sa njim otjerani. Molio ih je i preklinjao da mu pomognu na bilo koji način, ali da o tome, ni po koju cijenu, ne doznaju ustaše. Nesretna majka i tetka onako šokirane ustaškim terorom posljednjih dana, naročito kada su vidjele Mirka i njegovih pet rana, pocijepanog, krvavog i iznemoglog,

* Peka Sladić je sve vrijeme rata bio u NOO, jedan od veoma zaslužnih drugova u organizaciji NOO i radu u pozadini. Živi u Novoj Pazovi.

nisu se znale snaći na najbolji način. Izabrale su najcrnje i za Mirka pogibeljno rješenje. Obratile su se za pomoć komšijama, domaćim željavačkim ustašama. Ustaše su se iznenadile kada su čule za ovaj slučaj. U prvi mah nisu mogle da povjeruju da je neka od žrtava mogla pobjeći sa strijeljanja. Ali su se brzo snašle i shvatile da bi živ Mirko mogao biti svjedok njihovih zločina na Garavicama.* Odmah su naredili da niko od pripadnika srpske nacionalnosti ne smije izlaziti iz kuća i da se odmah na svim srpskim kućama u široj okolini zatvore vrata i prozori. Zaprežnim kolima došle su ustaše-komšije, Izajja Rukavina* i Silvestar Rukavina, zvani Čajka, po zlu poznate željavačke ustaše. Utovarili su Mirka na kola i otjerale u pravcu Baljevca. Dalja Mirkova sudbina ostala je tajna. Negdje su ga ustaše ubile, a gdje, to nije poznato.«

Ustaškom terora nisu bili pošteđeni ni mnogi naši sugrađani koji su se kobne 1941. godine zatekli van rodnog kraja. Evo samo dva primjera:

Garavice se nalaze 2 km zapadno od Bihaća ili 15 km od Ličkog Petrovog Sela u pravcu Bihaća, na putu Ličko Petrovo Selo – Bihać. To je veoma ravno i plodno zemljište pored rijeke Klokot. Zemljište je bailo uglavnom u vlasništvu dobrovoljaca iz prvog svjetskog rata, naseljenih u neposrednoj blizini u Karadorđevom selu. Odmah po dolasku na vlast, ustaše su sve dobrovoljačke porodice poubijale, a njihove domove porušile. Na tom zemljištu, Garavicama, ustaše su vršile masovna strijeljanja isključivo muškaraca srpske nacionalnosti u vremenu od juna do oktobra 1941. godine. Prema prikupljenim podacima na ovom mjestu strijeljano je 12.000 nevinih ljudi iz Bihaća i šire okoline, među kojima i 508 Petroseljana. Na tom ravnom i veoma plodnom zemljištu, neposredno uz rijeku Klokot, uhapšeni su prethodno iskopali rovove (kanale) ili kako su ih ustaše zvale, jarke raznih dimenzija. Većinom noću dovođene su kolone ljudi pješice ili kamionima i nad tim rovovima svirepo poubijane.

S obzirom na to da je broj strijeljanih bio veliki, rovova malo, a ustašama se žurilo da što prije obave prljavi posao, to je većina rovova ostala pokrivena malim slojem zemlje, čak toliko malim da su iz njih virili pojedini dijelovi tijela nesretnih žrtava. Ako se tome doda da su to bili topli ljetni dani, može se zamisliti kako je izgledalo to nesretno stratište i vazduh iznad i oko njega. Da bi se koliko-toliko sanirao taj prostor, ustaška komanda u Bihaću određuje komisiju sa zadatkom da na licu mjesta ustanovi stanje i predloži sanacione mjere. Komisija je izašla na lice mjesta, izvršila uviđaj i sačinila zapisnik, u kome stoji:

* Izajja Rukavina uhvaćen je 1945. i u Gospiću osuđen na 18 godina robije.

Tridesetsedmogodišnji Studen Peje Ilija rodom iz sela Željave zatekao se na službi u Bosanskoj Krupi. Uhapšen je sa grupom Srba i otjeran na strijeljanje u rejon Crnog jezera blizu Bosanske Krupe. Prilikom masakra ljudi, Ilija je iskoristio momenat ustaške nepažnje i pobjegao sa gubilišta, dok su svi ljudi iz njegove grupe poubijani. Odmah se priključio krajiškim ustanicima i sa njima se hrabro borio tokom cijelog NOR-a. Nosilac je »Partizanske spomenice 1941.«

Istu sudbinu doživio je 25-godišnji trgovački pomoćnik u Bosanskoj Krupi Žigić Rade Sava, također rodom iz Željave. Sa većom grupom ljudi iz Bosnske Krupe i okoline otjerani su u zatvor gdje su mučeni i maltetirani, a potom usred dana po manjim grupama tjerani na gubilište koje se nalazilo u centru mjesta. Nad predhodno iskopanom jamom ustaše su sjekirom i bajonetom ubijale jednu po jednu žrtvu. Kad je došao red na Savu da pristupi dželatatu – ustaši sa sjekirom u ruci, Sava se dao u bjekstvo i u tome uspio, iako je za vrijeme bježanja bio ranjen puščanim zrnom na dva mjesta. Sava Žigić je nosilac »Partizanske spomenice 1941«, i kao penzionisani pukovnik JNA živi u Beogradu.

»ZAPISNIK

sastavljen dne 6. kolovoza 1941. u domu narodnog zdravlja po očevidu zajedničkih grobova.

Komisiju su sačinjavali:

- 1) Dr. Petar Doječanski, ravnatelj u Z. doma NZ.
- 2) g. Ismet Šavić, Tajnik župe
- 3) g. Milković Zvonimir, Cand. Med.
- 4) g. Janković Ivan, Cand. Med.
- 5) g. Tićinović Dušan, Cand. Med.

Komisija je pregledala tri mjesta spomenute grobove.

- 1) Bivše Karađorđevo selo (10 metara udaljeno od glavnog puta) u kome se nalaze 2 jarka i to jedan dugačak 62 m, a drugi oko 30 m.

Po pričanju g. Stipe Jerkovića iz Bakšajša (koji je ujedno i pomagao prilikom pokopavanja) svi spomenuti jarci nad leševima imaju oko 40 cm nasute zemlje. Isti su posuti gašenim krečom a osjeća se i miris karbola. Inače se nije moglo (za sada) osjetiti nikakav neugodan zadah.

- 2) Pod humcima oko rijeke Klokota sa južne strane, nalaze se dva jarka jedan dužine 190 m, a drugi 26 m. Dubina istih je oko 100 cm (po pričanju), a nad tjelesima se nalazi zemlje oko 40 cm. Gornji jarci su posuti krečom, ali su naknadno zasuti još sa novo nabacanom zemljom, radi

Poslije izvršenih masovnih strijeljanja na Garavicama, Prijeboju, Zavalju, Jadovnu i drugim gubilištima, mjesec august je bio relativno »miran«. Žene i djecu ustaše još nisu dirale, a odrasli muškarci koji su imali sreću da prežive prethodna masovna strijeljanja skrivali su se kako je ko znao, umio i imao mogućnosti. Desetak do petnaest ljudi sa područja općine uspjelo je preko pojedinih ustaških prvaka da dobije propusnice i da se prebaci u Srbiju.

O sudbini odvedenih nedužnih ljudi narod je doznavao na razne načine. Neki su to doznali od Uroša i Rade Bubala i Mirka Vlaisavljevića, koji su uspjeli pobjeći sa strijeljanja na Prijeboju i Garavicama. Drugi su saznali preko hvalisavih ustaša i njihovih saradnika, odnosno njihovih porodica. Treći preko muslimanskih porodica iz Izačića i šire okoline, zatim preko čobana koji su tih dana čuvali stoku u Krčevinama i oko Prijeboja, kao i na druge načine. Priče i govorkanja o stradanju ljudi brzo su se prenosile od kuće do kuće, od zaseoka do sela. Za većinu živih više nije bilo dileme da li su odvedeni ljudi na neakvom prisilnom radu živi ili strijeljani. Na žalost, još uvijek je bilo pojedinaca ili pojedinih porodica, a naročito majki, koje

čega se kreč samo mjestimično vidi. Na izvjesnim mjestima osjeća se neugodan zadah a na kraju dužeg jarka leži u lokvama vode pomiješana krv. Sam teren je dosta vlažan i nepogodan za kopanje jer već na manjim dubinama izlazi voda. Rijeka Klokot je udaljena 100 - 200 m. od spomenutih jaraka, a ista se voda upotrebljava za piće. Na pojedinim mjestima se kupe rojevi muha, a osobito na onim mjestima u čijoj se okolini osjeća zadah.

- 3) Početak Ceravaca udaljen je od ceste oko 50 m. kraj kuće broj 13. tamo se nalaze 2 jarka od kojih je jedan dugačak 56 m, a drugi oko 15 m. Po pričanju Stipe Jerkovića isti su duboki 1. 30 - 1. 50 m, a na tjelesima se nalazi rasute zemlje oko 50 cm, mjestimično do 70 cm. Isti su zasuti sa krečcom i taj rad izgleda najbolji pa ipak se osjeća zadah u manjoj mjeri.

MIŠLJENJE

Prema gore opisanom, svi jarci su dosta slabo pokriveni sa zemljom, a osobito jarci pod brojem 1 i 2.

Jarci pod brojem 2 su osim toga položeni na nepovoljnom mjestu za kopanje, jer su podvodni, a radi blizine rijeke, čija se voda upotrebljava za piće, postoji mogućnost pritoka zagađene vode u rijeku.

Jarke pod brojem 1 i 2 treba nasuti zemljom debelom najmanje 1m. Za jarke pod brojem dva potrebna je asanacija terena, a osim toga nasipanje ze-

su vjerovala da su njihovi najmiliji još u životu, da negdje rade i da će se kad-tad vratiti. Jer, teško je bilo povjerovati da je toliki broj nevinih ljudi, bez ikakvog razloga i povoda, pogubljen. Bili su to teški dani. Žalost i tuga osjećali su se u svakoj kući.

Iako je mjesec august bio relativno »miran«, ustaše su se povremeno oglašavale po nekim zločinom, želeći, valjda, da i dalje narod drže u strahu i neizvjesnosti. Pijančenje ustaša po kafanama bila su svakodnevna pojava. Tako pijani napadali su i maltretirali nedužne građane srpske nacionalnosti, pretili im, izazivali ih i napadali pogrdnim i uvredljivim riječima. U tome su se naročito isticale ustaše koje su dolazile sa strane. Evo samo tri takva primjera:

Pejo Šorak, zvani Pejač, star 61 godinu, iz Novog Sela, vraćao se iz polja kući i u momentu izlaska iz njive na cestu naišla su iz Ličkog Petrovog Sela zaprežna kola puna pijanih ustaša. Čim su vidjeli starog Peju, bacili su se na njega, udarili ga nekoliko puta kundakom, vezali za kola i uz pjesmu i vrisku potjerali konje najvećom brzinom u pravcu Bihāća. Pejo se više nikada nije vratio kući.

O ovom slučaju Pejin komšija Ilija Leka priča:

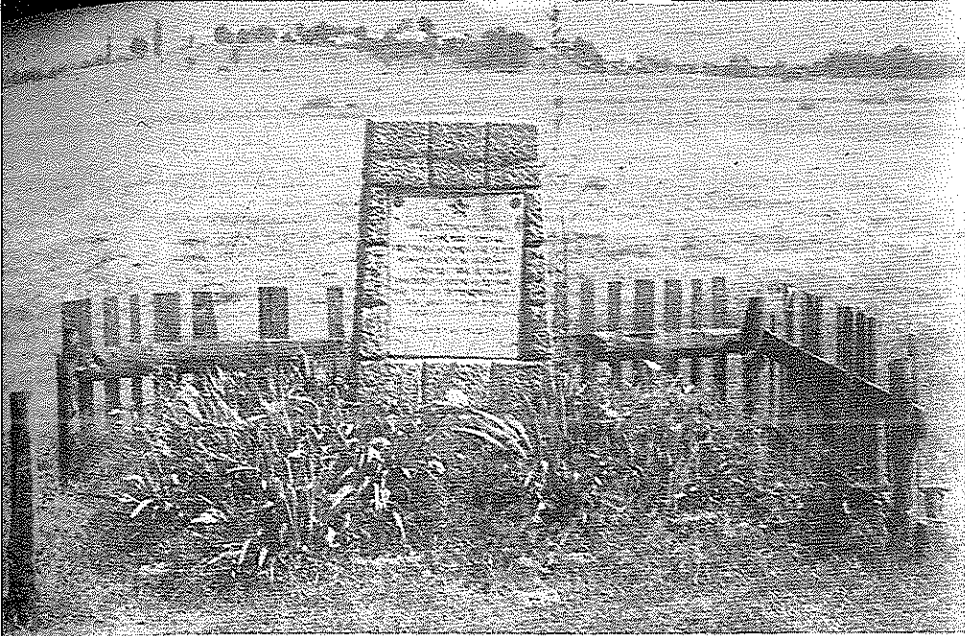
mlje kao i na drugim jarcima. Zemlja treba da je svakako zbijena. Prije nasipanja nove zemlje bilo bi potrebno posuti jarke sa živim krečom.

Kraj tih jaraka nalaze se pojedinačno komadi lobanjskih kostiju, koji su čisto bijeli.»

Potpis nećitak

Eto tako je sahranjeno 12.000 nevinih ljudi. Mislim da je ovome nalazu suvišan bilo kakav komentar. Ovaj dokumenat nalazi se u Vojnoistorijskom institutu JNA, zaveden pod brojem 24/2-2 173.

Godine 1949. narod sreza i grada Bihāća podigao je skromno spomen-obilježje pored puta na Garavicama, kao trajnu uspomenu na 12.000 nevinu strijeljanih Srba od strane ustaških zlikovaca, što se vidi i na priloženoj slici. To je bilo jedino obilježje u vidu spomen-parka, aleja cvijeća, staza, oznaka i slično, kako je to obilježeno na nizu sličnih mjesta širom naše zemlje, ovdje su izostala. Godine 1981. uklonjeno (srušeno) je i ovo jedino spomen-obilježje, a umjesto njega na lijevoj strani puta u zaseoku Cerovac, uz pomoć dobrovoljnih novčanih priloga građana i jednog broja radnih organizacija, podignuto je spomen-obilježje u vidu nekoliko kamenih stubova, veoma skromne vrijednosti, bez ikakvih pisanih podataka o namjeni obilježja. Sve ostalo je onako kako je bilo poslije izvršenog genocida 1941. godine, izuzev što su humke (grobnice, rovovi, jarci) pokriveni većim slojem zemlje i poravnati.

Pogled na Garavice i spomenik žrtvama fašizma

Spomenik na Garavicama

»Ja i Pejo smo zajedno pošli iz polja kući. Kretali smo se poljskim putićem kroz njive ka Bilješkoj cesti u visini Krivodola. Naprijed je išao Pajo, a iza njega na desetak koračaja išao sam ja. Obojica smo bili vrlo obazrivi, plašili smo se ustaša zbog čega smo se i kretali na takvom odstojanju. Inače smo bili neraspoloženi i zamišljeni šta će sve sa nama biti. Kad je Pejo kročio na cestu, ja sam još bio na putiću u kukuruzima. Tog momenta banule su iz Ličkog Petrovog Sela pijane ustaše na kolima sa konjskom zapregom. Dograbile su Peju, udarile ga nekoliko puta kundakom, svezale dugačkim konopcem za kola i svom snagom potjerale konje prema Bihaću. Pogledao sam za njima i vidio da je Pejo pao potrbuške na prašnjavu cestu i tako ga uz pjesmu i smijeh odvukoše.«

Na sličan način prošao je i 21-godišnji mladić iz Ličkog Petrovog Sela Gojko Bobić. Kritičnog augustovskog dana Gojko se slučajno zatekao pred kućom, jer su se svi preživjeli muškarci uglavnom skrivali od ustaša. Tog momenta su iz centra Ličkog Petrovog Sela naišla zaprežna kola puna pijanih ustaša. Kad su ugledale Gojka, ustaše su zaustavile konje, vezale ga dugačkim konopcem za kola i u galopu potjerale konje u pravcu Bihaća. Žrtva je trčala za kolima dok je imala snage, a

* Prijeboj je bio najveće selo u predratnoj općini Plitvička jezera, ali veoma siromašno. Udaljeno je 8 km od Ličkog Petrovog Sela u pravcu Titove Korenice. U njemu se ukrštaju ceste za Titovu Korenicu, Plitvička jezera i Ličko Petrovo Selo.

Osnovno zanimanje stanovništva bilo je stočarstvo, siječa ogrevnog drveta, prerada drveta u ugalj, sitno zanatstvo i nešto malo ratarstva. Prijebojčani su bili veoma radni ljudi, posebno dobri kovači poljoprivrednog alata. Na Prijeboju je živio uglavnom hrvatski živalj (svega 3 kuće srpske nacionalnosti), sa nekoliko istaknutih frankovaca i ustaških prvaka, među kojima su se isticali trgovci Marko Kolaković, Luka Mažar i Milobara. Ovi ustaško-frankovački prvaci, iako ih je bilo malo, uspjeli su da uvuku u ustaški pokret i ustaštvo uopće veći broj siromašnih ljudi iz sela. Iseljnjem srpskog življa iz općine Plitvička jezera, u čemu su aktivno učestvovala prijebojske ustaše, svu pokretnu imovinu protjeranog naroda ustaše su međusobno podijelile, s tim što je najveći dio ustupljen prijebojskim ustašama, a ove to podijelile svojim istomišljenicima i tako ih još više vezale u svoje kolo. Za kratko vrijeme Prijeboj je postao jako ustaško uporište, sa izrazito, po zlu poznatim, ličkim ustašama. Na Prijeboju je 1941.

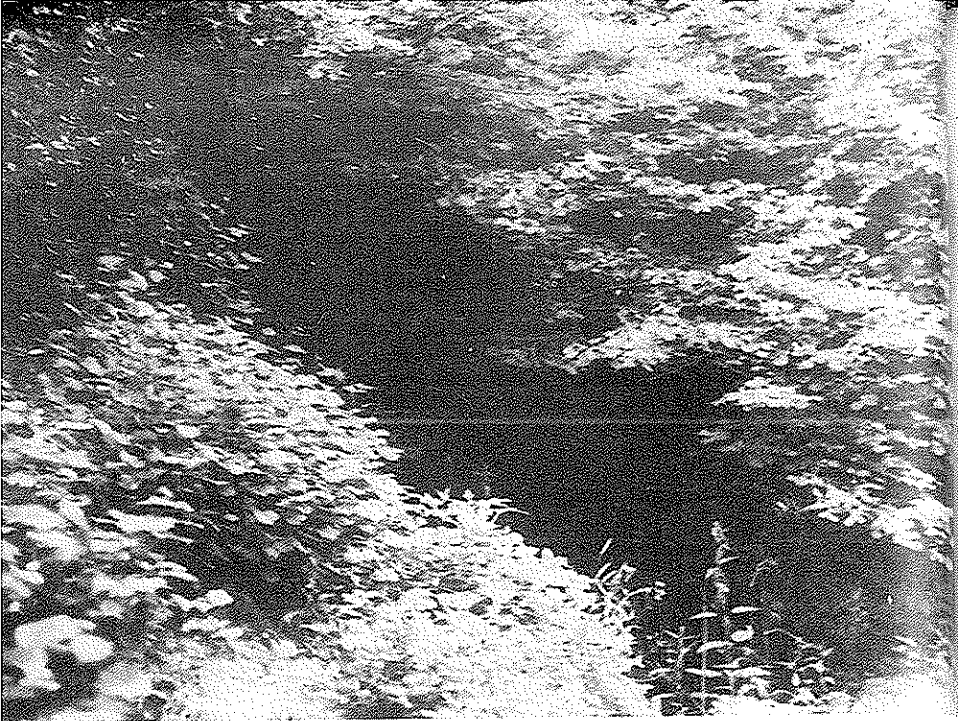
potom je potrbuške pala na cestu i uz pjesmu i vrisku pijanih ustaša odvučena u pravcu Bihaća. Ni Gojko se više nikad nije vratio svojoj majci Evici.

Ni čobani nisu bili pošteđeni ustaških nasrtaja i maltretiranja. Tjerali su ih sa pašnjaka, prijetili im i ponekad pripucavali za njima. Sin Mane Žakule iz Novog Sela, 18-godišnji Mićo, svakodnevno je izgonio ovce na ispašu u Žakuline krčevine na Prijeboju i uveče se vraćao sa stadom kući. (Svima onima koji imaju krčevine ustaše su zabranile da u njima noćivaju). Jedne augustovske večeri stado ovaca se vratilo kući, ali ne i njihov čobanin Mićo. Čim je otac Mane i njegova višočlana porodica ugledala stado ovaca bez Miće, posumnjali su na najgore – da je Mićo žrtva prijebojskih ustaša. Sutradan, rano ujutro, Mane je zamolio svoje komšije Stevu i Manu Šorka da sa njim pođu na Prijeboj i potraže Miću. Sva trojica su otišla na Prijeboj,* ali se više nikad nisu vratili, ni oni ni Mićo. Sve su ih pobile prijebojske ustaše i bacile u jednu od jama na Prijeboju. Ovakvih i sličnih ustaških zločina bilo je još, sve do 2. septembra, kada su ustaše iselile većinu srpskog življa iz općine Ličko Petrovo Selo.

godine izvršen masakr srpskog življa, prvenstveno muškaraca iz koreničkih sela i općine Ličko Petrovo Selo, u čemu su glavnu ulogu imale prijebojske ustaše.

Koliko je do sada poznato, na Prijeboju su otkrivene dvije jame (bezdani) u koje su žrtve bacane, a jedna od njih je u zaseoku Sorić krčevine, u koju je bačena 61 nevina žrtva iz petroseljske općine. Na žalost, stratišta na Prijeboju su potpuno zanemarena, skoro zaboravljena. Obadvije jame (bezdani) i putevi do njih su obrasle u korov i šumsko rastinje, bez ikakvih oznaka i obilježja, zbog čega ih teško mogu pronaći čak i ljudi koji su dobri poznavaoци Prijeboja i njegove okoline. Jame su još uvijek otvorene.

Ustaško uporište na Prijeboju služilo je i kao neka tranzitna ili prihvatna stanica za kolone ljudi, koje su ustaše 1941. godine iz Bosne sprovodile za gubilište u Jadovno. To je bio slučaj sa oko 2.500 ljudi ih Bosanske Gradiške, Dubice, Bosanskog Novog koje su ustaše sprovele u zaprežnim kolima preko Prijeboja za Jadovno. Prijebojske ustaše su prihvatile i pomogle prebacivanje zatočenih žrtava iz bihaćkih kazamata za polju poznato Jadovno.

Jama u Sorić krčevini sa okolinom

Selidba srpskog življa iz općine Ličko Petrovo Selo

Saznavši pravu istinu o sudbini otjeranih ljudi, većina preživjelih muškaraca počela se skrivati od ustaša po šumama, žbunju, polju i drugim skloništima, zavisno od uslova i mogućnosti izbora bezbednijeg i skrovitijeg mjesta. Da bi na neki način pohvatale i pobile preostale odrasle muškarce, ustaše sprovede novi zločin nad srpskim narodom ovog kraja – selidbu, protjerivanje sa njihovog vjekovnog ognjišta.

U utorak 2. septembra 1941. u ranu zoru, stiglo je u Ličko Petrovo Selo iz Bihaća, na kamionima, oko 80 do zuba naoružanih bihaćkih ustaša, kao pojačanje domaćim ustašama i žandarmima, radi protjerivanja srpskih porodica petroseljske općine. Zajedno sa domaćim ustašama, vrlo brzo su opkolili sela Ličko Petrovo Selo, Novo Selo, Željavu, Zaklopaču i Lisinu. Na dominirajuće tačke, uzvišenja i raskrsnice, postavili su automatska oružja i osmatračice, a kroz sela uputili jače patrole na čelu sa ustaškim povjerenicima i prvacima ovih sela.

Narod je bio iznenađen i uplašen, teško dolazeći sebi, ne znajući šta se sve to događa tako rano, sve dok nisu čuli ustaško naređenje: »Što prije se spremite, selite za Srbiju. Sa sobom možete ponijeti potrebnu obuću, odjeću i hrane za dva dana, sve ostalo ostavite.« Ustaše su se bahato ponašale, kao kakvi pobjednici na bojnopolju. Čuli su se, tu i tamo, pojedinačni pucnji, vika i galama. Obračunavali su se na licu mjesta sa onima koji nisu mogli (stari i bolesni) ili nisu htjeli da izvrše njihova naređenja. Pucali su i vikali i za onima koji su bježali u pravcu šume ili polja, jer nisu htjeli da »sele za Srbiju«. Sve je to još više unijelo strah i pometnju u narodu, ali se ipak morao brzo prikupiti na određena mjesta koja su ustaše odredile.

Među prvima je na odredište sa porodicom došao Andrija Mihić, čovjek već u poznim godinama života. Ustaše su ga odmah odvojile od porodice i kanapom vezale za jedno drvo. Mile Bobić zvani Milja, kada je vidio da odvajaju muškarce od porodice, pokušao je da se sakrije u staru oronulu kuglanu. Ustaše su to primjetile, uhvatile ga i strahovito tukle i mučile, a potom ga uključile među ostale muškarce određene za strijeljanje. Sličnih primjera bilo je više.

Kada se narod prikupio, porodicama je naređeno da se na jednu stranu izdvoje svi muškarci stariji od 12 godina, a na drugu stranu žene i djeca. Kada je počelo odvajanje, tek tada je većini odraslih bilo jasno da od »selidbe za Srbiju« nema ništa i da je to još jedna uspjela ustaška laž i prevara. Nastao je pravi pakao i pometnja. Žene i majke su plakale, jaukale, djeca vriškala. Pojedine majke su pod suknje skrivale odrasliju mušku djecu, druge su molile i preklinjale ustaše da im zaštite mušku djecu. Plakale su i ridale sestre za braćom, žene za muževima, majke za sinovima. Očevi su se sa suzama odvajali od svojih najmilijih. Bio je to neviđeni pakao, tragedija naroda. Svaki rastanak sa porodicom i rodnim krajem bio je težak i onda kada se znalo da će se kad-tad vratiti, ali ovakav rastanak, znali su, bio je posljednji, tragičan i neopisivo bolan. Međutim, za ustašku žgadiju i njihove istomišljenike to je izgledalo normalno, jer su smatrali da Srbima nema mjesta u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Ustaški kundaci, bajonete i druga sredstva prinude opominjali su nedužne da to više nije njihova rodna gruda, njihov rodni kraj, da im više ne pripada i da treba što prije da ga napuste i zaborave. Ustašama se žurilo i zato su svim mogućim sredstvima brzo »uspostavile red«, odvojile odrasle muškarce od žena i djece.

Manji broj žena i djece utovaren je u kamione, dok su većinu ustaše svrstale u kolonu i pod oružanom pratnjom otjerale pješice cestom Ličko Petrovo Selo – Baljevac – Zavalje – Skočaj – Drenovača, gdje su ih prihvatili ustanici. Oko 150 odraslih muškaraca utovarili su na kamione i odvezli na Garavice, gdje su istog dana svi postrjeljani. U ovoj grupi muškaraca bilo je dječaka od 12 do 15 godina starosti i ljudi starijih od 70 godina, gluhih, slijepih i nemoćnih. Iz ove grupe niko nije uspio pobjeći u toku prevoženja, niti sa gubilišta na Garavicama.

Ustaše su se posebno svirepo odnosile prema onima licma koja zbog bolesti ili starosti nisu mogla da se kreću, koja nisu htjela da napuste svoja ognjišta, kao i sa onima koja su naknadno pronađena (u momentu selidbe bili van kuće, u susjednom selu, bolnici i sl.). Na licu mjesta su ubili starog Vuju Drakulića i njegovu ženu Soku, starog Mojsiju Aralicu i njegovu ženu Jeku, staru Miku Babić Đulipovku i njenu snahu Evicu.

Danu Babića, čovjeka bez jednog oka i jedne ruke i njegovu ženu Miku, ustaše su zaklale pored kuće i bacile u podrum. Iliju Studena i njegovu ženu Staku su zaklale i bacile pod Barića most. Jeku Matić ustaše su uhvatile pored kuće, u jednoj dolini, odvele je iza petroseljske crkve i tamo zaklale.

Dva mala brata, Danu od 13 i Miću od 11 godina, sinove Davida Bubala (ubijen u Jadovnu), ustaše su uhvatile u selu Zaklopača, vezane žicom dotjerale u petroseljsku crkvu i nakon strahovitog mučenja objesile o zvonik crkve.

Mirka Drakulića i Mirka Babića iz Ličkog Petrovog Sela, mlade i snažne ljude, uhvatile su ustaše skrivene u kukuruzima, nemilosrdno ih tukle, a potom ih pojedinačno dugačkim konopom vezale za konjska zaprežna kola i otjerale cestom u pravcu Bihaća.

Ovakvih i sličnih postupaka ustaša bilo je znatno više, jer su poslije protjerivanja naroda organizovali pretrese kuća, gospodarskih zgrada, pretraživanje polja i drugih zemljišnih površina, s ciljem pronalazjenja pojedinaca koji su izbjegli selidbu. U tu svrhu ponuđena je nagrada u visini 30 kruna svakom licu, koje pronađe ili prijavi osobu koja se skriva i nije odselila. Svako takvo lice ubijeno je na licu mjesta ili odvođeno, mučeno i potom likvidirano.

U vrijeme prikupljanja naroda za »selidbu za Srbiju« jedan broj odraslih muškaraca, koji su preživjeli ranija hapšenja, bio je van kuća skriven u šumi, šumarcima i drugim skloništima i nije

se odazvao ustaškom pozivu za selidbu, već su sačekali pogodan momenat i po mraku napustili skloništa i prebacili se dublje u šume Medvjedaka i Plješevice. Izvjestan broj ljudi koji su se u kritičnom momentu našli u kućama sa porodicama pobjegli su ispred ustaških rafala i potjera u šumu. Tako je na veliku sreću u nesreći, većina odvažnijih, zdravih i sposobnih ljudi, uspjela izbjeći zlu sudbinu odvedenih na Garavice.

Na žalost, jedan broj ljudi u tom momentu bio je dobro skriven, ali je na poziv ustaša da »Srbi sele za Srbiju« nasjeo ovoj prevari, izašao iz skloništa i u sastavu porodica došao na određena mjesta za prikupljanje naroda.

Vajo Drakulić bio je van kuće, dobro skriven, ali je na poziv svoje žene Jeke da »sele za Srbiju« izašao iz skloništa i sa porodicom došao na određeno mjesto, gdje su ga ustaše odmah odvojile od žene i djece.

Vajo Bobić je također bio dobro skriven, ali kad je čuo poziv ustaša za selidbu i vidio da seli njegova porodica i porodice njegova tri brata, Vajo je izašao iz skloništa i priključio se svojoj porodici sa svojom braćom. I on i njegova tri brata su u centru Ličkog Petrovog Sela odvojena od porodica i sva četvorica istoga dana i na istom mjestu, sa ostalim uhapšenim, strijeljani na Garavicama. O ovom slučaju Vajina žena Soka,* zvana Krlja, priča:

»Moj Vajo je u momentu selidbe bio dobro skriven u podrumu kuće. Rekla sam mu da ja sa četvoro djece selim, a da on ostane do noći u podrumu i po mraku pobjegne u šumu. U prvi mah sam pomislila da me je poslušao i ja sam sa djecom krenula ka centru sela. Kad je čuo i vidio da sele njegova braća sa porodicama, Vajo je izašao iz podruma i sustigao nas. U centru sela ustaše su odvojile od porodica i Vaju i njegova tri brata. Tog momenta ugledala sam ustašu Milana Krekovića,* inače mog bliskog rođaka (njegov otac i moja baba po ocu su rođeni brat i sestra), prišla mu i zamolila da mi spase muža Vaju ili bar jednog od četvorice braće. Milan je ćutao i nije ništa pokušao da učini, već su sva četiri brata strijeljana.« Sličnih primjera bilo je više.

U toku prikupljanja naroda, jedan broj čitavih porodica nije se odazvao ustaškom pozivu za selidbu, već su na brzinu pokupi-

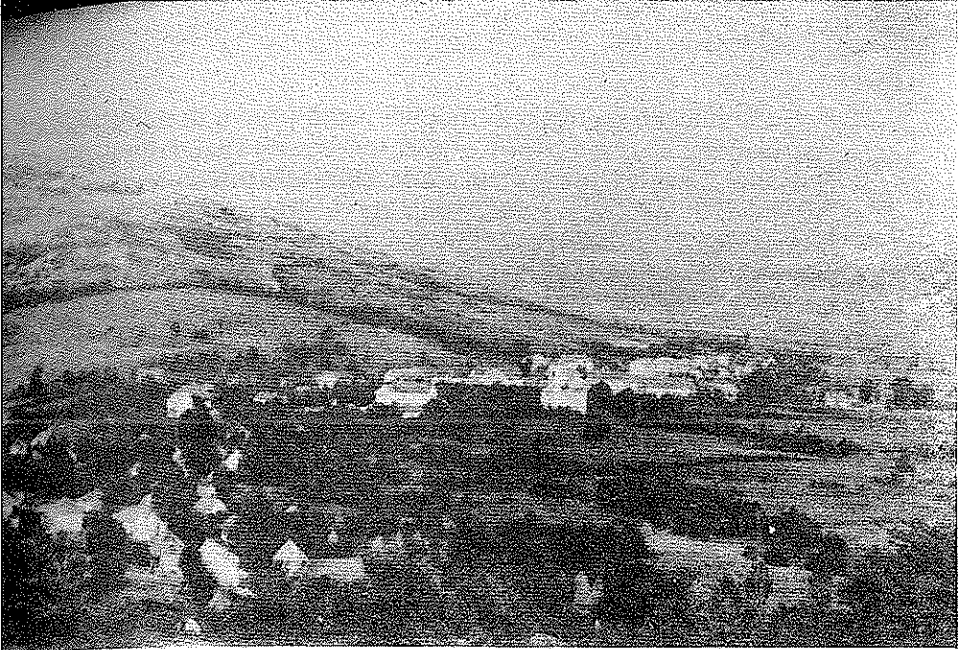
* Soka Bobić Krlja živi u Ličkom Petrovom Selu

* Milan Kreković poginuo kao ustaša 1942. prilikom oslobađanja Ličkog Petrovog Sela.

li što su mogli ponijeti na leđima i pobjegli u šumu. Nakon nekoliko dana provedenih u šumi ove porodice su se preko Plješevice prebacile u sela oko Korenice.

Tužna kolona žena i djece koju su ustaše sprovodile do blizu ustaničkih položaja na Drenovači, preživjela je na tom putu strašna maltretiranja. Uz put su porodice opljačkane do gole kože. Oduzete su im iole vrijedne stvari, dijelovi odjeće, obuća, krevetnina, konjske i volovske zaprege, ukoliko ih je neka porodica potjerala, novac i nakit i sve ostalo što im se sviđjelo. Najteže je bilo majkama koje su imale fizički jaču mušku djecu, jer su i takve muškarčiče ustaše odvajale od majki. Od pojedinih mladih djevojaka i žena zahtjevali su da sa sebe skinu svu odjeću, sumnjajući da se pod ženskom odjećom krije muškarac. No, i red takve ustaške predostrožnosti, neke majke su uspjele da u ženskoj odjeći izvedu po nekog muškarčiča, starijeg od 10-12 godina. Jedna od snalažljivijih i odvažnih žena u takvoj situaciji bila je i Milka Hrnjak iz Željave. Vidjevši da ustaše odvajaju od majki iole odrasliju mušku djecu, ona je na brzinu haljinicu svoje mlađe ćerke Milke obukla svog sestrića, dvanaestogodišnjeg Pribić Rade Isu i tako ga spasila ustaške kame. (Iso je 1944. godine stupio u NOV. Živi i radi u Zagrebu od rata). Na žalost to nije pošlo za rukom majci Mari Studen, kojoj su na Zavalju ustaše odvojile jedinog sinčića Milorada i ubile ga.

Dužina puta od Ličkog Petrovog Sela do Donjeg Lapca iznosila je oko 50 km, što je voma veliko rastojanje za tako mješovit sastav kolone, u kojoj su bile uglavnom majke sa nejakom djecom i stare žene. Među njima je bilo bolesnih, hromih i jako starih žena, koje su se teško kretale bez tuđe pomoći. Ostaviti na putu stare i nejake, značilo je osuditi ih na smrt, jer su ih ustaše ubijale na licu mjesta. Da do toga ne bi došlo, činjeni su ogromni fizički napor i od strane prvenstveno majki, a potom i drugih fizički jačih žena i omladinki, da se pomogne nemoćnim i da ne budu žrtve ustaša. Bilo je u ovoj zbilja tužnoj koloni takvih primjera drugarstva, solidarnosti i požrtvovanja da je to prelazilo u heroizam. Tako je Mika Puzić stara 69 godina na svojim staračkim leđima (krkače) prenijela svoju svekrvu Devu staru oko 90 godina od Ličkog Petrovog Sela do Drenovače. Takvih i sličnih primjera bilo je mnogo, naročito među majkama koje su imale sitnu djecu. U ovoj narodnoj tragediji svima iz kolone bilo je teško, ali majkama je bilo najteže.

Ličko Petrovo Selo (jedan dio)

Iz pomenutih razloga ova tužna kolona se veoma sporo kretala i sve više izdužavala, zbog čega su ustaše primjenjivale sve mjere prinude da bi kolonu učinile pokretljivijom i organizovanijom. Upotrebljavale su kundake, motke i druge predmete, vikale i derale se na narod, oduzimale od naroda sve što mu je otežavalo kretanje.

Pored obmane naroda »da seli za Srbiju«, ustaše su pokušale i drugu prevaru ili trik. Naime, proturile su vijest među ustanicima na Drenovači da će ih u toku noći između 2. i 3. septembra napasti ustaške snage u ženskoj odjeći. Tim trikom htjeli su obmanuti ustanike na taj način, što će u određeno vrijeme umjesto ustaša u ženskoj odjeći dovesti protjerani red naroda ispred ustaničke zasede, koja će misleći da su to ustaške snage, otvoriti vatru i tako pobiti žene i djecu. Kada je kolona žena i djece stigla blizu ustaničkih položaja, ustaše su naredile ženama da se isključivo kreću cestom, u protivnom će ih postrijeljati. Kolona je produžila cestom, a ustaše su zaostale očekujući ustaničku vatru po narodu. Do toga, na sreću, nije došlo, jer su ustanici blagovremeno isturili svoje patrole koje su se ispred sela Meljnovac susrele sa kolonom protjeranog naroda, ali bez pucnjave i bilo kakvih posljedica po narod. Ustaški trik ovoga puta nije uspio.

Ustanici su na najljepši mogući način prihvatili narod, odveli ga u Donji Lapac i preko organa narodne vlasti rasporedili po kućama. Narod Donjeg Lapca i okolnih sela pružio im je sve što je bilo u njihovoj moći, smještaj i ishranu, ne odvajajući protjerane od svojih porodica. Nakon izvjesnog vremena provedenog u Donjem Lapcu i okolini, veći broj porodica se postepeno, u grupama ili pojedinačno, raseljavao u druga sela širom Like, zavisno od toga da li su te porodice imale neku rodbinu, prijatelje ili poznanike u tim ličkim selima. Najviše porodica otišlo je u korenički kraj i tamo našlo privremeno utočište. Izbjegli muškarci su se po grupama ili pojedinačno prebacivali preko Plješevice, uglavnom, u korenički karaj. Oženjeni i porodično vezani ljudi odmah su se uputili u potragu za svojim protjeranim porodicama u lapačku dolinu. Mlađi i odvažniji priključili su se ustanicima ili se organizovali u borbene grupe za izvođenje diverzija na putevima, telefonskim vezama, napade na ustaške patrole i prvake.

Sva pokretna imovina protjeranog naroda podijeljena je ustaškim porodicama i porodicama njihovih simpatizera. Na taj način ustaše su kompromitovale i za sebe vezale jedan broj ljudi hrvatske nacionalnosti, koji se do tada nije slagao sa njihovim postupcima. Sve je opljačkano i odnjeto, tako da su ostale samo opustošene kuće. Iz trgovačkih radnji sve je odnjeto što se moglo odnijeti. Stoka iz obora je otjerana i podijeljena ustaškim porodicama. Ostali su samo psi čuvari i mačke, tužno zavijajući za svojim gospodarima. Ostala su zrela i nepožnjevena žita i neobrani voćnjaci.

Srpsko stanovništvo iz Donjeg Vaganca, Rešetara i Arapova Dola nije protjerano, već je ostalo u svojim domovima. Zašto i narod ovih sela ustaše nisu iselile, nije poznato. Pretpostavki ima više, ali koja je tačna ne bi se sa sigurnošću moglo utvrditi, jer pisanih dokumenata i drugih konkretnih dokaza nema. Da li su živalj ovih sela ostavili kod kuće zato što je u njima poslije masovnog pokolja ostao u životu manji broj odraslih muškaraca? Da li su imali namjeru da i ova sela naknadno protjeraju ili na neki drugi način likvidiraju? Ili su ustaše misleći da će ova sela lako kontrolisati i u pogodnom momentu i njih se na neki način riješiti? Ili je sasvim nešto drugo bilo u pitanju. Bilo kako bilo, srpski živalj iz pomenuta tri sela petroselske općine nije protjeran 2. septembra, već je sa cjelokupnim hrvatskim življem ostao u svojim domovima. Srpski narod ovih

sela stavljen je pod jaku svakodnevnu ustašku kontrolu. Živjeli su u užasnom strahu očekujući najgore. Naročito je opasnost prijete-
la ljudima i omladini, zbog čega su uglavnom svi sposobni za
borbu postepeno napuštali ova sela, odlazili na slobodnu teritori-
ju i stupali u ustaničke redove. Manji broj odraslih muškaraca,
više vezanih za porodicu, skrivao se od ustaša u blizini kuća, oče-
kujući pogodan momenat da se i oni aktivno uključe u
NOB.

Protjerane porodice, za razliku od onih što su ostale kod
kuća, bile su u povoljnijem položaju, jer su se našle na slobodnoj
teritoriji. Bar za izvjesno vrijeme nisu strepile od ustaške kame. U
većini slučajeva dobro su ih primile ličke porodice, naročito u
Donjem Lapcu i okolnim selima. Međutim, živjeli su van svojih
domova, bez igdje ičega, a što je bilo najteže bez sposobne muške
glave, hranioca i zaštitnika. Mahom su to bile porodice sastavljene
od sitne djece, njihovih majki i baba.

Dok su u predhodnim hapšenjima žrtve ustaškog zločina bili
radno sposobni mlađi ljudi, za vrijeme »selidbe Srba za Srbiju«
žrtve su bili svi – mlađi i stari, žene i djeca, zdravi i bolesni, slije-
pi i sakati. Tom prilikom ustaše su ubile Petra Bubala,
starog 81 i Milu Nakaradu, starog 73 godine, slijepe ljude, babu
Dulipovku od 81 godinu, Danu Babića bez jednog oka i ruke,
Đorđa Adamovića, gluhošnjemog dječaka od 12 godina, zatim 17
starih ljudi od 70 do 83 godine, 28 žena iza kojih su
ostala nejakna djeca, itd.

Tako se bilans žrtava ustaškog terora 1941. znatno povećao.
Cifre su poražavajuće, prava tragedija srpskog življa u petroselj-
skoj općini. Te kobne 1941. godine ubijeno je 699 lica, od toga
658 muškaraca, 24 žene i 17 djece. Među muškarcima strijeljano
je 175 mladića od 12 do 26 godina starosti. Po stratištima ubije-
na su:

23 čovjeka u Jadovnu,

54 čovjeka na Prijeboju – Sorić Krčevina,

45 ljudi na Zavalju – Delić jama,

508 ljudi na Garavicama i,

69 lica (ljudi, žena i djece) u Ličkom Petrovom Selu, Vagan-
cu, Izačiću, Skočaju i drugim mjestima, selima i zaseociam, veći-
nom u toku protjerivanja naroda.

Rijetka su bila domaćinstva na kraju 1941. iz kojih ustaše
nisu ubile najmanje po jednog člana porodice, a mnogo je onih
porodica iz kojih su otjerali po dva, tri, četiri pa do sedam radno

sposobnih muškaraca, iz dvije do četiri generacije. U toku te godine nestale su cijele porodice i njihova ognjišta zauvijek su ostala pusta.

Nestale su zauvijek cijele porodice lugara Petra Price – on, njegova žena i dva sina; porodica popa Nikole Zagorca – on, žena i dvoje djece; porodica Dane Babića, Vuje Drakulića, Mojsija Aralice i druge.

Iz porodice Dane Aralice, zvanog Pole, otjerano je istog dana i strijeljano na Garavicama sedam muškaraca: stari Pole, njegova tri sina Ilija, Rade i Mićo i tri unuka Rade, Dane i Milan.

Iz porodice Stojana Džodana u istom danu i na istom mjestu ubijena su njegova četiri sina: Luka, Jovo, Đuro i Branko, a 1944. nakon strahovitog mučenja ustaše su ubile i starog Stojana.

Na Garavicama su istog dana strijeljana četiri brata Bobića: Pejo, Vajo, Ilija i Nikola, a iz kuće Korda, također istog dana na garavicama, četiri brata: Dane, Đuro, Jovo i Iso.

Na Garavicama i Jadovnu strijeljana su četiri brata Pribića: Pavao, Rade, Ilija i Luka, a iz kuće Vignjevića pet muškaraca: Mane, njegova dva brata Jovo i Branko, sin Mirko i sinovac Milan.

Iz kuće Mane Žakule strijeljano je šest muškaraca na Prijeboju, Garavicama i na Banjici: Mane, njegova tri sina: Stevo, Nikola i Mićo i dva sinovca: Marko i Rade; a iz kuće Petra Šorka on i njegova tri sina: Vaso, Luka i Dane.

Na Garavicama su strijeljana i četiri brata Studena – Rade, Marko, Dragutin i Božo, a iz kuće Družanove njegova tri sina: Pejo, Mile i Božo, dok je četvrti sin Rade uspio pobjeći sa strijeljanja.

Istoga dana na Garavicama su strijeljana tri muškarca iz kuće Luke Drakulića, on i njegova dva sina: Petar i Nikola, a iz kuće Joviše Drakulića tri brata: Jovica, Mirko i Slavko.

Istoga dana na Garavicama strijeljana su iz kuće Košutića četiri muškarca: Rade, njegov brat Stevo i Radina dva sina: Stevo i Božo. Istu sudbinu doživjela su braća Stevo i Pejo Leka i Stevina dva sina: Ilija i Mile; zatim Nikola Šorak i njegova tri sina: Mane, Dušan i Mile.

Na Garavicama su strijeljana tri brata Hrnjaka: Jovo, Petar i Bude; potom Mile Hrnjak i njegova dva sina: Nikica i Đuro; Vaso Hrnjak sa dva sina: Radom i Milom, a iz kuće Krnjajića četiri muškarca, stari Ilija i njegova dva sina Mićo i Dane i unuk Ilija.

Iz kuće Rade Pribića na Garavicama istoga dana strijeljan je on i njegova dva sina: Jovo i Đuro; iz kuće Leka tri brata: Bogdan, Stevo i Kojo, a iz susjedne kuće Leka njih tri brata: Iso, Marko i Nikola.

Iz kuće Sladića strijeljan je stari Petar, njegova dva sina Dane i Spase i dva unuka Mane i Đuro, a 1943. i praunuk Mile. Istu sudbinu doživjeli su i stari Petar Studen, njegov brat Daco, sin Uroš i unuk Dušan.

Na Garavicama je istog dana strijeljano iz kuće Šputove pet muškaraca, stari Aleksa, sa dva sina Jankom i Danom i dva unuka Nikola i Rade. Iz susjednih kuća Sime Šputa četiri muškarca: Simo, dva brata Rade i Pajo i Pajin sin Mile, a iz kuće Jove Šputa strijeljan je on i njegova tri sina: Dragiša, Mladen i Milan.

Na Garavicama je pogubljeno i pet muškaraca iz kuće Sime Studena, on i njegova tri sina: Đuro, Nikola i Božo i unuk Simo. Iz kuće Majstorovića otac Mile i dva sina: Dmitar i Luka, isto kao iz kuće Đure Bubala, on i dva sina: Pane i Božo.

Iz kuće Studenovih iz Željave strijeljano je sedam muškaraca od 16 do 64 godine starosti. Šest ih je strijeljano istoga dana na Garavicama i jedan u Bosanskoj Krupi, i to: četiri brata – Petar, Daco, Ilija i Duđa, dva sina (Petrov sin Uroš i Duđin sin Mićo) i Petrov unuk Dušan.

Na žalost, ovakvih tužnih primjera ima mnogo, što se vidi iz Spiska žrtava fašističkog terora (prilog broj 1)

Ponovni dolazak italijanske vojske u Ličko Petrovo Selo

Povratak italijanske vojske u Ličko Petrovo Selo usloveli su, između ostalog, i ovi momenti: ustanka naroda Like uzeo je sve više maha, NOV svakim danom je bila jača, udarci nanjeti neprijatelju sve žešći, slobodna teritorija sve veća. U Srbu i lapačkoj kotlini ustanak je uzeo velike razmjere, u kotaru Korenica, također. 6. septembra 1941. oslobođen je Plitvički Ljeskovac, a 25. septembra Plitvičak jezera. U ovim akcijama učestvovao je i jedan broj boraca iz općine Ličko Petrovo Selo. Organizovane grupe boraca iz općine Ličko Petrovo Selo silazile su bliže svojim napuštenim selima i kućama i u zasjedama sačekivale ustaše i njihove saradnike. Iz jedne takve zasjede

ubijen je ustaški prvak, kolovođa i frankovac Luka Tomljenović, zvaní Luker. Na pravcu Ličko Petrovo Selo – Prijeboj uništene su telefonske veze, a na Klokočevici prekopana cesta. U selu Rastovači napadnuta je grupa ustaša, koje su tjerale opljačkanu stoku. Ubijena su dvojica ustaša, a opljačkana stoka vraćena vlasnicima. U petroseljskom polju ubijena su dvojica ustaša i zaplijenjene dvije puške. U redove narodnih boraca odlazilo je svakim danom sve više sinova i kćeri iz petroseljske općine, dok su ustaške porodice iz straha uveče napuštale svoje domove i odlazile na spavanje u centar Ličkog Petrovog Sela pod zaštitu ustaša.

U tako znatno izmjenjenoj situaciji u kojoj se našao okupator i njegove sluge ustaše, a na osnovu sporazuma između italijanske komande i Nezavisne Države Hrvatske od 26. jula 1941, Italijani su ponovo posjeli treću okupacionu zonu u koju je ulazila i općina Ličko Petrovo Selo. Početkom oktobra 1941. upućen je iz Bihaća u Ličko Petrovo Selo jedan eskadron konjice iz sastava divizije »Lombardija«. Po dolasku ovog eskadrona ponovo je u Ličkom Petrovom Selu oformljen italijanski garnizon sa svim neophodnim obezbjeđenjem, stalne straže na ulazima i izlazima iz Ličkog Petrovog Sela, noćne karabinjerske patrole, svakodnevna kontrola ceste Ličko Petrovo Selo – Prijeboj zbog održavanja veze sa ustaškim uporištem na Prijeboju i dr. Oformljena je zajednička italijansko-ustaška vlast u općini.

Dakle, italijanski okupator ponovo je došao na ovu teritoriju, ali u vrijeme kada su ustaše obavile »veliki posao«, kada su izvršile masakr srpskog življa i strijeljale, ili na drugi zvjerski način ubile 699 nevinih građana ove male, siromašne općine. Došli su u vrijeme kada je narod protjeran iz svojih kuća, a njegova imovina opljačkana.

Italijanska komanda pozvala je protjerani narod da se vrati svojim domovima, garantujući mu slobodu kretanja i življenja, povratak sve opljačkane pokretne imovine i sva druga prava i uvjete koje je ranije imao. Neiseljenom narodu sela Rešetar, Arapov Do i Donji Vaganac govorili su, da su oni na ovu teritoriju ponovo došli da bi »spasli« srpski živalj od potpunog uništenja od ustaša, da je »Serbo bono« i slične laži. Pokušali su ponovo sakriti svoje pravo fašističko okupatorsko lice i namjere.

Međutim, narodu je bilo potpuno jasno zašto su se na njihovu teritoriju vratili italijanski fašisti. Ne da spašavaju srpski narod, već da ga još više zavade sa hrvatskim. Oni su došli da pokušaju konsolidovati i ojačati ustašku vlast i ustaške snage i, što

je za njih bilo od posebnog interesa, da pokušaju obezbjediti što bolje svoju vlastitu kožu. Jer, snage otpora iz dana u dan bivale su sve jače, udarci po okupatoru i njegovim slugama postajali su sve žešći, slobodna teritorija se širila, ne samo u Lici već i šire. To je trebalo spriječiti i zato je okupator ponovo došao, a ne da »spasava« srpski narod.

Protjerani narod nalazio se u teškom položaju, bez domova, bez ikakve pokretne imovine, bez igdje ičega. Većinu porodica sačinjavale su žene i sitna djeca. Lička domaćinstva koja su ovaj narod prihvatila, kao privremeno rješenje, iz dana u dan bivala su sve siromašnija, jer su imala velike obaveze oko ishrane jedinica NOV, koje su bivale sve brojnije. Zima je bila na pragu, a izbjegli narod go i bos. U takvoj situaciji većina protjeranih porodica odazvala se pozivu italijanske komande i vratila u prazne domove. Sa porodicama se vratio i jedan broj odraslih muškaraca, prvenstveno onih koji su bili vezani za višečlanu porodicu, svoju i svoje braće koja su strijeljana.

Italijansko-ustaška vlast omogućila je povratnicima da po susjednim selima pronađu svoju opljačkanu imovinu – stoku, zaprežna kola, odijelo, poljoprivredni alat i drugu imovinu. Tužno je bilo gledati povratak naroda, najviše žena i djece, u prazne opljačkane domove, ali je još tužnije bilo vidjeti ga u potrazi za opljačkanom imovinom na području općinskog atara i šire do Bihaća, Zavalja, Skočaja, Prijeboja i drugih sela van općine. Jedan dio opljačkane imovine je pronađen i vraćen, ali veći dio je zauvijek nestao, i to nikad niko ovom narodu nije nadoknadio. Za vrijeme potrage za opljačkanom imovinom većina majki, žena i djece prvi put su vidjeli stratišta gdje su ubijeni njihovi najmiliji – jame u Sorić Krčevini i Zavalju i rovove poprskane živim krečom na Garavicama.

Jedan broj protjeranih porodica ostao je u Lici ili Bosni, zavisno od uslova daljeg ostanka kod tih poznanika, prijatelja ili rođaka i drugih divnih porodica, koje su imale materijalnih uslova da ih do boljih vremena zadrže. Oko 40 mladih i odvažnijih ljudi ostalo je u ličkim ustaničkim jedinicama na Drenovači, jedinicama koje su blokirale italijanski garnizon u Korenici, u omladinskoj ličkoj četi i dalmatinskoj jedinici, koja je došla u Liku da se bori s drugim jedinicama NOV-i.

Dok su italijanski fašisti bili u Ličkom Petrovom Selu, nad Srbima nije vršen nikakav teror, izuzev što je i dalje ostalo na snazi ograničeno kretanje stanovništva, policijski čas. Ali narod

je živio u velikom strahu, ne znajući šta ga već drugi dan čeka. U strahu i neimaštini nekako su u svojim kućama preživjeli zimu 1941/42. godine.

Italijanski eskadron ostao je u Ličkom Petrovom Selu do kraja marta 1942. godine, kada se povukao u garnizon Bihać, u sastav svoje matične jedinice, divizije »Lombardija«. Njegovim odlaskom zauvijek je otišao italijanski okupator sa ove teritorije. Svu vlast ponovo su preuzele ustaše, a kao pojačanje, umjesto Italijana, u Ličko Petrovo Selo stigla je jedna satnija (četa) domobrana pod komandom natporučnika Martina Dasovića.*

* Martin Dasović je aprila 1942. otišao u partizane. Penzionisan je u činu general-p. pukovnika JNA.

1942. godina

U toj godini odigralo se nekoliko vrlo važnih događaja za narod petroseljske općine. Evo nekih od njih:

– formirani su ilegalni NOO po selima gdje ih do tada nije bilo, a postojeći su organizaciono i kadrovski ojačani. Na oslobođenoj teritoriji, izvan Ličkog Petrovog Sela, formiran je prvi općinski NOO za općinu Ličko Petrovo Selo. Formirane su organizacije SKOJ-a, AFŽ i druge, sve s ciljem organizovanijeg rada i političkog djelovanja u narodu jedne i druge nacionalnosti, vojničkog organizovanja radi pružanja otpora okupatoru i njegovim slugama;

– definitivnan odlazak italijanskog okupatora sa te teritorije i ponovno preuzimanje cjelokupne vlasti od strane ustaša, a to će reći i do nastavka ustaškog terora nad srpskim narodom;

– masovni odziv u NOB, omladine i svih za borbu sposobnih rodoljuba, i

– oslobođenje teritorije općine Ličko Petrovo Selo u drugoj polovini godine.

Prvi zadatak svih organa, organizacija i svih sposobnih pojedinaca bila je pomoć oko smještaja i ishrane porodica, koje su se vratile u prazne i opustošene domove, prvenstveno onim koje su bile bez muške glave, sposobne da se stara o porodici. Drugi, nimalo lak zadatak bio je da se bar donekle kod naroda otjera strah od eventualnog ustaškog nasilja. Da se stanovništvo organizuje i organizovano brani od bilo koje vrste terora, jer 1941. se nije smjela ponoviti. Moralo se raditi brzo da bi se spasilo što se u takvim uslovima i odnosu snaga moglo uraditi. Sve se to moralo ilegalno raditi u prisustvu italijanskih fašista, a naročito u prisustvu domaćih ustaša, koje su budno pratile svaki pokret i preduzete mjere koje su išle u prilog narodu.

Veliki teret u izvršavanju ovih zadataka pao je na ilegalne organe vlasti (NOO), političke organe i organizacije i omladinu. A zadaci su bili veoma obimni, konkretni, osjetljivi, izloženi opas-

nosti, a vrlo hitni. Olakšavajuće je bilo iskustvo naroda stečeno za vrijeme preživjelog terora, a posebno za vrijeme iseljenja i življenja na slobodnoj teritoriji Like, gdje se upoznao sa osnovnim ciljevima i karakterom NOB, organizacijom narodnog otpora, sa odlučnošću ličkog naroda da se organizovano bori za goli život. Koristeći baš ta iskustva, odmah po povratku kućama, već u novembru i decembru 1941, ljudi su, između sebe, prvo izabrali komandire sela. Na ove dužnosti izabrani su odvažniji, hrabriji, uticajniji i politički najaktivniji ljudi. Oni su, pored vojne, obavljali i dužnosti prvih ilegalnih organa vlasti. Za prve komandire izabrani su Dmitar Puzić, za gornji dio, a Nikola Bobić za donji dio Ličkog Petrovog Sela; za Zaklopaču i Lisinu Mile Studen, za Novo Selo Luka Glumac; za Željavu Pekan Sladić i Milan Hrnjak i za Rešetar i Arapov Do Rade Bubalo Družanov.

Početkom 1942. formirani su ilegalni NOO po svim selima izuzev u G. Vaganacu. Njihov brojni sastav bio je promjenjiv jer su radili u strogo ilegalnim uslovima, među narodom koji je sve vrijeme rata bio izložen progonu, seljakanju i protjerivanju sa svog ognjišta. Osim toga, jedan broj odbornika je po sopstvenoj želji otišao u partizanske jedinice ili je bio obilježen kao saradnik NOP, te je kao takav mora napustiti ilegalni rad u NOO i otići u borbenu jedinicu. Sa više ili manje uspjeha, dužnosti organa narodne vlasti u toku rata obavljali su slijedeći drugovi i drugarice:

- za Zaklopaču i Lisinu: Mile Studen, Rade Bubalo, Draga Kuga, Milica Kuga (do odlaska u partizane) i Ljubica Dragojević;
- za Ličko Petrovo Selo: Nikola Bobić, Dmitar Puzić (do odlaska u partizane), Ljubica Delić i Rade Marić;
- za Novo Selo: Luka Glumac i Draga Glumac;
- za Željavu: Pekan Sladić, Đuro Čanak, Mara Studen, Janko Šorak, Jelka Varda, Milan Hrnjak i Soka Pribić;
- za Rešetar: Zele Došen, Milija Džodan, Mane Dragojević, Milka Studen i Mile Dragojević;
- za Arapov Do: Mića Slavujević, Milka Bubalo, Bubalo Jove Milka i Mićo Bubalo; i
- za Donji Vaganac: Milan Vignjević (do odlaska u partizane), Stevo Cvijanović i Zaga Orlić.

Jula mjeseca iste godine formiran je općinski NOO na slobodnoj teritoriji u selu Kapela čiji je prvi predsjednik bio Nikola Drakulić.

Februara mjeseca 1942. formiran je prvi skojevski aktiv u selu Arapov Do od tri člana: Mileva Bubalo (sekretar) Milica Matic i Dragica Uzelac. Nakon toga, formirani su iste godine skojevski i omladinski aktivni u svim selima petroseljske općine. Ove organizacije su vrlo brzo oformljene, obuhvativši oko 80% omladine, većinom omladinki, jer su omladinci uglavnom otišli u jedinice NOV. Mišljenje je da su ove organizacije bile najmasovnije, najaktivnije, vrlo dobro organizovane i primjerno vođene.

Organizacija KPJ na ovom području formirana je u proljeće 1943. godine, sastavljena od četiri člana: Bojica Grgić (sekretar), Milica Matic, Mara Lukić i Pera Đerić (Mala). Dvije posljednje drugarice nisu sa teritorije petroseljske općine, ali su određene da na njoj partijsko politički rade za određeno vrijeme. Nakon izvjesnog vremena u ovu organizaciju su primljene kao omladinski rukovodioci omladinke Danica Cvijanović i Dara Pribić. Sukcesivno tokom rata organizacija je izrasla u veoma jaku i monolitnu političku snagu na ovom području.

Nagomilane ratne nesreće koje su zadesile narod ovog kraja, uslovile su relativno kasno formiranje organizacije KP, a čini se da je u tom smislu bilo i sektaškog odnosa od strane nadležnih partijskih foruma. Jer uslovi su postojali da se ova organizacija ranije oformi i razvija. Bilo je od prvih ratnih dana jako poštenih ljudi i patriota, dokazanih odbornika, omladinskih rukovodilaca, aktivista i saradnika NOP, koji su dokazali svojim djelom i odaošću NOP i revoluciji.

Svi ovi organi i organizacije radili su dobro i organizovano, tim prije što su radili u jako teškim, ilegalnim uslovima, među narodom koji je do tada preživjeo strašna ustaška divljanja. Narod se, uglavnom pravovremeno odazivao pokrenutim akcijama i bio spreman da sve učini za sopstvenu bezbjednost i da istovremeno pomogne NOP, koliko je u takvim uslovima mogao. Prikupljali su žito, iako ga i sami nisu imali dovoljno, davali odjeću i obuću, stoku i drugo što su imali, a koristilo je NOP-u. Prikupljena je, i na slobodnu teritoriju prebačena, veća količina lijekova i sanitetskog materijala, u čemu je posebnu pomoć pružio Daco Delić, ljekarski pomoćnik u Ličkom Petrovom Selu. Omladinci su prikupili nekoliko pušaka, izvjesnu količinu municije i vojničke opreme i sve to poslali u jedinice NOV. U ovim zadacima najaktivniji su bili omladinci – braća Dane i Uroš

Studen i Veljo i Gojko Bubalo. Bilo je i drugih vidova pomoći ovog naroda NOP-u.

Krajem marta italijanska okupaciona jedinica napustila je garnizon u Ličkom Petrovom Selu i povukla se u Bihać. Jula mjeseca 1942. italijanske snage napustile su i garnizon u Bihaću i preko Ličkog Petrovog Sela povukle se za Vrhovine.

27. aprila partizanske snage zauzele su ustaško uporište Prijebaj. Manji broj po zlu poznatih prijebojskih ustaša je u borbama ubijen ili zarobljen, dok je većina pobjegla preko Plješevice za Bihać i Ličko Petrovo Selo. U toku nekoliko noći poslije oslobođenja, sve ustaške porodice i porodice njihovih istomišljenika sa Prijebaja, koristeći noć i šumu, pobjegle sa stokom također za Bihać i Ličko Petrovo Selo. Tako je Prijebaj u toku nekoliko dana poslije oslobođenja ostao skoro pust, bez naroda. Većina prijebojskih ustaša je iz Bihaća upućena kao pojačanje ustašama u Ličko Petrovo Selo. Pojava prijebojskih ustaša u Ličkom Petrovom Selu još više je unijela strah u narodu ovog kraja, s obzirom na masakre koje su prijebojske ustaše izvršile prethodne godine nad Srbima.

Oslobođenjem Prijebaja proširena je slobodna teritorija u ovom dijelu Like. Nestalo je ustaško uporište koje je nanijelo velikog zla srpskom narodu, ne samo općine Ličko Petrovo Selo, već i općinama Korenica i Plitvička jezera. Nestankom ovog ustaškog uporišta, omogućena je sigurnija veza i saobraćaj uopće između naroda petroseljske općine sa zaleđem. Međutim, odlaskom italijanske vojske, a dolaskom prijebojskih ustaša i jačanjem ustaško-domobranskog garnizona u Ličkom Petrovom Selu, stvorena je sasvim nova situacija za narod, koji je bio ubijeđen da će ustaše nastaviti sa terorom i odmazdom zbog gubljenja uporišta na Prijebaju, zbog gubitaka koje su do tada imale u borbi sa jedinicama NOV, pritisaka koje jedinice NOV vrše svakodnevno, širenje NOP i slobodne teritorije. I zaista, ustaše se nisu odrekle svojih zlih namjera i terora, već, naprotiv, one su ga nad ovim narodom i pojačale. Predstojećem teroru ustaša moralo se suprostaviti prvenstveno oružanom borbom, i to je narod petroseljske općine prihvatio masovnim, dobrovoljnim odlaskom u NOB.

Poslije pada ustaškog uporišta na Prijebaju, krajem aprila, iz svih sela petroseljske općine izašla je u Zaklopaču grupa od oko 80 boraca, većinom omladinaca, od kojih je formirana petroseljska partizanska četa, koja će poslije ući u sastav bataljona »Og-

njen Prica«, kao njegova treća četa. U sastav ove čete došlo je nekoliko boraca, Petroseljana koji su bili u Omaldinskoj četi Like, sedam boraca iz sastava Dalmatinske čete i nekoliko boraca iz sastava drugih ličkih jedinica. Ovi borci su već učestvovali u borbama sa neprijateljem i osjetili miris baruta tako da su oni bili veliko pojačanje za novoformiranu četu u borbenom i kadrovskom smislu. U sastav petroseljske čete ušlo je nekoliko mladih boraca iz sela Sadilovca, Smoljnjanca i drugih okolnih kordunaških sela, među kojima je, također, bilo boraca koji su učestvovali u borbama oko Bugara, Raštela i drugim borbama na Kordunu. Tako je novoformirana četa brojala oko 120 boraca, svrstanih u tri voda, naoružan jednim puškomitraljezom i sa oko 70 do 80 pušaka.

Četa je formirana tako reći u toku borbe, zbog čega nije bilo vremena za neku najosnovniju obuku novодоšlih mladih boraca. Valjalo je odmah krenuti u borbu, onako kako je koji vod formiran i naoružan. Tako su odmah napadnute i protjerane ustaše iz sela Rastovače, kojom prilikom je poginuo jedan borac iz čete, a zaplijenjene su tri puške i jedan pištolj. Odmah zatim jedan vod ove čete napao je ustaše koje su prema Arapovom Dolu tjerale opljačkanu stoku. To su bila prva vatrena krštenja većine boraca ove jedinice, krštenja mala i skromna, ali za početak značajna. Četa se potom orijentiše na borbu protiv ustaša garnizona Ličko Petrovo Selo i okolnim selima.

Pritisak na ustaški garnizon u Ličkom Petrovom Selu i šire svakodnevno je bivao sve žešći, već kako je četa sticala veće iskustvo i bolje se naoružavala. Za kratko vrijeme ustaše su natjerane da se isključivo brane iz utvrđenih zgrada, bunkera i rovova. Najčešće i najžešće borbe vođene su za dominirajuće tačke (kote), kao što je bio Čelopek sa trigonometrom Hrnjakov Vrh, poznatijem kao Oštrelj. Ove tačke (kote) često su prelazile iz ruke u ruku. Sa partizanske strane bilo je nekoliko veoma uspješnih noćnih predpada na ustaše koje su branile Oštrelj, nanoseći im velike gubitke u ljudstvu i naoružanju. U tim borbama na Čelopeku i Oštrelju ustaše su u nekoliko navrata upotrijebile minobacače i artiljerijska oruđa malog kalibra sa vatrenim položajem u Gornjem Vagancu ili Ličkom Petrovom Selu, a jednom i avione. Bilo je nekoliko pokušaja napada jačih ustaško-domobranskih snaga, na širem frontu, s ciljem da se uništi ili odbaci partizanska Petroseljska četa. Svi ustaški

pokušaji da se partizanske snage odbace ostajali su bez uspjeha i uz njihove velike gubitke.

Pored Čelopeka i Oštrelja Petroseljska partizanska četa često je držala i dominirajuće tačke kao što su Cesarov Kamen i Veznovac iznad Novog Sela i Željave, i sa ovih položaja kontrolisala kretanje neprijatelja, uznemiravala ga i nanosila mu gubitke. U nekoliko navrata napadane su ustaše u Željavi i Baljevcu i primorane da u paničnom bjekstvu napuštaju sela.

Na ovim položajima Petroseljska četa ostala je do prve polovine augusta 1942., kada je u sastavu bataljona »Ognjen Prica« otišla na nove zadatke, napad na ustaško uporište na Udbini od 21. do 28. augusta, a potom u sastavu bataljona i Druge ličke brigade u borbe širom naše zemlje. Petroseljsku partizansku četu smijenile su druge jedinice NOV koje su nastavile borbu sa ustašama oko Ličkog Petrovog Sela i šire.

Za vrijeme dok se Petroseljska četa žestoko borila na položajima oko Ličkog Petrovog Sela, iz sela petroseljske općine izašli su na slobodnu teritoriju skoro svi za borbu sposobni ljudi, omladinci i omladinke među kojima je bilo i četrnaestgodišnjaka, i stupili u NOB. Najviše novih boraca javljalo se u bataljon »Ognjen Prica« i novoformiranu četu komande mjesta Ličko Petrovo Selo odmah poslije njegovog prvog oslobođenja 1942, ali i u druge partizanske jedinice u Lici i van nje. Jedan broj, prvenstveno ženske omladine i žena, raspoređn je u partizanske bolnice, radionice i druge ustanove, već prema potrebama i sposobnostima. Tako je tokom prve polovine 1942. u NOB stupilo dobrovoljno oko 175 boraca iz općine Ličko Petrovo Selo.

Nastavak ustaškog terora – Ono što je narod pretpostavljao, obistinilo se. Ustaše su nastavile teror, nad narodom. Novo je bilo to, što su im sada žrtve u većini slučajeva bile stari i nesposobni, žene, simpatizeri i saradnici NOP, i oni koji se nisu slagali sa njihovim zlodjelima, bez obzira na nacionalnost. Prve žrtve terora 1942. bile su četiri djevojke iz Ličkog Petrovog Sela, Grozda Delić, Lela Drakulić, Marija Kalčić i Miroslava Klobot, koje su ustaše otkrile kao saradnike NOP, povezale ih žicom i poslije mučenja odvele na Dražicu kod Prijeboja i strijeljale. Drugarice Kalčić i Klobot bile su dugo godina učiteljice u Ličkom Petrovom Selu, rodom iz Primorja, veoma omiljene, cijenjene i napredne ličnosti. One su prve žrtve hrvatske nacionalnosti u ovom kraju.

Ustaše su strijeljale tri brata Peraka iz Novog Sela, poštene i vrijedne seljake, Hrvate, samo zato što se nisu solidarizirali sa njihovim postupcima, što nisu slijedili njihovu politiku. Da nesreća ove porodice bude još veća, 1943. godine ustaše su ubile Daninu ženu i Ivanovo dijete, a Njemci u kući spalili staru majku braće Peraka. Tako je nestalo šestoro članova porodice Peraka, cijela porodica.

U toku 1942. ustaše su strijeljale ili na svirep način ubile 51 osobu sa teritorije općine Ličko Petrovo Selo. Među strijeljanima su stara Ana Dragojević, kojoj su predhodne godine ustaše ubile muža, dva sina i unuka. Zatim su ubile Petra Bubala, starog 82, Luku Došena i Jovana Majstorovića, stare 77, Devu Hinić, staru 72 i Jelku Babić, staru 71 godinu. Nakon strahovitog mučenja ubile su Anku Orlić i njenu kćerku Milku, Jelku Babić staru ženu, Mariju Pricu bez jedne ruke. Ubile su ustaše i Manu Studena starog 70 godina, čija su dva sina strijeljana predhodne godine na Garavicama, Dragojlu Pricu i njenu ćerku, Danu Adamovića starog 71 godinu i njegovu ženu Jeku, a predhodne godine strijeljana su na Garavicama njihova dva sina. Ubijena je i Marija Bubalo stara 65 godina i njena ćerka i mnogo drugih starih i nemoćnih.

Da bi izbjegao teror, narod, početkom proljeća 1942, počinje ponovo da napušta svoje domove i bježi na slobodnu teritoriju pod zaštitu jedinica NOV, koje su bile u svakodnevnom žestokim okršajima sa neprijateljem oko Ličkog Petrovog Sela. Najviše ih se zadržalo po okolnim šumama i zbjegovima, oko Prijeboja, u Kapeli, Krčevinama, Uvalici, Jezercu i selima oko Korenice. Ovoga puta bježao je i narod sela Rešetara, Arapova Dola i Donjeg Vaganca, koji je prethodne 1941. bio »pošteđen selidbe za Srbiju«. Olakšavajuća okolnost za ovaj narod bila je u tome što je prošla zima, tako da ga nisu pratili snijeg i hladnoća, iako je te godine snijeg pao 6. maja. Osim toga bio je u zaleđini jedinica NOV, koje su ga prihvatile i štatile. Što se ishrane i drugih potreba ticalo, narod se snalazio na sve moguće načine. Održala ih je solidarnost između porodica. Dijelilo se posljednje parče hljeba, varivo palente ili šalica varenike. Pojedine porodice su iznijele nešto žita i isjtjerale stoku i to međusobno dijelile. Nije izostala pomoć naroda ličkih sela, negdje veća, negdje manja. Prije napuštanja domova narod je nešto zasijao, a ta 1942. godina bila je rodna kao nijedna do tada. Pod zaštitom jedinica NOV narod je iz šuma silazio u obližnje njive i Petroseljsko polje i ubi-

rao ljetinu i iznosio za ishranu porodica. Odvažniji su, pojedinačno ili u grupama, odlazili noću u njive i polja i ubirali klasja žita, kopali mladi krompir i druge plodove i iznosili porodica-ma.

Dio stanovništva koji je i dalje ostao u svojim domovima, trpio je sve nedaće koje su ga snalazile. Ustaški teror i zlostavljanje teško su podnosili, ali su nastojali da ga na sve moguće načine izbjegnu. U tim domovima ostale su uglavnom žene sa više djece i stare i nemoćne osobe. Jedino im je ohrabrenje bilo prisustvo njihovih sinova, rođaka i komšija u jedinicama NOV, koji su se svakodnevno oglašavali sa Oštrelja, Klokočevice, Cesarov Kamen-a, Veznovca, vodeći nepoštednu i krvavu borbu sa njihovim tlačiteljima, ustašama. Vjerovao je ovaj narod, kao i sav drugi pošten svijet, u pravednost NOB, u pobjedu i slobodu, i to ga je održalo uz sve patnje i nedaće.

U ovakvoj situaciji kada je narod bio rasut po šumama, zbjegovima, selima i kojekuda, bilo je jako teško organizovati narodnu vlast i političku aktivnost među narodom i pružiti mu odgo-varajuću pomoć. No, i u takvoj situaciji, organi vlasti su činili sve što je bilo u njihovoj moći da se narodu, koliko-toliko pomogne da preživi.

Dobar dio napuštenih srpskih kuća naselile su ustaške porodice ili porodice njihovih simpatizera sa Prijeboja i Rastovače, i u njima ostale sve do oslobođenja Ličkog Petrovog Sela.

Prvo oslobođenje općine Ličko Petrovo Selo

U toku 1942. ustaško-domobranske snage u Ličkom Petrovom Selu sačinjavala je ojačana 3. ustaška satnija iz 31. bojne – ukupne jačine oko 200 vojnika (130 ustaša, 40 domobrana i 30 naoružanih civila – ustaška milicija). U Gornjem Vaganju bilo je oko 100 ustaša i naoružanih civila. U Željavi se nalazilo oko 40, a u Baljevcu oko 100 domaćih ustaša. Cjelokupne ustaško-domobranske snage za odbranu Ličkog Petrovog Sela i susjednih sela brojale su oko 440 naoružanih ustaša, domobrana i civila. Sav taj šaroliki sastav bio je iskusan u borbi, ogrezao u nedjelima, dobar poznavalac terena i drugih uslova i kao takav bio je spreman da se do posljednjeg čovjeka žrtvuje za Nezavisnu Državu Hrvatsku. Po surovosti, zlodjelima i upornosti u borbi, prednjačile su prijebojske i vaganačke ustaše.

Ustaško-domobranska uporišta u Ličkom Petrovom Selu bilo je po broju branilaca najjače, dobro utvrđeno po zgradama (crkvi, školi, žandamerijskoj stanici, općini i kući trgovca Slavka Sorka). Zgrade su bile zidane od kamena, sa većim brojem izgrađenih puškarnica. Spoljna odbrana oslanjala se na dominirajuća uzvišenja Čelopeka sa Oštreljom. Na ivicama sela nalazili su se rovovi i suvi bunker. Slična, ali u manjem obimu bila je organizovana odbrana u Željavi i Baljevcu (rovovi i kameni bunker), a znatno jače i bolje od ovih bila je organizovana odbrana Gornjeg Vaganca, takođe sa pojedinim, dobro utvrđenim zgradama kao što su crkva, trgovine i još neke zgrade.

Planom »Bihačke operacije« bilo je obuhvaćeno oslobađanje i petroseljske općine i široke okoline. Proleterske i krajiške jedinice bile su angažovane za oslobađanje Bihaća sa širom okolinom, a lička i kordunaška za oslobađanje Ličkog Petrovog Sela i sadejstvo sa proleterskim i krajiškim brigadama u oslobađanju Bihaća.

Noću, 2. novembra 1942. u 23 časa, snage Druge ličke brigade napale su neprijateljska uporišta u Ličkom Petrovom Selu, Željavi i Baljevcu i do 16 časova 3. novembra slomile otpor neprijatelja i oslobodile ova sela. Za izvršenje ovog zadatka Brigada je angažovala sva četiri svoja bataljona, ojačana sa dva brdska topa čiji su vateni položaji bili na Klokočevici, na Šancu.

Na desnom krilu Druge ličke, u visini sela Izačić, frontom prema Bihaću, dejstvovala je Četvrta kordunaška brigada, a prema Zavalju jedna krajiška brigada, obezbjeđujući na taj način desno krilo Druge ličke brigade. Lijevo, između Drežnika i Gornjeg Vaganca, u zasjedu su bile određene snage Prve ličke brigade, ali su one iz nepoznatih razloga zakasnile na ovaj zadatak.

Druga lička brigada istovremeno je napala neprijatelja u Ličkom Petrovom Selu, Željavi i Baljevcu u slijedećem rasporedu:

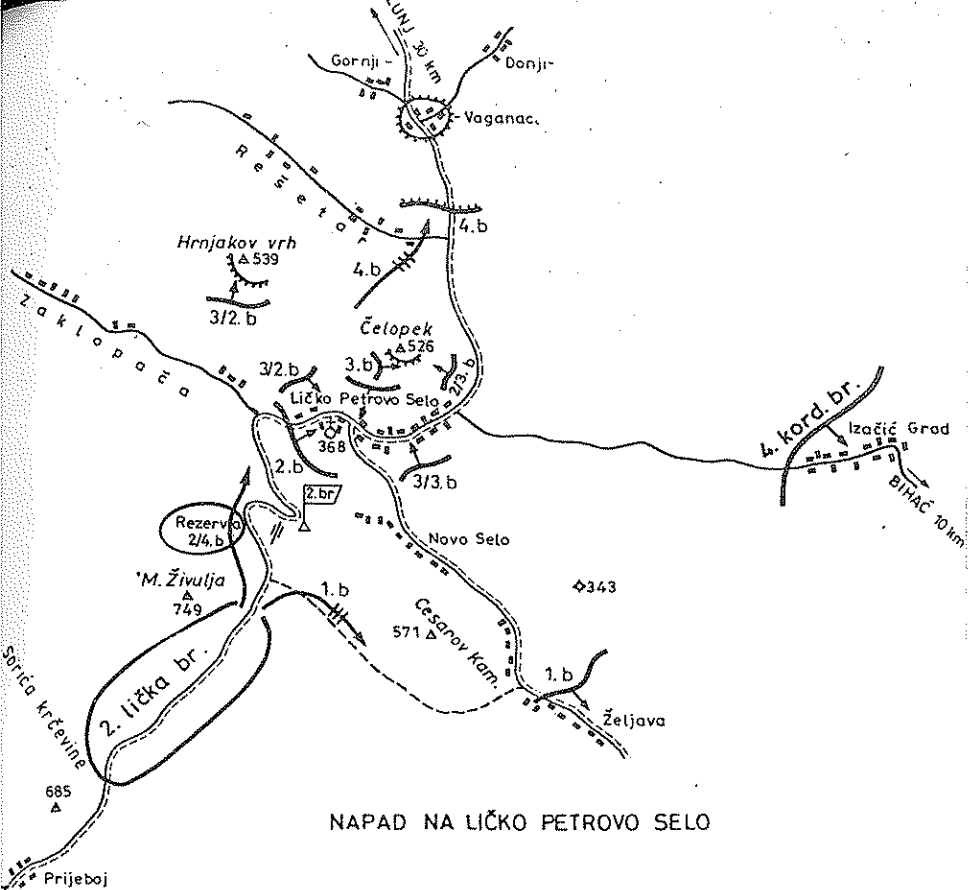
– Prvi bataljon »Stojan Matić« napao je ustaške snage u Željavi i Baljevcu, tijesno sadejstvujući sa krajiškom brigadom koja je napadala na Zavalje;

– Drugi bataljon »Ognjen Prica« napao je ustaško uporište u Ličkom Petrovom Selu sa jugozapada, uključujući Čelopek sa Oštreljom;

– Treći bataljon »Mićo Radaković« napao je ustaško uporište u Ličkom Petrovom Selu sa sjeveroistoka iz petroseljskog polja, sa težištem u ovladavanju Čelopekom i

– Četvrti bataljon »Udarni« bez jedne čete, imao je zadatak da protjera ustaše iz Rešetara i ne dozvoli eventualnu pomoć ustaša iz Gornjeg Vaganca petroseljskom garnizonu. Jedna četa ovog bataljona činila je brigadnu rezervu.

Do svanuća slomljena je spoljna odbrana neprijatelja i on se povukao u utvrđene zgrade u centru Ličkog Petrovog Sela. Prvi bataljon »Stojan Matić« do svanuća je zauzeo Željavu i Baljevac i uspješno nastavio gonjenje razbijenih ustaških snaga koje su bježale u polje. Četvrti »Udarni« bataljon je u toku noći odbio napad ustaša iz Gornjeg Vaganca koje su se pokušale probiti u Ličko Petrovo Selo, nanijevši im gubitke.

NAPAD NA LIČKO PETROVO SELO

NAPOMENA: Posadu u L. P. Selu (preko 200 vojnika), Željavi i Baljevcu (140 voj.) i Vaganacu (100 voj.) činila je 3. ustaška satnija i dijelovi 12. domobranske pukovnije. Gubici ustaških snaga iznosili su 120 mrtvih i 70 zarobljenih. Ustaše iz Željave i Baljevca pobjegle su odmah početkom napada, a iz Vaganca sutradan.

Naše snage činila je 2. lička brigada – oko 1000 partizana i 2 topa. Napad je počeo 2. XI 1942.g. u 23.00 sata, a završen 3. XI oko 15.00 sati. Treća četa (petrovoseljska) 2. bataljona brzo je likvidirala posadu na Hrnjakovom Vrhu, a 2. četa 3. bataljona posadu na Čelopeku. Zatim su sve snage 2. i 3. bataljona koncentrisale svoj udar na posadu u L.P. Selu. 1. bataljon je napao Željavu i Baljevac, a 4. bataljon je bio na osiguranju u Vaganacu. U borbi za oslobođenje Ličkog Petrovog Sela poginulo je 6, a ranjeno 28 boraca.

Vrlo ogorčene borbe vođene su u toku dana u centru Ličkog Petrovog Sela. Neprijatelj se grčevito borio za svaku kuću, a naročito se uporno borio iz utvrđenih zgrada. Uz podršku topova koji su uspješno gađali sa Šanca borci bataljona »Ognjen Prica« zauzimali su jednu po jednu utvrđenu zgradu. Prvo je zauzeta crkva, a potom žandamerijska stanica iz koje su ustaše davale najžešći otpor. Uz podršku topova, bombaši iz prve čete, na čelu sa Vasom Lovrićem i Jovanom Kovačom, ručnim bombama sa tavana, slomili su otpor iz ove zgrade nanijevši ustašama i žandarmima velike gubitke. Na sličan način zauzeta je općinska, a potom i zgrada Slavka Šorka. Na Šorkovu zgradu jurišali su dijelovi Treće čete (Petroseljske) uz sadejstvo artiljerijskih oruđa sa Šanca. U jurišu na ovu zgradu naročito se istakao puškomitraljezac Đuro Kuga iz Zaklopače. On je prvi otvorio velika dvorišna vrata, upao među ošamućene ustaše i osuo po njima ubitačnu mitraljesku vatru, omogućivši na taj način svojim drugovima da se lakše dočepaju dvorišta i gospodarskih zgrada i napadnu utvrđenu stambenu zgradu i ovladaju njome. U tom iznenadnom i snažnom naletu Đuro je teško ranjen i to mu je bila posljednja borba, jer je kasnije podlegao ranama.

U popodnevним časovima neprijatelj se branio još jedino iz školske zgrade, opkoljen sa svih strana jedinicama Drugog i Trećeg bataljona. Neprijatelj više nije imao kuda, već da se preda ili produži borbu do posljednjeg čovjeka. S obzirom na to da se radilo o koljačima, to se njihova predaja nije mogla očekivati. Komanda brigade je naredila da se iz artiljerijskih oruđa gađa školska zgrada, a da jedinice na dati znak, budu spremne na juriš. Čim je vrsni nišandžija Vajo Leka ispalio prvu topovsku granatu na zgradu, ona je napravila veliki otvor na zidu i eksplodirala u prostoriji zvanoj zbornica. Od eksplozije granate poginulo je nekoliko ustaša, dok su se preživjeli, njih oko 100, dali u bjekstvo uz padine Čelopeka. Budući da su na Čelopeku bile snage Trećeg bataljona i četa iz brigadne rezerve, to su za vrlo kratko vrijeme sve ustaše likvidirane. Tačno u 15 časova 3. novembra 1942. oslobođeno Ličko Petrovo Selo. Neprijateljski gubici iznosili su 120 mrtvih i 70 zarobljenih. Među mrtvima bio je i ustaški komandant uporišta u Ličkom Petrovom Selu, koji je uoči napada partizana svešano proslavo zaruke sa Ljubicom Čavec, ćerkom petroseljskog pekara Đure Čaveca. Uz njega je poginula i njegova zaručnica Ljubica i tast Đuro, također ustaša.

Поздрав из Петровог села (личког)

Centar Ličkog Petrovog Sela – prije rata

Među zarobljenima bio je i predsjednik općine ustaški prvak Mićo Barić, frankovac Rudi Tonči, berberin, ustaša Luka Majetić, više domaćih petroseljskih, prijebojskih i drugih ustaša i Pavelićevih bojovnika. Zaplijenjeno je svo naoružanje i vojna oprema kojom je raspolagalo ustaško uporište u Ličkom Petrovom Selu.

Napad Druge Ličke brigade bio je odlično sinhronizovan, organizovan, snažan i primjerno vođen, pa je kao takav i uspješno završen. Brigada je u ovoj borbi imala 6 mrtvih, od kojih su trojica iz Ličkog Petrovog Sela: Ilija Uzelac – Ile, Dejan Bubalo i Bubalo Rade Đuro, i 28. ranjenih boraca i starješina. U ovoj borbi glavni, a time i najteži zadatak, imao je 2. bataljon »Ognjen Prica«, što je i normalno s obzirom na to da je u njegovu sastavu bilo najviše boraca iz petroseljske općine. Oni su ga časno i pošteno obavili. Ovim se ne želi umanjiti mjesto, uloga i zadaci ostalih bataljona Druge ličke brigade, već, naprotiv, istaći da su svi oni na najbolji način izvršili svoje zadatke.

Velika je šteta što su se tom prilikom nekažnjeno izvukle i kukavički pobjegle vaganačke ustaše u pravcu Slunja, jer su se one u toku IV neprijateljske ofanzive ponovo povratile na istu teritoriju i do završetka rata na njoj ostale, čineći velika zla narodu ovoga kraja. I ne samo narodu, već i jedinicama NOV, koje su tokom rata djelovale na ovoj teritoriji i imale često prilike da se sukobljavaju sa vaganačkim ustašama.

Oslobođenje Ličkog Petrovog Sela u sklopu »Bihačke operacije« bilo je od velike važnosti i za narod i za NOP u cjelini. Stvorena je velika slobodna teritorija na tromeđi Bosne, Like i Korduna. Neprijatelju su nanijeti veliki gubici u ljudstvu i naoružanju, natjeran je u panično bjekstvo, dezorganizovan i uplašen, i to 1942. kada se osjećao najjačim. A našim snagama bio je otvoren put za dalja dejstva prema Kordunu i Baniji, sa još većim moralom, boljim naoružanjem i većim prilivom novih boraca. I što je posebno važno, omogućeno je bezbednije održavanje Prvog zasjedanja AVNOJ-a u slobodnom Bihaću.

Odmah poslije oslobođenja formirana je komanda mjesta u Ličkom Petrovom Selu i njena četa od tri voda. U sastav ove čete ušli su uglavnom novi borci sa ove teritorije, većinom oženjeni ljudi i omladinci. Ona će odigrati veliku ulogu u pomoći i zaštiti naroda, pored svog osnovnog zadatka – borbe protiv neprijatelja u daljem toku rata.

Sa slobodne teritorije Like premješten je općinski NOO, koji je odmah otpočeo sa radom. Formirane su odgovarajuće političke organizacije po selima u kojima ih do sada nije bilo, ili ih je neprijatelj razbio i uništio. Počela je intenzivna politička aktivnost u masama na objašnjavanju linije i ciljeva NOB i revolucije, nužnosti i neophodnosti bratstva i jedinstva, zajedništva među Srbima i Hrvatima, razobličavanju ustaštva i četništva, itd. Bilo je tih dana mnogo posla za sve organe i organizacije u pozadini, za sve poštene građane koji su se na tom prostoru našli.

Većina izbjeglog stanovništva veoma brzo se vratila u svoja sela i domove, naročito porodice koje su bile bliže u šumama oko Prijeboja, Kapele, Krčevine, a neka su išle iza oslobodilačkih jedinica, vjerujući u njihov uspjeh. Bila je to neopisiva radost napaćenih porodica kada su silazile u svoja sela, bez obzira na to da li će kuće naći prazne ili naseljene ustaškim porodicama. Važna je bila sloboda i krov nad glavnom, govorio je narod, a ostalo će se nekako srediti. Sve ustaške porodice i porodice nji-

hovich istomišljenika koje su zaposjele srpske kuće, po odluci organa vlasti, vraćene su u toku nekoliko dana svojim kućama, bez ikakvih incidenata i represalija.

Inače, 1942. godina bila je veoma rodna, tako da je žita bilo dovoljno za ishranu stanovništva, što je organima vlasti olakšalo posao, bar što se osnovne ishrane ticalo.

Skoro puna tri mjeseca (novembar, decembar 1942. i januar 1943) »živjela« je slobodna teritorija petroselske općine. Tek što se narod smjestio u svojim domovima i počeo kako-tako živjeti uslijedila je po zlu poznata IV neprijateljska ofanziva.

1943. godina

– 20. januara otpočela je dugo pripremana IV neprijateljska ofanziva na slobodnu partizansku teritoriju Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine. Jedan od neprijateljskih operativno-strategijskih pravaca vodio je pravcem: Karlovac – Slunj – Ličko Petrovo Selo – Bihać – Bosanski Petrovac. Na ovom pravcu neprijatelj je angažovao veoma jaku 7. SS-diviziju »Princ Eugen«, pojačanu ustaško-domobranskim snagama, i do 28. januara izbio do Ličkog Petrovog Sela. Odnos snaga bio je vrlo nepovoljan po jedinice NOV, koje su u zimskim uslovima bile prinuđene da prihvate borbu sa višestruko nadmoćnijim neprijateljem u živoj sili i tehnicu. U takvim teškim zimskim uslovima i nepovoljnom odnosu snaga, jedinice NOV vodile su danonoćne, žestoke borbe, nanoseći neprijatelju osjetne gubitke, ali podnoseći i svoje. Uz vještu primjenu pokretne maneverske odbrane, uz postepeno povlačenje na povoljnije položaje, ne prihvatajući odsudnu odbranu koju je neprijatelj nametao, jedinice NOV na ovom pravcu nanijele su neprijatelju osjetne gubitke i sačuvalе svoju udarnu moć.

Neprijatelj je u toku nastupanja vršio nečuvena zvjerstva i odmazde nad golorukim narodom. Strijeljaо je i ubijao sve živo, bez obzira na pol i uzrast. Spaljivao je čitava sela i naselja, opljačkao sve na šta je nailazio, žito, stoku i druga dobra. Tako je postupio i na teritoriji općine Ličko Petrovo Selo, čim je na nju stupio. Spalio je sva sela i zaseoke, sve kuće i gospodarske zgrade srpske i hrvatske nacionalnosti, izuzev sela Gornji i Donji Vaganac. Nekim slučajem ostala je samo kuća Draže Aralice u Ličkom Petrovom Selu.

Narod Banije i Korduna bježao je ispred neprijateljske ofanzive, i pod zaštitom jedinica NOV povlačio se u pravcu Like i Bosanske krajine. Pri prolasku ovih kolona naroda kroz Ličko Petrovo Selo, u njih se uključio i dio naroda iz petroseljske općine i sa njima nastavio povlačenje u pravcu Bosanskog Petrovca i dalje za Bosnu. Mnogo naroda iz ove općine povuklo se u šume i zbjegove, i sela i zaseoke Like, opet kod rođaka, poznanika i prijatelja u razna mjesta širom Like. U rodnim selima ostao je hrvatski narod, koji se sklonio do prolaska ofanzive, a potom se vratio na svoja zgarišta, odnosno u kuće u Gornjem Vagancu.

Sve one koji iz bilo kojih razloga nisu pobjegli (stari, bolesni, hromi) neprijatelj je strijeljao na licu mjesta, ili spaljivao u kućama. Tako su Nijemci uhvatili Soku Leku, staru 68, Mandu Perak, staru 56, Maru Perak, djevojčicu od 11 godina, Maru Šorak, staru 63 godine i još neke stanovnike iz Novog Sela, zatvorili u kuću Ivana Peraka i spalili.

IV neprijateljska ofanziva sručila se svom žestinom i na slobodnu teritoriju Like. Italijansko-ustaške-domobranske-četničke horde napale su Liku sa svih strana i pravaca – od Knina ka Srbu i Gračacu, od Gospića ka Ljubovu, od Otočca i Vrhovina prema Korenici, Plitvicama i Prijeboju. Udružene okupatorsko-kvislinške snage bile su višestruko nadmoćnije od partizanskih snaga. U svom nadiranju neprijatelj je uništavao sve pred sobom. Mada su i oni trpjeli ogromne gubitke, od svojih gnusnih nedjela nisu odustajali. Cijela Lika bila je u plamenu.

Jedinice Šeste ličke divizije, sa ostalim ličkim jedinicama, morale su prihvatiti nametnutu neravnopravnu borbu, u zimskim uslovima, na širokom frontu, sa više izrazitih pravaca i za partizanske snage u nepovoljnijem odnosu snaga u živoj sili i tehnici. Vođeci natčovječanske, danonoćne borbe, jedinice Šeste divizije i druge partizanske snage, uz punu primjenu aktivne odbrane, iznenađenja, manevrisanjem snagama po dubini i pravcima, uz punu primjenu partizanskog načina ratovanja, lukavstvom i umješnim komandovanjem i samoinicijativom starješina svih stepena komandovanja, nanijele su neprijatelju ogromne gubitke. Neprijatelj je prešao preko slobodne partizanske teritorije, popalio mnoga sela i naselja, opljačkao pokretnu imovinu i godinama stvaranu žuljevitim rukama ličkih seljaka i poubijao na stotine nevinih duša, ali je za sve to skupo platio. Zauvijek je upamtio »gvozde-

no Ljubovo« (kako su ga ustaše nazvale kada su ga zauzele), Srpski, Pločanski i Čudin klanac, a naročito Zuleševicu na kojoj je potučen i razbijen »elitni« italijanski puk.

Kao i sve predhodne i ova ofanziva se neuspješno završila po neprijatelja svih vrsta, koji su u njoj učestvovali. Poslije neuspjeha on se morao povući u veće garnizone, sa jačim obezbjeđenjem, ostavljajući iza sebe pustoš. Ličke partizanske jedinice, kao i sve jedinice NOV koje su učestvovale u IV neprijateljskoj ofanzivi, izašle su iz nje sa ogromnim ratnim iskustvom. Izašle su i sa ojačanim moralom i boljom opremljenošću oružjem i vojnom opremom otetom od neprijatelja. Naravno, sve to uz ogromne žrtve i boraca i naroda.

Poslije sloma ofanzive narod Like vratio se iz zbjegov na svoja opustošena ognjišta i započeo izgradnju bajti, kuća i kućica i stvaranje iole snošljivih uslova života. Međutim, narod petroselske općine nije se mogao vratiti u svoja sela jer su ona izgorjela, a na vlasti su bile ustaše, zbog čega je narod morao ostate tamo gdje se zatekao poslije ofanzive – u zbjegovima i šumama, po izgorjelim selima i zaseocima Like, Bosne i drugim krajevima do kojih je stigao tokom ofanzive. Narod petroselske općine našao se poslije ofanzive u vrlo teškoj situaciji, najtežoj od početka rata. Predhodna dva napuštanja svojih domova (1941. za vrijeme »selidbe« i 1942. bježanje od ustaškog terora) znatno su se razlikovala od ovog trećeg. Kuće i gospodarske zgrade su spaljene, njive i polja neobrađena, u selima vlast su držale ustaše, čeljad gola i bosa, iznurena i gladna. Ranije je pomoć i utočište narod tražio i uglavnom dobijao u ličkim selima, kod ličkih seljaka, rođaka i prijatelja. Međutim, u toku ofanzive većina ličkih sela je spaljena, imovina opljačkana, narod u cjelini go i bos, skoro bez igdje ičega. I njima je bila potrebna pomoć u hrani i odjeći, a trebalo je ishraniti i jedinice, opskrbiti bolnice pune ranjenih i promrzlih boraca. I broj izbjeglica je znatno veći, ne samo iz petroselske općine, već i iz Korduna i Banije. Prema tome, izbjegli narod se našao u zaista teškoj situaciji u zimskim uslovima: bez hrane, odjeće i obuće, bez nade u bilo kakvu pomoć sa strane. Da bi nesreća ovog naroda bila još veća i teža, pojavio se pjegavi i trbušni tifus, koji je našao pogodno tle u iscrpljenom narodu. Tifus se vrlo brzo širio, jer sredstva za njegovu sprečavanje nije bilo. Naprotiv, iscrpljeni organizmi, glad, nehigijenski uslovi življenja naroda, pogodovali su širenju ove opake zarazne bolesti. Narod je masovno oboljevao, zaraza se

brzo širila i smrtnost povećavala iz dana u dan. Ostao je upečatljiv primjer umiranja starih i nejakih osoba u školskoj zgradi u Vreću kod Korenice, u kojoj su našle utočište brojne porodice iz petroseljske općine. Dnevno je u ovoj zgradi umiralo 5 do 8 osoba, a nekim danom i više. Toliko ih je bilo oboljelih da je bilo teško pronaći zdrave i sposobne za sahranu umrlih. Dešavalo se da umrle po nekoliko dana nema ko da sahrani. Pored tifusa javljale su se i druge bolesti od kojih je narod umirao. Pored zaraznih bolesti vladala je glad, zima i druge nedaće koje su još više uvećavale smrtnost, naročito kod djece.

Općinski NOO, seoski NOO, političke organizacije i pojedinci, činili su sve što je bilo u njihovoj moći da se narodu pomogne, da se spasi sve što se moglo spasiti. Nešto se pomoglo, mnogi su spaseni, ali sve je to bilo kao kap vode u moru.

Krajem proljeća i početkom ljeta 1943. počeo je da jenjava tifus i druge bolesti, što je omogućilo narodu da malo živne, očisti se i opere, izađe iz prljavih skloništa i prostorija, da se opravi i potraži bolje uslove za život. Tokom ljeta izbjeglice su se raselile u raznim pravcima:

- jedni su ponovo otišli u lička sela kod rođaka i prijatelja, bez obzira na to što su i oni bili u teškoj materijalnoj situaciji, bez kuća i dovoljno hrane;

- drugi su se postepeno i veoma oprezno spuštali u sela i zaseoke petroseljske općine, na pusta zgarišta. To su bile, uglavnom, porodice onih čije su kuće nekada bile bliže šume (Lisina, Zaklopača, Arapov Do), te su u slučaju opasnosti od ustaša mogle brže i lakše da se sklone u šumu;

- treći su otišli preko slobodne teritorije Korduna na Baniju, gdje su dobro prihvaćeni i uključeni u kućne i poljske radove, čuvanje stoke i slične poslove;

- četvrti su se prebacili u rejone Kapele, Čujić Krčevine, Uvalice, Jezerca i Krčevina, uglavnom bliže svojih sela. Iz ovih rejonu i sela, pojedinačno ili u grupama, odlazilo se u nabavke hrane i drugih namirnica u susjedna sela, pa i šire u lička sela, u Petroseljsko polje i preko njega u muslimanska sela Izačić, Gatu, Klokot i druga. Obično se u bosanska sela i Petroseljsko polje odlazilo noću i uz znanje i izvjesnu zaštitu partizanskih jedinica koje su dejtvovalе oko Ličkog Petrovog Sela i šire. Odlasci u okupirana sela i polja ponekad su se kobno završavali. Uhvaćene u »krađi« ustaše su strogo kažnjavale strijeljanjem na licu mjesta ili odvođenjem u zatvore i logore.

U tom stalnom pomjeranju, bježanju i vraćanju i potrazi za hranom, tumaranju i seljakanju po »bijelom svijetu«, narod je nailazio na razne prepreke, neprijateljske zasljeđe, patrole, jedinice, zaostala eksplozivna sredstva i sl. i trpio gubitke – ginuo, dospijevao u zatvore, osakaćivao se ...

Tako je u tom, skoro svakodnevnom seljakanju, bježanju i stradanju prošla treća ratna godina, jedna od najtežih i najbolnijih, ne toliko zbog spaljenih i opljačkanih domova, jer će se oni podići bolji i ljepši, nego zbog palih žrtava, najčešće djece, koja su nepovratno izgubljena i zbog ostalih žrtava koje se nikad i ničim ne mogu nadoknaditi. U toku ove teške 1943. žrtve iz petroseljske općine uvećale su se za još 438 duša, od kojih je:

– 55 osoba ubijeno ili spaljeno (9 djece, 33 žene i 13 staraca); među ubijenim ženama je i Mara Komljenović majka hrabrog borca NOV od početka 1942. godine Nikole Komljenovića, Hrvatka iz Gornjeg Vaganca; Mara je bila jedina majka Hrvatice na teritoriji petroseljske općine koja je imala sina u redovima boraca NOR-a;

– 383 osobe umrle od ratnih posljedica (većina od tifusa, zatim od gladi, zime, eksplozivnih sredstava i drugih nedaća), među kojima je 150 žena raznih godina starosti, 202 djece od jedne do 14 godina i 31 stariji čovjek.

Veliki je to i nenadoknadiivi gubitak za narod koji je već pretrpio ogromne gubitke i ljudske žrtve do 1943. Mnoge porodice su u ovoj godini u crno zavijene gubitkom nejake djece, čiji organizmi nisu mogli odoljeti gladi i zimi, a naročito opakoj zaraznoj bolesti kao što je tifus. Evo nekoliko tužnih primjera porodičnih tragedija zbog gubitka nevine djece: Nikole Bogunovića, Milana Vignjevića, Dmitra Kesića, Milana Bubala i Miće Bubala od zime, gladi i tifusa umrlo je po četvero djece; prvoborca Vaje Price, Miće Bogunovića, Dane Vignjevića, Mile Bubala, Ilije Vlajsavljevića, od zime, gladi i tifusa umrlo je po troje djece: od istih zala umrla je Milka Basta i njeno dvoje djece, baka Mika Studen i njeno troje unučadi, baka Ana Studen i njeno dvoje unučadi itd. itd. Vrlo veliki je broj porodica koje su ostale bez najmilijih, bez djece – podmlatka i nasljednika, što se vidi iz spiska umrlih (prilog 3).

Godina 1943. ostaće upamćena i po tome što su u njoj nestale čitave porodice, majke sa djecom, djedovi i babe sa unucima. Mnoge majke su ostale bez djece, a u više porodica dje-

ca su ostala bez jednog ili oba roditelja. Neke od nesrećnih majki nisu mogle sve to da podnesu, pa su u trenucima krize, gubeći razum, sebi oduzimale život. Milka Leka, Markova žena, kad je vidjela smrt svoje djece, Nikole od 6 i Vidosave od 4 godine, oduzela je sebi život. To isto je učinila i Draga Balać kada je vidjela svoju i komšijsku djecu da umiru od gladi i tifusa. Majci Dragi nije bilo lako. 1941. ustaše su joj ubile muža i najstarijeg sina Milu, a 1943. poginuo je drugi sin Simo kao borac bataljona »Ognjen Prica«. I ne samo Dragi, već svim majkama je u takvim situacijama bilo najteže – djeca mala, gola i bosa, gladna, tifus je harao, a pomoći im nisu mogle pružiti. Majka četvero djece Marica Korać, bježeći ispred neprijatelja, dospjela je u šumu kod Plitvičkog Ljeskovca. Grdno se mučila od hladnoće, snijega i gladi spase djecu, ali u tome u potpunosti nije uspjela. Ona i sin Brane, star 8 godina, smrznuli su se, a ostalu su djecu prihvatili partizani i predali organima vlasti u zaštitu. Ovakvih i sličnih primjera bilo je, na žalost, mnogo u toku ove najteže ratne, 1943. godine, bar što se tiče patnji i stradanja naroda petroseljske općine, naročito djece i žena.

Evo šta je Vladimir Dedijer zapisao u svom Dnevniku na strani 533 15. oktobra 1943. godine, kada je došao u Liku – oslobođeni Otočac:

»Procentualno ovolike gubitke u ovom ratu imao je samo Sovjetski Savez sem nas. Kako je teško ići kroz Gorski kotar, Kordun, Liku. Ideš satima i satima, pa samo vidiš spaljena i porušena sela. Od Korduna, pa sve do Korenice nema nijedne čitave kuće. Sve je spaljeno. Punih šest sati na konju ide se od Korduna, od Močila i Zbijega, pa preko Plitvica, Prijeboja, Rudanovca sve do Korenice i sve pusto ... Ali, ipak, narod ovih krajeva pomaže vojsku svim silama, i da nam nije te pomoći naroda ne bismo se mogli održati.«

1944. godina

— Nekih bitnih promjena u životu izbjeglica i uopće naroda ovog kraja nije bilo, izuzev što tifus nije harao kao u 1943. Uslovi života bili su i dalje jako teški. Nastavila su se pomjeranja, seljakanja, odlasci i povraci, kao da im je to postala navika, a ne potreba. Čim je granulo proljeće, uslijedila su nešto jača pomjeranja u pravcu Korduna, a naročito na slobodnu teritoriju Banije, sve do Pisarovine. Oni koji su se tokom 1943. iole snašli i smijestili po selima Like i Bosanske krajine, ostali su u njima do kraja rata.

Na Baniji se našlo nešto više življa iz petroseljske općine i dobro je primljen od tamošnjeg naroda i organa narodne vlasti. Svi sposobni za rad prihvatili su se posla u polju, čuvanja stoke, u kuhinjama, bolnicama, dječjim domovima i na drugim korisnim poslovima, što je imalo obostranu korist. Sve izbjeglice ostale su do kraja rata na Baniji.

Većina petroseljskog naroda 1944. našla se u širem rejonu Korenice, u Kapeli, Uvalici, Vrelu, Čujić Krčevini, Prijeboju, Jezercu, Krčevinama i dr. Iz ovih sela narod se postepeno, ali vrlo bojažljivo spuštao u svoja sela, na zgarišta svojih domova, tražeći snošljivije uslove života, izlažući se pri tom svim opasnostima koje su im prijetile.

Za prihvatanje djece bili su formirani dječiji domovi u koje su smještena djeca bez jednog ili oba roditelja. Ove ustanove na slobodnoj partizanskoj teritoriji Like, Korduna i Banije odigrale su vrlo važnu i humanu ulogu u toku NOR. Prihvatanje djece u domove bilo je višestruko značajno, korisno, zahvalno i nadsve humano. Na taj način spasena su mnoga djeca, a roditelji oslobođeni da se mogu prihvatiti drugih zadataka.

O stradanju petroseljske djece, formiranju dječijih domova i životu u njima, priča Branko Puzić,* jedan od mnogih petroseljskih mališana koji je dospio u jedan od tih domova, i u njemu dočekao kraj rata:

»Prava slika ratnih staradanja petroseljskog življa ne bi bila potpuna, ako se ne bi dopunila golgotom koju su prošla preživjela djeca. Ogroman broj djece koja su na najrazličitije, često i nevjerovatne, načine izbjegla sudbinu vršnjaka sa stratišta na Vagancu i Zavalju, Prijeboju i Jasenovcu, našla su se na oslobođenoj teritoriji. Tamo su došla na najrazličitije načine, držeći se za sukne preplašenih i unesrećenih majki, za opasače očeva boraca, sa starijom braćom i sestrama, a mnoga su nađena na napuštenim zgristima, u šušnju, ispod plastova sijena. Mnoge su na leđima ili u naručju donijeli partizani već promukla glasa od raspitivanja čije je dijete, zna li mu se otac, majka, komšija. Mnoga nisu znala, ili od iscrpljenosti nisu mogla, da kažu svoje ime ili ime makar jednog roditelja. Izgladnjela, promrzla, preplašena, često sa vidljivim znacima skorbuta, ranjena ili osakaćena u nekom od ustaških progona ili orgijanja, bila su u početku gotovo nerješiv problem za organe narodne vlasti na oslobođenoj teritoriji. Ona su bila teret i za roditelje ili rođake, ali i za jedinice NOV.

1943. počela je organizovana briga narodne vlasti o ugroženoj djeci na teritoriji Like. Formiraju se dječiji domovi u kojima je pruženo utočište desetinama i stotinama ugrožene djece. Jedan od takvih domova bio je i partizanski dječiji dom u selu Šeganovcu kod Korenice, smješten u šumi iznad sela u brvnarama koje su do tada služile za partizansku bolnicu.

U teškim ratnim uslovima, u nezapamćenoj zimi, gladi i općoj neimaštini stvoreno je pribježište za nekoliko stotina djece, od kojih je najviše bilo iz Ličkog Petrovog Sela. Briga o ovoj djeci bila je povjerena narodnoj vlasti, pozadinskim jedinicama i provjerenim pojedincima. Snabdijevanje hranom i najosnovnijim potrebama bila je svakodnevna briga pozadinskih organa.

Djeca su bila podijeljena na dom za malu i dom za odrasliju djecu. Razumljiva je bila ovakva podjela. Dom za malu djecu imao je na neki način trajan karakter, dok su odraslija djeca bivala s vremena na vrijeme raspoređivana po selima. Ovo se događalo u vrijeme povećanih opasnosti od ofanziva, kao i masovnog priliva nove djece.

* Branko Puzić, dipl. inž. šumarstva, živi u Novom Sadu.

Na izmaku zime 1944. dom iz sela Šeganovac preseljen je na Baniju u selo Gvozdanjsko. Ovdje su formirani novi dječiji domovi od djece pristigle iz mnogih krajeva Hrvatske, po istom principu: domovi za malu i domovi za odrasliju djecu. U vrijeme pojačane opasnosti odraslija djeca raspoređivana su kod seljaka i oni su preuzimali odgovornost za njihovu bezbjednost.

U ljeto 1944. godine prikupljena su djeca iz domova i potom savezničkim avionima transportovana u domove u Italiji. Jedan od najvećih takvih domova bio je u Santa Cessarea di Terme u južnoj Italiji. Ovdje su konačno napačena djeca iz mnogih krajeva Hrvatske našla mirnu i udobnu luku. Ali ne za dugo. Odmah nakon oslobođenja jadranske obale sa otocima, ova dječija kolonija preseljena je u Split, gdje je dočekala konačno oslobođenje zemlje.

Iz ove kratke kronologije nameću se ovi zaključci:

– da je organizovanim prikupljanjem i zbrinjavanjem djece sačuvan i humani karakter NOB-a;

– da je time sačuvan gro mladog naraštaja kojem je prijetio pogrom, a koji će ostati kao embrion nove generacije radnika i intelektualaca, neraskidivim vezama vezanim za rodni kraj;

– da je preuzimanjem brige o djeci oslobođen veliki broj lica (majki, očeva, komšija i drugih) koja su do tada bila angažovana oko njih i da su se ova lica potom opredjeljivala – odlazila u jedinice NOV, pozadinske organe i ustanove, rad u poljima i slično, zavisno od potreba i mogućnosti.

Ova kratka kronika ostaće zbog oskudice prostora i karakteru ove teme siromašna u opisu mnogih pojedinosti vezanih za ovo razdoblje. Biće osiromašena za opis svih pojedinačnih slučajeva bezimene djece, koja su bila toliko mala da nisu znala svoje prezime, čak ni u vrijeme izlaska iz doma 1946. godine. Za slučajeve otkrivanja identiteta tokom niza godina poslije oslobođenja, za mnoge divne likove vaspitača koji su dali svoje živote (Lepa –prezime sam zaboravio, poginula poslije rata, ubili je križari), o naporima vaspitača i djece da se u najtežim trenucima očuva revolucionarni duh i želja za opismenjavanjem.«

Borbe oko Ličkog Petrovog Sela između jedinica NOV-a, s jedne i ustaško-domobranskih snaga, s druge strane, nisu prestajale ni 1944. godine. Vođene su sa različitim intenzitetom, ali prestajale nisu. Neprijatelj se i dalje grčevito branio, naročito ustaško uporište na Vagancu i u Ličkom Petrovom Selu, oslanja-

jući se posebno na Čelopek sa Oštreljom. U ovim borbama najmjenično u raznim sastavima i sa raznim ciljevima borile su se jedinice iz IV hrvatskog korpusa, iz Unske operativne grupe, ličke i druge jedinice NOV. Mnogi preživjeli borci, učesnici u ovim borbama, puni su priča o borbama na Čelopeku i Oštrelju, o žestini borbi vođenih oko Ličkog Petrovog Sela, o upornosti i žilavosti protivnika, o Vaganacu kao izrazito ustaškom uporištu, o žvjerstvima koje su ustaše činile nad Srbima, o patnjama ovog naroda, ali i njegovoj gordosti i odanosti NOB-u i revoluciji.

Ustaško komandovanje, a posebno ustaška komanda u Bihaću pridavale su veliki značaj odbrani ustaškog uporišta u Ličkom Petrovom Selu, uključivši i Gornji Vaganac. Pomagali su ga u živjovoj sili i naoružanju, kadrovski i materijalno. Za to su imali vjerovatno više razloga, od kojih navodimo neke:

- držanjem ustaškog uporišta u Ličkom Petrovom Selu i Vaganacu, odnosno teritorije petroseljske općine, razdvajaju se u širem smislu slobodne partizanske teritorije Like i Korduna, odnosno Like i Bosanske kranije na tom prostoru;

- teritorija općine Ličko Petrovo Selo nalazi se na tromeđi Like, Bosne i Korduna. Preko ove teritorije prelaze vrlo važni putevi, u ono vrijeme veoma dobrog kvaliteta, koji međusobno povezuju ove krajeve, odnosno ustaška uporišta Bihać - Ličko Petrovo Selo - Vaganac - Rakovica - Slunj;

- veliko povjerenje ustaških komandi u moral i borbenost, posebno odanost do fanatizma petroseljskih, prijebojskih, a naročito vaganačkih ustaša poglavniku Anti Paveliću. Iako im je 1942. prilikom prvog oslobođenja Ličkog Petrovog Sela zadat težak udarac (ubijeno je 174 ustaša), moral im nije opao. To je potvrdila i njihova upornost i organizovanost u borbama koje su vodili tokom cijelog rata sa jedinicama NOV. A to je višim ustaškim komandama bilo dobro poznato.

Iz navedenih i vjerovatno još nekih razloga taj prostor ustaše su grčevito branile u toku cijelog rata, i na toj »vjetrometini« se održale. I pri kraju rata, u završnim operacijama jedinica NOV za oslobođenje zemlje, prije su oslobođeni mnogi gradovi i naselja u bližoj i široj okolini, a ustaška uporišta u Ličkom Petrovom Selu i Vaganacu još su se uporno brnila. Među narodom se pričalo da su vaganačke ustaše poručivale poglavniku Anti Paveliću »ako mu je nesigurno živjeti u Zagrebu da dođe u Vaganac«. Po zločinima koje su počinili nad nevinim narodom, po

upornosti u odbrani i odanosti Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, ovoj priči naroda se može vjerovati.

Dok je svakom čovjeku bilo jasno da je fašizmu došao kraj, da je sloboda na pragu, da će se za zločine odgovarati pred narodom, to petroseljskim, vaganačkim i prijebojskim ustašama nikako nije bilo jasno, ili nisu htjeli da shvate. One su uporno nastavljale da se bore i da vrše teror nad golorukim narodom. Žrtve su im bile u 1944. godini isključivo djeca i žene, poneki starac, omladinka ili omladinac, jer su svi iole sposobni za borbu bili u redovima boraca NOV. Na najsvirepiji način su se ustaše obračunavale sa žrtvama. Umjesto vatrenog oružja koristile su kao i ranije kame, sjekire, čekiće, toljage, žicu i druge predmete koji su im se našli pri ruci. Način, mjesto i vrijeme likvidacije žrtava za ustaše nije bio bitan. Za njih je bilo važno da se likvidira što veći broj Srba, bez obzira na pol i starost, tim prije što se bližio kraj njihove tiranije. Po svireposti su se izdvajale vaganačke ustaše. Od ukupno 75 žrtava palih u ovoj godini, 56 ih je na sadistički način likvidirano na Gornjem Vaganacu (27 djece, 24 žene i 5 omladinki i omladinaca). Likvidiranja su vršena pojedinačno, porodično i grupno, zavisno od volje ustaša. Evo samo nekih primjera varvarskog ponašanja ustaša prilikom pogubljenja nevinih žrtava:

– Iz bajte Marka Studena ustaše su u istom danu uhapsile Markovu ženu i snahu, sa svakom po njihovih troje djece od 10 do 14 godina, vezale ih žicom i otjerale na Gornji Vaganac, gdje su ih strahovito mučile, a potom svih osmero na zvjerski način ubile.

– U jednoj bajti u Rešetaru ustaše su uhvatile Soku Pricu iz Novog Sela, njeno četvero djece od 4 do 7 godina (Desanku, Miću, Dušanku i Veru) i njenu majku Miliku Matić, tukle ih i mučile, a potom vezale žicom i otjerale na Gornji Vaganac. Tu su ih na gnusan način likvidirale odsijecanjem glava svih šestoro.

Jedan od očevidaca ovog slučaja, omladinka Danica Prica priča:

»Za vrijeme mučenja ove porodice u Rešetaru, majka Soka je molila i preklinjala ustaše da joj poštede djecu, ako neće nju i njenu majku Miliku. Kada je vidjela da spasa nema ni za koje dijete, izvadila je iz njedara izvjesnu sumu kuna (novac Nezavisne Države Hrvatske – MP) i pružila jednom ustaši s molbom da joj spase bar šestogodišnjeg sinčića Miću. Ustaša je

uzeo ponuđene kune, stavio ih u svoj džep, a malog Miću zajedno sa ostalom porodicom otjerao na gubilište.«

Neposredno poslije rata iskopane su sve žrtve i prenjete u petroseljsko groblje. Evo šta o tome priča Soka Puzić:

»Odmah po oslobođenju zemlje nas nekoliko drugarica i otac nastradale djece, Dušan Prica, dogovorili smo se da jednoga dana odemo na Vaganac, povadimo posmrtno ostatke Dušanove porodice i sahranimo ih na petroseljskom groblju. To smo i učinili. Kad smo počeli otkopavanje, vidjeli samo da su leševi plitko pokopani, da ih ima više, da su nabacani jedan preko drugog i da se teško mogu prepoznati. Svi su bili bez glava, pa i članovi Dušanove porodice. Ruke djece bile su vezane žicom. Prizor je bio više nego užasan.«

Otac ove porodice Dušan Prica, poručnik JA u to vrijeme, kad je to sve vidio, porodicu prenio i u groblje sahranio, nakon nekoliko godina izvršio je samoubistvo, na sličan način kako je to izvršeno nad njegovom porodicom.

– Smilju Adamović i njeno dvoje djece, Nikolu od 6 i Daru od 4 godine, ustaše su uhvatile, vezale žicom sve troje i odvele na Vaganac, gdje su ih likvidirali na isti način kao i porodicu Dušana Price.

– Danicu Studen sa Lisine i njeno dvoje djece, Miću od 12 i Stevu od 10 godina, stigla je ista sudbina kao i porodicu Adamović, takođe na Vaganacu.

– Katu Studen iz Rešetara i njeno dvoje djece, Miku od 17 i Manu od 14 godina, ustaše su uhvatile na zgarištu kuće, vezale ih žicom i otjerale na Vaganac, gdje su bili podvrgnuti strahovitom mučenju, u čemu se posebno isticao ustaša Jelečanin* rodnom iz Vaganca. Nakon mučenja ustaša Jelečanin ih je odveo do jame (rova) i čekićem ih pojedinačno pobijao. Miku je jednom udario u glavu čekićem i ona je onesvješćena pala pored majke i brata. Poslije izvršenog masakra ustaša Jelečanin je otišao ne zatrjavši žrtve. Mika se u toku noći donekle osvijestila, podigla i koristeći noć izašla na slobodnu partizansku teritoriju u selo Zaklopaču. O ovom slučaju Milica Matić – Delić* priča:

»Kritičnog dana nalazila sam se po partijskom zadatku sa drugovima u selu Zaklopači. Do nas su omladinci doveli

* Ustaša Jelečanin je poslije rata uhvaćen i osuđen na 15 godina robije.

* Milica Matić – Delić živi u Beogradu.

17-godišnju djevojku Miku Studen iz Rešetara. Bila je u jako teškom psihičkom i fizičkom stanju, pocjepana, umazana krvlju i uplašena. Izgledala je grozno. Na glavi je imala udubljenje. Jedva je na prekide uspjela da nam ispriča šta se to sa njom desilo. Doznali smo iz njenih teško izgovorenih riječi da su nju, majku i mlađeg brata uhvatile vaganačke ustaše u bajti, vezale ih žicom i strašno mučile na Vaganacu. Najviše ih je mučio vaganački ustaša Jelečanin, koji ih je potom čekićem, jedno po jedno poubijao. Sa njima je uhvaćeno, odvedeno i na Vaganacu na isti način ubijeno još 14 duša, većinom djece iz Rešetara. Miki smo pružili pomoć, koliko je u tim uslovima bilo moguće, bez lekara, lijekova i zavoja. Omogućili smo joj da se malo odmori, osvježi i sa nama prenoći. U toku noći često se budila, nešto nerazumljivo pričala, vikala i molila ustašu Jelečanina da je ne ubije. Sutradan smo je zaprežnim kolima uputili u partizansku bolnicu u Krbavici, ali je na putu izdahnula.«

– Ženu Nikole Drakulića, prvoborca iz Ličkog Petrovog Sela, i dvoje djece, Višnju od 13 i Olgu od 4 godine, ustaše su takođe uhvatile, odvele na Vaganac i tamo ubile.

– Porodicu Mile Dragojevića-Milčića, ženu Milku i četvoro djece, Maru od 15, Đuru od 11, Milicu od 9 i Danicu od 8 godina, uhvatile su ustaše u bajti u Rešetaru, vezale žicom, otjerale na Vaganac i poslije strahovitog mučenja sve petoro ubile.

Na isti način postupile su vaganačke ustaše sa Sofijom Došen i njenom kćerkom Milkom starom 23 godine, kao i sa Dragom Došen i njenom 14-godišnjom ćerkom Milkom, Ljubicom i Dragom Popović, Marom Došen i njenim ćerkama Ljubicom od 21, Ružom od 19 i Danicom od 12 godina.

– Dvoje djece Jove Došena iz Donjeg Vaganca, Nadu od 11 i Dušana od 9 godina, ustaše su uhvatile i na svirep način ubile na Gornjem Vaganacu.

– 68-godišnji Stojan Džodan, tragajući za hranom, spustio se iz zbjeга preko šume u svoje selo Rešetar, gdje su ga uhvatile ustaše. Odmah su ga vezale žicom, tukle svim i svačim sve dok djeda Stojan nije izdahnuo u najtežim mukama.

I u toku te 1944. nestale su čitave porodice: Marka Studena žena, snaha i šestoro djece; Ilije Bubala majka i troje djece; Mile Dragojevića žena i četvoro djece; Dušana Price žena i četvoro djece; Đure Price žena i dvoje djece; Peje Adamovića žena i dvoje djece; Ilije Studena žena i dvoje djece itd.

U toku ove godine na teritoriji općine strijeljano je ili na drugi način ubijeno 75 lica, od kojih 35 djece, 37 žena i 3 starca, a od ratnih posljedica (gladi, zime i eksplozivnih sredstava) umrlo je ili poginulo 8 lica. Ukupan broj žrtava u toku 1944. godine iznosi 83 lica.

To su bili zaista veliki gubici za već skoro prepolovljeno stanovništvo srpske narodnosti. Gubici su bili tim teži, jer su ih činila djeca i majke, cijele porodice, i što su pale u svitaj slobode, kada je u svakom čovjeku bilo jasno da je mračnjaštvu došao kraj.

1945. godina

— Ništa se bitno nije izmijenilo u životu naroda ovoga kraja. Pomjeranja i seljakanja su se smanjila u očekivanju konačne slobode tamo gdje se ko zatekao. I ustaški teror se smanjio, bar što se ticalo strijeljanja i ubijanja starih i ne-moćnih, tako da je narod na teritoriji pod ustaškom vlašću lakše disao. Kao da su se ustaše zasitile masakra na ovoj teritoriji, jer su ubile »svega« 3 lica (1 čovjeka, 1 ženu i 1 dijete), dok ih je 6 nastradalo od eksplozivnih sredstava (2 djeteta i 4 žene).

Da nesreća prati nesreću pokazuje i ovaj primjer. Posljednja žrtva u petroseljskoj općini bila je majka osmoro djece Milka Burbalo iz Arapov Dola. Šta li je sve preživjela ova majka u toku rata, da bi u svitaj slobode, valjda posljednjeg dana ustaške tiranije izgubila život. Njen muž Mića već prvih ratnih dana aktivno učestvuje u NOB-u, kao aktivista i odbornik, da bi početkom 1942. otišao u NOV i iste godine poginuo kao komandir voda. Svu brigu oko osmoro djece i stare svekrve preuzela je Milka. U tim surovim ratnim danima to je bio veliki teret koji se svalio na njena pleća. Zajedno sa ostalim majkama Milka je vodila veliku bitku za spas djece, bježeći često ispred ustaških hordi neznanu kuda. Preživjela je teške trenutke počev od prvih ratnih dana kada je strijeljano na stotine nevinih ljudi, pogibiju svoga muža Miće i velikog broja njegovih saboraca, bila je očevidac umiranja nejake djece od tifusa i gladi, saučestvovala u tragedijama svoga naroda. Od svih tih zala, najteže joj je bilo bezpomoćno gledati masovno umiranje djece 1943. godine od gladi i tifusa. Među 202 umrle djece sa teritorije općine nalazi se i četvero Milkinih (Dara od 12, Nikola od 11, Mirko od 6 i Dušan od 3 godine). No, Milka je i tada smogla snage i stoički podnosila taj ogroman majčin bol. Ulagala je i posljednje atome snage da pokuša spasti ono što se spasti može, a to je izvući iz zagrljaja smrti ostalo četvero djece. Uz ogromne napore u tome je uspjela. Rat je preživjelo četvero njene djece i stara svekrva, ali ne i Milka.

Kobnog dana u potrazi za hranom namijenjenoj prvenstveno djeci, Milka je u selu Arapov Dolu poginula od neprijateljske granate. Tako se ugasio život ove divne i hrabre majke u svitaj slobode.

U sklopu opće ofanzive jedinica JA za konačno oslobođenje zemlje, odnosno Bosanske krajine, Like i Dalmacije, oslobođena je i teritorija petroseljske općine. Konačno je nestalo ustaške vlasti i tiranije, koja je posebno narod ovoga kraja u crno zavila. Valjda nije bilo kraja, rejona ili općine u Lici i šire, gdje je stradalo toliko nevinog naroda. Kao da se četvorogodišnje ratno zlo sručilo na njega.

Ustaški zlikovci i njihovi istomišljenici zauvijek su nestali. Jedan broj ih je poginuo ili zarobljen, dok je ostatak sa četničkom bratijom koja se povlačila iz Dalmacije i drugih krajeva kukavički pobjegao ispred jedinica JA u pravcu Slovenije. Iza sebe su ostavili pustoš, jame pune nevinih žrtava, popaljene domove, opljačkan narod i neobrađena polja.

Doček oslobodilaca bio je neopisiv. Bilo je plača i veselja, sreće i radosti. Izmješali se borci i narod, ljubili se i grlili, darivalo se. Odnekuda su se našli lički rupčenic i čarape, gaće i poneka košulja, što je ko imao, ali od srca je dao ili stavio na boračka ramena, na tenkove i druga vozila. Našlo se malo i ličke base, tek toliko da se kaže – pa mi smo još živi, dugo, dugo smo vas čekali, ali i dočekali.

Tek nakon četvorogodišnjeg progonstva, lutanja od nemila do nedraga i prikupljanja na opustošena ognjišta, narod je saznao tužne podatke i pravu istinu o sveukupnom stradanju svojih žitelja:

- da su okupatori i njegove sluge ustaše spalile sve stambene i gospodarske zgrade, uništili i opljačkali svu njegovu pokretnu imovinu i stočni fond. Znači, valjalo je početi iz početka, stvarati nove uslove življenja na ovom ličkom kršu;

- da je neprijatelj strijeljao ili na drugi svirep način ubio 883 njihova rođaka, prijatelja i sugrađanina. Od tog broja 873 žrtve su srpske, a 10 hrvatske nacionalnosti. Njemački fašisti su ubili ili žive spalili 14, a ustaše 869 nevinih lica. Među ovim žrtvama je 180 mladića od 14 do 26 godina starosti;

- da se među 883 strijeljana (ubijena) lica nalazi 692 uglavnom radno sposobna muškarca, 126 žena raznih doba starosti i 65 djece od jedne do 14 godina;

- da je u toku rata umrlo od tifusa, gladi, zime i minsko eks-

ploziivnih sredstava 407 lica, među kojima 212 djece, 161 žena i 34 uglavnom starija čovjeka;

- da je u NOR i revoluciji na bojištima širom naše zemlje poginulo 97 boraca, među kojima je 65 neženjenih mladića od 14 do 26 i 14 djevojaka od 16 do 23 godine;

- da su ukupni gubici jako veliki i iznose 1.387 lica (883 ubijena, 407 umrlo od tifusa i drugih ratnih posljedica i 97 poginulo u sastavu jedinica NOV), većinom srpske nacionalnosti ili više nego svaki treći stanovnik ove narodnosti u općini. Posebno je teško saznanje da se među ukupnim žrtvama od 1.387 lica nalazi 536 žrtava od jedne do 26 godina, a to je cvijet mladosti, koji će u narednim »gladnim godinama« i te kako nedostajati;

- da je poslije masovnog strijeljanja muškaraca 1941. godine iza njih ostalo 483 udovice raznih doba starosti, a iza palih boraca još 16 udovica. U većini slučajeva to su bile majke sa 1 do 8 nejake djece. U toku rata Nijemci i ustaše ubile su 41, a od ratnih posljedica (prvenstveno tifusa) umrlo je još 86 udovica. Slobodu su dočekale 372 udovice, koje su se u većini vratile u rodna sela i zaseoke.

U narednom pregledu prikazani su ukupni gubici žitelja petroseljske općine po ratnim godinama:

godina	strijeljano ili na drugi način ubijeno				umrlo od ratnih posljedica				pali borci u NOR			ukup. gubici
	ljudi	žena	djece	svih	ljudi	žena	djece	svih	djece	dru-govi	svih	
1941	658	24	17	699	-	1	3	4	-	4	4	707
1942	17	31	3	51	3	1	2	6	-	18	18	75
1943	13	33	9	55	31	150	202	383	5	29	34	472
1944	3	37	35	75	-	5	3	8	9	23	32	115
1945	1	1	1	3	-	4	2	6	1	9	9	18
SVEGA	692	126	65	883	34	161	212	407	15	82	97	1387

Sva sela u petroseljskoj općini podjednako su stradala, možda neko manje, a neko više, ali sva su podnijela strahovite gubitke u ljudskim žrtvama.

To se vidi iz slijedećeg pregleda:

Gubici po selima	Streljano ili na drugi način ubijeno	Umrlo od ratnih posljedica	Poginuli u jedinicama NOV	UKUPNO
Ličko Petrovo Selo	188	58	23	269
Novo Selo	77	22	8	107
Željava	242	80	13	335
Rešetar	152	89	7	248
Arapov Do	81	82	23	186
Zaklopača i Lisina	104	18	16	138
Vaganac	39	58	7	104
UKUPNO:	883	407	97	1387

Iz prethodne tabele vidi se da su 1941. i 1943. godine bile katastrofalne po broju žrtava. U prvoj godini žrtve su bile uglavnom radno sposobni ljudi (muškarci), a u trećoj žrtve su bile žene, djeca i tridesetak starih ljudi. Pojedina preživjela djeca ostala su doživotni invalidi od eksplozivnih sredstava (slijepa, bez ruke, noge i sl.), sa tjelesnim nedostacima koje je ostavio pjevavi tifus, i drugim oštećenjima koja su prouzrokovana raznim ratnim nedaćama.

Mnoga ognjišta su potpuno opustjela. Nestale su čitave porodice. Kad se saberu žrtve fašizma i žrtve stradale od ratnih posljedica i pali borci NOR iz jedne jedne višečlane porodice, a takvih je bilo više, onda su brojke zastrašujuće – sedam, osam, devet, pa čak i dvanaest čeljadi iz jedne kuće. Tako je iz kuće Đure Studena stradalo 12, Marka Studena 10 čeljadi, Dane Aralice 9, Dmitra Kesića i Mane Vignjevića po 7, Rade Studena 8, Dmitra Došena i Nikole Bogunovića po 7. Iz kuće Petra Sladića ustaše i Nijemci su ubili 6 muškaraca iz 4 generacije (otac, dva sina, dva unuka i jednog praunuka) itd.

Najveća gubilišta bila su na Garavicama, jama u Sorić Krčevini na Prijeboju, Delić jama na Zavalju, jama u Jadovnu, Gornji Vaganac i Ličko Petrovo Selo. Pored navedenih bilo je i drugih jama, jaruga i dolina u kojima je ovaj narod ubijan. Neki su izbjegli pomenute jame i stratišta, ali su izgubili živote na drugim mjestima u koja ih je ratni vihor odnio.

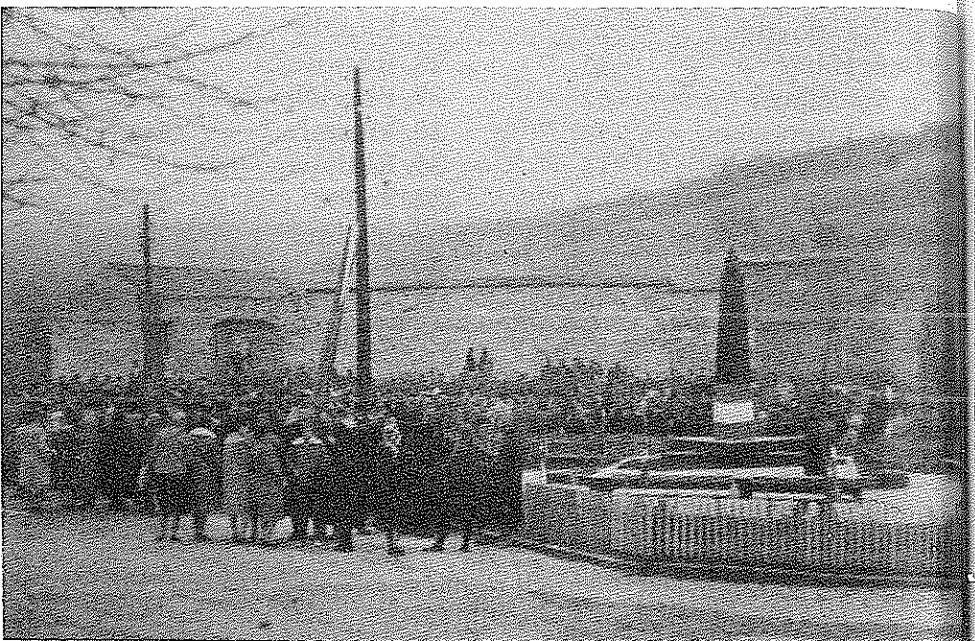
Evo tih mjesta:

1. Garavice	508 lica	21. Bos.Petrovac	3 lica
2. Gornji Vaganac	70 "	22. Janča	2 "
3. Prijeboj	61 "	23. Zagreb	2 "
4. Zavalje	45 "	24. Beograd	2 "
5. L.P. Selo	37 "	25. Skočaj	2 "
6. Rešetr	25 "	26. Drežnik	2 "
7. Jadovno	23 "	27. Kapela	2 "
8. Bihać	11 "	28. Rastovača	1 "
9. Željava	12 "	29. Plitvička jezera	1 "
10. Jasenovac	11 "	30. Mostar	1 "
11. Novo Selo	13 "	31. Kraljevo	1 "
12. Zaklopača	8 "	32. Šabac	1 "
13. Izačić	7 "	33. Mazin	1 "
14. Slunj	7 "	34. Sadilovac	1 "
15. Baljevac	4 "	35. Babin Potok	1 "
16. Arapov Do	4 "	36. Vrhovine	1 "
17. Boričevac	3 "	37. Fruška Gora	1 "
18. Drvar	3 "	38. Kamensko	1 "
19. Donji Lapac	3 "	39. Bos. Krupa	1 "
20. Meljnovac	3 "		

U pregledu je navedeno 39 raznih mjesta, sela, zaselaka, jama i gubilišta na kojima su strijeljana ili na drugi način ubijena nevinna lica raznih uzrasta i godina starosti iz petroseljske općine.

Međutim, što se tiče preživjelog dijela stanovništva, žena i djece i starih lica, ono je bilo izloženo natčovječanskim naporima

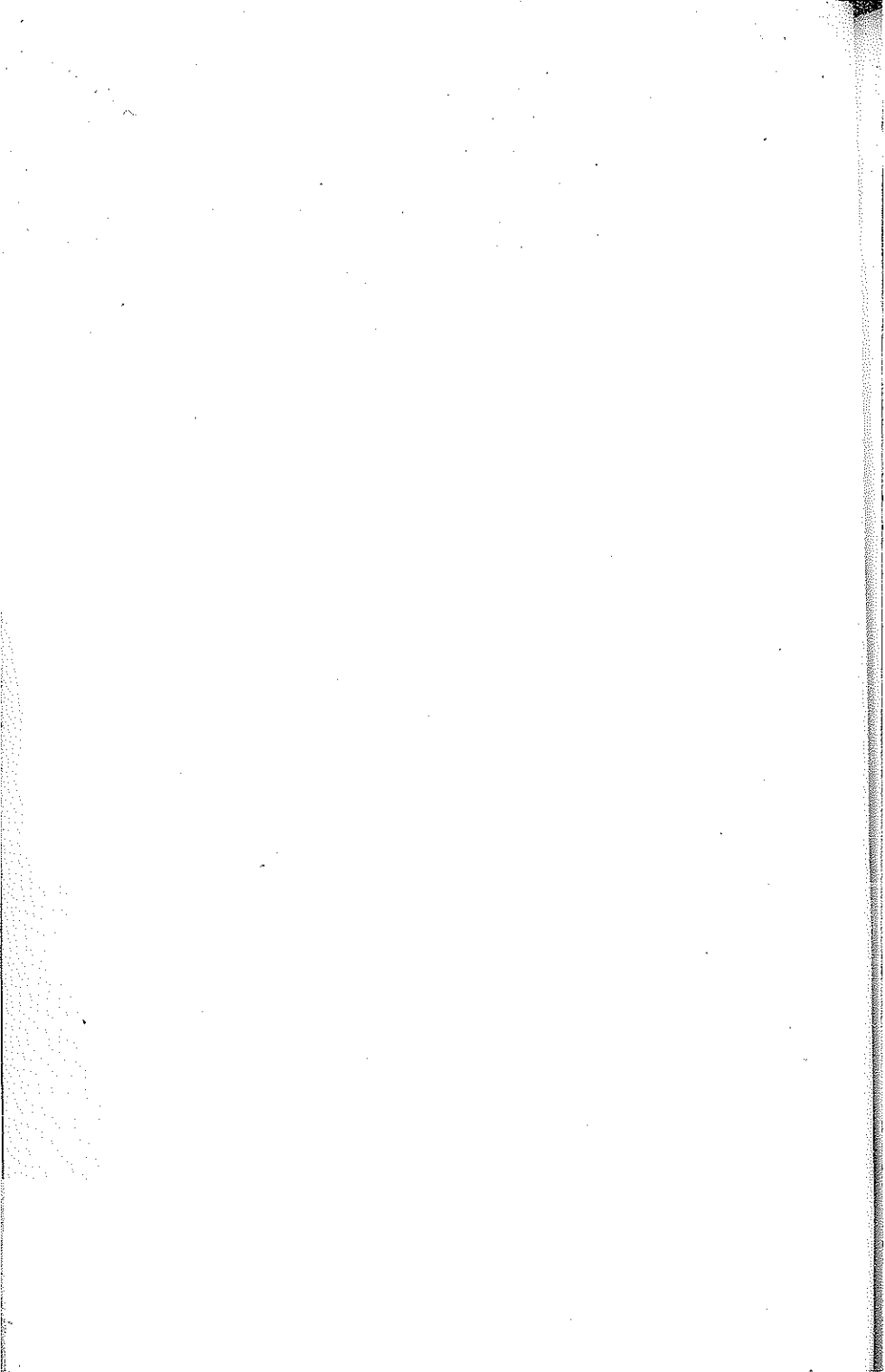
u toku cijelog rata, u svakodnevnoj borbi za spas golog života. Stalna pomjeranja, seljakanja i bježanja ispred neprijatelja, traganja za hranom i drugim životnim potrebama, imala su za posljedicu velike žrtve, naročito među djecom. U toku četverogodišnjeg rata ovaj narod imao je nesreću da se susretne sa neprijateljima svih fela, od italijansko-njemačkih fašista, ustaškomobranskih i četničkih hordi do čerkeza, bilo na teritoriji petroseljske općine ili van nje, za vrijeme seljakanja i pomjeranja ispred neprijateljskih ofanziva, potjera, odmazdi i sl. Sve su te pomenute horde uzele na neki način svoj danak od ovog naroda, počev od pljačke imovine, paljenja domova, prijetnji, ponižavanja i maltretiranja do oduzimanja golog života, u čemu su glavnu ulogu imale ustaše. Na tom putu u neizvjesnost nailazio je narod na zasjede, potjere i susrete sa neprijateljem, često bio izložen bombardovanju i mitraljeskoj vatri, nailazio na zaostale mine, avio-bombe, ručne granate i druga eksplozivna sredstva, pri čemu su djeca najviše ginula ili ostajala vječiti invalidi.

Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora
u Ličkom Petrovom Selu

U tako teškim uslovima života jedna nesreća vodila je drugoj. Česti pokreti, hladnoća, glad i bosotinja, nehigijenski uslovi, razni šokovi i stresovi iscrpljivali su organizme naročito starih i nejakih osoba, što je pogodovalo pojavi i razvoju raznih bolesti, naročito pjegavog i trbušnog tifusa. Podaci pokazuju da je od ratnih posljedica, kao što su glad, hladnoća, nehigijenski uslovi života, bombardovanje, zaostala eksplozivna sredstva i razne druge nedaće koje je narodu donio rat, nestalo 407 lica iz petroseljske općine, među kojima 212 djece. Najviše ih je umrlo od tifusa koji je harao 1943. godine. Samo u Vrelu Korenice od tifusa su umrle za kratko vrijeme 123 osobe, u Koreničkoj Kapeli 33, u Frkašiću 33, na Prijeboju 21, u Šeganovcu 11, u Mihaljevcu 9, Homoljcu 8 itd. Duga je lista od 36 sela, zaseoka i zbjegova širom Like i djelomično u Bosni, na Kordunu i Baniji, u kojima su posijani grobovi ovih izbjeglica. Iz priloga broj 3 to se najpreglednije vidi.

I konačno rat je završen sa ogromnim materijalnim i ljudskim gubicima naroda ovog kraja. Materijalni gubici će se vremenom nadoknaditi, ali ljudske žrtve niko nikad nemože nadoknaditi, jer su ogromne, više nego svaki treći stanovnik. Na njih ostaju samo lijepe uspomene i sjećanja, koja je narod petroseljske općine ovjekovječio u vidu skromnog spomenika podignutog u centru Ličkog Petrovog Sela. Na njemu su upisana imena svih palih boraca i žrtava fašističkog terora u drugom svjetskom ratu, sa teritorije predratne petroseljske općine.

III

UČEŠĆE STANOVNIŠTVA OPĆINE
LIČKO PETROVO SELO U NOR-u I
REVOLUCIJI

Sa ponosom se može konstatovati da se srpski živalj općine Ličko Petrovo Selo, poslije prvog šoka od ustaške tiranije i pokolja 1941. godine, masovno uključio u NOR. Sve što je za borbu bilo sposobno – omladina, ljudi, žene, pa i 13-godišnje djevojčice i dječaci, već prve, a naročito početkom druge ratne godine stupili su u NOB. Ostali dio sposobnih građana aktivno se uključio u organe narodne vlasti, političke organizacije, u partizanske bolnice i radionice, kuhinje i dječije domove, već prema sposobnostima i potrebama tih organizacija i ustanova. Onaj dio stanovništva koji iz određenih razloga nije mogao aktivno učestvovati u jedinicama NOV, organima vlasti, političkim organizacijama i partizanskim ustanovama na slobodnoj teritoriji, pomagao je NOP koliko god je više mogao, znao i umio. Ta se pomoć ogledala u prikupljanju hrane i odjeće, lijekova i sanitetskog materijala i otpremanju na slobodnu partizansku teritoriju. Dok je imao svoje domove, narod je rado u njih prihvatao partizanske jedinice, grupe i kurire, prihvatao, njegovao i prenosio ranjene borce. Velike količine žita iznio je ovaj narod, na slobodnu teritoriju Like početkom, a naročito u jesen 1942. u vrijeme opće ofanzive jedinicama NOV kroz Bosansku krajinu, Liku i Kordun. Većina stočnog fonda dobrovoljno je data za ishranu partizanskih jedinica.

Što je teror okupatora, a naročito njegovih slugu ustaša, bio veći, to je narod bio više vezan za NOP. Kroz sve vrijeme rata narod je održao tijesnu saradnju sa partizanskim jedinicama, ma gdje se on nalazio – kod svojih domova, odnosno zgarišta, ili van njih, u zbjegoivma, šumama ili drugim skrovitim mjestima. Primjerna saradnja naroda ostvarivana je sa jedinicama NOV koje su dejstvovalе oko Ličkog Petrovog Sela i šire. O toj saradnji, zajedništvu i međusobnim odnosima, narod ovog kraja priča kao o nečem što se, valjda, samo jednom u životu može doživjeti. O toj divnoj saradnji naroda i njegovih boraca pričaju i mnogi preživjeli ratnici.

Takođe, s ponosom treba naglasiti da su se pozivu KPJ na ustanak i u NOV odazvali u većini svi naši zemljaci, Petroseljani, koji su se u tom momentu našli van rodnog kraja. I rudari iz rudnika Trepča, kao što su Nikola Bubalo, narodni heroj i Bubalo Stojana Dane, i obalski radnici sa Save i Dunava, Simo Prica i Stevo Bubalo, radnici sa vojvođanskih polja i iz šecerana, studenti i službenici Kata i Dane Bubalo, zanatlije iz mnogih mjesta i gradova širom Jugoslavije (pekari, limari, berbe-

ri, sajdzije i drugi), pružni radnici i mineri, drvosječe iz slavonskih šuma i niz drugih rodoljuba ovoga kraja. Odazvali su se radnici iz daleke Persije, Ića Hrnjak i Stevo Bobić, i svi oni koji nisu žalili svoje živote za bolje sutra.

Borili su se Petroseljani u mnogim jedinicama NOV, u srbijanskim i krajiškim, kordunaškim i banijskim, vojvođanskim i dalmatinskim, crnogorskim i slavonskim, u partizanskim odredima i drugim jedinicama NOV, zavisno od mjesta i kraja gdje su se zatekli. Najviše ih se borilo u sastavu ličkih jedinica, prvenstveno u slavnoj Šestoj ličkoj proleterskoj divizioniji (vidi prilog 2).

Svi oni su se borili časno i pošteno, smjelo i požrtvovano u svim krajevima naše zemlje isto onako kako su se borili za svoju rodnu Liku. Bili su to kršni lički momci, uglavnom mladi, rijetko tridesetogodišnjaci, gordi, časni i ponosni, snažni i izdržljivi u svim nedaćama, navikli na svakojaku oskudicu i sa malim zadovoljni, pronicljivi i odvažni borci. Ljudi koji su bili jako ogorčeni, jer su mnogi od njih izgubili svoje bližnje, oca, majku, brata, sestru, pa i više članova porodice. Borci koji su tražili osvetu, ali ne nad nedužnim, slabim i nejakim, već nad ljudskim sablastima i koljačima. Osvetu nad Pavelićevim gardistima, frankovcima dovedenim iz gimnazijskih klupa ili sakupljenim među besposličarima, bojovnicima u ličkim kapama i muslimanskim fesovima, »borcima« na bojnem polju protiv golrukog naroda. Na isti način su se odnosili i borili protiv svih osalih sila mraka i tiranije, bez obzira na to kako su se one zvale – italijanske ili četničke, njemačke ili domobransko-ljotičevske ili njima slične. Borili su se i ginuli širom naše zemlje – u rodnom Ličkom Petrovom Selu, Udbini, Gračacu i Gospiću, Kninu i Šibeniku, Perjasici, Tušiloviću, Slunju i Dvoru na Uni, Drvaru, Šujici i Ivan Sedlu, na Durmitoru, Zlatiboru, Valjevu i Beogradu, Zemunu i na Sremskom frontu, Slavoniji i Zagrebu.

Iz općine Ličko Petrovo Selo 336 njenih građana aktivno je učestvovalo u NOB-u, većinom u jedinicama NOV. 97 boraca, ili skoro svaki treći, dao je svoj život na oltar slobode (vidi prilog 2). Od 239 preživjelih, 15 su teži invalidi, a 27 nosioci »Partizanske spomenice 1941«.

Po nacionalnom sastavu 334 borca i aktivna učesnika u NOB-i su srpske, a 2 hrvatske nacionalnosti. Po socijalnom sastavu 289 su bili seljaci, 15 radnici, 15 đaci i studenti, 13 zanatlije, 2 podoficira bivše jugoslavenske vojske, 1 trgovac i 1 žandar. Prema polu 107 su žene, a 229 muškarci.

Po godinama sutpanja u NOB:

1941. godine 63
1942. godine 175
1943. godine 63
1944. godine 35

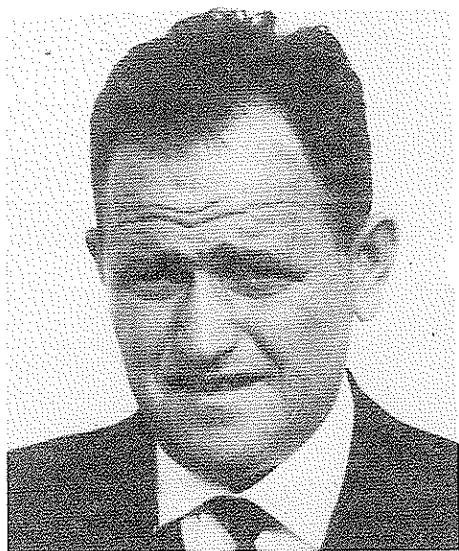
U toku rata mnogi od ovih boraca postali su rukovodioci u jedinicama NOV, kao komandiri odjeljenja, vodova i četa, komandanti i komesari bataljona, komesari četa, vodni delegati, štabni oficiri i druge starješine NOV, odnosno JA. I na ovim dužnostima nije izostala hrabrost i požrtvovanje, časnost i poštenje koje je inače krasilo ove ljude od prvog dana vojevanja u partizanskim jedinicama. U toku rata poginuo je 21 drug na rukovodećim, komandnim dužnostima u jedinicama NOV i JA.

U prvim poslijeratnim godinama rastali su se stari ratnici i otišli na razne strane, na nove dužnosti i zadatke, u izgradnji ratom porušene domovine. Njih oko 45 starješina ostalo je u Jugoslavenskoj armiji da kroz vojne škole i akademije obogate svoje ratno iskustvo teoretskim znanjem, da na mlađe generacije oficira prenesu svoja bogata ratna iskustva i da svi zajedno, sa novim vojničkim sastavom, učestvuju u moralno-političkoj i borbenoj izgradnji naših oružanih snaga, da se više nikada ne bi ponovila 1941.

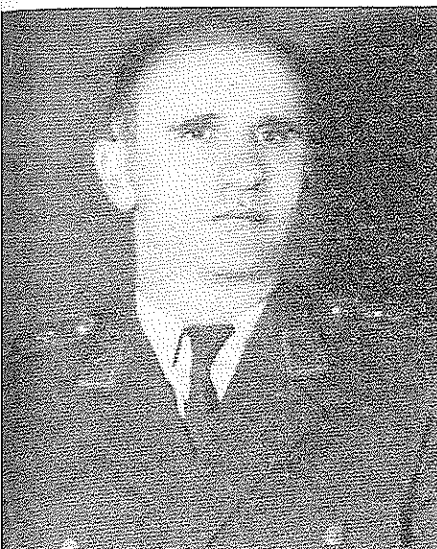
NEKI OD NOSILACA »PARTIZANSKE SPOMENICE 1941«

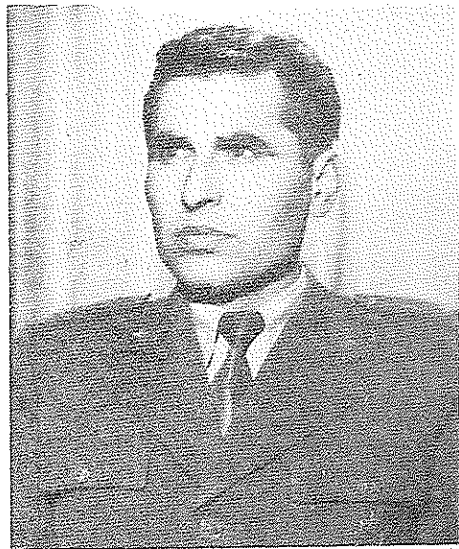
Dmitar Leka

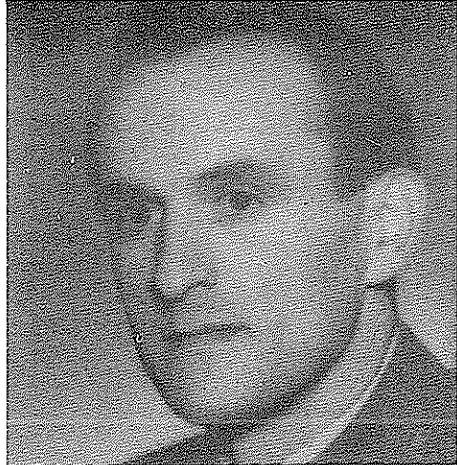
Pejko Mandić

Rade Delić

Petar Balać

Miloš Puzić

Dragica Uzelac

Vasilije Šuput

Đuro Brdar

Mirko Adamović

Stevo Leka-Stević

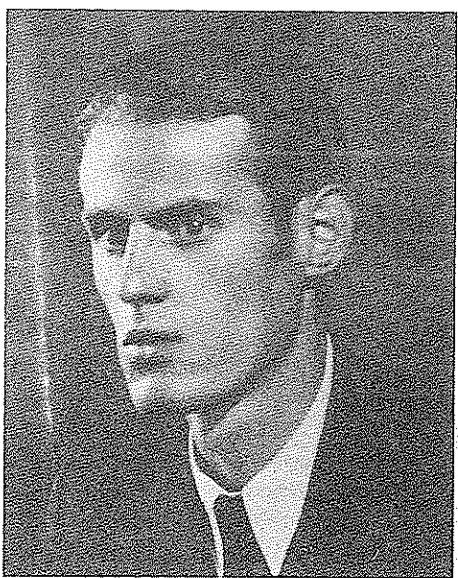
SESTRA
I BRAĆA BUBALO

Mileva

Veljko

Gojko

Veći broj ratnika je na lični zahtjev ili po sili zakona (starija godišta) otišao na civilne dužnosti i zadatke – u škole i fakultete, u državne službenike, na izučavanje zanata, u radionice i fabrike, u omladinske radne brigade itd, van rodnoa kraja.

Stariji i porodično više vezani otišli su u svoja ratom opustošena sela i puške zamijenili ralom i motikom. Ovima je bilo najteže. Domovi spaljeni, polja neobrađena i u korov zarasla, prostrani pašnjaci opustjeli. Proređene porodice gladne, gole i bose. Jedino što su imali, to je ratnička svijest, navika na svakojake oskudice, zadovoljstvo malim, volja i istrajnosti, i nadsve, sloboda i vjera u budućnost, u ono zašto su ratovali.

Jedan broj teško ranjenih boraca još je ostao u bolnicama i oporavilištima vidajući rane, očekujući ozdravljenje i povratak u novi i srećniji život, povratak porodici i društvu.

Dužnost je i obaveza podsjetiti se na te divne i vrle borce, na sve ono što ih je krasilo i kao ljude, i kao ratnike i rodoljube. Svaki od njih imao je nešto izuzetno, plemenito, ljudsko, narodno.

Ovom prilikom pomenućemo samo neke poginule i preživjele drugove, bez nekog posebnog izbora, jer su svi oni podjednako zaslužni da se pomenu, ali je to prostorno nemoguće u ovom kratkom kazivanju. Vjerovatno će to učiniti preživjeli saborci nekom drugom prilikom i na drugom mjestu i osvjetliti likove svih, ili većine, palih i preživjelih drugova – zemljaka iz NOB-a i revolucije.

Evo samo nekih kazivanja o pojedinim drugovima iz našeg kraja.

BUBALO ĐURE NIKOLA iz Arapova Dola, seoski sluga koji je falsifikovao svoju krštenicu i umjesto 17 naveo da ima 18 godina, kako bi kao punoljetan bio primljen za rudara u rudniku Trepča. Svoje mjesto sluge kod Dane Bubala u Bihaću ustupio je mlađem bratu Boži, kojega su na žalost, 1941. godine ubile ustaše na Garavicama. Nikola je vrlo rano osjetio težak život, bijedu i siromaštvo, pa je kao dijete po završetku četvorogodišnje osnovne škole u Ličkom Petrovom Selu otišao trbuhom za kruhom, prvo kao seoski sluga, a potom kao rudar. Kao mladi rudar odmah se uključio u napredni radnički pokret, da vi već

Nikola Bubalo – narodni heroj

prvih ustaničkih dana 1941. kao dvadesetogodišnjak stupio u Rudarsku partizansku četu Kraljevačkog bataljona, odnosno Prve proleterske brigade. Borio se Nikola kao bombaš i puškomitraljezac u svim krajevima, u kojima je vojevala njegova Prva proleterska. U pohodu proleterskih brigada prema Bosanskoj krajini, i po zauzeću Bihaća, krajem 1942. (Bihaćka operacija), Nikola je došao u Ličko Petrovo Selo da posjeti staru majku Soku, ali je nije našao, jer je bila negdje u nekom zbjegu u Lici. To mu je bila posljednja posjeta zavičaju. U predlogu Prve proleterske brigade da se za pokazanu hrabrost u borbi odlikuje Ordenom narodnog heroja Bubalo Đure Nikola, između ostalog stoji: »... od prvog dana stupanja u rudarsku četu bio je borac puškomitraljezac i kao pomoćnik komesara bio je puškomitraljezac sve do dana pogibije. Bombaš u svim borbama koje je vodila njegova jedinica, a koje su zahtijevale posebne bombaške grupe ili odjeljenja. Najhrabriji među hrabrima, omiljen među drugovima, veliki veseljak ...« Poginuo je 1943. na Bradini (Ivan Sedlo) kao pomoćnik komesara Rudarske čete. Odlikovan je Ordenom narodnog heroja Jugoslavije. Njegovo ime nosi osnovna škola u Ličkom Petrovom Selu.

DANE ČUČAK, zvani Čučan, iz Arapova Dola, stupio je početkom 1942. u petroseljsku partizansku četu sa 18 godina. Po formiranju Bataljona »Stojan Matić«, Dane odlazi u njegov sastav u kome je proveo cio rat kao borac, nišandžija na teškom mitraljezu »breda«. Često je pričao da od oružja najviše voli »Bredu«. Sa njom je prešao put od Like do Srbije, kada je »bredu« zamijenio za ruski »maksim«. Na ovom dugom i trnovitom ratnom putu često su ginuli tovarni konji i mazge od umora i iscrpljenosti. Tada bi Čučan na svoja snažna pleća stavljao najteži dio tovara, koji je nosila uginula životinja. Najveća »mana« mu je bila što je imao velika stopala, zbog čega je najviše išao bos ili u vrlo slaboj obući, koju nije mogao lako zamijeniti. Ni glad, ni bosotinja nisu nikad pokolebale Čučana, naprotiv, uvijek je bio veseo, raspoložen i zadovoljan. Najveća njegova preokupacija bila je kako naći podmaz i municiju za »bredu«, bar tako se nama, njegovim saborcima činilo. Bio je pravi zaljubljenik u svoju čistu, kompletnu i za dejstvo spremnu »bredu«.

Nakon kratkog odmora i popune novim borcima u Beogradu, jedinice Šeste ličke divizije odlaze na Sremski front. Dane je postavljen za komandira pješadijskog voda, što je bio i red da se

stari ratnik oslobodi teškog mitraljeza i prihvati rukovodeće dužnosti. Tako je od hrabrog i vrsnog nišandžije postao rukovodilac – oficir. Vodio je Dane svoje mlade i još neiskusne borce iz borbe u borbu, prenosio na njih svoje bogato ratno iskustvo, pokazujući ličnim primjerom kako se uzima zaklon, kako se nišani, bacaju bombe, nanose neprijatelju gubici i štiti sopstveni život. U jednoj od niza borbi, u jurišu sa vodom na njemački bunker, Dane je povratio tri ručne granate koje su Nijemci bacili na njegove borce, ali četvrtu granatu nije uspio povratiti, jer je eksplodirala u njegovoj ruci. Tako je završio život divni drug i stari ratnik Dane Čučak, 1945. godine u 22. godini života i u praskozorje slobode.

KATA BUBALO iz Ličkog Petrovog Sela, student filozofije, predratna skojevka, član KPJ od 1941, učesnik martovskih demonstracija 1941. u Beogradu. Po nalogu Partije došla je 1941. u rodni kraj, gdje se odmah aktivno uključila u organizaciju i dizanje narodnog ustanka. Sredina joj je bila dobro poznata, jer je u njoj radila i djelovala kao mlada skojevka, zajedno sa braćom Brankom i Danom, kao i drugim naprednim srednjoškolcima i studentima u vrijeme školskih raspusta. I van raspusta, kad je god mogla, dolazila je u Ličko Petrovo Selo ne da se odmori, već da djeluje politički u narodu, posebno sa omladinom. Učestvovala je u organizaciji logora za napredne studente, koji su dolazili na »logorovanje« na Plitvička jezera, i 1940. zajedno sa njima obezbjeđivala nesmetan rad Prve okružne partijske konferencije za Liku na Plitvičkim jezerima. Ovu skromnu djevojku poznavali su mnogi ljudi ovoga kraja, i rado je viđana u njihovoj sredini.

Dolaskom 1941. u rodni kraj Kata preuzima nove i veoma odgovorne zadatke na organizaciji ustanka. Na žalost, i ona, kao i njen narod, preživljava veliku tragediju – hapšenje i ubijanje nevinih ljudi, među kojima joj stradaju otac Mane i brat Branko. Te godine sa narodom, ustaše je progone u lapačku dolinu. Ovdje se Kata povezala sa partijskom organizacijom. Brine se o smještaju i pomoći protjeranom narodu.

Vrlo brzo je zapažena kao vrijedna, uporna, odvažna i u narodu cijenjena djevojka, pravi komunista masovik. Kao takva u septembru 1941. prisustvuje konferenciji lapačkih žena, a ubrzo postaje član Sreskog komiteta KP za Donji Lapac. Po nalogu Partije u junu 1942. odlazi na rad u korenički srez, gdje je izabra-

Kata Bubalo

na za člana Sreskog komiteta Partije za srez Korenicu. Kao već iskusni partijski radnik, Kata jednako valjano radi u masama bez obzira gdje to bilo. Jedno vrijeme bila je komesar Druge ličke ženske partizanske čete. Kao primjernog partijskog radnika Komitet je šalje da kao gost prisustvuje Prvom zasjedanju AV-NOJ-a, 29. novembra u Bihacu. Po povratku sa ovog zasjedanja raspoređena je u bataljon »Ognjen Prica« u kome se hrabro borila sve do aprila 1943. kada je, prilikom napada njenog bataljona na ustaški garnizon u Širokoj Kuli, poginula. Tako se ugasio mladi život komuniste, velikog druga i rukovodioca, hrabrog borca.

DMITAR PUZIĆ iz Ličkog Petrovog Sela, jedan iz »starije generacije«. Imao je 38 godina kada se 1941. aktivno uključio u NOP. Prvo kao komandir sela, odbornik, da bi 1942. stupio u partizansku jedinicu kao borac i za kratko vrijeme postao komandir voda. Sve te dužnosti obavljao je sa posebnim zadovoljstvom, veoma angažovano, do samoprijegara. Veoma snažan,

Dmitar Puzić

vrlo disciplinovan i korektan, iskusan i hrabar, širokih pogleda i druželjublja, uvijek spreman da pomogne drugome, naročito starom i nejakom, čovjek za primjer u svakom pogledu. Volio je svoju brojnu porodicu, babu, majku, ženu i četvero djece, ali je isto tako volio sve što je ljudsko i pošteno – svoj narod, saborce i starješine. Teško mu je palo stradanje njegovog naroda, brata Sime i strica Save, komšija i prijatelja. Zbog toga je Dmitar često govorio: »Žrtve su strahovito velike i biće još veće, zato je oružana borba jedino sredstvo protiv tiranije i njoj se mora podrediti sve, pa i vlastiti život.«

Kao rukovodilac služio je za primjer hrabrosti i snalažljivosti u rukovođenju, drugarstvu i međusobnim odnosima. Naročito je bio osjetljiv, i ujedno brižan, prema potčinjenima. U borbama se isticao ne samo hrabrošću već i lukavstvom težeći da nadmudri protivnika, da mu nanese gubitke i ujedno sačuva svoje borce. Kao neki hobi bilo mu je hvatanje »živog jezika«* i okorjelih ustaških zlikovaca. Noću je sa svojim vodom odlazio u neprijateljsku pozadinu do blizu Bihaća, u selo Klokot, Izačić i druga, iz kojih je dovodio ustaške prvake, frankovce i druge zlikovce. Prilikom provog oslobođenja Ličkog Petrovog Sela 1942. Dmitar je bio vodič 4. kordunaške brigade, i istoj omogućio da pohvata nekoliko ustaških prvaka i bandita, koji su pokušali bjekstvo iz opkoljenog Ličkog Petrovog Sela u pravcu Bihaća.

Ovog hrabrog ratnika, divnog druga, siromašnog ličkog seljaka, predratnog radnika u francuskim i belgijskim šumama, sezonce u šećerani u Vrbasu i prijatelja, narod je jako volio i cijenio. Poginuo je kao komandir voda u sukobu sa Nijemcima 1943. na Dražici kod Prijeboja. U znak zahvalnosti i sjećanja narod je Dmitru posvetio, u narodu ispjevanu pjesmu, koja se često čuje u njegovom selu i šire na prigodnim svečanostima, preli-ma i sjedeljkama njegovih sugrađana:

**»Oj Dražice, što te sunce grije
Kad na tebi našeg Dmitra nije.
Dmitar pade na braniku pravde
Ubiše ga fašističke bande...«**

* »Živ jezik« – uhvaćen živ neprijateljski vojnik ili starješina.

MILOŠ BABIĆ iz Ličkog Petrovog Sela stupio je 1943. u redove Druge brigade 8. kordunaške divizije kao 15-godišnji dječak. Naizgled nježan i krhak momčić raspoređen je na dužnost kurira u brigadi, kako je to bio običaj ili nepisano pravilo, da se mladi golobradi mladići, odnosno djeca, uglavnom na takve dužnosti određuju. A te su dužnosti bile i te kako teške, odgovorne i nadasve izložene stalnim životnim opasnostima. Svi koji su ga znali, a posebno drugovi koji su sa njim ratovali, puni su impresije o mladom brigadnom kuriru. Ističu Miloševu hrabrost i snalažljivost u obavljanju danonoćnih kurirskih zadataka. Za njega nije bilo prepreka, lako i brzo se orijentisao pri samostalnom kretanju noću i danju, vrlo lukavo izbjegavao zamke, brzo stizao na određišta, pravovremeno prenosio pošiljke, naređenja i izvještaje. Zbog takvih vrlina Miloš je bio omiljen kod starijina i primjeren drug među saborcima. Poginuo je posljednjih dana rata 1945. pri obavljanju jednog od niza kurirskih zadataka, kod onih istih Garavica na kojima je 1941. strijeljan njegov otac Pejo i stotine njegovih komšija, prijatelja i rođaka.

BUBALO PANE DRAGAN iz Arapova Dola, seoski sluga, otišao je u partizane 1941. u svojoj sedamnaestoj godini, ostavivši svoju majku i sestru da se u ratnom vihoru snalaze kako znaju i umiju. Taj nestašni mladić, pun gnjeva i mržnje prema zločincima čovječanstva, isticao se hrabrošću i snalažljivošću u borbi. Bio je nemirnog duha, maštovit. Pri pojavi neprijateljskih aviona maštao je i govorio kako bi rado bio avijatičar-pilot, a pri pojavi tenkova da bi rado bio tenkist. I zbilja, 1943. ukazala se Draganu prilika da bude tenkist. On je tu priliku iskoristio i otišao u tenkovsku jedinicu, prvo kao član posade, a za kratko vrijeme komandir tenkovskog voda. Učestvovao je u mnogim borbama koje je vodila njegova tenkovska jedinica. Njegovi ratni drugovi su pričali da je iznad svega volio mašine i ljude u njima. Istakao se u nizu borbi, naročito u završnim operacijama za oslobodjenje Hercegovine, kao i pri oslobađanju Knina, Šibenika i drugih mjesta. U jednoj od niza žestokih borbi koje je vodila njegova Prva tenkovska brigada u rejonu Šibenika, neprijateljska granata zapalila je tenk u kome je bio Dragan. Posada tenka našla se u plamenu, sekunde su odlučivale o smrti i životu posade, odnosno hoće li iko živ izvući iz gvozdene grdosije, koja je gorjela kao buktinja. Dragan je tog momenta bio najprisebniji i najpožrtvovaniji. Pojedinačno je pomagao svakom članu posade

da se izvuče iz plamene buktinje, a on je ostao posljednji. Na žalost, vatra i vrijeme učinili su svoje, Dragan je spasio svoje borce, ali je on zajedno sa tenkom izgorio.

DELIĆ MIĆE DANE, zvani Daco, iz Ličkog Petrovog Sela, ljekarski pomoćnik u mjesnoj zdravstvenoj stanici, otac dvoje

Delić Miće Dane

djece, po prirodi miran i tih čovjek. Isticao se skromnošću, poštenjem i humanim odnosom prema ljudima. U najtežim danima rata i revolucije 1941. i 1942. do odlaska u partizanske jedinice dao je veliku materijalnu pomoć i doprinos NOP. Po cijenu sopstvenog života i života svoje porodice, prikupljao je lijekove i sanitetski materijal i u većim količinama slao na slobodnu partizansku teritoriju. To je činio u nekoliko navrata, što je u ono vrijeme bilo od dragocjene pomoći za NOP. Nekoliko puta odlazio je na slobodnu teritoriju Korduna (Bugar i Ljeskovac), ilegalno noseći sa sobom lijekove i drugi sanitetski materijal, da bi pružio pomoć ranjenim borcima. Svesrdno je pomagao svom narodu u pružanju ljekarske pomoći, naravno, u granicama svoje stručnosti.

Kada je zaprijetila opasnost da bude otkriven, kao aktivni saradnik NOP, Daco je 1942. napustio rodno mjesto i prihvatio se dužnosti rukovodioca partizanske bolnice u Rudanovcu, da bi januara 1943. bio raspoređen na dužnost referenta saniteta 16. brigade 7. banijske divizije. U sastavu ove jedinice prošao je kroz mnoge borbe i prevalio zajedno s njom dug i trnovit put od Banije do Zelengore. Pomagao je mnogim ranjenim borcima, da što lakše i brže prebole zadobijene rane. Daco je znao, umio i u svako doba htio da pomogne drugu i čovjeku. U toj borbi za pomoć i spas čovjeka, naročito u natčovječanskoj borbi kakva je vođena u V neprijateljskoj ofanzivi, hrabro je 1943. na Zelengori poginuo taj divni čovjek i humanista.

RADE BUBALO DRUŽANOV, podoficir bivše jugoslaven-ske vojske, već prvih dana ustaškog terora 1941. imao je nesreću da sa svoja tri rođena brata i nekoliko stotina sugrađana bude odveden na strijeljanje na Garavicama. U toj nesreći Rade je imao odvažnosti i snage da pobjegne sa tog stratišta, na kome su svi strijeljani. Od tog kobnog 28. jula 1941., Rade sa svim svojim bićem i znanjem aktivno uključio u NOP. Bio je u najjačem i najljepšem dobu mladosti (27 godina), visok, lijep i snažan, kako to narod kaže »dika i ponos vidjeti ga«. Krasili su ga ljudskosti poštenje, iskrenost i ljubav prema narodu. Prirodno bistar i komunikativan, vojnički obrazovan, što je u ono vrijeme bilo od velike važnosti i koristi za NOP. Iako ga je teško pogodila tragedija braće, komšija i rođaka i sve ono što je tih posljednjih dana lično doživio, Rade se sa punim žarom stavio u službu naroda u NOB-u. Odmah se prihvatio dužnosti komandira sela, odborni-

ka, organizatora ustanka, u obuci omladine, u prikupljanju oružja, pomoći narodu i svih drugih zadataka od interesa za NOP. Učestvovao je u formiranju borbenih grupa i sudjelovao u njihovim akcijama. Odlazio je na sastanke vojnih predstavnika, učestvovao u diskusijama i davao svoje mišljenje i prijedloge o organizaciji i vođenju oružane borbe. Naročitu pomoć pružio je formiranju i obuci Petroseljske partizanske čete, i učestvovao u borbama koje je ova jedinica vodila.

Kao hrabar i dobar organizator, vojnički sposoban i zaslužan rodoljub, u tim prvim danima rata uživao je puno poštovanja u narodu, naročito među omladinom i saborcima. Te Radine vrline nisu ostale nezapažene od strane višeg vojnog rukovodstva. Po formiranju 1. ličke brigade raspoređen je na dužnost operativnog oficira u brigadi. Poginuo je na toj dužnosti 1943. kod Svetog Roka u Lici, prilikom jedne borbe sa ustašama.

LEKA MILE STEVO – MILJAN, iz Novog Sela, od završene četvorogodišnje osnovne škole do odlaska, bio je seoski sluga u Plitvičkom Ljeskovcu. Za vrijeme slugovanja obavljao je svakojake teške poslove, a najviše u šumi na sječi i izvozu drvâ. Teški uslovi rada i života negativno su uticali na njegovo zdravstveno stanje, te je obolio od proširenja vena na nogama. Ovo oboljenje se u toku rata još više pogoršalo, usljed stalnih pokreta i dugih marševa. Prvih ustaničkih dana Stevo je napustio svoga gazdu i priključio se prvim ličkim ustanicima, tako da je on jedan od prvih partizana iz naše općine. Kada je formiran udarni bataljon, Stevo je ušao u njegov sastav kao nišandžija na teškom mitraljezu »breda«, a nakon izvjesnog vremena postavljen je za komandira voda teških mitraljeza.

Prošao je sve borbe u kojima je učestvovao njegov bataljon. U toku borbi pokazao je sve svoje vrline, hrabrost, umješnost i izdržljivost, zbog čega je više puta pred strojem pohvaljivan i istican za primjer. Naročitu hrabrost pokazao je u borbi sa Italijanima na Perjasici i ustašama prilikom oslobođenja Tušilovića 1942. (vidi str. 74 »Druga lička brigada«), zatim prilikom oslobođenja Ličkog Petrovog Sela, u borbama sa Italijanima u IV neprijateljskoj ofanzivi i u nizu drugih borbi koje je vodila njegova jedinica.

Miljan je bio stasit i snažan lički momak, izrazito tih, miran i povučen čovjek. Jedan od najomiljenijih drugova u jedinici – rječi su njegovog partijskog rukovodioca Marinkovića. Valjda otuda i

nadimak »Miljan«, kojim su ga zvali njegovi saborci. Zbilja je bio omiljen borac i starješina u svom bataljonu. Iako je teško podnosio duge marševe usljed proširenih vena, Miljan je pošao 1943. na dugi marš Šeste ličke divizije iz Like preko Bosne za Srbiju, mada je imao mogućnosti da ostane u Lici u sastavu neke druge ličke jedinice. Na tom dugom i iscrpljujućem maršu, pod svakodnevnom borbom, njegovo zdravstveno stanje se pogoršalo, i u istočnoj Bosni je izostao iza kolone koju više nikad nije stigao. Pretpostavlja se da je poginuo, ne zna se kako.

Poslije oslobođenja zemlje, zarobljeni, a potom pušten ustaški oficir Milkan Barić je izjavio, da ga je u završnim operacijama JA u Sloveniji zarobila jedinica u kojoj je bio Stevo Leka, da je tom prilikom izmijenio nekoliko rečenica sa Stevom. Inače, Stevo i Milkan su rodom iz istog sela, zajedno su rasli i išli u osnovnu školu i odlično su se poznavali. Ako je vjerovati Milkanovoj izjavi, onada se može zaključiti da se Miljan po izostajanju iz kolone svoje jedinice u istočnoj Bosni malo odmorio, naišao na neku bosansku partizansku jedinicu i u njenom sastavu nastavio put i borbu sve do Slovenije. Stevo je bio stari iskusni ratnik, te nije isključeno da se tog kritičnog momenta snašao i uključio se u novu jedinicu. Kakva ljudska sudbina – prvi iz našeg kraja otišao u partizane, a posljednjeg dana rata poginuo!

BUBALO ĐURE MILAN MIĆA, iz Arapova Dola, aktivno se uključio u NOP 1941. kao primjeran aktivista i član NOO u svom selu, da bi sa 33 godine dobrovoljno otišao u partizane početkom 1942. Naglašavamo ovo dobrovoljno zato, što je Mića u svom selu ostavio 10 članova uže porodice – majku, ženu i osmoro nejake djece. Pored njih u istoj kući ostavio je snahu i njeno troje, takođe nejake djece – ukupno 14 duša. Rijetki su bili takvi rodoljubi kao što je bio Mića, jer ostaviti toliku porodicu na milost i nemilost ustaške vlasti teško se bilo odlučiti. To Mića nije uradio zato što nije volio porodicu, već zato što je volio slobodu, što je bio svjestan da se za slobodu valja boriti i ginuti, prvenstveno sa puškom u ruci, a isto tako znao je, da takvih nezaštićenih porodica ima mnogo u njegovom selu, čiji su hranioči bačeni u jame Jadovna, Prijeboja, Garavica i Zavalja.

U petroseljskoj četi Mića je bio jedan od starijih boraca po godinama, ali u svemu ostalom bio je čovjek za primjer. Dobrovoljac na straži, dobrovoljac u patroli ili izvidnici, među prvima u jurišu. Hrabar, odvažan i snalažljiv u borbi, veliki drug i prija-

telj kad je bilo najteže. Volio je ljude, a naročito svoje saborce, ali voljeli su i oni njega. Nije pretjerano reći da je on bio najomiljeniji borac u četi od 120 boraca. Bio je uredan, volio je da sve na njemu bude čisto, lijepo i uredno. Cijenio je čisto i ispravno oružje, lijepe uprtače, bombe na opasaču, torbicu i drugu vojničku opremu, koja mu je zbilja lijepo pristajala. Izgledao je znatno mlađi nego što je bio.

Brzo su uočene sve Mićine vrline i kvalitete boraca i budućeg starješine, te je postavljen za komandira voda u istoj četi. On je to povjerenje vrlo brzo opravdao. Na žalost, na čelu svoga voda nije dugo bio. Prilikom povratka čete iz borbe, vođene sa ustašama oko Rakovice i Drežnika početkom oktobra 1942., na čelu čete kretao se komandir prvog voda Mića Bubalo. Iza jednog šumarka u zasjedi bio je jedan 70-godišnji ustaša sa starom puškom kremenjačom u rukama. Sačekao je četnu kolonu na nekoliko koraka i ispalio jedan naboj u Mićine grudi, i smrtno ga ranio. Tako je kratko trajalo vojevanje ovog divnog narodnog borca i junaka.

Da porodična tragedija bude još veća, osim brata kojeg su 1941. ustaše ubile, u toku 1943. od pjegavog tifusa i gladi umrlo je njegovo četvero djece od 8 do 12 godina, a u martu 1945. ustaše su ubile i njegovu ženu Milku – nestalo je tako sedam članova ove primjerne seoske porodice.

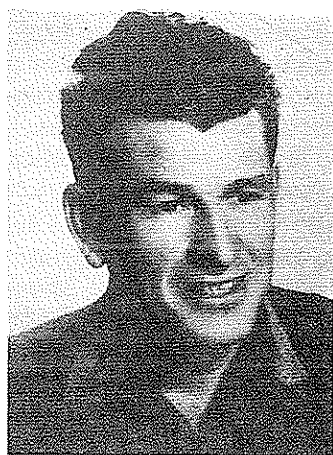
VLAISAVLJEVIĆ MARKA NIKOLA rodnom je iz Baljevca. Već prvih ustaničkih dana zajedno sa svoja dva brata Milom i Božom napušta rodnu kuću, prebacuje se u Liku i stupa u ustaničke redove. Naoružani su jednom puškom, koju je donio brat Mile iz bivše jugoslavenske vojske prilikom njenog rasula. Nakon izvjesnog vremena u partizanske redove stupaju i njihove sestre Ljuba i Zora. Svi oni bili su hrabri borci, dobri drugovi, ali se Nikola posebno isticao po iskustvu i snalažljivosti.

Prije rata odslužio je vojnu obavezu i potom neko vrijeme proveo u graničnim jedinicama, tako da je vojnički bio osposobljen. Prirodno je bio bistar, stasit, pravi lički delija, vrlo stalozen i pronicljiv, odličan strijelac. U vrijeme najvećeg ustaškog terora 1941. kada su ustaše bile strah i trepet, kada su sa srpskim življem radile šta su htjele – strijeljale, ubijale, progonile sa njihovih ognjišta, Nikola je bio prvi u tom kraju koji im se suprostavio. Prva ustanička puška na teritoriji petroseljske općine, u prvoj polovini septembra 1941., planula je iz Nikolinih ruku. Usred dana sačekao je u zasjedi jednog od naokorjelijih ustaških prvaka

Prvorborci braća Vlasisavljević

Nikola

Mile

Božo

u ovom kraju, i smrtno ga ranio. To je prvi ustaša na ovoj teritoriji koji je poginuo od ustaničkog kuršuma. Taj pucanj je imao takav odjek kod preplašenog i uciviljenog naroda, da je to skoro neopisivo. To je bio melem na rane stotina majki, čiji su nevini sinovi postali žrtve ustaškog terora. Taj pucanj bio je zov na ustanak i borbu svih sposobnih ljudi i omladine, koja je uspjela da preživi ustaška zvjerstva tih dana. Za nas, njegove saborce, za narod cijele petroseljske općine, pa i šire, bio je taj pucanj toliko snažan i ohrabrujući, kao što je bio pucanj Žikiće Jovanovića Španca za narod slobodarske Srbije. Jer, kako drugačije reći i opisati čovjeka koji je imao toliko hrabrosti i »drskosti« za tih, za srpski narod teških dana, kada su ustaše bile strah i trepet, smio da digne ruku na Kvaternikova bojovnika!

Nikola je prvih ustaničkih dana okupljao oko sebe ljude orne za borbu, i sa njima pravio zasjede, rušio telefonske veze, prekopavao puteve i prikupljao oružje. Borio se u sastavu ličkih jedinica cijelo vrijeme kao borac, a potom kao komandir voda u 3. bataljonu Druge ličke brigade. Isticao se hrabrošću i snalažljivošću, zbog čega je više puta istican i pohvaljivan pred strojem svoje jedinice, kao primjer za pokazanu hrabrost u borbi sa Italijanima na Perjasici i ustašama na Tušiloviću.

Uoči njemačkog desanta na Drvar jedinice Šeste ličke divizije nalazile su se u Drvaru i široj okolini, duže vrijeme bez »dodira« sa neprijateljem. Takvo »izležavanje« do tada nije praktikovano, te su borci postali nestrpljivi, željeli su borbu, pokrete. Na inicijativu mladih i hrabrijih starijina i boraca počele su se formirati udarne grupe, koje su odlazile u neprijateljsku pozadinu, radi napada na štabove i hvatanja »živog jezika«. Jednu od takvih udarnih grupa organizovao je i predvodio Nikola. Poslije jednog uspješno izvedenog zadatka grupa se vraćala u sastav jedinice, ali je naišla na njemačku zasjedu i tom prilikom je Nikola poginuo.

ĐURO BUBALO BJELINOV iz Arapov Dola, stupio je u partizanske redove početkom 1942. kao 18-godišnji borac Petroseljske partizanske čete. U njoj je proveo cijelo vrijeme svojeg vojevanja, kao borac, četni bolničar, vodni delegat i komesar čete. Isticao se disciplinom, izdržljivošću i nadasve upornošću. Za njega nije bilo bezizlaznih i posebno teških situacija. Sve je smatrao normalnim ratnim situacijama, koje mogu biti teže i lakše, a sve su po njemu bile rješive ukoliko im se pristupa odlučno, organizovano i disciplinovano. Nije volio improvizacije, donošenje naredjenja na brzinu, na što je znao odmah da reaguje i ukáže, bez obzira na koga se to odnosilo. Isto tako nije volio malodušne i kolebljive, koje je drugarski na licu mjesta ukoravao.

Đuro je bio vrlo bistar, sa izraženom moći zapažanja i realnog rasuđivanja što je u konkretnoj situaciji svrsishodno, a što nije. Taj seoski mladić vrlo brzo je sazrijevao, brže od mnogih njegovih saboraca, ideološki i politički brzo se razvijao. Liniju Partije ne samo da je cijenio, već ju je uporno i znalčki sprovodio.

Dužnost četnog bolničara nije volio, ali je nije ni potcjenjivao. Jednostavno je smatrao da na drugoj dužnosti može dati više i to je dokazao. Te Đurine vrline kao čovjeka, borca i druga, brzo su uočene. Omogućeno mu je da se razvija kao starijina, a on je to zaslužio i na najbolji način opravdao. I kao vodni delegat i komesar čete, dao je svoj maksimum snage, volje i umjeća, da jedinica kojom je komandovao bude borbena i idejno-politički na visini svoga zadatka. Bio je vrstan starijina i drug, kojega su saborci cijenili i voljeli. Poginuo je u svojoj 20. godini. 25. maja 1944. u ogorčenoj borbi sa njemačkim faši-

stima, koji su se okomili na naše vojno i političko rukovodstvo, na VŠ NOV i druga Tita u Drvaru. Đuro je bio ranjen u ruku. Naređeno mu je da napusti položaj i jedinicu i potraži ljekarsku pomoć. Prvi put u trogodišnjem ratovanju, on je odbio da izvrši naređenje pretpostavljenog. Ranjeni komesar Đuro Bubalo Bjelinov, na čelu svoje čete, nastavio je nemilosrdnu borbu za život i smrt. Na žalost, istoga dana sljedeći neprijateljski kuršum bio je smrtonosan za hrabroga komesara, divnoga druga i saborca.

Osamnaestogodišnji seoski mladić **GRUBIĆ MANE ILIJA** iz Donjeg Vaganca, stupio je početkom 1943. u Bataljon »Ognjen Prica« Druge ličke brigade. Već od prvih dana po dolasku u jedinicu zapažen je kao vrlo disciplinovan, poslušan i hrabar. Ilija se isticao dobrovoljnošću na straži, u patroli, izvidnici i svuda gdje je to trebalo, iako još nije imao znatnijeg iskustva. Sve je to on voljom brzo nadoknadio. Nakon prvih vatrenih krštenja, počeo se dobrovoljno javljati u bombaške grupe i odjeljenja, tako da mu je to prešlo u naviku. Imao sam priliku da bolje upoznam tog golobradog mladića i s njim razgovaram. Pričao je kako mu je od oružja najmilija ručna bomba »kragujevka«, kako ona razorno i panično djeluje na neprijatelja kad je on ubaci u njegove rovove ili bunkere, i kako se on u takvim okršajima snalazi. Na »primjedbu« zašto to često ili u skoro svakoj akciji njegove čete čini, odgovorio bi »Kasno sam došao u borbu, a rat će se brzo završiti. Bojim se da neću stići da bar djelomično osvetim svoga oca, brata i komšije, koje su na zvjerski način ustaše poubijale.« To se, na žalost, ubrzo i dogodilo. Prilikom napada naših jedinica na ustaški garnizon u Gospiću 1943, Ilija se, po običaju, javio u sastav bombaške desetine Bataljona »Ognjen Prica« i sa drugovima otišao na ustaške bunkere, ali se nije vratio. Tako je poginuo ovaj hrabri borac – bombaš. Te kobne noći poginuo je i komandir bombaške desetine, inače Ilijin komesar čete, Petar Orlić iz Ličkog Petrovog Sela.

Pomenuti su samo pojedini pali drugovi iz jednog jedinog razloga, zato što je prostorno bilo nemoguće pojedinačno pomenuti svih 97, koliko ih je poginulo iz našeg kraja u toku NOR-a. Svi su oni zaslužili da se i na ovom mjestu pomenu, da se evociraju uspomene na njih. Svi su oni dobrovoljno i pravovremeno otišli u NOB i revoluciju, i za nju dali sve što su znali i umjeli, i – svoj život. Ne bi se ni u čemu pogriješilo da su umjesto njih pomenuti: Mićo Kuga, zamjenik komesara čete, Mi-

Još Cvjetićanin, vodni delegat, Stevo Bubalo, komandir čete, Rade Suput ili Ana Studen, Simo Balać, Simo Prica ili ma ko drugi:

Kazivanja bi bila nepotpuna ako se ne bismo podsjetili i na preživjele drugove, opet bez nekog posebnog izbora, odnosno na to kako su oni živjeli i borili se u toku NOR-a i revolucije.

VAJO PRICA, zvani **ČUČUR**, seljak iz Ličkog Petrovog Sela, među prvima je 1941. otišao u partizane, ostavivši u selu ženu i četvoro male djece. U prvo vrijeme borio se u sastavu jedinica koje su držale blokadu italijanskog garnizona u Korenici, učestvovao je i u drugim borbama koje su u Lici vođene, da bi po formiranju petroseljske partizanske čete, stupio je u njene redove kao već iskusni borac. U sastavu ove čete, bataljona »Ognjen Prica« i Druge ličke brigade proveo je cio rat. Bio je dobar borac i drug, ali nadsve veliki veseljak i odličan pjevač. Po veselju i pjesmi poznavali su ga svi borci ne samo u četi, bataljonu, već u cijeloj brigadi. Uvijek je bio oran za pjesmu, na odmoru i

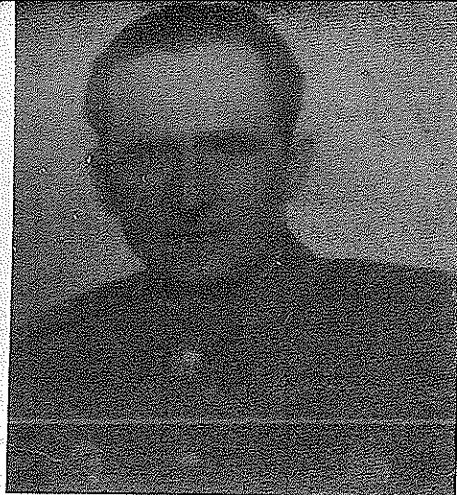

Vajina žena i sin Mirko – Mirkač, jedini preživjeli od četvoro djece ispred bajte

na maršu, na sastancima i u borbi. Vajo je pjevao bez obzira na to da li je bio sit ili gladan, da li se njegova brigada bori u Lici ili Kordunu, Dalmaciji ili Bosni, bilo gdje. Ko pjevao da pjevao, Čučur je uvijek pjevao. Pjevao je i kada smo dobijali i gubili bitke. Mnogi Vajini saborci sjećaju se teškog i napornog puta 6. ličke divizije od Like do Srbije. Ili prelaza preko Zelengore i Sutjeske, kada su umor, slaba i neredovna ishrana, svakodnevnih borbe i marševi, cijedili posljednje atome snage iscrpljenim borcima, Vajo je pjevao, sam ili uz pratnju njemu sličnih veseljaka. I kada smo prolazili stazama Zelengore, pored kojih su se još vidjeli kosturi i razbacani dijelovi oružja i vojne opreme naših palih drugova u V neprijateljskoj ofanzivi, – Vajo je i tim stazama pjevao. Nemoguće je opisati kakva je to bila duševna hrana za nas, njegove saborce, kad se na Zelengori i u kanjonu Plive čuje Vajin lijep glas.

I kada smo stigli u slobodarsku Srbiju i prolazili kroz njena sela i gradove, Vajo je opet pjevao lijepo i glasovito. Pjesma ga je vodila preko Beograda, Sremskog fronta i Zagreba ponovo u njegovu kršnu Liku. Tek tada je saznao gorku istinu da mu je u toku rata umrlo od pjegavog tifusa i gladi troje djece – ćerka i dva sina. Našao je ženu Ankicu i sina Mirka u bajti bez gdje čega. Susret je bio tužan, ali Vajo je zamalo opet zapjevao.

Drugovi MIĆA STUDEN, BRANKO HRNJAK i LEKA ILIJE STEVO proveli su cio rat u petroseljskoj četi bataljona »Ognjen Prica« od njenog formiranja početkom 1942. pa do kraja rata. Ovo ističemo kao svojevrsnu rijetkost. Jer u momentu formiranja četa je brojala oko 120 boraca, od kojih je većina tokom rata izginula, izbačena iz stroja kao ratni invalidi ili su po potrebi otišli u druge jedinice, samo su njih četvorica u njoj završili rat. Provesti više od tri godine rata u osnovnoj taktičkoj jedinici stalno u streljačkom stroju, uvijek na nišanu neprijatelja i ostati čitav, zaista je rijetkost. I ne samo da su ostali živi, nego za sve to vrijeme nisu ni ranjavani. A bili su harabri i izdržljivi borci, zbog čega su više puta bili isticani i pohvaljivani kao primjer. Hrnjak je dugo vremena bio vrstan puškomi-traljezac. Sva četvorica su rat završila kao starješine JA. Inače, bili su nerazdvojni drugovi, veliki veseljaci i dobri pjevači. Često su u društvu Vaje Price, na odmoru, maršu i drugim prilikama pjesmom uveseljavali svoje saborce. Pjesma ih je hrabrila i nosila.

Stevo Leka

Mića Studen

Za muškarcima nisu zaostajale ni mlade Petroseljanke: Milica Balać, Dušanka Drakulić, Bosiljka Basta, Jeka Studen, Soka Studen, Jelka Košutić, Dušanka Repac, Marica Leka, Evica Sladić, Mileva Žigić i mnoge druge. Sve su one bile mlade,

Jeka Studen

Mlade partizanke iz Ličkog Petrovog Sela. Slijeva na desno;
Dušanka Drakulić, Anka Košutić, Danica Prica i Marica Bobić

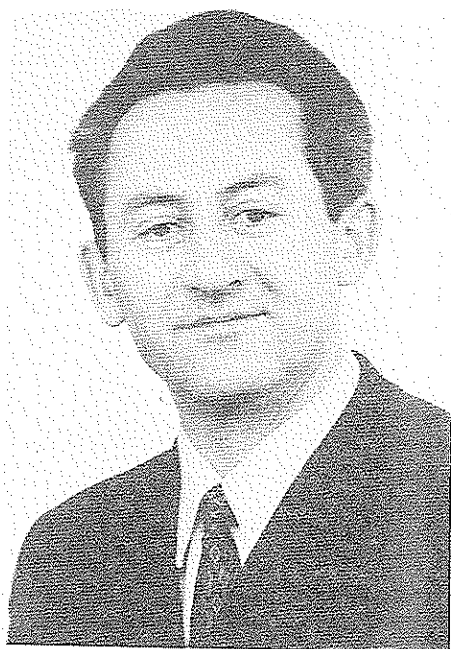
stasite, rumene, kršne ličke djevojke od 18 do 23 godine. Zamijenile su svoje očeve i braću koje su ustaše ubile, i hrabro se borile rame uz rame sa muškarcima. Prešle su ove ličke cure težak i trnovit put sa svojim jedinicama od Like i Korduna, preko Bosne i Srbije, Sremskog fronta do konačne slobode. Sve ratne nedaće stoički su podnosile. Neke od njih ostale su teški ratni invalidi, neke su postale starješine u jedinicama NOV, odnosno JA, a sve zajedno zaslužni radnici.

Sa starijim drugovima i drugaricama rame uz rame borili su se i golobradi dječaci od 13, 14 i 15 godina – Mićo Kesić, Bogdan Bubalo, Nedjeljko Drakulić, Đuro Bubalo, Orlić Mile Mirko i drugi. Neprijatelj ih je rano lišio roditeljske ljubavi, opljačkao i spalio domove, lišio ih svega osim golog života kojega su jedva uspjeli spasti. Zbog toga ne iznenađuje što su ovi dječaci brže sazrijevali nego njihovi vršnjaci, koji su živjeli normalnim životom.

Dolaskom u borbene jedinice brzo su se prilagođavali surovim ratnim uslovima, i ni u čemu nisu zaostajali iza svojih po godinama starijih drugova, izuzev što se nisu brijali i što su im odijela i puške bile malo duže.

Bogdan Bubalo

Mićo Kesić

Zajedičke karakteristike su im bile – poslušnost, ozbiljnost, hrabrost i izdržljivost, s obzirom na njihovu mladost. Inače su bili jako ponosni, veseli, u borbama iznenađujuće ozbiljni i snalažljivi. Evo jednog od mnogih primjera snalažljivosti ovih najmlađih boraca: Mićo Kesić obavljao je dužnost kurira u štabu Prve ličke brigade. Prilikom borbe ove jedinice sa četnicima 1944. na Jelovoj Gori kod Titovog Užica, Mićo je kao kurir nosio pismeno naređenje Štaba brigade jednom od bataljona. Probijajući se noću kroz nepoznatu šumu upao je u četnički raspored i zarobljen. Lukavo je iskoristio momenat četničke nebudnosti i pobjegao, stigao je do jedinice i predao pismeno naređenje, koje je kod njega bilo dobro sakriveno i pored četničkog pretresa nije pronađeno.

U toku rata neki od ovih dječaka postali su starješine, komandiri odjeljenja i vodova, vodni delegati ili omladinski rukovodioci, a neki su poput Miloša Babića poginuli. Po završetku rata neki su ostali u JNA i postali viši oficiri, drugi su ostali u civilu, završili odgovarajuće škole i zanate, stvorili porodice i uključili se u izgradnju domovine.

Velike zasluge imaju smioni, hrabri i samoprijegorni »pozadinci«, koji su cio rat proveli sa svojim narodom, dijeleći sa njim zlo i dobro, a najviše zlo i teškoće, s obzirom na tragediju koja ga je zadesila prvih ratnih dana i pratila ga sve do kraja rata. U našem NOR-u nije bilo one klasične podjele teritorije – dovde je front a iza njega je pozadina sa svim svojim specifičnostima u ratu. Cio narod je bio obuhvaćen zonom ratnih operacija i svakodnevnih borbi, učestvujući više ili manje u tim borbama. Međutim, za ono što je preživljavao narod petroseljske općine u toku cijelog rata, teško je naći primjera u cijeloj Lici pa i šire. Jer, ostati već prvih ratnih dana bez igdje ičega, zaista je bilo teško i narodu i njegovim organima vlasti. U situacijama stalnog proganjanja i bježanja ispred okrutnog neprijatelja, njegovih ofanziva i kontraofanziva, kaznenih ekspedicija i ubacivanih trupova, gladan i bos, praćen nizom drugih nedaća i zala, kao što su pjegavi tifus i druge bolesti, zime i nevremena, bombardovanje i druga neprijateljska uznemiravanja, bio je pravi podvig naroda i njegovih organa vlasti savladati sve pomenute nedaće i zla, i sačuvati što više ljudskih života.

U takvim uslovima življenja ne samo da je narodu bilo teško, već je bilo teško i organima vlasti, seoskim NOO, općinskim NOO, partijsko-političkim, omladinskim i drugim organizacijama

i organima angažovanim na radu sa narodom. Narodu je trebala pomoć i on je nju s pravom očekivao, a to su znali svi pozadinski radnici, u prvom redu organi narodne vlasti. A kako pomoći kad nema ni u lijevoj ni u desnoj — kako to naš narod kaže. Hrane i odjeće iz dana u dan bilo je sve manje. Ljekarske pomoći i lijekova niotkuda, a oboljelih je bivalo sve više. Po tome je bila karakteristična 1943. kada je harao pjegavi tifus, koji je odnio nekoliko stotina života, među kojima najviše dječijih. Česta bježanja i pomjeranja naroda onemogućavala su uvid u pravo stanje, pomoć najugroženijim. Jedni su se nalazili po zbjegovima i šumama, pećinama i drugim neuslovnim skloništima bliže rodnom kraju; drugi su se prebacili preko Korduna do Banije i rasuli se po banijskim selima; treći su se razišli po selima i zaseocima Like i Bosanske krajine i kojekuda.

Poznato je da su problemi oko zbrinjavanja naroda, naročito djece, bili strahovito veliki, ozbiljni i teški, često nerješivi, jer su snage i materijalne mogućnosti bile jako ograničene ili nikakve. Iz tih i drugih razloga nekakvom planskom i organizovanom radu organa vlasti i drugih organizacija za pomoć i zbrinjavanje naroda, nije se moglo pristupiti. Radilo se više stihijno, na kraće staze, od problema do problema, od situacije do situacije.

Budući da su se oko Ličkog Petrovog Sela i šire, vodile skoro svakodnevne borbe jačeg ili slabijeg intenziteta između partizanskih i neprijateljskih snaga raznih fela, to je obavezivalo organe vlasti i partijsko-političke organe na prisutnost i tijesnu saradnju sa partizanskim komandama i jedinicama, kao i dodatne napore oko ishrane jedinica, prihvata i prenošenje ranjenika i druge zadatke od obostranog interesa. U ovom slučaju olakšavajuća okolnost bila je u tome, što su partizanske komande i jedinice u većini slučajeva veoma dobro poznavale političku situaciju, materijalno stanje i uslove pod kojima je živio narod na ovoj teritoriji, tako da je vrlo brzo uspostavljena primjerna obostrana saradnja u svim domenima. Drugačije nije ni moglo biti između narodne vojske, narodne vlasti i naroda koji je tu vojsku rodio, stvarao i pomogao. Uzajamno su se pomagali koliko god su mogli, znali i umjeli. Međusobno su dijelili posljednje parče kukuruze (kruzovnice), botu palente i šolju varenike. Izvještavali jedni druge o situaciji na terenu, o pokretima i namjerama protivnika, služili kao vodiči jedinicama, zbrinjavali i prenosili ranjenike, itd.

U ovako složenoj i vrlo teškoj situaciji, naročito za siromašni i do kože opljačkani narod, naši pozadinski organi su časno i pošteno obavili svoj zadatak i za to im treba odati dužno poštovanje. Može se pretpostaviti da među preživjelim porodicama ima i onih koje zamjeraju ovim organima na nedovoljnoj ili nikakvoj pomoći u toku rata, što je bilo moguće. Ali, s obzirom na iznijete teške uslove, neimaštinu, bolesti koje su harale, stalna proganjanja i seljakanja porodica i naroda u cjelini u raznim pravcima, kao i druge nedaće, sigurno je da se svakoj porodici nije mogla pružiti ni najneophodnija pomoć. Ne zato što organi vlasti to nisu htjeli, već zato što iz opravdanih razloga nisu mogli. Jer većina tih »pozadinaca« imala je svoje porodice, svoju djecu, koja su preživljavala istu sudbinu.

Činjenice govore da su, uzevši u cjelini, svi ti organi, kolektivno i pojedinačno, učinili sve što su mogli da pomognu narodu. Zahvaljujući njima spasene su mnoge porodice i pojedinci od gladi, bolesti, zime i drugih nedaća. Rad u pozadini, uslovima kakvi su tokom rata bili u našem kraju, bio je dakle, veoma odgovoran i ništa manje opasan nego drugova u borbenim jedinicama. Smatraju da su savjesno obavljali svoje zadatke, da su radili koliko su mogli, znali i umjeli u datim uslovima. Sa ovim mišljenjem moramo se složiti i priznati da su se hrabro borili da sačuvaju narod, da mu pomognu.

Takvi su bili naši odbornici Mile Studen, Milka Bubalo, Nikola Bobić Nikolica, Nikola Drakulić, Đuro Čanak, Pekan Sladić, Janko Šorak, Milan Hrnjak – Kovačić i drugi.

Posebno mjesto, ulogu i zadatke u ovako teškim uslovima, imale su organizacije KP, SKOJ-a, AFŽ i druge. Od prvog dana rata narod se našao u teškoj ideološko-političkoj, psihičkoj, fizičkoj, materijalnoj i stambenoj situaciji. Međunacionalni odnosi, bratstvo i jedinstvo i zajedništvo, bili su jako narušeni. Međusobno povjerenje i mogućnost zajedničkog daljeg življenja dovedeni su u pitanje. Sve ono lijepo što je decenijama stvarano među narodima ovoga kraja, kao da je u vodu palo.

U tako složenoj i teškoj situaciji od političko-partijskih organa i organizacija zahtijevalo se maksimalno angažovanje u radu sa narodom. Zadaci su bili obimni, veoma složeni i svakodnevnii. Narodu se moralo objasniti, do ubjeđenja, da su ciljevi NOB-a, odnosno KPJ kao vodeće snage, jedini putokaz koji vodi ka slobodi. Moralo se pomoći narodu, a posebno omladini, da održi moral i vjeru u konačnu pobjedu nad mračnjaštvom, ali i da se

za slobodu valja boriti i ginuti. Moralo mu se objasniti da za sva zla, koja je pretrpio srpski narod, nije kriv ni hrvatski ni muslimanski narod, već okupator i njegove sluge ustaše sa svojim istomišljenicima i saradnicima. Trebalo je objasniti narodima srpske i hrvatske nacionalnosti, da će po oslobođenju zemlje ponovo živjeti na istom tlu, pod istim nebom i u istim uslovima, u susjedstvu sa muslimanima, kao i prije rata. Da su bratstvo, jedinstvo osnova budućeg življenja svih naroda naše zemlje u cjelini.

Sprovođenje u djelo ovih i niza drugih zadataka od ideološko-političkog značaja nije bilo nimalo lako, već, naprotiv, veoma teško, s obzirom na uslove u kojima se narod nalazio i tragediju koja ga je snašla. Pored toga, materijalne i kadrovske mogućnosti bile su skromne, a pomoć sa strane suviše mala.

Tih zadataka i obaveza prihvatili su se i veoma ih savjesno sprovodili uglavnom mladi ljudi, hrabri omladinci i omladinke, veliki pregaoci i entuzijaste, u narodu cijenjeni: Milica Matić, Veljko Bubalo, Danica Cvijanović, Boja Glavinić, Dara Pribić, Marica Leka, do odlaska u jedinice NOV, Daka Krnjačić, Jelka Varda, Milica Kuga, Draga Kuga, omladinka Hrvatica Jekica Jelečanin udata Milanović iz Gornjeg Vaganca, Bojica Grgić, Branko Cvjetičanin, Soka Vlatković i dr. Svi su oni pojedinačno i zajedno dali za NOB i revoluciju koliko su mogli kao organi vlasti, partijski i skojevski rukovodioci i aktivisti u svom selu, općini i šire. Posljednjih troje dali su i svoje živote.

BOJICA GRGIĆ rođena u Donjem Vaganu, majka troje djece, aktivno se uključila u NOP 1941. i kao aktivista radila na terenu Sadilovac-Bugar, da bi 1942. sa djecom prešla na teritoriju koreničkog sreza, gdje je birana za člana sreskog odbora AFŽ-a. Iste godine umrlo je jedno od njeno troje djece, dok ostalih dvoje ostavlja kod prijatelja u Lici, kako bi se mogla što više angažovati u radu sa narodom. Kao član sreskog odbora AFŽ-a po zadatku radila je na teritoriji petroseljske općine.

Bojica je bila neumoran radnik, stizala je svuda gdje je njena pomoć bila neophodna, bez obzira na to da li je to bila slobodna ili okupirana teritorija, da li je na zadatak išla sama ili u društvu drugova. Za nju nije bilo bezizlaznih situacija ili teških zadataka. Radovala se uspješno izvršenom zadatku, uspjesima NOV, slobodi koja će uskoro doći i njoj kao majci omogućiti normalan život sa svojom djecom.

Jednog jutra krajem 1944, pri povratku sa uspješno obavljeno^g zadatka, Bojica je upala u ustašku zasjedu, koja je zbog nje i postavljena, uhvaćena i odvedena na Gornji Vaganac. Nakon dva dana strahovitog mučenja Bojica je tu i ubijena, na gnusan i svirep način. Tako je poginula hrabra majka i veliki radnik i drug.

Omladinka **SOKA VLATKOVIĆ** poginula je od avio-bombe kao skojevski rukovodilac prilikom održavanja omladinskog zbora 1944. godine. Omladinac **BRANKO CVJETIĆANIN** poginuo je na Vagancu 1943. kao član općinskog komiteta SKOJ-a.

MILICA MATIĆ, udata **DELIĆ**, seoska omladinka, već od prvih ustaničkih dana isticala se svestranom aktivnošću u NOP-u. Dobijao se utisak da za tu visoku, kršnu Ličanku nije bilo prepreke pri izvršavanju povjerenih zadataka. Stizala je svuda i na vrijeme. Po prirodi bistra, vesela i društvena, zbog čega je u širim masama bila rado viđena, voljena i cijenjena, a nadalje autoritativna – primjeran masovik. Kao član sreskog komiteta KPJ, nešto kasnije i kao sekretar općinskog komiteta KPJ, Milica je uvijek stizala tamo gdje je bila najpotrebnija. Učestvovala je i dala svoj udio u formiranju skojevskih aktiva i organizacija po selima, prve organizacije KPJ u petroseljskoj općini, organizaciji žena i dr. Organizovala je razne sastanke žena i omladine radi prikupljanja hrane, odjeće i obuće za jedinice NOV, za pomoć narodu ili pojedinim ugroženijim porodicama. Po odlasku dijela naroda u Baniju ona staje na čelo kolone i sa narodom odlazi do Pisarevine, raspoređuje ga i vraća se u rodni kraj da nastavi rad.

Po zadacima Milica je u više navrata ilegalno odlazila u neprijateljsku pozadinu u Bihać, Izačić, Zavalle, Baljevac i druga sela, radi političkog djelovanja i objašnjavanja ciljeva NOB-a, bratstva i jedinstva naroda svih nacionalnosti koje žive na tom prostoru. Tom prilikom prikupljala je i donosila dragocjene podatke vojnoobavještajne i političke sadržine. Održavala je tijesnu vezu sa političkim organima partizanskih jedinica, koje su djelovale na širem području oko Ličkog Petrovog Sela. Sarađivala je sa organima vlasti i svojim iskustvom pružila dragocjenu pomoć.

Milica Matić

Milica se posebno angažovala i sa uspjehom završila raskrinkavanje i likvidiranje manje grupe četnika na Zavolju, koja se pred kraj rata prvi put pojavila u ovom kraju pod okriljem nje-mačko-ustaške komande. Ovu grupu bijednika sačinjavalo je nekoliko dezertera iz jedinica NOV i pet šest prisilno mobilisanih dječaka iz okolnih sela. Ovaj zadatak je bio od posebne važnosti, jer do druge polovine 1944. na teritoriji petroseljske općine i šire nije bilo nijednog slučaja pojave četništva. Iako je Zavolje pripadalo općini Bihać, ipak je ono toliko blizu Ličkog Petrovog Sela da je postojala opasnost da se četništvo infiltrira u sela petroseljske općine.

Pomenuti su samo neki zadaci koje je Milica veoma savjesno, blagovremeno i u cjelini dobro obavila. Bila je najkompletniji i najzaslužniji pozadinski radnik, smjeli borac i vrlji komunista.

Kazivanja ne bi bila potpuna ako se ne pomenu bar neke domaćinske kuće na ovom prostoru, koje su bile od posebnog značaja za NOP, naročito prvih ustaničkih dana, pa sve dok nisu spaljene. To je kuća Dobre Uzelca u Arapov Dolu, Đure Bubala Dujkana u Zaklopači, Dane Studena i Mile na Lisini, Rade Matića u Ličkom Petrovom Selu, Milana Hrnjaka Kovačića u Željavi i još neke.

Kuće Dobre Uzelaca i Đure Bubala već od prvih ustaničkih dana poslužile su kao kurirske relejne stanice, punktovi ili javke za prihvataj ustaničkih kurira prilikom prenosa pošte između ustaničkih komandi Like, Korduna i Banije, kao i obratno.

Za prihvatanje manjih grupa partizanskih rukovodilaca, ilegalaca, političko partijskih radnika i boraca koji su se iz Zagreba, sa Banije i Korduna prebacivali za Liku ili iz Like u ove krajeve. U njima su održavani razni ilegalni sastanci i razgovori vezani za ustanak, formiranje NOO, organizaciju SKOJ-a i dr. Preko pojedinih članova domaćinstva uspostavljena je veza sa ustaničkim jedinicama, dobivena odgovarajuća obavještenja i pomoć. Te kuće bile su u više navrata utočište ranjenih, oboljelih ili onih drugova, koji su privremeno izgubili vezu sa matičnom komandom ili jedinicom.

U kući Mile i Dane Studena također su se održavali ilegalni sastanci i dogovori, prikupljalo oružje i oprema, sanitetski materijal; hrana neophodna za NOP. Za istu svrhu služila je i kuća Rade Matića, a naročito za prikupljanje žita koje je otpremano za Liku.

Kuća Milana Hrnjaka služila je kao relejna stanica ili partizanska javka na relaciji Korenica – Željava – Bihać. Preko ove javke (punkta) izašlo je iz garnizona Bihać nekoliko grupa i pojedinaца domobrana i ruskih zarobljenika, koji su bili u sastavu njemačkih jedinica, na slobodnu teritoriju Like. Posredstvom ove kuće razmijenjeno je više informacija i veza između bihaćke i ličke partijske organizacije.

Valja reći da su svi članovi pomenutih domaćinstava od prvih ustaničkih dana bili aktivno uključeni u NOP, bilo kao borci u jedinicama NOV, članovi NOO ili političko-partijski radnici. Nekoliko njih dalo je i svoje živote.

Činjenice govore da je doprinos naroda ovoga kraja NOB-u i revoluciji bio vrlo velik, čak veći nego što su bile njegove ljudske, materijalne i fizičke mogućnosti. U njegovoj sredini nije bilo nijednog muškarca, iole sposobnog, koji nije bio obuhvaćen aktivnim učesćem u NOB-u, prvenstveno borbenim jedinicama NOV. To pokazuje i masovno učesće žena u jedinicama NOV i pozadini, kao i odziv većine njenih stanovnika koji su se našli van rodnog kraja u zemlji, pa čak i u inostranstvu. Da se sa narodom nije desilo ono što jeste, sigurno bi doprinos u boračkom sastavu bio ne dvije partizanske čete, već brigade boraca.

Srpski narod petroselske općine bio je od prvog do posljednjeg dana narodnooslobodilačkog rata privržen NOP-u, i u tom opredjeljenju nije bilo kolebanja. U svojoj sredini nije bilo kolebanja. U svojoj sredini nije dozvolio bilo čiji uticaj, već

se masovno, pravovremeno uključio u NOB, i sve vrijeme rata striktno se pridržavao i sprovodio liniju KPJ i NOB. U svojim redovima nije dozvoljavao postojanje i djelovanje izdajica i dvo-ličnjaka. Narod se sa njima pravovremeno obračunavao, naravno u granicama svojih mogućnosti. Međutim, i pored svih tih želja, nastojanja i borbi za čistotu pokreta, iz njegove sredine izdvojilo se oko 24 izdajnika koji su se stavili tokom rata u službu okupatora i njegovih slugu četnika i ustaša. Iz raznih razloga i pobuda ova šaćica bijednika i izdajnika, našla se na strani neprijatelja u borbi protiv sopstvenog naroda, braće, prijatelja i sugrađana. Izdali su svoj narod u momentu kada mu je bilo najteže, u vrijeme kada su mu okupator i njegove sluge zaprijetili potpunim uništenjem. Izdali su narod u vrijeme kada su ustaše na stotine nevinih ljudi, žena i djece pobacali u bezdane Jadovna, Sorić Krčevine, Zavalja, u rovove na Garavicama i drugim gubilištima. Pošli su ruku pod ruku sa neprijateljem, koji je palio i harao po selima i zaseocima rodnog kraja. Tu i takvu izdaju narod ovog kraja ne može im nikad zaboraviti.

Socijalni sastav ovih izdajnika srpskog naroda bio je vrlo šarolik. Među njima je bilo 13 službenika bivše Jugoslavije (3 policajca, 7 žandarma, 2 finansia i 1 podoficir bivše jugoslovenske vojske), 2 sezonska radnika, 1 zanatlija, 5 seoskih mladića, 2 seoske djevojke i 1 žena.

Prvih šesnaest lica su ljudi, muškarci sa većim životnim iskustvom i realnijim mogućnostima procjene i shvatanja tadašnje situacije, u kojoj se narod našao po okupaciji zemlje. Utoliko je njihova izdaja veća. Riječ je o zrelim ljudima, čije se svjesno ili nesvjesno opredjeljenje za borbu sa neprijateljem ili protiv njega ne dovodi u nedoumicu. Oni su se svjesno opredijelili za izdaju svog naroda. Odmah po okupaciji zemlje uspjeli su izbjeći ustaški teror, hapšenje, odvođenje na gubilišta ili logore, i na neki način se prebaciti u Srbiju. Odmah su se stavili u službu kvislinga Nedića, Pećanca, Ljotića i drugih izdajnika srpskog naroda. Bilo ih je na raznim dužnostima, počev od kuvara u jedinicama poljske staraže, žandarma, policajaca, četničkih koljača, komandira žandamerijskih stanica do šefa zatvora u činu višeg policijskog oficira.

Neki su se borili u sastavu četničkih jedinica pri napadu na prvu partizansku republiku Užice, kojom prilikom je jedan od ovih »zemljaka« zlikovaca poginuo. Neki od njih su učestvovali u masovnom pokolju muslimanskog življa 1941. godine na mostu

preko rijeke Drine u Foči. Poslije »obavljenog posla« ovi »bojovnici« su se hvalili svojim istomišljenicima u Beogradu, koliko su muslimana zaklali. Jedan od ovih koljača je za vrijeme IV neprijateljske ofanzive došao u ustaški garnizon u Bihaću, nekoliko dana proveo sa ustaškom bratijom, koja mu je obezbijedila nesmetano prebacivanje u Liku radi posjete rođacima.

Nije izostalo ni prijavljivanje policiji i Nijemcima naprednih ljudi, omladinaca, skojevaca, simpatizera i saradnika NOP-a iz svoga kraja, koji su odranije bili na izučavanju zanata u Beogradu ili su pobjegli ispred ustaškog terora. Tako su Nijemcima prijavili naprednog omladinca Marka Žakulu iz Novog Sela da je saradnik NOP. Marko je odmah uhapšen i zatočen u logoru na Banjici, a poslije izvjesnog vremena strijeljali su ga Nijemci u Jajincima.

Nije razjašnjeno ni ubistvo prvoborca Dane Bubala iz Ličkog Petrovog Sela i jednog njegovog druga partizana, koji su bili u patroli u selu Grabovcu kod Obrenovca. Da li su ih ubili Nijemci ili žandarmi, čiji je komandir stanice u ovom selu tada bio jedan od ovih petroseljskih okupatorskih slugu?

To su samo neka nedjela ovih ljudi za koje se pouzdano zna, a vjerovatno su ona znatno veća. Jer oni su službovali u sastavu četničkih jedinica, koje su se borile na teritoriji Srbije i djelimično Bosne. Za to vrijeme nisu se pojavljivali u rodnom kraju izuzev jednog, prethodno pomenutog slučaja. Iz tih razloga narodu ovoga kraja nisu poznata sva njihova prljava djela, niti je na njih mogao pozitivno djelovati – sprečavati ih. Neovisno od toga, većinu njih je sustigla odgovarajuća kazna prije ili kasnije. Četvorica su poginula tokom rata u borbi sa jedinicama NOV, a trojica su zarobljena i potom osuđena od strane narodnog suda na najstrože kazne. Nakon rata trojica su uhvaćena i osuđena na duže vremenske kazne zatvora. Trojica su na kraju rata, u sastavu neprijateljskih snaga, uspjela pobjeći u inostranstvo, od kojih se jedan tamo javio u francusku legiju stranaca i u njenom sastavu dospio na korejski front i tamo poginuo. Samo su se trojica koncem 1944. godine izdvojila iz sastava neprijateljskih jedinica i prešle na stranu jedinica NOV.

Druga grupa od osam seoskih djevojaka i mladića, koja se stavila u službu neprijatelja u mnogo čemu se razlikovala od prethodne. Oni su u neprijateljske redove stupili na teritoriji općine i na njoj su uglavnom obavljali svoje prljave rabote. Po godinama to su bile djevojke (žene) i mladići od 14 do 24 godine,

bez većeg životnog iskustva i širih pogleda na život i svijet. Više su bili vezani za rodni kraj i porodicu. Vrlo brzo su skoro svi uočeni kao sluge neprijatelju, i kao takvi kažnjeni i onemogućeni u svom djelovanju.

S obzirom na to da je riječ o mladim ljudima, bez većeg životnog iskustva, bez širih pogleda i shvatanja teško je potvrdno reći i zaključiti čime su se ovi mladi ljudi rukovodili i šta ih je navelo na izdaju sopstvenog naroda. Zašto su se upustili u otvorenu borbu protiv svog naroda, i to u korist ustaša i njima sličnih, onih koji su izvršili neviđeni masakr nad srpskim življem ovog kraja, među kojima su stradali i njihovi najbliži? Da li je po srijedi bio strah od okupatora i ustaša za sopstveni život, ili su nasjeli njihovoj laži, obmanama i obećanjima o nekakvom drugom i boljem životu? Ili je u datom momentu kod njih nastupila neka kriza, malodušnost i kukavičluk? Ili je po srijedi svjesno, odnosno nesvjesno izdajstvo? Evo tih slučajeva:

– Dvije djevojke su postale ustaški špijuni (doušnici) 1941. godine, nakon ustaškog masakra nad srpskim narodom, među kojem su stradali i njihovi najbliži, očevi, braća, rođaci i prijatelji. No, njihov rad u korist neprijatelja bio je kratak, jer su vrlo brzo otkrivene i raskrinkane. Početkom 1942. godine jedna od njih je uhvaćena i od narodnog suda osuđena na najstrožu kaznu, dok je druga iste godine uz pomoć ustaša uspjela pobjeći iz zemlje.

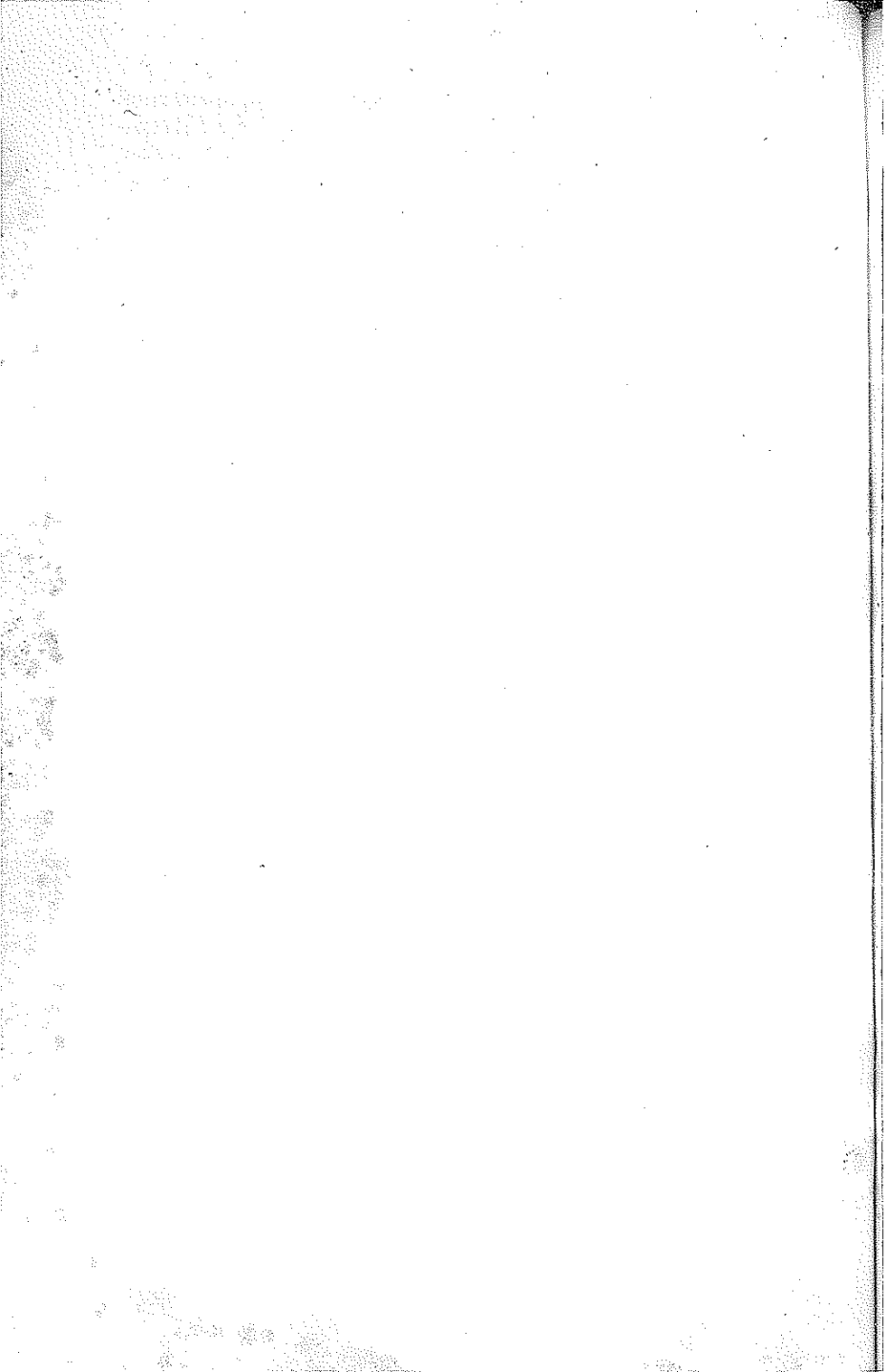
– Jedna mlada žena stupila je u njemačko-ustašku obavještajnu službu također, iako su ustaše ubile njezinog muža, oca i sestru. Cijelo vrijeme rata obavljala je obavještajno-špijunske zadatke pod tajnim imenom na teritoriji Korenice, Ličkog Petrovog Sela i Bihaća, veoma prikriveno i prilično uspješno. Otkrivena je tek na kraju rata i osuđena na najstrožu kaznu.

– Dva seoska mladića, krajem 1941. ili početkom 1942. godine stupila su u domobranske jedinice. Šta su u ovim jedinicama radili i koja zaduženja su imali, nije poznato. Činjenica je da su u njima ostali kratko vrijeme. Prilikom prvog oslobođenja Ličkog Petrovog Sela, novembra 1942. godine, obojica su uhvaćena. Tom prilikom jedan od njih pokušao je pobjeći ali nije uspio, poginuo je. Drugi je poslije saslušanja stupio u partizansku jedinicu, jedno vrijeme proveo u njoj, da bi u drugoj polovini 1944. godine prešao u četničku jedinicu na Zavalju. Međutim, ni među tom šaćicom bijednika nije dugo ostao, jer su ga oni u međusobnoj svađi ubili.

– Prilikom konačnog oslobođenja zemlje, sa okupatorom su se povlačile i njegove sluge četnici, preko Like u pravcu Slovenije i dalje za Austriju. Pored pljačke i drugih nasilja, ove četničke rulje su sa sobom prisilno odvodile iole za borbu sposobne muškarce. Tako su sa teritorije petroseljske općine odvele tri seoska mladića od oko 15 godina starosti. Sva trojica su do tada preživjela porodične tragedije, izgubili su očeve i braću koju su ustaše 1941. godine na svirep način ubile. Ništa bolje nisu postupili ni četnici sa ovim mladićima. Oteli su ih iz majčina zagrljaja i odveli u smrt. Pretpostavlja se da je jedan od ovih mladića poginuo, nestao u toku povlačenja sa četnicima. Drugi se uspio prebaciti u Englesku gdje je nakon nekoliko godina umro, dok je treći pobjegao sa četnicima u inostranstvo, gdje je dospio u francusku legiju stranaca i u njenom sastavu ratovao u Koreji i tamo poginuo.

Teško pada saznanje da se iz naroda koji je tokom minulog rata pretrpio strahovite ljudske i materijalne žrtve, izdvojila šačica ljudi i stavila na stranu mračnjaštva. No, to je bilo i to su istorijske, za narod ovog kraja, bolne istine, bez obzira na to što se po onoj narodnoj kaže »da u svakom žitu ima kukolja«. Okupator i njegove sluge učinile su sve da narod među sobom zavade, da bi ga lakše uništili.

Iskoristili su sva raspoloživa sredstva protiv naroda počev od laži, obmana, vrbovanja, prinuda do odvođenja u logore i na gubilišta. Takvi postupci imali su sigurno uticaja na opredjeljenja izvjesnog broja, prvenstveno mlađih ljudi sa sela, koji, iz raznih razloga, straha, neiskustva, malodušnosti, a možda i kukavičluka, nisu mogli izdržati takve pritiske, i otišli su na drugu stranu, u izdaju. Većina tih, na neki način zavedenih ljudi, to je platila životom.

IV

**NAROD OPĆINE LIČKO PETROVO
SELO POSLIJE RATA**

Prohujao je i posljednji vihor okupatorskog, a naročito ustaškog bijesa ovim krajem, ostavljajući za sobom neviđenu pustoš. Sloboda je zatekla narod petroseljske općine rastjeran kojekuda, po zgarištima popaljenih domova, po zbjegovima i šumama oko rodnog kraja, u selima i zaseocima Like, Korduna, Banije, Bosanske krajine i ko zna gdje ga je ratni vihor odnio. Slobodu je dočeka kao brojno skoro prepolovljen, bez ijedne stambene ili gospodarske zgrade, bez stočnog fonda, zaprežne stoke, rala i motike. Nigdje jedne kokoši ili pijetla (oroza) da u svitaj zore budi čeljad. Nije bilo ni pasa čuvara, jer su i oni uginuli od gladi, čekajući svoje gospodare. Rijetke su bile porodice koje su uspjele nekako sačuvati jednu kravu i po koju ovcu, dok su izuzetak bile porodice koje su posjedovale konja ili par volova. Bila je to sirotninja u pravom smislu riječi.

Zatečene su neobrađene njive i polja, pusti prostrani pašnjaci, sve u korov zaraslo. Vodovod je u toku rata znatno oštećen, te ni pitke vode nije bilo dovoljno. Ceste i putevi oštećeni, izrovani i mjestimično prekopani. Poštanska zgrada spaljena, a telefonske veze uništene, stubovi posječeni, žičani vodovi isječeni i odnijeti. Ambulanta opljačkana i potom spaljena. Dućana nije bilo, jer su spaljeni, a da su i postojali nebi bilo koristi jer se roba nije imala čime plaćati. Mlinovi na Korani su spaljeni, a nije bilo ni žita za meljavu. Sve narodno dobro opljačkano, spaljeno i uništeno.

Zatečeni su opaljeni i crni zidovi, pusta zgarišta i nagorjelo drveće oko njih, zastrašujućeg izgleda. Oko njih korov do koljena i sasušena trava godinama nakošena. U toj izranjavanoj i u korov zarasloj zemlji, u pustim zidinama rasijane su prazne čaure, meci, mine, bombe, granate, polomljeno oružje i pokidana druga vojna oprema raznih vojski i država, koje će bezazlenoj djeci postati »igračke«, jer djeca su odvajkada voljela igre koje su nosile ratničko obilježje. I naravno, kada su se dočepala ovih »igračaka«, dešavalo se ono najgore – pogibije i ranjavanja sa teškim posljedicama. Po onoj narodnoj da »nesreća prati nesreću«, ovi mališani su tokom rata jedva spaseni i sada u slobodi, u bezazlenoj dječijoj igri, gubili su svoje mlade živote ili postajali teški invalidi.

Ostala su i sjećanja i razmišljanja šta se sve desilo za posljednje četiri godine rata, gdje nestade tolika čeljad, šta se zbilo sa narodnim dobrom koje je decenijama teškom mukom stvarano. Ljudi su najbolje godine svoga života ostavili u tuđini, u rudnicima i tunelima, na prugama i cestama zapadne Evrope, Amerike, Australije, pa čak i Persije, da bi taj teško zarađeni no-

vac poslali svojima u domovini za podizanje nove kuće ili suvot-
te, nabavku para konja ili volova, boljih zaprežnih kola,
poljoprivrednih alatki i drugoga što je seljaku bilo neophodno.
Sve je to nestalo, dušmanin odnio ili u pepeo pretvorio.

Navirala su i prisjećanja na sezonske radove na vojvođan-
skim poljima, u šećeranama i kudeljarama, o teškim radovima u
slavonskim šumama, na obalama Save i Dunava, u rudnicima i
tunelima širom Jugoslavije. I sa ovih teških radova svaki
zarađeni dinar ulagan je za opravku starih i eventualno izgradnju
novih suvota, kupovinu krave i drugih potreština u kući. I sve
je to nestalo kao da nikad ni postojalo nije.

Međutim, od razmišljanja o onome što je bilo i kako se te-
škom mukom stvaralo i kućilo, nije bilo koristi, a ni vremena.
Valjalo je otpočeti život iz početka, u uslovima kakvi jesu, a oni
su bili isuviše teški tih prvih godina poslije rata u cijeloj Jugo-
slaviji, a naročito na teritoriji petroseljske općine, koja je bila ma-
terijalno potpuno uništena, a u ljudstvu skoro prepolovljena. A
najveći gubitak, koji se ne može nadoknaditi, jesu ljudi. Kuće će
se izgraditi veće i ljepše, izgradiće se i gospodarske
zgrade, ako ne odmah ali postepeno hoće. Postepeno će se obno-
viti i stočni fond i nabaviti zaprežna stoka. Oživjet će krvlju na-
topljenja polja i prostrani pašnjaci. Popravit će se putevi i vodo-
vod; izgradiće se čak bolji i ljepši.

Najteže je bilo zaliječiti ratne rane, ako je to uopće bilo mo-
guće, jer porodične, a posebno majčinske rane teško se mogu iz-
liječiti. U majčin zagrljaj i na kućni prag više nikad neće doći si-
novi, braća, sestre i muževi, ukupno njih 883, koje je
okupator, a naročito njegove sluge ustaše, na zvjerski način po-
ubijao. Nikad se više u svoj zavičaj neće vratiti 97 palih ratnika.
Slobodu nije doživjelo 407 lica među kojima 212 djece, koja su
pomrla od pjegavog tifusa i drugih bolesti, gladi i zime ili su izgi-
nuli od eksplozivnih sredstava. Sa svojom preživjelošću djecom
nisu se vratile mnoge majke-udovice, jer su 41 u toku rata ubili
ustaše i Nijemci, dok je 86 udovica umrlo od ratnih posljedica.

Još se vidio dim i osjećao miris baruta iznad ovog kraja, a iz-
bjegli narod je pojedinačno, porodično i u grupama napuštao
obližnje zbjegove i lička sela, Koreničku Kapelu i Vrelo, Prijeboj,
Uvalicu, Jezerce, Krčevine i druga skrovišta i hitao iza
oslobodilačkih snaga na svoja zgarišta. Žene, djeca i po koja stari-
ja osoba, žurili su u pravcu svojih rodnih sela i zaselaka tužni i
radosni. Tužni zbog svega što su tokom rata doživjeli i preživjeli,

a radosni što će se nakon četvorogodišnjeg »potucanja po bijelom svijetu« naći na svojim ognjištima i u miru i slobodi sa svojima, koji su preživjeli otpočeti novi život.

Skoro svu svoju pokretnu imovinu narod je nosio na leđima u ličkim torbama, rančevima, ruksacima i vrećama, raznim zavježljajima na štapovima preko ramena prebačenim. U tim »pakovanjima« narod je nosio stare dijelove odjeće i obuće, ponešto posteljine i posuđa. Poneka »materijalno jača« porodica vodila je na povocu kravu ili june natovareno ponekim starim biljem bičašem, čebetom, pokojom starom platom i jastukom, starim otrcanim kožunom ili aljincom. Iza natovarene marve bezazleno su trčkarala bosa i pocijepana djeca »okićena« ponekim zavježljajem, starom šerpom (padelom) ili kotličem.

Onaj dio naroda koji se u momentu konačnog oslobođenja zemlje našao dalje od svog rodnog kraja, na Baniji i Kordunu, Bosanskoj krajini i unutrašnjosti Like, postepeno se vraćao na svoja zgorišta. Vraćao se takođe pojedinačno, porodično ili po grupama, zavisno gdje se ko našao, na kojoj udaljenosti i u kom broju i sastavu. Većina ih se vraćala pješice putujući i po nekoliko dana do svog sela. Rijetko je ko koristio prevozna sredstva. I oni su se vratili bez igdje ičega, goli i bosi.

Izvjestan manji broj onih koji su preživjeli ratne strahote nije se vratio u svoja rodna sela. To su uglavnom bile mlađe žene bez djece (udovice), jedan broj žena koje su do tada radile u partizanskim bolnicama, kuhinjama, radionicama i dječijim domovima, kao i jedan broj djevojaka. Neke su ostale tamo gdje su bile do oslobođenja zemlje, druge su otišle u razna mjesta i gradove gdje su se i zaposlile, zasnovale porodicu i tamo ostale. Sa svojim krajem i narodom nisu prekidale veze i kontakte, povremeno su dolazile, ali se za stalno nisu vraćale.

Poslije zacijeljenih rana iz bolnica i oporavilišta vratilo se u svoja sela oko desetak ratnih vojnih invalida, uglavnom muškaraca, i priključili se svojim porodicama, odnosno poženili se, i tu ostali. Tokom 1945. godine iz JA demobilisano je oko 80 ratnika muškaraca starijih godišta, i jedan broj mlađih koji su na izričit lični zahtjev demobilisani, uglavnom iz porodičnih razloga. Ovo je bila za taj kraj, za narod u ono vrijeme i u onakvim uslovima života, imponantna snaga u ljudstvu koja je u pravo vrijeme došla među narod. Ti ratnici tek što su odložili oružje prihvatili su se golemog posla u veoma teškim uslovima i valjano ga obavili. Skoro sve žene borci odmah su po završetku

rata, u toku 1945, demobilisane iz JA i sve su se uglavnom zaposlile van rodnog kraja, većinom poudale i žive po raznim mjestima i gradovima širom Jugoslavije. Oko 45 drugova i 3 drugarice ostalo je u JNA, kao njen strateški kadar za cio radni vijek i po penzionisanju nisu se vratili u rodni kraj, već su ostali da žive u mjestu službovanja.

Djeca koja su se zatekla u dječijem domu u Santa Cassarea di Terme u Južnoj Italiji, po oslobođenju vraćena su u domovinu i smještena u dječije domove. Uz puno angažovanje šire društvene zajednice u okviru dječijih domova, sva ova djeca završila su osnovno školovanje. Nakon toga, svima im je bilo omogućeno da završe odgovarajuće zanate, srednje i više škole, odnosno fakultete, već prema željama i sposobnostima ovih malih šticićenika. Većina ih je iskoristila pruženu priliku, završili su zanate ili škole, postali dobre zanatlje, vrsni majstori, visokoobrazovani i poštteni građani nove Jugoslavije.

U njemačkim i italijanskim logorima cijelo vrijeme rata nalazilo se 47 vojnika i 3 oficira bivše jugoslovenske vojske (prilog br. 4), rodom iz petroseljske općine. Neke je rat zatekao na odsluženju redovnog vojnog roka, dok su neki uoči rata pozvani kao rezervisti u vojsku. I jedni i drugi bili su mladi ljudi u najjačem životnom dobu. Većina njih je u logorima bila na neki način, manje ili više, obaviještena o događajima koji su se odigrali tokom rata u zemlji. Međutim, s onim šta se dešavalo i desilo u njihovom kraju, selu i porodici, nisu bili detaljno upoznati. U toku 1945. iz zarobljeništva se vratilo 45 vojnika i 1 oficir, dok se jedan vojnik i dva oficira nisu vratila, ostali su izvjesno vrijeme u Njemačkoj, a potom se preselili u Englesku. Jedan vojnik je umro u zarobljeništvu. Tek po dolasku u svoja sela saznali su i vidjeli pravu istinu, da je imovina opljačkana, domovi spaljeni, više nego svaki treći stanovnik ubijen, sva dobra uništena. Tužan je bio njihov susret sa istinom. U prvi mah nisu mogli da shvate stvarnost i činjenično stanje. Bili su ojađeni, iznenađeni i utučeni. Među 46 povratnika nije bilo ni jednoga, a da mu neko od njegove najbliže porodice nije stradao, bilo od okupatora i njegovih slugu ustaša, bilo od ratnih posljedica, ili je poginuo kao borac NOV. Većini njih, ustaše su ubile od dva do deset članova uže porodice, a sa poginulim i umrlim od ratnih posljedica (tifus, glad, zima i druge ratne nedaće) i poginulim u NOV, broj žrtava je još veći. Evo samo nekoliko nesretnih primjera:

Trifun Studen nije našao nikoga živoga od svojih deset članova porodice na Studenovom brijegu. Ustaše su ubile njegova dva brata, ženu, snahu, njegovih troje i bratovo dvoje djece – cijelu porodicu;

– Đuka Popović iz Donjeg Vaganca nije našao nikoga od svoje uže porodice. Ustaše su ubile njegovog oca, brata, ženu, snahu, a jedno dijete je umrlo od tifusa;

– Đuki Prici iz Rešetara ustaše su ubile ženu i dvoje djece, brata i sinovca, dok je jedan sinovac (dijete) umrlo od tifusa;

– Vasi Bobiću iz Ličkog Petrovog Sela ustaše su ubile dva brata, dok je treći poginuo u NOB-u;

– Đuri Lekiću iz Novog Sela ustaše su ubile oca, a Nijemci spalili majku u kući

– Jandri Kugi iz Zaklopače ustaše su ubile majku, ženu, sina, sestru i brata;

– Mojsiji Bobiću iz Ličkog Petrovog Sela ustaše su ubile oca i brata, dok je jedna sestra poginula od avionske bombe, a Dmitru Bobiću iz istog sela ustaše su ubile oca i brata;

– Nikoli Nakaradi iz Ličkog Petrovog Sela ustaše su ubile dva brata, a Milanu Repcu iz Zaklopače ubile su jednog brata, drugi brat je poginuo u NOB-u, dok su mu majka i mali sinovac umrli od tifusa;

– Trifun Bubalo iz Arapova Dola nije našao sedam članova svoj uže porodice: oca, majku, brata, sestru, ženu i dvoje djece;

– Petru Uzelcu iz Željave umrlo je dvoje male djece od tifusa, a Radi Prici iz Novog Sela ustaše su strijeljale dva sina, itd. itd.

Vidjevši šta se sve desilo sa njihovim porodicama, komšijama i prijateljima, njih 23 su odmah napustili rodni kraj i otišli u razne krajeve Jugoslavije, a neki i svijeta. Dvadeset i trojica su ostali u svojim rodnim selima, da sa ostalim narodom nastave novi život. Jedino se Trifun Studen odlučio na najgore rješenje. Kad je došao iz zarobljeništva u selo, čuo i vidio šta se desilo sa 10 članova njegove uže porodice, otišao je na rijeku Koranu i u njoj se utopio.

Dolazak i ovih dvadesetak ljudi iz zarobljeništva mnogo je značio za ovaj kraj, jer su to bili mladi i za svaki posao sposobni ljudi. Svaki radno sposoban muškarac dobro je došao u takvoj sredini u uslovima življenja kakvi su tada vladali.

Iz Njemačke se vratio veći broj žena, koje su tokom rata pohvatale njemačke i ustaške jedinice i otjerale na prisilni rad. Na žalost, jedan broj ovih žena nije se vratio u domovinu, niti će se

ikad vratiti, jer su usljed teških fizičkih radova, maltretiranja i surovosti fašista prema njima, zauvijek ostavile svoj život negdje u tuđini.

Udruženim snagama demobilisanih ratnika, ratnih vojnih invalida, bivših zarobljenika, žena i odraslije djece i uz pomoć narodne vlasti prvo se pristupilo izgradnji nužnog smještaja, tzv. bajta. Iskorišćeni su nagorjeli zidovi bivših kuća i gospodarskih zgrada, podrumi, konobe i pivnice i nad njima su podizani krovovi na jednu, a rjeđe na dvije vode. Krovovi bajta bili su vrlo šareni. Iskorišćeno je sve što se na licu mjesta našlo – nagorjeli limovi, crijepovi, daske, okorci, sijeno, bujad, pojedinačno ili kombinovano. Bila je tu i tamo pokoja bolja »stambena zgrada« napravljena od dasaka, okoraka i brvana. Tih poslijeratnih dana bile su na brzinu obnovljene pilane u Babinom Potoku, Plitvičkom Ljeskovcu i Hajdukovićeve pilana na Korani. Ove pilane bile su od velikog značaja u obnovi i izgradnji ličkih sela. Tako su i pojedinci iz petroseljskog kraja iz ovih pilana dovozili daske i drugi materijal, za izgradnju kvalitetnijih bajta. Međutim, bili su rijetki oni koji su u to vrijeme mogli sebi priuštiti kupovinu pilane (rezane) građe.

Pokućstvo u bajtama bilo je više nego siromašno. Na brzinu su napravljeni stolovi ili okrugle ličke stolice (sofre), sa pokojom starom opravljenom stolicom (kantrigom), na brzinu napravljenim tronošcem, otpiljenim od debljih trupaca, a ponegdje je unesen i oveći kamen, samo toliko da se ima na nešto sjesti. Kreveti su sastavljeni od različitih komada dasaka i okoraka, napunjeni slamom, kukuruzovinom (komušom), suvim lišćem ili bujadi. Ukoliko je neko uspio pronaći nagorjeli gvozdeni krevet na zgarištima, utoliko mu je bilo olakšano rješenje ovog problema. Posteljina je također bila šarolika, od starih čebadi, šatorskih krila, dijelova padobrana, rjeđe su bile i prave plate. Od sličnog materijala bili su sašiveni i jastuci, napunjeni slamom, komušom, suvim lišćem i vrlo rijetko perjem.

Na jednom kraju bajte, rjeđe u sredini, građena su ognjišta, većinom od zemlje ilovače koje u ovom kraju ima dovoljno, a poneko je gradio i od cigle, što je u svakom slučaju bilo kvalitetnije. Iznad ognjišta po starom ličkom običaju visile su verige, a na njima okačeni kotlići, ranije izrađeni od raznog materijala, raznih veličina i izvedbi. Posuđa je bilo isuviše malo, i ono što su imali, uslijed čestog seljakanja, bilo je oštećeno i polomljeno, ali su ga vrijedne i snalazljive domaćice ipak znale iskoristiti. Us-

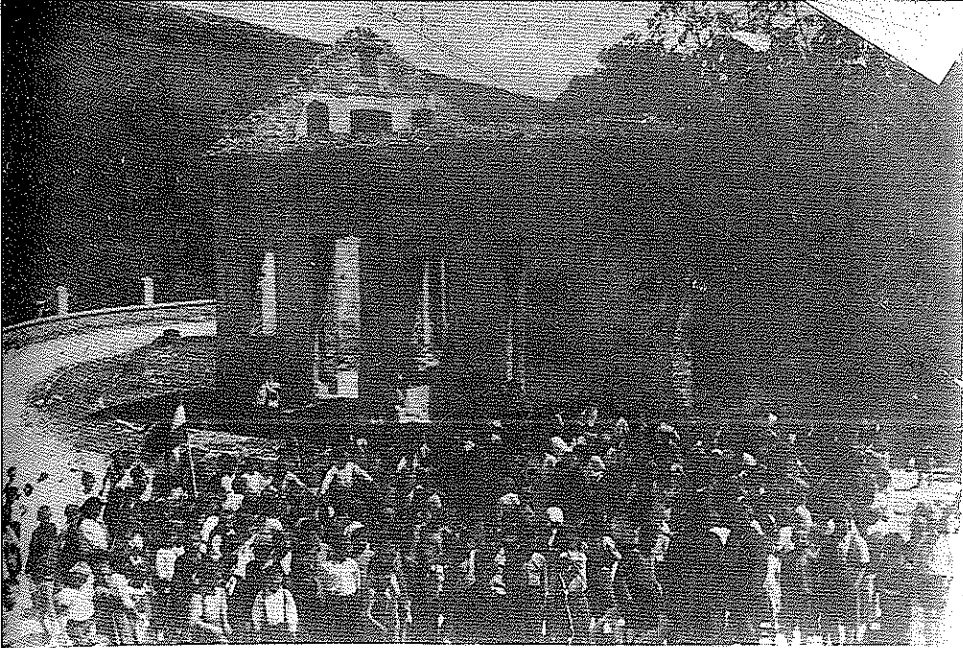
lijed-nedostatka posuđa u većim porodicama jelo se na smjenu.

Narod je bio naročito slabo odjeven, staro je bilo dotrajalo, a novo se teško nabavljalo. U odijevanju je vladala šarolikost, malo civilnog, malo vojničkog odijela, već kako se ko snašao, nešto domaće proizvodnje, nešto od UNR-e.

Za ishranu je bilo najteže. Oskudjevalo se u svim životnim namirnicama, počev od hljeba i soli pa do mlijeka. Naročito je bilo teško prvih dana po dolasku na zgorišta, dok se porodice nisu nekako snašle. Posebno je bilo teško za ishranu ionako slabo ishranjene djece, jer nije bilo mlječnih proizvoda – »bjelovodine«, kako to naš narod kaže, a to je nekada bila osnovna ishrana čitavih porodica, naročito djece. U ovom slučaju do punog izražaja došlo je međusobno ispomaganje, solidarnost i zajedništvo. Kao i u ratnim danima porodice su međusobno dijelile posljednje varivo palente i graha, komad kukuruzovnice ili proje, šalicu varenike. Narod je inače navikao na oskudicu i bio je zadovoljan malim i skromnim, očekujući s pravom bolje sutra.

Pravovremeno je ovom narodu priskočila u pomoć organizacija Crvenog krsta Jugoslavije, međunarodna organizacija UNR-a, šira društveno-politička zajednica, mjesni organi narodne vlasti i druge društveno-političke organizacije, seljaci iz ličkih sela, pojedinci iz zemlje i inostranstva. Sva ova pomoć nije bila ni dovoljna ni potpuna, ali je došla u pravo vrijeme kada je narodu bila potrebna da prebrodi prvu i najtežu krizu u svakom pogledu. U nekoliko navrata narodu je preko odgovarajućih organa i organizacija dijeljena pomoć u odjeći i obući, hrani i posuđu i drugim neophodnim potrepštinama. Podijeljeno je nešto stoke, muznih krava, ovaca, zaprežne i priplodne stoke. Jedan broj ličkih seljaka sa zaprežnom stokom, priskočio je u pomoć pri obradi zemlje i sjetvi. Pojednim porodicama pružena je skromna pomoć u novcu ili naturi od bližih rođaka, kumova, prijatelja, službenika, seljaka i radnika iz zemlje i inostranstva. Svaka pomoć koja je tih poslijeratnih dana, mjeseci, pa i godina stizala ovom siromašnom i uciviljenom narodu, bila je izuzetno vrijedna i značajna. To ovaj narod dobro pamti i za to je doživotno zahvalan.

Pored ukazane pomoći šire društvene zajednice, Crvenog krsta Jugoslavije, UNR-e i pojedinaca, najveće napore u prevazilaženju teškoća podnijeli su ovi skromni, poštenu i vrijedni ljudi. Ni tih dana, a ni kasnije, oni nisu kukali i tražili milostinju (mada im u tim uslovima življenja niko ne bi zamjerio da

Narod Ličkog Petrovog Sela na jednom zboru prvih dana poslije rata

su i to činili), već su stoički i hrabro podnosili sve nedaće, nastojeći da ih sopstvenim radom što prije prebrode. Malo je onih koji ne bi pokleknuli pred takvim teškoćama i nedaćama. Ali moral ovoga naroda, nije znao za prepreke. Sve što je bilo sposobno za rad dalo se na posao. Nije se pitalo šta se radi, već je bilo važno da se radi. Ljudi, žene, malo odraslija djeca, ratni invalidi, demobilisani ratnici i zarobljenici bivše jugoslovenske vojske, sve je bilo na odgovarajući način uključeno u rad na ublažavanju i prevazilaženju teškoća. Najveći teret podnijele su žene, majke sa djecom, jer su ostale bez sposobne muške glave, a bile su i najbrojnije. Zajedno sa muškarcima učestvovalle su u podizanju bajta, držale ralo, orale njive i ručno sijale zaorane brazde, kosile livade, iako nikad to tada kosu u rukama nisu imale. Prilikom košenja naročite teškoće imale su pri oštrenju i klepanju (otkivanju) kose, jer taj dio posla ni pojedinim muškarcima ne ide od ruke. Jednom riječju, obavljale su sve poljoprivredne radove. Odlazile su u šumu i dovozile drva za ogrev i obradu. Navozile kamen za cestu i ručno ga tucale. Tužno je bilo gledati Miku Leku i njene dvije kćeri, djevojčice, kako po cio dan ručno

tucaju kamen na Klokočevici, da bi zaradile koji dinar za parče hljeba. A ručno tucanje kamena na cesti bio je isključivo muški posao, kojega su se rijetko prihvatili ljudi i prije i poslije rata. Bilo je međutim, dosta Mika, koje su se morale prihvatiti i ovako teških muških poslova.

Tek što je narod počeo, da živi u miru i slobodi, okrenut svakodnevnim poslovima, pojavila se grupa odmetnika sastavljena od ogrezlih ustaških zlikovaca, među kojima su bili po dvojica ustaša rodom iz Gornjeg Vaganca i Zeljave, dok su ostali bili iz Izačića, Čavnika, Kršlje, Senja i drugih krajeva. Ova grupa je često mijenjala mjesto boravka prebacujući se iz Like preko petroseljske teritorije za Kordun, Baniju i Slavoniju i za izvjesno vrijeme se vraćala istim putem. To su činili u više navrata. Na tom putu, uz punu pomoć jataka, činili su razna zlodjela: ubijali organe vlasti, organe bezbjednosti, vojna i druga lica. Palili su razne objekte, pljačkali zadruge i prodavnice, šišali i silovali žene i djevojke, maltretirali i plašili narod. Na Klokočevici, iznad Ličkog Petrovog Sela, zlikovci su postavili zasjedu i u njoj sačekali regrutnu komisiju, koja se po obavljenom zadatku vraćala iz Ličkog Petrovog Sela za Korenicu. Iz zasjede ubijeno je svih osam članova komisije. Na Petroseljskom polju (kod Biljega) iz zasjede su ubijena dva borca JA, Mara Balać iz Ličkog Petrovog Sela i Kalčić (ime nepoznato) rodom iz Primorja, koji su se motociklom prevozili iz Bihaća u Ličko Petrovo Selo. Ta ista grupa odmetnika ubila je u Izačiću 18-godišnjeg mladića srpske nacionalnosti Bogdana Kovačevića, a na putu Plitvički Ljeskovac – Plitvička jezera iz zasjede je ubila komesara 19. divizije JA Artura Turkulina. U Babinom Potoku poubijala je čobane, u Lešću dva odbornika i izvršila niz drugih zločina.

Pojava i zlodjela pomenutih odmetnika unijela su nemir i poremetili normalan rad i življenje naroda ovoga kraja. Jedan broj muškaraca morao je da se ponovo prihvati oružja, danonoćno da osmatra i patrolira kroz sela, prati kretanje odmetnika i sa organima bezbjednosti nastoji da ih likvidira. U tome su potpuno uspjeli. Bez ljudskih žrtava 1947. pohvatana je cijela grupa bandita u okolini Ličkog Petrovog Sela, i iste godine u Karlovcu osuđena na najstrože kazne. Poslije uništenja ove grupe narod je odahnuo, ponovo je zavladao mir u ovom kraju. Jedino bi s vremena na vrijeme bio uhvaćen poneki zaostali ratni zločinac, poput Nikice Pavičića, Izaije Rukavine, Jelečanina i njim sličnih, što

bi narod potreslo i podsjetilo na zločine, koje su počinili ovi zlikovci nad nevinim narodom ovog kraja.

Baš u to vrijeme dolazi do naglog osipanja naroda, zbog čega je još više ostalo pustih ognjišta i bajta. Tek što se narod prikupio sa raznih strana i zajedničkim snagama otpočeo novi život, došlo je do rastanka koji je mnogima teško pao. Jer, ostaviti zauvijek svoj rodni kraj, rođake, kumove i prijatelje, grobove svojih najmilijih, nije bilo lako. Ali se moralo ići tamo, gdje se parče hljeba moglo lakše zaraditi.

Oktoobra 1945. godine uslijedila je kolonizacija većeg broja porodica iz Like, uključivši i petroselsku teritoriju, sa koje se javilo oko 50 porodica različitog brojnog sastava. Među njima je bilo porodica palih boraca. Sve prijavljene porodice su kolonizirane u Bački Brestovac, u kome ih i danas većina živi. Pored ove organizovane i masovnije kolonizacije, manji broj porodica i pojedinaca samoinicijativno se odselio u vojvođanska sela, mjesta i gradove (Vrbas, Bajmok, Odžake, Bačku Palanku, Vršac, Kovin itd.), gdje su se zaposlili kao službenici u raznim državnim ustanovama, kao fabrički radnici ili poljoprivrednici.

Jedan broj porodica iz Željave iseljen je po potrebi, uz novčanu naknadu za ustupljenu zemlju. Skoro sve ove porodice su se odselile iz rodnog kraja i otišle u Novu i Staru Pazovu, Indiju, Čačak, Šabac, Beograd, Smederevo i druge krajeve naše zemlje. Sve one su se uglavnom dobro snašle u novoj sredini – podigle nove i lijepe kuće, zaposlili članove porodica i u svemu veoma dobro sredili svoja domaćinstva.

Mladi, čim stasaju, napuštaju svoja sela i odlaze »trbuhom za kruhom«. Vrlo rijetko se koji omladinac ili omladinka odlučuje da ostane na selu. Većinom iz ekonomskih razloga, a malo i po tradiciji. Mladi odlaze na stalne radove u unutrašnjost zemlje (Beograd, Zagreb, Vukovar, Vrbas, Kragujevac i kojekuda). Po odsluženju vojne obaveze, jedan broj mladića odlazi na rad u zemlje Zapadne Evrope i u Australiju, gdje ih prihvataju njihovi zemljaci, koji su ranije otišli, zapošljavaju se, formiraju porodice i tamo uglavnom ostaju. U manjem broju odlaze na izučavanje zanata, ili po ličkoj tradiciji u miliciju i vojne škole. Sve su rjeđi oni koji odlaze po završenoj osmogodišnjoj školi na više škole fakultete, jer za ovu vrstu školovanja nemaju materijalnih mogućnosti.

Uglavnom, iz navedenih razloga, kolonizacije, samoinicijativnog odlaženja čitavih porodica, iseljenja jednog broja porodica po potrebi i odlaska omladine, broj stanovništva srpske i hrvatske nacionalnosti se jako smanjio i dalje se smanjuje. U selima ostaju starije osobe, koje po sili prirode polako nestaju, i kuće ostaju prazne. Uzmimo na primjer gornji dio Ličkog Petrovog Sela, od centra do vrha sela koje je bilo, a i sada je, najnaseljenije selo na ovoj teritoriji prije i poslije rata.

Broj kuća i stanovnika u njima

godina		broj kuća	broj stan.
1941.	uoči rata	54	327
1945.	odmah po završetku rata	—	166
1984.	krajem	33	80

U broj od 33 domaćinstva (kuće) prikazano je i 7 domaćinstava (porodica) koje su se poslije rata naselile u gornji dio Ličkog Petrovog Sela, i tu izgradile kuće. U ostalim selima bivše petroveljske općine osipanje stanovništva je još izraženije. Tako se broj stanovnika smanjio sa 4.500, koliko je bilo uoči rata, na oko 1.000, a to je manje za četiri i više puta.

U toku obnove i izgradnje zemlje, šira, društveno-politička zajednica pružila je veliku pomoć u podizanju novih kuća, umjesto privremenih bajta. Zajednica je ustupila građevinski materijal i stručnu radnu snagu za izgradnju novih kuća. Nisu tom prilikom građene kvalitetne, komforne i prostrane kuće, ali su bile neuporedivo bolje od dotadašnjih. Dodatnim ličnim učešćem u radnoj snazi, novčanim i materijalnim sredstvima, pojedine jače porodice su tom prilikom izgradile nešto veće i kvalitetnije stambene zgrade. Pomoć zajednice u tim posleratnim danima bila je više nego velika za ovaj narod, time više što je cijela zemlja pretrpjela ogromne materijalne štete i razaranja.

Međutim, izgradnja krova nad glavom samo je za kraće vrijeme odložila masovnije iseljavanje naroda, odnosno napuštanje sela i odlazak širom zemlje, pa i van nje. Narod su tada pritiskivali golemi problemi socijalne, materijalne, kulturne, duhovne i druge prirode. Pritisli problemi su se veoma sporo rješavali, a neki se nisu mogli ni riješiti.

Gubitak velikog broja radno sposobnih ljudi; pokazao se tih poslijeratnih dana kao nenadoknadiv i nerješiv problem. Preživjele 372 udovice i stotinak radno sposobnih muškaraca, demobilisanih boraca, nekoliko ratnih invalida i bivših zarobljenika, nisu mogli popuniti nastalu prazninu, i adekvatno zamijeniti tako veliki broj nestalih ljudi. Jer, gdje nema ljudi, nema ni sreće – kaže narod.

Naročito je velik i bolan gubitak mladog naraštaja, djece i omladine. U prohujalom ratnom vihoru nestalo je 536 lica starih od 1 do 26 godina, među kojima su 364 muškarca i 172 djevojke odnosno djevojčice. Nestao je cvijet mladosti, koji je iza sebe ostavio prazninu, zbog čega će u narednom dužem periodu nastaviti takozvane »gladne godine«. Ta praznina i te »gladne godine« će se teško prevazići, što je narodu teže palo nego sve ostale nedaće i problemi.

Narod je tradicionalno volio vojsku i vojni poziv, i uvijek se radovao kada se stasali mladići upućuju u vojsku. Drugo veliko narodno, a posebno porodično, veselje su svadbe – udaje i ženidbe. Međutim, u nizu poslijeratnih godina u selima bivše petroseljske općine vrlo rijetko se čula pjesma, muzika i slavlje povodom ispraćanja regruta u JNA ili na svadbama. Te i takve svečanosti ostajale su dugo u narodu, o njima se pričalo na prelima i posjelima, na svečanostima i skupovima, one su im bile duševna hrana. Na žalost, takva veselja su bila vrlo vrlo rijetka, ali ni vremena za njih nije bilo. Ono malo omladine koja je preživjela rat i vratila se u spaljena sela zajedno sa svojim narodom, suočila se sa brojnim, jako teškim, obimnim i raznovrsnim zadacima: obnova popaljenih domova, pomoć porodicama starih i nejakih, sopstveno školovanje ili doškolovanje, učešće u zaštiti naroda od zaostalih bandi ustaša, obrada zemlje itd. Dakle, zadaci golemi i brojni, a snage i mogućnosti male. Međutim ambicije, želja za isticanjem i dokazivanjem, moral i entuzijizam, kao i druge vrline koje su tada krasile našu omladinu, bile su veće i jače od svih nedaća i poteškoća tih teških poslijeratnih godina. Mladi iz petroseljske općine, ne samo da su se angažovali u obnovi i izgradnji sopstvenih porušenih sela, nego su se uključili i u obnovu šire društvene zajednice. Omladina petroseljskog kraja učestvovala je na omladinskim radnim akcijama na izgradnji pruga Brčko-Banovići i Šamac-Sarajevo, autoputa Bratstvo i jedinstvo, tvornice alatnih mašina u Zelezniku, hidrocentrale Mavro-

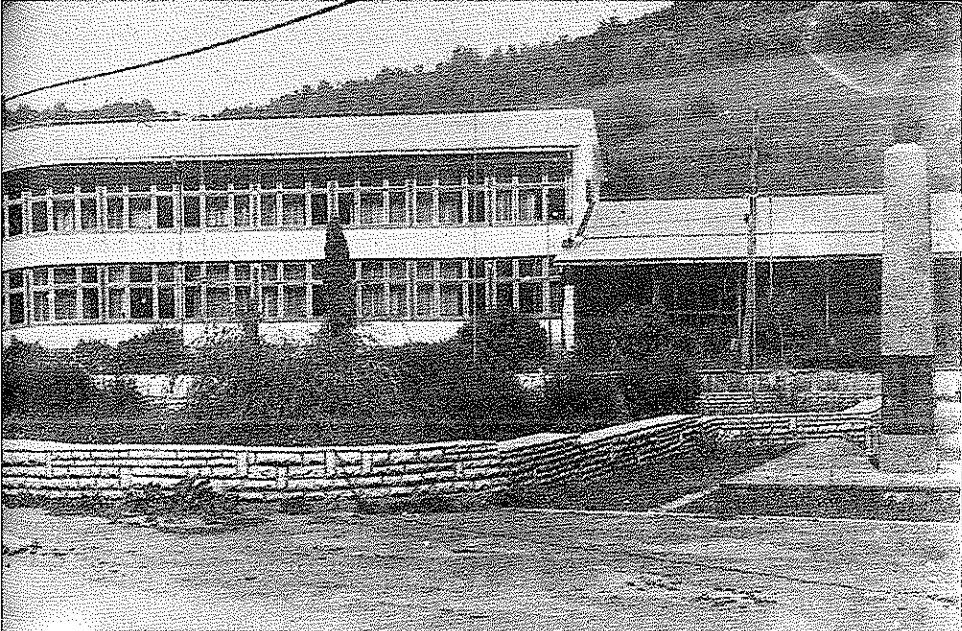
vo i drugim radnim akcijama šireg značaja. U ovim akcijama učestvovalo je 120 omladiniki i omladinaca iz ovog kraja.

Neposredno poslije rata u Ličkom Petrovom Selu obnovljena je stara školska zgrada, koju je neprijatelj ratne 1943. godine spalio. U obnovljenoj zgradi otpočelo je četvorogodišnje školovanje djece svih uzrasta, počev od đaka prvaka pa do petnaestogodišnjaka čije je redovno školovanje omeo rat. Ubrzo četvorogodišnja škola prerasta u sedmogodišnju, tako da već 1952. godine iz nje izlazi prva generacija od oko 30 polaznika sa sedmogodišnjim obrazovanjem. U to vrijeme osnovan je internat za smještaj djece iz susjednih sela tadašnjeg kotara Titova Korenica (iz Čujić Krčevine, Jezerca, Rastovače i dr.), kao i jedan broj djece iz bosanskog sela Izačića. Nakon što su stvoreni odgovarajući preduvjeti, ova škola je dobila status osmogodišnje škole.

Godine 1968. završena je izgradnja nove, savremeno građene i opremljene osmogodišnje škole u neposrednoj blizini stare, površine 1050 m² kapaciteta oko 300 učenika pa i više, sa svim potrebnim sadržajima. Izgradnju nove školske zgrade finansirao je Fond za nerazvijene krajeve Socijalističke Republike Hrvatske. Sa svojim lijepim spoljnim izgledom, unutrašnjim sadržajima i funkcionalnošću, privlači pažnju posjetilaca u vidu delegacija, đачkih ekskurzija, pretpostavljenih prosvjetnih organa, putnika namjernika itd. Škola nosi ime prvoborca ovog kraja i narodnog heroja Nikole Bubala. Ispred zgrade podignuta je bista ovog junaka, u znak zahvalnosti i vječnog sjećanja na ovog divnog čovjeka.

Nastavno osoblje, učenici i građani, ulažu velike napore da izgled škole održe na zavidnom nivou, da se izgrade i održe sportski objekti i čistoća oko škole, za šta su dobili odgovarajuće priznanje od nadležnih. Ne izostaju ni naponi u obrazovanju i odgoju učenika. Već niz godina škola učestvuje u natjecanju Pokret »Nauka mladima« i zauzima visoko mjesto u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, naročito iz nastavnih predmeta kemije i biologije.

Pored svog osnovnog zadatka u školovanju i obrazovanju djece, škola je u poslijeratnom periodu dala veliki doprinos u nizu drugih djelatnosti na ovom prostoru. Za ovo vrijeme kroz njene učionice prošlo je oko 200 odraslih građana, koji su dobili osnovno školsko obrazovanje na koje su godinama čekali. U njoj su osnovno školsko obrazovanje dobili odrasli građani, seljaci, ne samo sa teritorije ranije petroseljske općine, nego i van

Nova Osnovna škola u Ličkom Petrovom Selu

nje – iz Smoljanca, Drežnika, Sadilovca, Rakovice, Selišta, Poljan-ka i drugih sela, kao i jedan broj radnika iz radne organizacije Nacionalni park »Plitvice« Plitvička jezera. Osim obrazovnog procesa valja istaći ulogu ove škole na razvijanju bratstva i jedinstva naroda koji žive na tromedi Like, Bosne i Korduna. Treba još istaći i njeno mjesto i ulogu u širenju kulture i obrazovanja, u davanju tona društveno-političkim, sportskim i kulturnim aktivnostima.

Međutim, nastale poslijeratne »gladne godine«, smanjenje nataliteta, migracija stanovništva i veoma spori privredni razvoj ovog kraja, utjecali su i dalje utječu na permanentno smanjenje stanovništva, a time i djece, što dovodi u pitanje daljnji opstanak ove škole. Njeno ukidanje bio bi veliki gubitak i nevolja za narod ovog kraja, jer bi bez nje nastala velika praznina, zamro bi vaspitni, kulturno zabavni i sportski život, ne samo na prostoru Ličko Petrovo Selo, već i šire.

Zdravstvena zaštita: Odmah poslije rata u Ličkom Petrovom Selu obnovljena je zgrada mjesne (seoske) ambulante, koju je neprijatelj 1943. godine opljačkao, a potom spalio. Zgrada je namjenski građena i snabdjevena najpotrebnijim inventarom i sanitetskim sredstvima. U njoj su zaposlena, kao stalni radnici, jedno

do dva lica sa srednjom stručnom medicinskom spremom. Stručnu medicinsku pomoć pruža ljekar, koji nedjeljno dva puta dolazi u ovu ambulantu iz Doma zdravlja Titova Korenica. Stomatološku pomoć pruža stomatolog, koji jednom nedjeljno dolazi u ovu ambulantu iz iste ustanove iz koje dolazi ljekar. Za hitne i bolničke usluge, stanovnici Ličkog Petrovog Sela se obraćaju bihaćkim ljekarima, odnosno uslugu koriste preko Medicinskog centra u Bihaću.

Veterinarska zaštita: Skoro prije 30 godina u Ličkom Petrovom Selu je izgrađena nova namjenska zgrada za veterinarsku stanicu. S obzirom na veoma dobre prirodne uvjete, za uzgoj i razvoj stočarstva u ovom kraju, ideja o izgradnji veterinarske stanice sa zadovoljstvom je bila prihvaćena od strane seljaka. U novootvorenoj stanici zaposlio se jedan veterinar, par godina je u njoj radio, a potom je napustio. Poslije njegovog odlaska stanica je uglavnom bez stručnog lica, a preventivna zaštita, liječenje i uzgoj stoke prepuštena njihovim imaoćima.

U snabdijevanju stanovništva danas skoro da se nije ništa izmijenilo nabolje, izuzev novootvorenih trgovina mješovite robe u Arapovu Dolu i Vagancu. Obnovljene trgovačke radnje ne odgovaraju namjeni, slabo su opremljene i snabdjevene. Pijace nema. Nema nijedne zanatske uslužne radnje, kao što su pekara, mesnica (kasapnica), brijačnica, krojačka, obučarska ili bilo koja druga radnja. Bilo je pokušaja otvaranja pekarske, mesarske, brijačke i vunovlačarske radnje, ali je sve to bilo kratkog vijeka, na dva-tri mjeseca ili godinu dana. Zbog toga su ljudi prisiljeni da za najmanju sitnicu idu u bihaćke prodavnice i uslužne zanatske radnje, udaljene 17 km. Da bi kupili novo ili popravili staro odijelo, obuću, radio i TV prijemnik, dio namještaja i niz drugih artikala, ljudi odlaze zaprežnim kolima, ali najčešće autobusom u Bihać. Da bi kupili kilogram mesa ili hljeba, prisiljeni su da idu u susjedno selo Izačić, udaljeno 4 km, i tu se snabdiju. Najbliža pijaca je također u Bihaću, i sve što seljak može da proda ili da kupi, a vezano je za pijacu (žito, stoka, mlječni proizvodi i dr.), ide na bihaćku pijacu.

Pošta, telefon i telegraf, svojim uslugama donekle zadovoljavaju potrebe stanovništva. Drugih uslužnih, kulturno-zabavnih i administrativnih ustanova, sem mjesne kancelarije, nema.

Još u toku NOR-a, došlo je do nove administrativne i teritorijalne podjele, u tom smislu, što je predratna općina Ličko Petrovo Selo izašla iz sastava bihaćkog sreza i ušla u sastav

kotarskog NOO Korenica. Ratna općina Ličko Petrovo Selo imala je svoj općinski NOO, općinski komitet KPJ, SKOJ-a i druge političke organizacije. Poslije oslobođenja fuzionisani su općinski NOO petroseljske i plitvičke općine u jedan NOO, s tim što je sjedište Skupštine općine bilo na Plitvičkim jezerima, a u Ličkom Petrovom Selu oformljen je Mjesni ured. Nakon dvije do tri godine dolazi do okrupnjavanja administrativno-teritorijalnih jedinica i tom prilikom ukinute su petroseljska i plitvička općina, kao posebna jedinica, a ušle u sastav općine Titova Korenica, u čijem sastavu se i danas nalaze.

Što se tiče razvoja i unapređenja poljoprivredne proizvodnje, zemljoradnje i stočarstva, utisak je da se na tim sektorima izmijenilo malo šta. Planske i organizovane proizvodnje nema, ona je prepuštena individualnim poljoprivrednim proizvođačima, da se snalaze kako znaju i umiju. Pokušaj sa seljačkom radnom zadrugom, kao osnovnim oblikom udruživanja poljoprivrednih proizvođača, nije uspio. I pored svih nastojanja da se ovaj oblik udruživanja seljaka zadrži i unaprijedi, uspjeh je izostao i zadruga je nakon nekoliko godina rasformirana.

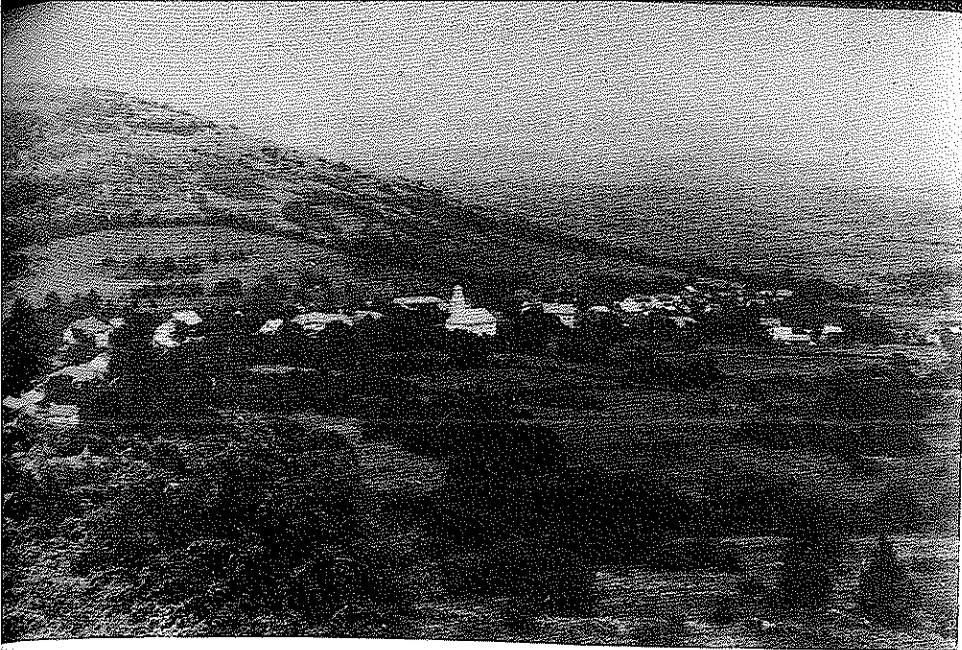
Pokušaj Poljoprivrednog dobra »Sljeme«, svojevremeno, da na ovoj teritoriji učini nešto više na ukрупnjavanju zemljišnih površina, na planskoj i organizovanoj obradi zemlje, planskom razvoju stočarstva i sl., također nije uspio. Izgrađene su u centru Ličkog Petrovog Sela odgovarajuće štale za smještaj muznih i priplodnih krava. Od seljaka su otkupljene ili putem zamjene uzete odgovarajuće parcele na Biljezima, Šerežištima i Luščićima, i tako okрупnjeno zemljište iskorišćeno dijelom za ispašu, a dijelom je uz sve agrotehničke mjere preorano i zasijano krmnim biljem, ječmom i zobi. Iako je zemljište bilo jako lošeg kvaliteta, uz primjenu odgovarajućih agrotehničkih mjera, ono je za nekoliko godina davalo velike prinose i služilo kao primjer kako se zemljište obrađuje. Sa uzgojem stoke na farmi nije išlo dobro od prvog dana. Rasne teške krave tjerane su svakodnevno na ispašu cestom sa makadamskom podlogom udaljenom 4 km, i uveče se istim putem vraćale. Tih osam kilometara puta bilo je suviše dugo i teško za tu vrstu krava, tako da su mnoge za kratko vrijeme oboljele ili uginule. Nakon nekoliko godina, vjerovatno zbog velikih finansijskih gubitaka, ovaj pogon Poljoprivrednog dobra »Sljeme« je rasformiran. Pokretna imovina je nekud otjerana, štale ostavljene zubu vremena, a zemljiha-napuštena. Tu napuštenu zemlju uzurpirali su seljaci iz 50 sport-

sela, van petroseljskog atara, za ispašu stoke. Od kada postoji Ličko Petrovo Selo, njegovi stočari izgonili su stoku na ispašu u šume Plješevice i Medvjedaka, u krčevine na Prijeboj i druge pašnjake, uglavnom van polja, a Poljoprivredno dobro »Sljemek« pomenutu farmu krava sa Prijeboja preselio je u centar Ličkog Petrovog Sela.

Bilo je pokušaja i sa razvojem manjih industrijskih objekata i pogona, ali se ni u tome nije uspjelo na duže staze. Odmah poslije rata u Ličkom Petrovom Selu podignuta je manja pilana i mlin, prvi industrijski objekti u ovom selu od njegovog postanka. Bez obzira na to što su bili mali, sastavljeni od polovne opreme i dijelova, oni su bili dragi ovom narodu, jer su to bili prvenci »industrializacije« ovog kraja, a osim toga bili su od neprocjenjive koristi za ovaj kraj. U njima je bilo zaposleno desetak seljaka, budućih radnika. Oblovog drveta za preradu bilo je u neposrednoj blizini i u dovoljnim količinama, s obzirom na kapacitet pilane, a i inače. I mlin je opravdao svoje postojanje. Ljudi više nisu išli 17 km do najbližih mlinova na rijeci Uni ili 5 km na rijeci Korani, jer su meljavu žita obavljali tu, na licu mjesta, u svom ataru. Nakon nekoliko godina, više ili manje uspješnog rada, ovi objekti su prestali sa radom, oprema otuđena, a zgrada napuštena. Tek sedamdesetih godina, ovu istu, staru i oronulu zgradu preuzima bihačka radna organizacija »Bigram«, i umjesto nje podiže novu modernu zgradu, u koju ugrađuje savremenu novu opremu za preradu drveta. U ovoj pilani se zapošljava oko 20 radnika. Međutim i taj pokušaj je bio kratkog vijeka. Nakon samo nekoliko godina i ova zgrada se zatvara, oprema se odnosi negdje na drugo mjesto, a radnici prelaze na radna mjesta u Bihaću. Sada je u toj zgradi trgovina građevinskog materijala.

1975. godine radna organizacija »LIKAGRAF« iz Titove Korenice otvorila je pogon kartonaža u Ličkom Petrovom Selu, u kojem se zaposlilo dvadesetak radnika sa šireg područja, i to pretežno žene domaćice. Međutim, usljed nastalih ekonomskih poteškoća, ova radna organizacija umjesto da se dalje razvija ona stagnira, pa čak i ekonomski slabi, radi čega je broj zaposlenih danas manji nego kada je pogon otvoren.

Što se pak tiče zaposelnosti stanovništva u cjelini sa područja Ličkog Petrovog Sela, ono je slično kao i u ostalim krajevima riječ, uglavnom nezadovoljavajuće. Zaposleno je oko 70 trovoznim radnim organizacijama na području Titove Koreni-

Dio Ličkog Petrovog Sela – danas

ce, Bihaća, Nacionalnog parka »Plitvice« Plitvička jezera i Mjesnih zajednica Ličko Petrovo Selo i Vaganac. Veoma je značajno da je za ove radnike organizovan prijevoz od njihovih kuća do radnih mjesta, što im u mnogome poboljšava uvjete rada i življenja.

I pored niza poteškoća, narod koji je ostao da živi na ovom prostoru, uspio je da prebrodi osnovne materijalne probleme i živi uglavnom dobro. Da nije osipanja stanovništva, prvenstveno omladine, živio bi još bolje, s obzirom na prirodne, socijalno-zdravstvene, materijalne i druge uslove, koji su kudikamo bolji nego ranije. Sva sela i zaseoci su elektrificirana, čak i zaseok Zaklopača. Izgrađeno je, a i dalje se gradi, iako u manjem broju, podosta lijepih komfornih kuća, čak i sa etažnim grijanjem. Pored njih je izgrađeno više gospodarskih zgrada. U većinu izgrađenih kuća uvedena je čista, zdrava, pitka voda i telefonski priključci. Asfaltirane su ceste prema Bihaću i Slunju, kao i kroz Ličko Petrovo Selo i Željavu u dužini 5,5 km, organizovan je relativno dobar autobusni saobraćaj u svim pravcima, a naročito sa Bihaćem (međugradski prijevoz). Veoma su razvijene kulturno sport-

ske manifestacije, pod nazivom »Susreti prijateljstva Petrovih sela«. Susreti ovih sela su već postali tradicionalna kulturna, sportska a naročito manifestacija bratstva i jedinstva pet imenja, iz tri Socijalističke Republike – Ličko Petrovo Selo, Bosansko Petrovo Selo, Bačko Petrovo Selo, Baranjsko Petrovo Selo i Staro Petrovo Selo.

U narednom periodu očekivati je brži privredni razvoj ovog područja, bar na osnovu pokazatelja datih u planskim dokumentima općine Titova Korenica u kojima između ostalog stoji: asfaltiranje ceste Ličko Petrovo Selo – Prijeboj; završetak radova na obnovi i proširenju vodovodne mreže Čujić Krčevina – Ličko Petrovo Selo – Vaganac, što je od primarnog značaja za ovaj kraj i eventualno otvaranje jednog manjeg industrijskog pogona u Ličkom Petrovom Selu.

Narod ovog kraja s punim pravom očekuje bolje sutra, veću i bržu pomoć od odgovarajućih društveno-političkih struktura od općine do šire društvene zajednice. Ali se i od naroda kao cjeline, od njegovih Mjesnih zajednica i svakog pojedinog građanina, ma gdje on bio, u zemlji ili van nje, očekuje da uloži sve svoje umne i fizičke snage, u granicama svojih mogućnosti, za bolji i brži ekonomsko kulturni razvoj svoga kraja. Da čuva i sačuva krvlju stečenu slobodu, bratstvo i jedinstvo, jer je to zaloga da se više nikad ne ponovi 1941. i da se ne pišu knjige ovakve i slične sadržine.

ŽRTVE FAŠIZMA

A - LIČKO PETROVO SELO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Matić Rade Jeka	1878	1941	ustaše	LPS	
2.	Matić Mile Mika	1888	1944	"	Vaganac	majka,
3.	Matić Branka Pejo	1920	1941	"	Garavice	sin i
4.	Matić Mirka Vajo	1921	1941	"	"	sinovac
5.	Puzić Sime Sava	1882	1941	"	Mostar	stric i
6.	Puzić Mile Simo	1894	1941	"	Jadovno	sinovac
7.	Brdar Stevana Pavle	1870	1941	"	Garavice	otac,
8.	Brdar Pavla Jovo	1893	1941	"	"	sin i
9.	Brdar Jove Ilija	1920	1941	"	"	unuk
10.	Basta Ilije Božo	1916	1941	"	"	
11.	Nakarada Peje Nikola	1896	1941	"	"	otac,
12.	Nakarada Jove Anđa	1895	1941	"	Janča	majka i
13.	Nakarada Nikole Mara	1918	1941	"	"	čerka
14.	Nakarada Mile Nikica	1901	1941	"	Jadovno	
15.	Nakarada Vida Mićan	1868	1941	"	Zavalje	slijep. čov:
16.	Nakarada Vuje Svetko	1894	1941	"	Jadovno	2 brata
17.	Nakarada Vuje Vaso	1915	1941	"	Garavice	i stric
18.	Pribić Ise Vaso	1910	1941	"	"	
19.	Adamović Stevana Pejo	1871	1941	"	"	otac i
20.	Adamović Peje Đuro	1904	1941	"	Jadovno	sin
21.	Adamović Jove Pejo	1914	1941	"	Garavice	otac,
22.	Adamović Ilije Smilja	1916	1944	"	Vaganac	majka i
23.	Adamović Peje Nikola	1938	1944	"	"	dvoje djece
24.	Adamović Peje Dara	1940	1944	"	"	
25.	Drakulić Damjana Bogdan	1905	1941	"	Garavice	
26.	Drakulić Dane Vujo	1871	1941	"	LPS	otac,
27.	Drakulić Dane Soka	1875	1941	"	"	majka i
28.	Drakulić Vuje Milka	1896	1941	"	"	čerka

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
29.	Drakulić Nikole Vajo	1898	1941	ustaše	Garavice	otac i sin
30.	Drakulić Vaje Nikola	1921	1941	"	"	
31.	Leka Bude Božo	1871	1941	"	"	
32.	Orlić Ilije Mićo	1886	1941	"	"	
33.	Orlić Anka	1895	1942	"	Željava	majka i
34.	Orlić Draže Milika	1922	1942	"	"	čerka
35.	Babić Mane Mika	1870	1941	"	LPS	svekrva
36.	Babić Luke Evica	1895	1941	"	"	i snaha
37.	Babić Vaję Pejo	1896	1941	"	Garavice	
38.	Babić Jove Dane	1895	1941	"	LPS	muž i
39.	Babić Đure Mika	1895	1941	"	"	žena
40.	Babić Marka Petar	1894	1941	"	Prijeboj	
41.	Kuga Luke Mika	1895	1943	"	Jasenovac	majka
42.	Kuga Vuka Milan	1919	1941	"	Garavice	i dva
43.	Kuga Vuka Bogdan	1923	1941	"	"	sina
44.	Kuga Petra Đuro	1908	1941	"	"	
45.	Radaković Jove Marko	1885	1941	"	"	iz jedne
46.	Veselica Petra Marko	1915	1941	"	"	su kuće
47.	Zagorac Nikola (pop)	1910	1941	"	"	otac,
48.	Zagorac Milka	1913	1941	"	Jasenovac	majka i
49.	Zagorac Nikole			"	"	dva
	Milojko	1936	1941	"	"	sina
50.	Zagorac Nikole			"	"	
	Radojko	1938	1941	"	"	
51.	Vlatković Nikole			"		
	Luka	1876	1941	"	Garavice	
52.	Nakarada Milana Pajo	1890	1941	"	Zagreb	
53.	Maćešić Janko	1918	1941	"	Garavice	trg. pom.
54.	Delić Nikole Rade	1917	1941	"	"	
55.	Delić Dane Grozda	1920	1942	"	Prijeboj	
56.	Kalčić Marija	1912	1942	"	"	učitelj.

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
57.	Klobot Miroslava	1913	1942	ustaše	Prijeboj	"
58.	Njegovan Pejko	1871	1941	"	LPS	gostion.
59.	Prica Bude Milić	1901	1941	"	Jadovno	bilježnik
60.	Dragojević Ćire Božo	1875	1941	"	LPS	otac,
61.	Dragojević Petra Ana	1882	1942	"	"	majka, dva
62.	Dragojević Bože Branko	1921	1941	"	Garavice	sina i unuk
63.	Dragojević Bože Mirko	1924	1941	"	"	
64.	Dragojević Luke Božo	1922	1941	"	"	
65.	Trkulja Dane Joco	1905	1941	"	"	
66.	Varda Stojana Mileva	1901	1941	"	Slunj	
67.	Dragaš Ilije Dmitar	1888	1941	"	"	otac,
68.	Dragaš Stojana Ljubica	1896	1941	"	"	majka i četvoro djece
69.	Dragaš Dmitra Ilija	1923	1941	"	"	
70.	Dragaš Dmitra Milka	1925	1941	"	"	
71.	Dragaš Dmitra Duško	1928	1941	"	"	
72.	Dragaš Dmitra Desa	1926	1941	"	"	
73.	Borić Svetozar	1918	1941	"	Garavice	mesar
74.	Bubalo Miće Mane	1884	1941	"	Jadovno	otac,
75.	Bubalo Petra Latinka	1886	1943	"	Zaklopača	majka i
76.	Bubalo Mane Branko	1914	1941	"	Jadovno	sin
77.	Mihić Rade Andrija	1868	1941	"	Garavice	otac i
78.	Mihić Andrije Dragan	1916	1941	"	Prijeboj	sin
79.	Aralica Ilije Dane (Pole)	1876	1941	"	Garavice	otac,
80.	Aralica Dane Ilija	1895	1941	"	"	tri sina
81.	Aralica Dane Rade	1903	1941	"	"	i tri
82.	Aralica Dane Mića	1905	1941	"	"	unuka
83.	Aralica Ilije Rade	1922	1941	"	"	
84.	Aralica Ilije Dane, Daco	1926	1941	"	"	
85.	Aralica Ilije Milan	1928	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
86.	Aralica Jove Dane	1885	1941	ustaše	Garavice	otac,
87.	Aralica Dane Jovica	1918	1941	"	"	dva sina
88.	Aralica Dane Mirko	1921	1941	"	"	i kćerka
89.	Aralica Dane Soka	1910	1943	"	LPS	
90.	Aralica Jove Draža	1885	1941	"	Garavice	otac i
91.	Aralica Draže Jovo	1913	1941	"	"	dva sina
92.	Aralica Draže Mića	1907	1941	"	"	
93.	Aralica Ise Mojsija	1885	1941	"	LPS	muž i
94.	Aralica Jeka	1884	1941	"	"	žena
95.	Babić Vuje Lazo	1916	1941	"	Garavice	dva
96.	Babić Vuje Mirko	1924	1941	"	"	brata
97.	Babić Mane Mile	1895	1941	"	"	djed
98.	Studen Laze Milorad	1927	1941	"	Zavalje	unuk
99.	Muždeka Ilija	1917	1941	"	Garavice	sud. služb.
100.	Kovačević Daco	1884	1941	"	Jadovno	gostioničar
101.	Drakulić Dmitra Ilija	1871	1941	"	Garavice	otac i
102.	Drakulić Ilije Lela	1920	1942	"	Prijeboj	ćerka
103.	Došen Rade Ilija	1895	1941	"	Garavice	
104.	Bobić Nikole Milan	1906	1941	"	"	muž i
105.	Bobić Janka Marica	1907	1944	"	Jasenovac	žena
106.	Bobić Nikole Jovo	1898	1941	"	Garavica	muž i
107.	Bobić Ise Mara	1900	1944	"	Jasenovac	žena
108.	Bobić Mile Stevan (Čeća)	1875	1941	"	Garavice	
109.	Bobić Jove Daco (kovač)	1897	1941	"	"	otac i
110.	Bobić Dace Milan	1921	1941	"	"	dva sina
111.	Bobić Dace Jovo (Baja)	1925	1941	"	"	
112.	Bobić Mojsije Nikola	1892	1941	"	"	Otac i
113.	Bobić Nikole Bude	1913	1941	"	"	sin
114.	Bobić Dane Mile (Milja)	1896	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
115.	Bobić Tome Vujo	1880	1941	ustaše	Garavice	otac i
116.	Bobić Vuje Đuro	1915	1941	"	Jadovno	sin
117.	Bobić Mile Dane	1887	1941	"	Garavice	dva brata
118.	Bobić Mile Dmitar	1890	1941	"	"	i sin odn.
119.	Bobić Dmitra Milan	1921	1941	"	"	sinovac
120.	Bobić Todora Petar	1896	1941	"	"	u istom
121.	Bobić Todora Vajo	1897	1941	"	"	danu, na
122.	Bobić Todora Ilija	1903	1941	"	"	istom mjestu
123.	Bobić Todora Nikola	1906	1941	"	"	4 brata
124.	Bobić Petra Đuro (Karan)	1919	1941	"	"	
125.	Bobić Petra Luka	1890	1941	"	"	
126.	Bobić Mile Julka	1875	1941	"	Jama u	majka,
127.	Bobić Mile Stevo	1900	1941	"	Boričevcu	sin i
128.	Bobić Mile Ljubica	1914	1941	"	"	čerka
129.	Bobić Ilije Milan	1914	1941	"	Garavice	dva
130.	Bobić Ilije Gojko	1917	1941	"	"	brata
131.	Bobić Bože Stevan	1903	1941	"	"	otac,
132.	Bobić Bože Rade	1906	1941	"	"	majka,
133.	Bobić Dane Draga	1900	1942	"	LPS	sin i
134.	Bobić Stevana Nikola	1926	1941	"	Garavice	stric
135.	Bobić Mile Stevan	1875	1941	"	"	otac i
136.	Bobić Stevana Mile (Bale)	1897	1941	"	"	dva sina
137.	Bobić Stevana Ilija	1900	1941	"	"	
138.	Bobić Steve Đuro (cestar)	1866	1941	"	"	
139.	Bobić Sime Rade	1893	1941	"	"	
140.	Bobić Miloša Dane	1894	1941	"	"	
141.	Bobić Pero	1900	1941	"	"	
142.	Bobić Mile Jovo	1900	1941	"	"	
143.	Bobić Jove Dane	1903	1941	"	"	
144.	Bobić Ilije Đuro	1920	1941	"	"	
145.	Bobić Tode Mića	1907	1941	"	"	
146.	Adamović Laze Mića	1905	1941	"	"	

Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
Adamović Stevana Nikola	1890	1941	ustaše	Garevice	dva brata
Adamović Stevana Srđa	1897	1941	"	"	
Adamović Rade Mika	1880	1944	"	Vaganac	
Adamović Mile Đorđe	1929	1941	"	LPS	gluvonijem
Balać Luke Jovo	1904	1941	"	Garavice	
Balać Dane Nikola	1881	1941	"	"	deda i dva unuka
Balać Steve Dane	1921	1941	"	"	
Balać Steve Nikola	1923	1941	"	"	
Balać Dane Cvijo	1894	1941	"	Jadovno	otac i sin
Balać Cvije Mile	1921	1941	"	Garavice	
Balać Steve Jovo	1890	1941	"	"	otac i sin
Balać Jove Stevo	1915	1941	"	Jadovno	
Balać Marija	1878	1943	"	Vaganac	
Košutić Đurđa Stevo	1894	1941	"	Garavice	na istom mestu otac,
Košutić Đurđa Rade	1892	1941	"	"	dva sina
Košutić Rade Stevo	1908	1941	"	"	i stric
Košutić Rade Božo	1922	1941	"	"	
Drakulić Mojsije Miloš	1916	1941	"	"	
Drakulić Jove Jovica	1917	1941	"	"	tri brata
Drakulić Jove Mirko	1919	1941	"	"	
Drakulić Jove Slavko	1924	1941	"	"	
Drakulić Vuje Luka	1878	1941	"	"	otac i dva sina
Drakulić Luke Petar	1899	1941	"	"	
Drakulić Luke Nikola	1909	1941	"	"	
Drakulić Janka Jovo	1868	1941	"	"	otac,
Drakulić Jove Dane	1894	1941	"	"	sin i unuk
Drakulić Dane Mirko	1924	1941	"	"	
Drakulić Petra Mile	1878	1941	"	"	otac i sin
Drakulić Mile Petar	1904	1941	"	"	
Drakulić Vaje Mile	1904	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
177.	Drakulić Ise Petar	1895	1941	ustaše	Garavice	
178.	Drakulić Mane Rade	1908	1941	"	"	
179.	Drakulić Mile Milan	1918	1941	"	"	
180.	Drakulić Staniše Rade	1910	1941	"	"	
181.	Drakulić B. Mičo	1923	1941	"	"	
182.	Drakulić Jove Jovo	1900	1941	"	"	
183.	Drakulić Nikole Mara	1903	1944		Vaganac	majka i
184.	Drakulić Nikole Višnja	1931	1944	"	"	dvije
185.	Drakulić Nikole Olga	1940	1944	"	"	čerke
186.	Gavrilović Mile Marica	1928	1941	"	Bihać	
187.	Gavrilović Petra Mičo	1924	1941	"	"	
188.	Babić Jeka	1908	1943	"	LPS	

B – NOVO SELO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Glumač Luke Petar	1886	1941	ustaše	Garevice	stric i
2.	Glumac Lukice Dušan	1925	1941	"	"	sinovac
3.	Leka Rade Božo	1892	1941	"	"	dva
4.	Leka Rade Luka	1895	1941	"	"	brata
5.	Leka Ilije Milan	1906	1941	"	"	
6.	Leka Đure (Đuje) Petar	1897	1941	"	"	dva i dva
7.	Leka Đure (Đuje) Stevo	1890	1941	"	"	brata,
8.	Leka Steve Ilija	1923	1941	"	"	odnosno
9.	Leka Steve Mile	1926	1941	"	"	otac i
10.	Leka Luke Nikola	1870	1941	"	Novo Selo	dva sina
11.	Leka Soka	1875	1943	njemci	"	muž i
						žena

Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
Perak Jose Manda	1887	1943	nijemci	Novo Selo	
Perak Luke Ivan	1904	1942	ustaše	"	UŽAS!
Perak Luke Dane	1907	1942	"	"	cijela
Perak Petra Dane	1902	1942	"	"	porodica
Perak Dane Marica	1905	1943	"	"	
Perak Ivana Mara	1932	1943	"	"	
Konjević Franje Luca	1870	1943	nijemci	"	
Prica Branka Soka	1910	1944	ustaše	Vaganac	UŽAS!
Prica Dušana Desanka	1937	1944	"	"	U istom
Prica Dušana Mićo	1939	1944	"	"	danu i na
Prica Dušana Dušanka	1938	1944	"	"	istom mjestu
Prica Dušana Vera	1940	1944	"	"	majka i četvero djece
Prica Save Mirko	1902	1941	"	Garavice	stric i
Prica Rade Veljko	1910	1941	"	"	sinovac
Prica Save Petar	1893	1941	"	Zavalje	otac,
Prica Petra Siba	1894	1941	"	"	majka i
Prica Petra Bogdan	1927	1941	"	"	dva sina
Prica Petra Milan	1925	1941	"	"	
Prica Stanka Mićo	1910	1941	"	Garavice	
Prica Nikole Petar (Pejo)	1901	1941	"	"	dva
Prica Nikole Rade	1906	1941	"	"	brata
Prica Rade Nikola	1922	1941	"	"	dva
Prica Rade Luka	1924	1941	"	"	brata
Prica Mile Nikola	1910	1941	"	"	
Prica Rade Mojsija	1912	1941	"	"	
Prica Mile Jovo	1890	1941	"	"	dva brata i
Prica Mile Stojan	1903	1941	"	"	sin, odnosno
Prica Jove Dušan	1924	1941	"	"	sinovac
<u>Studen Nikole Jovo</u>	1923	1941	"	LPS	
Studen Ilije Petar	1865	1941	"	Zavalje	Dva brata i
Studen Ilije Špiro	1870	1941	"	Novo Selo	sin, odnosno
Studen Petra Milan	1908	1941	"	Garavice	sinovac

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
44.	Studen Mile Milan	1913	1941	ustaše	Garavice	
45.	Studen Bože Ilija	1895	1941	"	Novo Selo	muž i žena
46.	Studen Uroša Staka	1895	1941	"	"	
47.	Skendžić Staniše Milorad	1903	1941	"	Garavice	
48.	Šorak Maksima Stevo	1893	1941	"	Prijeboj	
49.	Šorak Dmitra Pejo (Pejač)	1880	1941	"	Garavice	dva brata i
50.	Šorak Dmitra Anka	1886	1941	"	Zavalje	sestra,
51.	Šorak Dmitra Ilija	1875	1941	"	Garavice	odnosno
52.	Šorak Ilije Bogdan	1915	1941	"	"	sin-bratčić
53.	Šorak Luke Petar	1887	1941	"	"	otac i
54.	Šorak Petra Vaso	1917	1941	"	"	tri sina
55.	Šorak Petra Luka	1919	1941	njemci	Beograd	
56.	Šorak Petra Dane	1925	1941	ustaše	Garavice	
57.	Šorak Rade Nikola	1876	1941	"	"	UŽASI
58.	Šorak Nikole Mara	1880	1943	"	Novo Selo	otac, majka,
59.	Šorak Nikole Mane	1903	1941	"	Prijeboj	tri sina i
60.	Šorak Nikole Dušan	1910	1941	"	Garavice	snaha
61.	Šorak Nikole Mirko-Mile	1919	1941	"	"	
62.	Šorak Mile Draga	1911	1944	"	Željava	
63.	Varićak Mile Mile	1885	1941	"	Meljnovac	dva brata
64.	Varićak Mile Rade	1890	1941	"	"	i sin -
65.	Varićak Rade Božo	1923	1941	"	"	sinovac
66.	Žigić Gliše Đurađ	1867	1941	"	Garavice	otac i
67.	Žigić Đurđa Nikola	1897	1941	"	"	sin
68.	Žakula Dmitra Marko	1895	1941	"	"	otac i
69.	Žakula Marka Dmitar	1922	1941	"	"	sin
70.	Žakula Marka Ilija	1865	1941	"	"	otac i
71.	Žakula Ilije Mile	1909	1941	"	Jadovno	sin
72.	Žakula Laze Mane	1891	1941	"	Prijeboj	STRAŠNO!
73.	Žakula Mane Stevo	1919	1941	"	Garavice	otac, tri
74.	Žakula Mane Nikola	1922	1941	"	"	sina i dva
75.	Žakula Mane Mićo	1923	1941	"	Prijeboj	sinovca
76.	Žakula Mile Marko	1920	1941	njemci	Beograd	
77.	Žakula Mile Rade	1922	1941	ustaše	Garavice	

C - ŽELJAVA

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Balać Vuje Milan	1900	1941	ustaše	Garavice	otac,
2.	Balać Milana Draga	1902	1942	"	Željava	majka i
3.	Balać Milana Dragić	1920	1941	"	Garavice	sin
4.	Bobić Miće Janko	1890	1941	"	"	
5.	Borčić Nikole Dane	1879	1941	"	"	otac i
6.	Borčić Dane Nikola	1907	1941	"	"	dva sina
7.	Borčić Dane Dragan	1909	1941	"	"	
8.	Borčić Nikole Ićan	1908	1941	"	"	dva
9.	Borčić Nikole Mile	1911	1941	"	"	brata
10.	Borčić Ilije Petar	1901	1941	"	"	
11.	Borčić Jovana Milan	1903	1941	"	"	
12.	Borčić Rade Jelka	1891	1942	"	Vrhovine	
13.	Borčić Jovana Rade	1884	1941	"	Garavice	otac i
14.	Borčić Rade Vaso	1913	1941	"	"	dva sina
15.	Borčić Rade Branko	1916	1941	"	"	
16.	Borčić Đure Nikola	1901	1941	"	"	dva
17.	Borčić Đure Rade	1910	1941	"	"	brata
18.	Borčić Jove Dušan	1914	1941	"	"	dva
19.	Borčić Jove Petar	1917	1941	"	"	brata
20.	Borčić Mile Đuro	1925	1941	"	"	
21.	Borčić Marka Damjan	1902	1941	"	"	
22.	Čanak Mile Ilija	1881	1941	"	Zavalje	
23.	Drakulić Ilije Milica	1893	1943	"	Izačić	majka i
24.	Drakulić Đure Mileva	1924	1943	"	"	ćerka
25.	Hinić Mile Bogdan	1920	1941	"	Garavice	
26.	Hinić Sime Mile	1920	1941	"	"	
27.	Hinić Deva	1870	1942	"	Željava	majka i
28.	Hinić Luke Mićo	1900	1941	"	Garavice	dva sina
29.	Hinić Luke Dragić	1905	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
30.	Hrnjak Peje Nikola	1890	1941	ustaše	Jadovno	otac i sin
31.	Hrnjak Nikole Radomir	1921	1941	"	"	
32.	Hrnjak Stojana Jovo	1895	1941	"	Garavice	tri brata
33.	Hrnjak Stojana Petar	1902	1941	"	"	
34.	Hrnjak Stojana Bude	1905	1941	"	"	
35.	Hrnjak Peje Mile	1887	1941	"	"	otac i dva sina
36.	Hrnjak Mile Nikica	1911	1941	"	"	
37.	Hrnjak Mile Đuro	1922	1941	"	"	
38.	Hrnjak Rade Vaso	1892	1941			otac i dva sina
39.	Hrnjak Vase Rade	1916	1941	"	"	
40.	Hrnjak Vase Mile	1922	1941	"	"	
41.	Hrnjak Vojina Ilija	1878	1941	"	"	otac i sin
42.	Hrnjak Ilije Janko	1916	1941	"	"	
43.	Hrnjak Miće Pejo	1897	1941	"	"	dva brata i sin, odnosno sinovac
44.	Hrnjak Miće Dane	1908	1941	"	"	
45.	Hrnjak Peje Milan	1914	1941	"	"	
46.	Hrnjak Mile Sofija	1896	1941	"	Izačić	
47.	Hrnjak Marka Milan	1899	1941	"	Garavice	otac i sin
48.	Hrnjak Milana Danko	1916	1941	"	"	
49.	Hrnjak Bože Rade	1889	1941	"	"	
50.	Krnjajić Mile Pejo	1904	1941	"	"	
51.	Krnjajić Milana Draga	1899	1944	"	Željava	majka i sin
52.	Krnjajić Steve Milan	1923	1941	"	Zavalje	
53.	Krnjajić Mile Stevo	1888	1941	"	Garavice	otac i sin
54.	Krnjajić Steve Petar	1923	1941	"	"	
55.	Krnjajić Mile Jovo	1893	1941	"	"	otac i sin
56.	Krnjajić Jove Branko	1920	1941	"	Zavalje	
57.	Krnjajić Maksima Ilija	1873	1941	"	"	otac, majka, dva sina i unuk
58.	Krnjajić Ž. Latinka	1875	1944	"	Željava	
59.	Krnjajić Ilije Mičo	1898	1941	"	Garavice	
60.	Krnjajić Ilije Dane	1911	1941	"	"	
61.	Krnjajić Miće Ilija	1923	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
62.	Korda Mile Dane	1913	1941	ustaše	Garavice	
63.	Korda Mile Đuro	1915	1941	"	"	četiri
64.	Korda Mile Jovo	1920	1941	"	"	brata
65.	Korda Mile Iso	1924	1941	"	"	
66.	Leka Marka Iso	1890	1941	"	Zavalje	otac i
67.	Leka Ise Marko	1916	1941	"	Garavice	dva sina
68.	Leka Ise Nikola	1921	1941	"	"	
69.	Leka Peje Božo	1906	1941	"	Zavalje	dva brata i
70.	Leka Peje Branko	1915	1941	"	Garavice	sin, odnosno
71.	Leka Bože Stevo	1930	1943	"	Prijeboj	sinovac
72.	Leka Dane Bogdan	1905	1941	"	Garavice	tri
73.	Leka Dane Stevo	1910	1941	"	"	brata
74.	Leka Dane Kojo	1915	1941	"	"	
75.	Leka Mile Petar	1890	1941	"	"	
76.	Pribić Stojana Božo	1909	1941	"	"	
77.	Pribić Dmitra Dane	1894	1941	"	"	
78.	Pribić Marka Đuro	1896	1941	"	Zavalje	otac i
79.	Pribić Đure Mile	1925	1941	"	"	sin
80.	Pribić Joce Mile	1887	1941	"	Garavice	otac i
81.	Pribić Mile Dušan	1910	1941	"	"	dva sina
82.	Pribić Mile Jovo	1914	1941	"	"	
83.	Pribić Mile Rade	1885	1941	"	Zavalje	otac,
84.	Pribić Rade Mile	1905	1941	"	Garavica	sin i
85.	Pribić Rade Branko	1921	1941	"	"	unuk
86.	Pribić Jove Rade	1893	1941	"	Jadovno	otac i
87.	Pribić Rade Jovo	1921	1941	"	Garavice	dva sina
88.	Pribić Rade Đuro	1923	1941	"	"	
89.	Pribić Peje Uroš	1897	1941	"	"	
90.	Pribić Janka Pavao	1887	1941	"	"	
91.	Pribić Janka Rade	1906	1941	"	Jadovno	četiri
92.	Pribić Janka Ilija	1907	1941	"	Garavice	brata
93.	Pribić Janka Luka	1918	1941	"	"	
94.	Pribić Ilije Pavao	1887	1941	"	Zavalje	dva
95.	Pribić Ilije Rade	1886	1941	"	Zagreb	brata

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
96.	Pribić Petra Jovo (Jotan)	1886	1941	ustaše	Garavice	
97.	Pribić Petra Dane	1907	1943	"	Fruška G.	
98.	Pribić Ise Lazo	1903	1941	"	Garavice	dva brata
99.	Pribić Ise Mića		1941	"	"	
100.	Prica Miladina Marta	1865	1941	"	Zavalje	
101.	Radaković Ilije Evica	1888	1943	"	Izačić	
102.	Rapajić Dane Iso	1873	1941	"	Garavice	otac i sin
103.	Rapajić Ise Mile	1895	1941	"	"	
104.	Rapajić Rade Jovo	1892	1941	"	Zavalje	otac i dva sina
105.	Rapajić Jove Milan	1914	1941	"	Prijeboj	
106.	Rapajić Jove Rade	1921	1941	"	Zavalje	
107.	Rapajić Bože Petar	1906	1941	"	"	dva brata
108.	Rapajić Bože Ilija	1914	1941	"	"	
109.	Rapajić Mile		1941	"	Garavice	
110.	Rapajić Mile Anka	1914	1944	"	Željava	
111.	Rapajić Mile Jovo	1913	1941	"	Jadovno	
112.	Rapajić Petra Đuro	1914	1941	"	Željava	
113.	Sladić Milivoja Petar	1865	1941	"	Garavice	UŽAS!
114.	Sladić Petra Dane	1887	1941	"	"	četiri generacije otac
115.	Sladić Petra Spase	1881	1943	njemci	B. Petrov.	dva sina
116.	Sladić Dane Mane	1910	1941	ustaše	Garavice	dva unuka i praunuk
117.	Sladić Dane Đuro	1928	1941	"	"	
118.	Sladić Dušana Mile	1929	1943	njemci	B. Petrov.	
119.	Stanković Mile Milan	1901	1941	ustaše	Garavice	
120.	Studen Vuje Petar	1877	1941	"	"	UŽAS!
121.	Studen Vuje Daco	1879	1941	"	"	četiri brata,
122.	Studen Vuje Ilija	1882	1941	"	B. Krupa	dva sina i unuk
123.	Studen Vuje Đuro-Đuda	1890	1941	"	Garavice	
124.	Studen Petra Uroš	1896	1941	"	"	
125.	Studen Đure-Đude Mićo	1910	1941	"	"	
126.	Studen Uroša Dušan	1925	1941	"	"	
127.	Studen Mile Milan	1911	1941	"	"	dva brata
128.	Studen Mile Petar	1919	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
129.	Studen Marka Rade	1881	1941	ustaše	Garavice	otac i dva sina
130.	Studen Rade Stevo	1920	1941	"	"	
131.	Studen Rade Božo	1921	1941	"	"	
132.	Studen Mile Božo	1896	1941			dva brata,
133.	Studen Mile Perica	1913	1941	"	"	sin i snaha
134.	Studen Bože Dane	1920	1941	"	"	
135.	Studen Bude Mara	1915	1943	njemci	Baljevac	
136.	Studen Dane Tode	1871	1941	ustaše	Garavice	dva brata
137.	Studen Đude Mičo	1910	1941	"	"	i stric
138.	Studen Đude Dane	1913	1941	"	"	
139.	Studen Ilije Milan	1902	1941	"	"	otac i sin
140.	Studen Milana Dane	1920	1941	"	"	
141.	Studen Mile Nikola	1902	1941	"	"	otac i sin
142.	Studen Nikole Mirko	1931	1945	"	Željava	
143.	Studen Petra Pejo	1914	1941	"	Garavice	
144.	Šorak Bože Dušan	1914	1941			tri brata
145.	Šorak Bože Đuro	1919	1941	"	"	
146.	Šorak Bože Ilija	1920	1941	"	"	
147.	Šorak Sime Rade	1872	1941	"	"	otac i sin
148.	Šorak Rade Nikola	1901	1941	"	"	
149.	Šorak Milana Mile	1883	1941	"	"	otac i dva sina
150.	Šorak Mile Dane	1905	1941	"	"	
151.	Šorak Mile Jovo	1910	1941	"	"	
152.	Šorak Marka Ilija	1916	1941	"	"	
153.	Šorak Petra Đuro	1890	1941	"	"	otac i dva sina
154.	Šorak Đure Milan	1914	1941	"	"	
155.	Šorak Đure Branko	1917	1941	"	"	
156.	Šorak Vaje Ilija	1902	1941	"	"	
157.	Šorak Branka Uroš	1923	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
158.	Šuput Stevana Aleksandar	1886	1941	ustaše	Garavice	TRI GENERACIJE
159.	Šuput Aleksandra Janko	1903	1941	"	"	otac, dva sina i dva unuka
160.	Šuput Aleksandra Dane	1914	1941	"	"	
161.	Šuput Janka Nikola	1922	1941	"	"	
162.	Šuput Janka Rade	1925	1941	"	"	
163.	Šuput Jove Milan	1877	1941	"	"	
164.	Šuput Vuje Milka	1926	1943	"	Kamensko	
165.	Šuput Save Jovo	1876	1941	"	Garavice	otac i tri sina
166.	Šuput Jove Dragiša	1918	1941	"	"	
167.	Šuput Jove Mladen	1921	1941	"	"	
168.	Šuput Jove Milan	1925	1941	"	"	
169.	Šuput Petra Simo	1871	1941	"	"	tri brata i sin
170.	Šuput Petra Rade	1896	1941	"	"	
171.	Šuput Petra Pajo	1900	1941	"	"	odnosno sinovac
172.	Šuput Paje Mile	1923	1941	"	"	
173.	Šuput Save Mile	1886	1941	"	"	otac i dva sina
174.	Šuput Mile Stevo	1924	1941	"	"	
175.	Šuput Mile Marko	1927	1941	"	"	
176.	Uzelac Nikole Mara	1914	1941	"	Bihac	
177.	Šuput Dane Sava	1892	1941	"	Garavice	otac i dva sina
178.	Šuput Save Ilija-	1918	1941	"	"	
179.	Šuput Save Mane	1924	1941	"	"	
180.	Šuput Dane Mile	1876	1941	"	"	otac i dva sina
181.	Šuput Mile Mane	1907	1941	"	"	
182.	Šuput Mile Petar	1901	1941	"	"	
183.	Šuput Jovana Pero	1898	1941	"	"	otac i dva sina
184.	Šuput Pere Nikola	1922	1941	"	"	
185.	Šuput Pere Stevo	1924	1941	"	"	
186.	Varda Rade Mićo	1898	1941	"	"	dva brata
187.	Varda Rade Vaso	1906	1941	"	"	
188.	Varda Bože Petar	1886	1941	"	"	otac i sin
189.	Varda Petra Pajo	1903	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
190.	Varda Sime Dane	1897	1941	ustaše	Garavice	
191.	Vlaisavljević Jovana Ilija	1875	1941	"	"	otac i sin
192.	Vlaisavljević Ilije Mićo	1895	1941	"	"	sin
193.	Vlaisavljević Stojana Pavle	1895	1941	"	"	otac i ćerka
194.	Vlaisavljević Pavla Milka	1922	1944	"	D. Lapac	
195.	Vlaisavljević Vaje Rade	1898	1941	"	Garavice	otac i tri sina
196.	Vlaisavljević Rade Petar	1922	1941	"	"	
197.	Vlaisavljević Rade Vaso	1924	1941	"	"	
198.	Vlaisavljević Rade Mile	1926	1941	"	"	
199.	Vlaisavljević Bože Nikola	1911	1941	"	Baljevac	dva brata i stric
200.	Vlaisavljević Bože Petar	1914	1941	"	"	i stric
201.	Vlaisavljević Rade Petar	1895	1941	"	Zavalje	
202.	Vlaisavljević Ilije Mile	1905	1941	"	Garavice	
203.	Vlaisavljević Bože Simo	1920	1941	"	"	
204.	Vlaisavljević Luke Mirko	1921	1941	"	Baljevac	pobjegao sa strijeljanja i ponovo ga strijeljali
205.	Vlaisavljević Bože Rade	1920	1941	"	Garavice	dva brata
206.	Vlaisavljević Bože Mile	1926	1941	"	"	
207.	Vlaisavljević Bože Petar	1880	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
208.	Vlaisavljević Petra Mile	1878	1941	ustaše	Garavice	
209.	Vlaisavljević Sime Soka	1918	1941	"	Bihać	
210.	Vlaisavljević Ilije Soka	1920	1942	"	Željava	
211.	Vlaisavljević M. Božo	1929	1942	"	"	
212.	Vlaisavljević D. Gojko	1916	1941	"	Garavice	
213.	Vlaisavljević Đ. Dušanka	1931	1944	"	B. Potok	
214.	Žigić Mile Rade	1876	1941	"	Garavice	Dva i dva brata, odnosno otac, dva sina i brat
215.	Žigić Rade Branko	1911	1941	"	"	
216.	Žigić Rade Ića	1913	1941	"	"	
217.	Žigić Mile Nikola	1878	1941	"	"	
218.	Žigić Rade Nikola	1925	1941	"	"	
219.	Žigić Petra Đuro	1891	1941	"	"	otac i sin
220.	Žigić Đure Nikola	1915	1941	"	"	
221.	Žigić Petra Mirko	1898	1941	"	"	
222.	Vlaisavljević Ilije Mičo	1911	1941	"	Zavalje	stric i sinovac
223.	Vlaisavljević Ise Marko	1895	1941	"	"	
224.	Vlaisavljević Vuje Stevan	1905	1941	"	"	dva brata i sin, odnosno sinovac
225.	Vlaisavljević Vuje Milan	1895	1941	"	"	
226.	Vlaisavljević Milana Milan	1923	1941	"	"	
227.	Vlaisavljević Marka Dane	1892	1941	"	"	
228.	Vlaisavljević Rade		1941	"	"	dva brata i sin, odnosno sinovac
229.	Vlaisavljević Rade Mića	1912	1941	"	"	
230.	Vlaisavljević Rade Petar		1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
231.	Vlaisavljević Jove Nikola		1941	ustaše	Zavalje "	otac i sin
232.	Vlaisavljević Nikole Rade	1923	1941	"	"	
233.	Vlaisavljević Mile Nina	1910	1941	"	"	dva brata
234.	Vlaisavljević Mile Petar	1915	1941	"	"	
235.	Vlaisavljević Petra Milan	1910	1941	"	"	
236.	Vlaisavljević Petra Ilija	1923	1941	"	"	tri brata
237.	Vlaisavljević Petra Nikola	1917	1941	"	"	
238.	Puvar Mile Stojan	1895	1941	"	"	dva brata
239.	Puvar Mile Daco	1902	1941	"	"	
240.	Žigić Nikole Božo	1921	1941	"	"	unuk i djed
241.	Žigić Božo	1865	1941	"	"	
242.	Gavrilović Proke Mičo	1923	1941	"	"	

D - REŠETAR

red. r.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Studen Dane Vujo	1897	1941	ustaše	Garavice	dva brata,
2.	Studen Dane Dušan	1906	1941	"	"	Vujin sin i
3.	Studen Vuje Dane	1921	1941	"	"	Dušanova
4.	Studen Stojana Kata	1912	1943	"	Jasenovac	žena
5.	Studen Gliše Mane	1871	1941	"	Skočaj	otac,
6.	Studen Mane Mara	1870	1943	"	Rešetar	majka i
7.	Studen Mane Daco	1901	1941	"	Garavice	dva sina
8.	Studen Mane Mile	1915	1941	"	"	
9.	Studen Janka Simo	1901	1941	"	"	otac i
10.	Studen Sime Janko	1925	1941	"	"	sin

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
11.	<u>Studen Luke Nikola</u>	1893	1941	ustaše	Garavice	otac i dva sina
12.	<u>Studen Nikole Dragić</u>	1920	1941	"	"	
13.	<u>Studen Nikole Luka</u>	1925	1941	"	"	
14.	<u>Studen Luke Rade</u>	1900	1941	"	"	UŽAS!
15.	<u>Studen Luke Marko</u>	1905	1941	"	"	istoga dana
16.	<u>Studen Luke Dragutin</u>	1915	1941	"	"	na istome
17.	<u>Studen Luke Božo</u>	1919	1941	"	"	mjestu 4 brata
18.	<u>Studen Rade Ilija</u>	1906	1941	"	"	
19.	<u>Studen Jandre Simo</u>	1873	1941	"	Rešetar	UŽAS!
20.	<u>Studen Sime Đuro</u>	1901	1941	"	Garavice	otac,
21.	<u>Studen Sime Nikola</u>	1911	1941	"	"	tri sina,
22.	<u>Studen Sime Božo</u>	1904	1941	"	"	unuk i
23.	<u>Studen Bože Simo</u>	1932	1944	"	Rešetar	snaha
24.	<u>Studen Mane Jeka</u>	1905	1944	"	Jasenovac	
25.	<u>Studen Luke Rade</u>	1905	1941	"	Garavice	
26.	<u>Studen Rade Simo</u>	1912	1941	"	"	dva
27.	<u>Studen Rade Marko</u>	1907	1941	"	"	brata
28.	<u>Studen Bože Trifun</u>	1923	1941	"	"	dva
29.	<u>Studen Bože Mane</u>	1926	1941	"	"	brata
30.	<u>Studen Mile Milan</u>	1906	1941	"	"	
31.	<u>Studen Luke Marko</u>	1905	1941	"	"	otac i
32.	<u>Studen Marka Dane</u>	1925	1941	"	"	sin
33.	<u>Studen Đure Milan</u>	1910	1941	"	"	otac i
34.	<u>Studen Milana Rade</u>	1935	1943	"	Rešetar	sin
35.	<u>Studen Jove Nikola</u>	1910	1941	"	Garavice	
36.	<u>Studen Đure Milan</u>	1900	1941	"	"	CIJELA
37.	<u>Studen Milana Evica</u>	1905	1943	"	LPS	PORODICA
38.	<u>Studen Milana Đuro</u>	1921	1941	"	Garavice	otac, majka
39.	<u>Studen Milana Dušan</u>	1929	1943	"	LPS	i troje
40.	<u>Studen Milana Mileva</u>	1931	1943	"	LPS	djece
41.	<u>Studen Bože Vid</u>	1880	1941	"	Garavice	CIJELA
42.	<u>Studen Jove Kata</u>	1885	1944	"	Vaganac	PORODICA
43.	<u>Studen Vida Mile</u>	1920	1941	"	Garavice	otac, majka
44.	<u>Studen Vida Mika</u>	1927	1944	"	Vaganac	i troje
45.	<u>Studen Vida Mane</u>	1931	1944	"	"	djece

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
46.	Studen Bože Marko	1887	1941	ustase	Garavice	
47.	Studen Sime Janko	1881	1941	"	"	otac i
48.	Studen Janka Simo	1901	1941	"	"	sin
49.	Studen Steve Marko	1905	1941	"	"	STRAHOTA šestoro djece i četvoro odraslih iz jedne kuće
50.	Studen Steve Mirko	1921	1941	"	"	
51.	Studen Mile Soka	1907	1944	"	Vaganac	
52.	Studen Peje Soka	1907	1944	"	"	
53.	Studen Trifuna Stevan	1937	1944	"	"	
54.	Studen Trifuna Mara	1933	1944	"	"	
55.	Studen Trifuna Dragica	1934	1944	"	"	
56.	Studen Marka Milka	1933	1944	"	"	
57.	Studen Marka Dragan	1930	1944	"	"	
58.	Studen Marka Danica	1932	1944	"	"	
59.	Prica Jove Milka	1915	1944	"	Jasenovac	majka i
60.	Prica Đure Ljubica	1936	1944	"	"	dvije
61.	Prica Đure Božica	1934	1944	"	"	čerke
62.	Prica Đure Mika	1887	1944	"	Vaganac	majka
63.	Prica Ilije Dara	1911	1944	"	"	čerka
64.	Prica Peje Branko	1930	1944	"	"	i dva
65.	Prica Peje Stanko	1932	1944	"	"	unuka
66.	Prica Mile Spase	1906	1941	"	Garavice	otac i
67.	Prica Spase Nikola	1924	1941	"	"	sin
68.	Prica Peje Mane	1897	1941	"	"	otac i
69.	Prica Mane Mara	1925	1942	"	Rešetar	čerka
70.	Prica Rade Đuro	1880	1941	"	Garavice	otac i
71.	Prica Đure Dane	1910	1941	"	"	sin
72.	Prica Mile Dragan	1903	1941	"	"	dva
73.	Prica Mile Petar	1912	1941	"	Prijeboj	brata
74.	Prica Jove Rade	1910	1941	"	Garavice	
75.	Prica Mile Marko	1870	1944	"	Rešetar	
76.	Prica Đure Ilija	1915	1941	"	Garavice	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena	
77.	Prica Peje Nikola	1895	1941	ustaše	Garavice	CIJELA PORODICA otac, majka, sin i ćerka i Nikolina sestra bez ruke	
78.	Prica Nikole Dragojla	1897	1942	"	Rešetar		
79.	Prica Nikole Dara	1923	1942	"	"		
80.	Prica Nikole Mile	1915	1941	"	Garavice		
81.	Prica Peje Marija	1903	1942	"	Rešetar		
82.	Prica Petra Mile-Mića	1893	1941	"	Prijeboj	otac i sin	
83.	Prica Mile-Miće Nikola	1923	1941	"	"		
84.	Mrkša Vuje Mile	1875	1942	"	Rešetar		
85.	Mrkša Petra Nikola	1908	1941	"	Prijeboj	braća stri- čevići	
86.	Mrkša Ilije Rade	1911	1941	"	"		
87.	Mandić Nikole Ilija	1909	1941	"	Drvar		
88.	Majstorović Dane Mile	1870	1941	"	Garavice	otac i dva sina	
89.	Majstorović Mile Dmitar		1903	1941	"		"
90.	Majstorović Mile Luka		1919	1941	"		"
91.	Majstorović Dane Jovan	1865	1942	"	Rešetar	otac, sin i snaha	
92.	Majstorović Jovana Dane		1882	1942	"		"
93.	Majstorović Dane Stoja	1887	1942	"	LPS		
94.	Lakić Luke Milan	1920	1941	"	Garavice	dva brata	
95.	Lakić Luke Dane	1924	1941	"	Prijeboj		
96.	Lakić Nikole Ilija	1910	1941	"	"	dva brata	
97.	Lakić Nikole Nikola	1905	1941	njemci	Šabac		
98.	Lakić Mile Rade	1906	1941	ustaše	Garavice		
99.	Kovačević Đure Mane	1890	1941	"	Prijeboj	otac i sin	
100.	Kovačević Mane Đuro	1923	1941	"	"		
101.	Kovačević Jove Daco	1909	1941	"	"		
102.	Kovačević Janka Mika	1893	1942	"	LPS		

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
103.	Kovačević Mile Nikola	1867	1941	ustaše	LPS	svekar i snaha
104.	Kovačević Mile Mara	1896	1943	"	Rešetar	
105.	Kovačević Janka Jovo	1895	1941	"	Prijeboj	otac i sin
106.	Kovačević Jove Mile	1919	1941	"	"	
107.	Keča Ise Rade	1896	1941	"	Jadovno	otac i sin
108.	Keča Rade Dane	1923	1941	"	Prijeboj	
109.	Keča Miće Nikola	1920	1941	"	"	
110.	Džodan Pane Stojan	1876	1944	"	Rešetar	UŽAS!
111.	Džodan Stojana Luka	1902	1941	"	Prijeboj	otac i
112.	Džodan Stojana Jovo	1905	1941	"	"	4 sina
113.	Džodan Stojana Đuro	1913	1941	"	"	
114.	Džodan Stojana Branko	1915	1941	"	"	
115.	Džodan Ilije Janko	1895	1941	"	Garavice	otac,
116.	Džodan Janka Marica	1894	1943	"	Rešetar	majka i
117.	Džodan Janka Dane	1923	1941	"	Prijeboj	sin
118.	Džodan Laze Milan	1908	1941	"	"	
119.	Džodan Ilije Rade	1875	1943	"	Rešetar	dva
120.	Džodan Ilije Stevo	1895	1941	"	Garavice	brata
121.	Džodan Nikole Simo	1911	1941	"	Prijeboj	dva
122.	Džodan Nikole Dmitar	1920	1941	"	"	brata
123.	Džodan Rade Stanko	1895	1941	"	"	otac i
124.	Džodan Stanka Rade	1920	1941	"	"	sin
125.	Džodan Miće Mane	1895	1941	"	"	
126.	Džodan M. Mirko	1929	1942	"	Mazin	
127.	Došen Jove Luka	1865	1942	"	LPS	
128.	Došen Petra Nikola	1880	1942	"	Rešetar	
129.	Došen M. Milka	1878	1945	"	"	
130.	Došen Petra Milka	1877	1942	"	"	
131.	Došen Petra Đuro	1922	1941	"	Prijeboj	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
132.	Došen Ilije Milan	1901	1941	ustaše	Prijeboj	
133.	Došen Pane Marta	1880	1943		Rešetar	majka i
134.	Došen Rade Petar	1899	1941	"	Prijeboj	dva sina
135.	Došen Rade Đuro	1919	1941	"	Garavice	
136.	Došen Dmitra Anka	1911	1943	"	Vaganac	sestra
137.	Došen Dmitra Đuka	1921	1941	"	Garavice	i brat
138.	Dragojević Mile Mića	1898	1941	"	"	otac i
139.	Dragojević Miće Jovo	1923	1941	"	Prijeboj	sin
140.	Dragojević Mile Petar	1903	1941	"	Garavice	otac,
141.	Dragojević Nikole Staka	1905	1941	"	LPS	majka i
142.	Dragojević Petra Soka	1938	1944	"	Vaganac	ćerka
143.	Dragojević Đure Milka	1912	1944	"	"	majka i
144.	Dragojević Mile Mara	1929	1944	"	"	četvoro
145.	Dragojević Mile Đuro	1933	1944	"	"	djece
146.	Dragojević Mile Milica	1935	1944	"	"	u istom
147.	Dragojević Mile Danica	1936	1944	"	"	danu i
						na istom
						mjestu
148.	Cvijanović Miće Dane	1908	1941	"	Prijeboj	
149.	Cvijanović Rade Mara	1920	1942	"	Rešetar	sestra
150.	Cvijanović Rade Nikola	1924	1941	"	Garavice	i brat
151.	Cvijanović Stojana Luka	1907	1941	"	Prijeboj	dva
152.	Cvijanović Stojana Stevo	1914	1941	"	"	brata

E – ARAPOV DO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Babić Mile Pane	1913	1941	ustaše	Prijeboj	
2.	Babić Stojana Petar	1926	1942	"	Drežnik	
3.	Babić Pane Lazo	1895	1943	"	Prijeboj	
4.	Babić Nikole Mića	1897	1941	"	Drežnik	otac i
5.	Babić Miće Milan	1920	1941	"	Garavice	sin
6.	Babić Narandža	1861	1942	"	Kapela	
7.	Babić Stevana Jelka	1871	1942		Rešetar	majka,
8.	Babić Dane Mane	1893	1941	"	Garavice	dva sina,
9.	Babić Dane Gojko	1910	1941	"	"	unuk i
10.	Babić Janka Milanko	1921	1941	"	"	sinovac
11.	Babić Petra Branko	1900	1941	"	"	
12.	Bogunović Pane Nikola	1904	1941	"	Prijeboj	dva brata
13.	Bogunović Pane Luka	1913	1941	"	Garavice	i stric
14.	Bogunović Sime Stojan	1873	1942	"	Ar. Do	
15.	Bubalo Miće Dragić	1896	1941	"	Jadovno	
16.	Bubalo Pane Đuro		1941	"	Garavice	otac i
17.	Bubalo Đure Pane	1902	1941	"	"	dva sina
18.	Bubalo Đure Božo	1923	1941	"	"	
19.	Bubalo Stojana Mića	1893	1941	"	"	
20.	Bubalo Petra Mile	1911	1941	"	"	braća stri-
21.	Bubalo Pane Đuro	1920	1941	"	"	čevići
22.	Bubalo Ilije Dušan	1909	1941	"	"	
23.	Bubalo Ilije Stojan	1882	1941	"	Jadovno	
24.	Bubalo Stojana Stevo	1910	1941	"	Garavice	dva
25.	Bubalo Stojana Dane	1921	1941	"	"	brata
26.	Bubalo Miće Đuro	1927	1945	"	Ar. Do	brat i
27.	Bubalo Miće Mara	1928	1942	"	Vaganac	sestra

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
28.	Bubalo Mane-Maće Đuka	1923	1941	ustaše	Garavice	
29.	Bubalo Dmitra Milan	1910	1941	"	"	
30.	Bubalo Miće Trifun	1890	1943	"	Bihać	otac i
31.	Bubalo Trifuna Dušan	1920	1941	"	Garavice	sin
32.	Bubalo Stanka Boja	1919	1944	"	Vaganac	
33.	Bubalo Vuje Dušan	1903	1941	"	Garavice	
34.	Bubalo Dmitra Rade	1907	1941	"	Prijeboj	
35.	Bubalo Petra Marija	1876	1942	"	Ar. Do	majka i
36.	Bubalo Dmitra Soka	1919	1942	"	Rešetar	ćerka
37.	Bubalo Stojana Mile	1890	1941	"	Garavice	
38.	Bubalo Đurđa Jovo	1873	1941	"	Jadovno	otac i
39.	Bubalo Jove Dane	1915	1941	"	Garavice	sin
40.	Bubalo Dane Rada	1923	1943	"	Kapela	
41.	Bubalo Mile Branko	1924	1941	"	Garavice	
42.	Bubalo Steve Dane	1913	1941	"	"	
43.	Bubalo Đure Nikola	1912	1941	"	"	
44.	Bubalo Rađe DMITAR	1904	1941	"	"	dva
45.	Bubalo Rade Ilija	1910	1941	"	"	brata
46.	Bubalo Đure Luka	1904	1941	"	Prijeboj	dva
47.	Bubalo Đure Ilija	1913	1941	"	"	brata
48.	Bubalo Đuka	1919	1941	"	Garavice	
49.	Bubalo Stojana Ilija	1893	1941	"	"	dva
50.	Bubalo Stojana Sava	1907	1941	"	"	brata
51.	Bubalo Đurđa Dane	1902	1941	"	"	dva
52.	Bubalo Đurđa Nikola	1903	1941	"	"	brata
53.	Bubalo Jove Dane	1898	1941	"	"	
54.	Bubalo Mile Dane	1903	1941	"	Prijeboj	

ed. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
55.	Bubalo Petra Marko	1920	1943	ustaše	Bihać	
56.	Bubalo Đure Petar-Pejo	1913	1941	"	Garavice	
57.	Bubalo Đure Mile	1921	1941	"	"	tri brata
58.	Bubalo Đure Branko	1925	1941	"	"	
59.	Bubalo Ilije Milka	1887	1944	"	Bihać	baka i
60.	Bubalo Luke Milka	1928	1944	"	"	troje
61.	Bubalo Luke Mara	1931	1944	"	"	unučadi
62.	Bubalo Luke Mirko	1941	1944	"	"	
63.	Čučak Ilije Dmitar	1894	1941	"	Prijeboj	
64.	Glavinić Stojana Stevo	1902	1941	"	Garavice	otac i
65.	Glavinić Steve Petar	1922	1941	"	"	sin
66.	Kantar Vuje Jovo	1873	1941	"	Garavice	muž i
67.	Kantar Mile Mara	1881	1943	"	Bihać	žena
68.	Medaković Rade Đuro	1914	1941	"	Garavice	dva
69.	Medaković Rade Mane	1916	1941	"	"	brata
70.	Perić Dane Rade	1911	1941	"	Prijeboj	dva
71.	Perić Dane Dmitar	1913	1941	"	"	brata
72.	Perić Dmitra Pane	1873	1943	"	Ar. Do	otac i
73.	Perić Pane Stojan	1911	1941	"	Garavice	sin
74.	Prica Petra Ilija	1892	1941	"	Prijeboj	stric i
75.	Prica Janka Mile		1941	"	Garavice	sinovac
76.	Prica Dragan		1941	"	"	
77.	Prica Rade		1941	"	"	
78.	Prica Mile Petar		1941	"	"	
79.	Slavujević Dmitra Pane	1871	1941	"	Rešetar	djed i unuk
80.	Slavujević Mile-Miće Branko	1924	1941	"	Garavice	
81.	Slavujević Rade Dmitar	1905	1941	"	Prijeboj	

F – DONJI VAGANAC

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Adamović Steve Dane	1870	1942	ustaše	LPS	otac,
2.	Adamović Stevana Jeka	1875	1942	"	"	majka i dva sina
3.	Adamović Dane Branko	1915	1941	"	Garavice	"
4.	Adamović Dane Stevo	1917	1941	"	"	"
5.	Adamović Dane Mirko	1922	1941	"	"	"
6.	Adamović Danica	1915	1942	"	LPS	"
7.	Cvijanović Soka	1877	1943	"	Vaganac	majka i
8.	Cvijanović Miće Milan	1910	1941	"	Garavice	sin
9.	Cvijanović Petra Stevo	1867	1943	njemci	B. Petrov.	otac i
10.	Cvijanović Steve Đuro	1895	1941	ustaše	Garavice	dva sina
11.	Cvijanović Steve Dane	1900	1941	"	"	"
12.	Banjac Stojana Rade	1880	1941	"	"	otac i
13.	Banjac Rade Dušan	1906	1941	"	"	dva sina
14.	Banjac Rade Pajo	1910	1941	"	"	"
15.	Banjac Mara	1887	1943	njemci	D. Lapac	majka,
16.	Banjac Miće Dušanka	1919	1943	"	"	ćerka i
17.	Banjac Miće Ljubomir	1916	1941	"	Kraljevo	sin
18.	Banjac Pane Mile	1889	1941	ustaše	Garavice	muž i
19.	Banjac Ana	1893	1943	njemci	Drvar	žena
20.	Banjac Jove Branko	1915	1941	ustaše	Garavice	dva
21.	Banjac Jove Mirko	1920	1941	"	"	brata
22.	Bosnić Jove Pane	1910	1941	"	"	"
23.	Grubić Ilije Sava	1895	1941	"	"	otac i
24.	Grubić Save Branko	1925	1941	"	"	sin
25.	Grubić Ilije Mane	1890	1941	"	"	otac i
26.	Grubić Mane Milan	1915	1941	"	"	sin
27.	Grubić Sime Mića	1890	1941	"	"	otac i
28.	Grubić Miće Janko	1922	1941	"	"	sin

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
29.	Grubić Ilije Tode	1880	1943	ustaše	Izačić	
30.	Grubić Dane Nikola	1918	1941	"	Garavice	dva brata
31.	Grubić Dane Mile	1922	1941	"	"	
32.	Došen Nikole Sofija	1890	1944	"	Vaganac	majka i
33.	Došen Miće Milka	1921	1944	"	"	čerka
34.	Došen Đurđa Dmitar	1895	1941	"	Garavice	otac,
35.	Došen Dmitra Mara	1909	1944	"	Vaganac	majka i
36.	Došen Dmitra Mito	1922	1941	"	Garavice	petoro
37.	Došen Dmitra Ljubica	1923	1944	"	Vaganac	djece
38.	Došen Dmitra Ruža	1925	1944	"	"	
39.	Došen Dmitra Mićo	1928	1941	"	Garavice	
40.	Došen Dmitra Danica	1932	1944	"	Vaganac	
41.	Došen Jove Nada	1933	1944	"	"	sestra i
42.	Došen Jove Dušan	1935	1944	"	"	brat
43.	Došen Miće Jovo	1900	1941	"	Garavice	otac,
44.	Došen Miće Milan	1908	1941	"	"	majka,
45.	Došen Mile Draga	1913	1944	"	Vaganac	čerka i
46.	Došen Miće Milka	1930	1944	"	"	stric
47.	Došen Dane Milan	1923	1941	"	Garavice	
48.	Došen Pane Mara	1895	1944	"	Vaganac	
49.	Došen Sime Milka	1913	1944	"	"	
50.	Dejanović Jove Nikola	1892	1941	"	Garavice	otac,
51.	Dejanović Nikole Stevanija	1895	1943	"	Izačić	majka i
52.	Dejanović Nikole Soka	1930	1943	"	"	čerka
53.	Dejanović Dane Đuro	1923	1941	"	Garavice	
54.	Kesić Jove Dušan	1907	1941	"	"	dva
55.	Kesić Jove Dobre	1910	1941	"	"	brata
56.	Kesić Mile Dušan	1912	1941	"	"	
57.	Kesić Petra Janko	1891	1941	"	"	dva brata
58.	Kesić Petra Dmitar	1909	1941	"	"	i sin-
59.	Kesić Janka Mićo	1921	1941	"	"	sinovac

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
60.	Kesić Petra Jeka	1880	1943	njemci	Drvar	
61.	Kesić Nikole Mile	1870	1943	ustaše	Vaganac	otac,
62.	Kesić Mile Nikola	1899	1941	"	Garavice	sin i
63.	Kesić Nikole Latinka	1870	1943	"	Vaganac	maćeha
64.	Kesić Mile Nikola	1905	1941	"	Garevice	
65.	Kesić Alekse Sava	1870	1943	"	Vaganac	
66.	Kesić Rade Kata	1880	1942	"	Sadilovac	
67.	Kesić Trifuna Milan	1901	1941	"	Garavice	dva
68.	Kesić Trifuna Đuka	1911	1941	"	"	brata
69.	Komadina Pane Aleksa	1890	1942	"	Vaganac	muž i
70.	Komadina Laze Nevenka	1895	1942	"	LPS	žena
71.	Komadina Vuje Đuro	1905	1941	"	Garavice	
72.	Komljenović N. Mara	1905	1943	"	Vaganac	iz Gornjeg Vaganca
73.	Orlić Jove Dušan	1910	1941	"	Garavice	
74.	Orlić Ilije Dušan	1912	1941	"	"	
75.	Orlić Nikole Nina	1921	1941	"	"	
76.	Popović Nikole Jandre	1885	1943	"	Vaganac	dva brata
77.	Popović Nikole Pane	1892	1942	"	"	i sin-
78.	Popović Pane Nikola-Niko	1918	1941	"	Garavice	-sinovac
79.	Popović Vučena Nikola	1900	1941	"	"	
80.	Popović Rade Petar	1907	1941	"	"	
81.	Popović Đure Mile	1912	1941	"	"	
82.	Popović Marka Jovo	1892	1941	"	"	otac,
83.	Popović Jove Mile	1918	1941	"	"	sin i
84.	Popović Ilije Ljubica	1918	1944	"	Vaganac	dve
85.	Popović Petra Draga	1917	1944	"	"	snahe

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
86.	Popović Marka Mane	1878	1941	ustaše	Garavice	otac,
87.	Popović Nikole Bika	1880	1944	"	Vaganac	majka i
88.	Popović Mane Draga	1911	1944	"	"	ćerka
89.	Popović Nikole Branko	1923	1941	"	Garavice	
90.	Prica Ilije Nikola	1915	1941	"	"	dva
91.	Prica Ilije Branko	1923	1941	"	"	brata
92.	Prica Stojana Dmtar	1895	1941	"	"	
93.	Prica Mane Aleksa	1912	1941	"	LPS	
94.	Vignjević Milovana Mane	1895	1941	"	Jadovno	STRAŠNO!
95.	Vignjević Milovana Jovo	1900	1941	"	Garavice	tri brata
96.	Vignjević Milovana Branko	1913	1941	"	"	i dva sina,
97.	Vignjević Jove Milan	1921	1941	"	"	odnosno
98.	Vignjević Mane Mirko	1922	1941	"	"	sinovca
99.	Vignjević Rade Marica	1900	1944	"	Vaganac	
100.	Vignjević Dmitra Milan	1922	1941	"	Garavice	dva
101.	Vignjević Dmitra Branko	1924	1941	"	"	brata
102.	Adamović Janka Dmtar	1880	1941	"	"	otac,
103.	Adamović Marta	1885	1942	"	Vaganac	majka
104.	Adamović Dmitra Anka	1912	1942	"	"	i ćerka

G – ZAKLOPAČA I LISINA

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
1.	Bubalo Petra David	1907	1941	ustaše	Jadovno	otac i
2.	Bubalo Davida Dane	1928	1941	"	LPS	dva sina
3.	Bubalo Davida Mićo	1930	1941	"	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
4.	Bubalo Jandrije Jovo	1900	1941	ustaše	Garavice	
5.	Bubalo Stojana Soka	1880	1941	"	LPS	dvije
6.	Bubalo Marka Dragojla	1900	1941	"	"	jetrve
7.	Bubalo Stojana Mile	1890	1941	"	Zaklopača	
8.	Bubalo Laze Petar	1881	1941	"	"	
9.	Bubalo Petar	1860	1942	"	"	slijep čovek
10.	Bubalo Petar-Pekan	1881	1941	"	Garavice	
11.	Babić Petar		1941	"	"	sluga
12.	Dragojević Marka Stevan	1881	1941	"	"	muž i žena
13.	Dragojević Nikole Narandža	1885	1941	"	Prijeboj	
14.	Kuga Jovana Marija	1925	1941	"	"	sestra i
15.	Kuga Jovana Nikola	1929	1941	"	"	brat
16.	Kuga Đure Pajo	1935	1943	"	Zaklopača	dva mala
17.	Kuga Đure Mićo	1940	1943	"	"	brata
18.	Kuga Dane Mile-Mića	1897	1941	"	Garavice	dva brata
19.	Kuga Dane Luka	1900	1941	"	"	i sin, odno-
20.	Kuga Luke Bogdan	1935	1943	"	Prijeboj	sno sinovac
21.	Kuga Novaka-Sava	1898	1943	"	Zaklopača	majka, sin
22.	Kuga Jandre Mićo	1919	1941	"	Garavice	i svekrva
23.	Kuga Jandre Sava	1875	1942	"	Zaklopača	- baka
24.	Kuga Nikole Mane	1915	1941	"	Garavice	dva
25.	Kuga Nikole Mojsija	1922	1941	"	"	brata
26.	Kuga Jandre Savo	1914	1941	"	"	
27.	Kuga Petra Đuro	1905	1941	"	"	
28.	Kuga Petra Stojan	1886	1942	"	Plitvice	
29.	Kuga Milka	1901	1942	"	Prijeboj	
30.	Repac Pane Stojan	1904	1941	"	Garavice	otac i
31.	Repac Stojana Jovica	1933	1941	"	Rastovača	sin
32.	Studen Vuje Marica	1915	1941	"	LPS	sestra
33.	Studen Vuje Milan	1925	1944	"	Vaganac	i brat

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. pogib.	izvrš. zločina	mjesto pogib.	napomena
34.	Studen Save Petar	1881	1941	ustaše	Garevice	
35.	Studen Mane Mara	1881	1941	"	Skočaj	
36.	Studen Jove Stevo	1896	1942	"	Vaganac	
37.	Studen Dane Danica	1909	1944	"	Vaganac	
38.	Studen Jove Mićo	1932	1944	"	"	majka i dva sina
39.	Studen Jove Stevo	1934	1944	"	"	

PALI BORCI

a) LIČKO PETROVO SELO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
1.	Puzić Mile Dmitar	1903	1941	1943	Prijeboj	2.č. 1 lič. odreda	k-dir voda	
2.	Puzić Dane Vukica	1925	1944	1944	Očijevo	č. veze 1 lič. br.	borac	
3.	Orlić Ilije Petar	1915	1942	1943	Gospić	2 bat. 2 lič. br.	k-sar čete	
4.	Babić Peje Miloš	1928	1943	1945	Bihać	2 brig. 8 diviz.	kurir	
5.	Bubalo Mane Kata	1918	1941	1943	Šir. Kula	2.b.1 l.b.	borac	
6.	Bubalo Mane Mara	1920	1943	1944	Lasinja	8 diviz.	bolničar	
7.	Bubalo Mane Dane	1921	1941	1941	Obrenovac	mačv. PO	borac	
8.	Bubalo Dane Miloš	1928	1943	1944	Kupres	krajiška brigada	borac	
	Delić Miće Daco	1913	1941	1943	Zelengora	16. br. 7. div.	ref. sanitet.	
10.	Cvjetićanin Dušana Miloš	1925	1942	1944	Šujica	2. bat. 2. lič. brig.	vod. del.	
11.	Cvjetićanin Dušana Branko	1927	1942	1944	Vaganac	K-DA 1. lič. PO	borac	
12.	Balać Dane Nikola	1922	1941	1943	Krbavica	č. veze 2. lič. br.	borac	umro od tifusa
13.	Balać Cvije Simo	1923	1943	1943	Gračac	2. bat. 2. lič. br.	borac	
14.	Balać Steve Mara	1923	1942	1945	Izačić	8. diviz	borac	
15.	Bobić Stevo	1898	1944	1945	Srbija	1. jug. brig.	borac	
16.	Bobić Steve Dušan	1925	1942	1943	Lovinac	2. bat. 2. lič. br.	borac	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
17.	Drakulić Nikole Mladen	1922	1941	1945	Kladuša	8. diviz.	k-sar-čete	
18.	Studen Nikole Rade	1908	1942	1944	Kosinj	2. č. 1. lič. PO	borac	
19.	Korać Đure Zoran	1927	1942	1943	Cetingrad	8. diviz.	vod. deleg.	
20.	Bobić Ilije Svetozar	1922	1944	1944	Sremski front		borac	
21.	Drakulić Rade Dušanka	1925	1942	1944	Slunj	8. diviz.	borac	
22.	Drakulić Rade Desa	1927	1943	1944	Cazin	3. brig. 8. diviz.	bolni-čarka	
23.	Vlatković Mile Soka	1925	1942	1944	Frkašić	čl. OK SKOJ-a		

b) NOVO SELO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
1.	Glumac Luke Nikola	1921	1942	1945	LPS	19. div.	borac	umro od posl.ranj.
2.	Leka Mile Stevo	1921	1941	1944	ist. Bosna	4. bat. 2.lič.br.	k-dir voda	
3.	Leka Steve Đuka	1918	1941	1943	Vrebac	2.bat.2. lič. br.	zam. k-dira č.	streljan od Voj. s.
4.	Prca Petra Simo	1916	1941	1941	Ub	kosm. PO	borac	
5.	Prca Jove Dmitar	1922	1942	1944	Krbavica	2.bat. 1. lič. PO	borac	umro od tifusa
6.	Studen Nikole Dušan	1921	1942	1942	Zaklopača	bataljon »O. P.«	borac	

Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
Šorak Sime Mane	1916	1942	1943	B. Potoci	2.bat. 2. lič. brig.	borac	umro od pos. ranj.
Šorak Steve Dane	1921	1942	1942	Novo Selo	2.bat. 2. lič. brig.	borac	umro od iscrplj.

c) ŽELJAVA

Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
Borčić Nikole Đuro	1926	1942	1944	Kupres	Krajiška brigada	borac	
Rapajić Ise Desanka	1923	1942	1943	Boričevac	1. bat. 2. lič. brig.	borac	
Studen Đure Ana	1924	1942	1944	Beograd	6. lička divizija	bolničarka	
Studen Milana Stevo	1923	1942	1942	Tušilović	2.bat.2. lič. brig.	borac	
Varda Miće Rade	1926	1943	1944	Slunj	K-DA 1. lič. podr.	borac	
Vlaisavljević Ilije Nikola	1923	1941	1943	Perušić	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
Vlaisavljević Marka Nikola	1918	1941	1944	Srb	3.bat. 2. lič. brig.	k-dir voda	
Šuput Alekse Rade	1900	1942	1943	Perušić	K-DA 1. lič. podr.	borac	
Šorak Đure Branko	1922	1942	1942	Slunj	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
Šorak Dmitra Dara	1925	1942	1944	Beograd	2.bat. 2. lič. brig.	bolničarka	
Šorak Bože Milan	1926	1942	1943	Kosinj	lič. podr.	borac	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
12.	Šorak Đure Mirkó	1927	1942	1943	Gračac	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
13.	Vlaisavljević Stevana Dušan	1928	1943	1945	Grubišno polje	12. prol. sl. brig.	borac	

d) ARAPOV DO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
1.	Babić Gojka Dane	1927	1943	1944	R. Ugar Srbije	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
2.	Babić Laze Mane	1925	1942	1943	Prijebój	2. č. 1. lič. podr.	borac	
3.	Babić Janka Milan	1919	1941	1941	Jezerce	Lič. PO »Kik«	kurir	
4.	Bubalo Dane Anđa	1923	1942	1943	Cetingrad	8. diviz.	bolni- čarka	
5.	Bubalo Stojana Dane	1908	1941	1941	T. Užice	PO Srbije	borac	
6.	Bubalo Dragića Dejan	1922	1942	1942	LPS	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
7.	Bubalo Rade Đuro	1924	1942	1944	Sremski front	"	"	
8.	Bubalo Đure Milan	1909	1941	1942	Selište	"	k-dir voda	
9.	Bubalo Ilije Mile	1926	1943	1945	Frkašić	K-DA mes. Perušić	kurir	
10.	Bubalo Đure Nikola	1921	1941	1943	Bradina	1.prolet. brigada	zam. k-sara č.	narodni heroj
11.	Bubalo Stojana Pane	1900	1942	1943	Mutilić Udbina	2.bat. 2. lič. brig.	kuvar	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
2.	Bubalo Đure Rade	1914	1941	1943	Sv. rok	1. lička brigada	operat. oficir	
3.	Bubalo Pane Stevo	1914	1941	1942	Vrhovine	"	k-dir čete	
4.	Bubalo Pane Dragan	1924	1941	1944	Šibenik	1. tenk. brigada	k-dir voda	
5.	Bubalo Jove Đuro	1924	1942	1944	Drvar	2.bat. 2. lič. brig.	k-sar čete	
6.	Bubalo Miće Mile	1926	1942					
7.	Čučak Dmitra Dane	1923	1942	1945	Sremski front	1.bat. 2. lič. brig.	k-dir voda	
8.	Prica Nikole Miladin	1921	1941	1942	Pl. jez.	2. bat. »O. P.«	borac	
9.	Prica Dragana Rade	1925	1942	1943	Prijeboj	2. č. 1. lič. podr.	borac	
10.	Pribić Ise Uroš	1912	1942	1943	Poljanak	K-da mes. LPS	borac	
11.	Uzelac Dobre Ilija	1922	1941	1942	LPS	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
12.	Uzelac Dobre Desanka	1925	1942	1944	Petrova gora	partiz. bolnica	bolničarka	
13.	Slavujević Miće Marko	1925	1942	1942	Dvor na Uni	2.bat. 2. lič. brig.	borac	

e) REŠETAR

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
1.	Dragojević Miće Danica	1926	1943	1943	Bosna	2.bat. 2. lič. brig.	bolničarka	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
2.	Kovačević Mane. Svetozar	1925	1942	1944	Gračac	5. brig. 19. div.	k-dir voda	
3.	Prica Peje Mirko	1924	1942	1944	Babin Potok	1. brig. 35. div.	borac	
4.	Prica Mile Mane	1923	1942	1942	Udbina	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
5.	Studen Milana Mirko	1926	1942	1944	Benkovac	5. brig. 19. diviz.	borac	
6.	Studen Milana Nikola	1925	1942	1942	Udbina	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
7.	Studen Milana Rade	1924	1942	1943	Udbina	"	borac	

f) ZAKLOPAČA i LISINA

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
1.	Bubalo Jove Draga	1918	1942	1943	Mutilić Udbina	2.bat. 2. lič. brig.	kuva- rica	
2.	Bubalo Petra Dane	1912	1942	1943	Mihaljevac	"	borac	umro od tifusa
3.	Bubalo Rade Đuro	1924	1942	1942	LPS	"	borac	pog. nes. sluč.
4.	Bubalo Jandre Milan	1913	1941	1942	Žumberak	13. prol. brigada	borac	
5.	Cvjetićanin Dobre Dmitar	1920	1942	1943	Lovinjac	K-da mes. Kosinj	borac	
6.	Cvjetićanin Mile Dušan	1921	1942	1945	Bihać	2.č. k-de lič. podr.	borac	
7.	Cvjetićanin Nikole Jovo	1913	1942	1944	Beograd	2.bat. 2. lič. brig.	borac	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
8.	Cvjetićanin Steve Rade	1920	1942	1943	Gospić	„	borac	
9.	Cvjetićanin Nikole Sava	1921	1941	1944	Sremski front	Kosmaj. brig.	k-sar čete	
10.	Cvjetićanin Nikole Branko	1924	1943	1944	Vaganac	OK SKOJ-a		
11.	Vranješ Marka Dane	1924	1942	1943	Gračac	2.bat. 2. lič. brig.	k-dir voda	
12.	Kuga Peje Đuro	1921	1941	1943	u Bosni	„	borac	umro od pos. ranj.
13.	Kuga Nikole Mića	1924	1941	1944	Zemun	2.bat. 2. lič. brig.	zam. k-sara č.	
14.	Repac Pane DUŠAN	1913	1941	1942	Kutarevo	3.bat. 2. lič. brig.	borac	
15.	Studen Dane Milan	1922	1942	1942	Tušilović	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
16.	Studen Vuje Uroš	1922	1941	1942	Živulja	„	borac	

g) DONJI VAGANAC

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
1.	Banjac Dušana Dragan	1926	1943	1943	Gospić	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
2.	Dejanović Ilije Nikola	1924	1942	1942	Željava	„	borac	
3.	Grubić Mane Ilija	1925	1943	1943	Gospić	„	bombaš	
4.	Kesić Mile Dušan	1923	1942	1943	Drenovača	„	borac	
5.	Kesić Nikole Đuro	1926	1944	1944	Cazin	8. diviz	borac	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. stup. NOV	god. pogib.	mjesto pogib.	jedinica	dužnost	primjed.
6.	Popović Pane Ilija	1923	1943	1943	Gospić	2.bat. 2. lič. brig.	borac	
7.	Grgić Bojica		1941	1944	Vaganac			čl. sres. odb. AFŽ

UMRLI U TOKU RATA

(od pjegavog tifusa, drugih bolesti, gladi
i eksplozivnih sredstava)

A – LIČKO PETROVO SELO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Adamović Ilije Ana	1876	1943	Vrelo Korenice	
2.	Adamović Petra Kata	1896	1943	"	
3.	Aralica Anastasija	1888	1943	"	
4.	Aralica Ilije Jelka	1878	1943	"	
5.	Aralica Milana Dušan	1929	1943	"	
6.	Aralica Jove Luka	1936	1943	"	
7.	Aralica Mane Staka	1908	1943	"	
8.	Aralica Petra Marica	1916	1943	"	
9.	Aralica Rade Anka	1908	1943	"	
10.	Aralica Rade Branko	1939	1943	Prijeboj	
11.	Balać Cvije Draga	1898	1943	Vrelo Korenice	majka i sin
12.	Balać Cvije Jovo	1934	1943	"	
13.	Balać Steve Mara	1875	1943	"	
14.	Balać Vuje Vida	1917	1943	"	
15.	Basta Steve Milka	1891	1943	kod Bihaća	majka i dva sina
16.	Basta Ilije Bude	1930	1943	"	
17.	Basta Ilije Đoko	1932	1943	"	
18.	Bobić Vaje Slavko	1938	1943	Vrelo Korenice	
19.	Bobić Dane Anica	1880	1944	LPS	
20.	Bobić Tode Boja	1881	1943	Vrelo Korenice	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
21.	Bobić Jove Draga	1898	1943	LPS	
22.	Bobić Jove Draga	1900	1943	Vrelo Korenice	
23.	Bobić Rade Božo	1936	1943	"	
24.	Bobić Rade Jeka	1892	1943	"	
25.	Bobić Ilije Jeka	1876	1943	"	
26.	Bobić Đure Marija	1895	1943	LPS	
27.	Bobić Sofija	1906	1943	"	
28.	Bogunović J. Danica	1928	1943	Vrelo Korenice	
29.	Brdar Pavla Jeka	1871	1943	Prijeboj	
30.	Delić Mile Anda	1878	1943	Vrelo Korenice	
31.	Delić Jove Evica	1871	1943	"	
32.	Drakulić Jove Milka	1884	1943	Vrelo Korenice	
33.	Drakulić Jove Soka	1935	1943	"	sestra i
34.	Drakulić Jove Bogdan	1937	1943	"	brat
35.	Korać Nikole Marica	1907	1944	Pl. Ljeskovac	majka i
36.	Korać Đure Brane	1935	1944	"	sin
37.	Košutić Steve Milka	1906	1943	Vrelo Korenice	
38.	Košutić Sime Milka	1910	1943	"	
39.	Košutić Rade Boja	1924	1943	"	
40.	Kuga Petra Danica	1941	1943	"	
41.	Leka Dane Mara	1875	1943	"	
42.	Njegovan Petra Kata	1875	1943	Donji Vaganac	
43.	Orlić Jove Draža	1878	1943	Kapela	
44.	Pribić Iso	1878	1943	Vrelo Korenice	muž i
45.	Pribić Ise Milica	1882	1943	"	žena
46.	Prica Vaje Dane	1931	1943	"	dva brata
47.	Prica Vaje Nikola	1938	1943	Mihaljevac	i sestra
48.	Prica Vaje Milica	1940	1943	"	
49.	Puzić Rade Petar	1870	1943	Prijeboj	djed i
50.	Puzić Branka Dane	1935	1943	"	unuk
51.	Puzić Latinka	1872	1943	LPS	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
52.	Puzić Mile Mika	1872	1943	Vrelo Korenice	baka i unuka
53.	Puzić Dmitra Sofija	1940	1943	"	
54.	Studen Mile Dara	1909	1943	"	
55.	Studen Rade Soka	1935	1943	"	
56.	Trkulja Đure Jeka	1865	1944	LPS	
57.	Vlatković Mile Marko	1935	1943	Vrelo Korenice	dva brata
58.	Vlatković Mile Ilija	1936	1943	"	

B – ZAKLOPAČA I LISINA

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Kuga Mane Mira	1937	1943	Vrelo Korenice	sestra i brat
2.	Kuga Mane Nikola	1938	1941	Prijeboj	
3.	Kuga Mirka Nikola	1936	1943	Vrelo Korenice	dva brata
4.	Kuga Mirka Dane	1938	1943	"	
5.	Kuga Marka Božica	1940	1943	"	
6.	Kuga Luke Kata	1930	1943	Prijeboj	
7.	Kuga Ilije Marta	1870	1941	"	
8.	Repac Mile Jeka	1880	1943	Zaklopača	baka i unuk
9.	Repac Stojana Mirko	1930	1941	Plitvice	
10.	Studen Petra Stevo	1900	1943	Vrelo Korenice	muž i žena
11.	Studen Mane Ana	1902	1943	"	
12.	Studen Miće Staka	1887	1943	Vrelo Korenice	
13.	Studen Vase Jovo	1880	1943	"	
14.	Studen Đuke Dane	1880	1943	"	djever i snaha
15.	Studen Petra Marta	1889	1943	"	
16.	Studen Sime Marko	1870	1943	Lisina	
17.	Studen Sime Mićo	1937	1943	Vrelo Korenice	
18.	Studen Save Danica	1940	1943	"	

C – NOVO SELO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Glumac Stojana Stana	1885	1943	Zaklopača	
2.	Leka Marka Milka		1943	Mihaljevac	majka i
3.	Leka Marka Nikola	1937	1943	Vrelo Korenice	dvoje
4.	Leka Marka Vidosava	1939	1943	"	djece
5.	Prica Rade Latinka	1880	1943	Novo Selo	
6.	Prica Vaje Danica	1940	1943	Frkašić	sestra i brat
7.	Prica Stojana Stanko	1936	1943	Dvor na Uni	stričević
8.	Prica Petra Božo	1935	1943	Frkašić	
9.	Prica Luke Milka	1916	1943	Novo Selo	
10.	Studen Milana Đuro	1936	1943	Vrelo Korenice	dva
11.	Studen Milana Mile	1940	1943	"	brata
12.	Studen Mile Ana	1875	1943	Prijeboj	
13.	Studen Marka Nikola	1887	1943	Vrelo Korenice	
14.	Šorak Stevana Dara	1922	1943	Rešetar	dvije
15.	Šorak Stevana Mika	1924	1943	"	sestre
16.	Šorak Dušana Petar	1941	1943	Novo Selo	
17.	Žigić Nikole Milka	1905	1944	Split	
18.	Žigić Staniša Draga	1922	1943	Novo Selo	
19.	Žakula Mile Cuka	1868	1943	Frkašić	baka i
20.	Žakula Mile Bosa	1941	1943	Mihaljevac	unuka
21.	Žakula Rade Milka	1896	1943	Vikić Selo	
22.	Žakula Marka Evica	1923	1943	Novo Selo	

D - ŽELJAVA

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Bobić Jove Evica	1886	1943	Željava	
2.	Borčić Dane Mara	1888	1943	"	
3.	Borčić Ilije Janko	1908	1943	"	
4.	Borčić Đure Milka	1919	1943	"	
5.	Borčić Dmitra Milka	1941	1943	"	
6.	Borčić Mile Milka	1940	1943	Frkašić	
7.	Borčić Nikole Milan	1928	1943	"	
8.	Borčić Peje Dragica	1939	1943	Uvalica	
9.	Čanak Đure Nikola	1937	1943	Željava	
10.	Hinić Sime Božica	1937	1943	Mihaljevac	
11.	Hrnjak Milana Bosa	1935	1943	Vrelo Korenice	
12.	Hrnjak Petra Soka	1899	1943	Homoljac	majka, dvoje djece i svekrva
13.	Hrnjak Petra Draga	1904	1943	Frkašić	
14.	Hrnjak Petra Mićo	1936	1943	"	
15.	Hrnjak Petra Milka	1938	1943	"	
16.	Krnjajić Rade Milka	1891	1943	"	
17.	Krnjajić Iće Naca	1902	1943	"	dijve sestre i snaha
18.	Krnjajić Ilije Draga	1924	1943	"	
19.	Krnjajić Dane Milka	1913	1943	"	
20.	Leka Branka Marica	1939	1943	Željava	
21.	Leka Bože Mile	1941	1943	"	
22.	Panjковиć Bude Dara	1908	1943	"	
23.	Pribić Ilije Dušanka	1939	1943	Trnavac	dvije sestre
24.	Pribić Ilije Mara	1940	1943	Homoljac	
25.	Pribić Alekse Mara	1889	1943	"	
26.	Pribić Peje Evica	1885	1943	Frkašić	
27.	Pribić Petra Ljuba	1912	1943	"	
28.	Pribić Branka Ilija	1928	1943	Željava	
29.	Pribić Vuje Pero	1934	1943	"	
30.	Rapajić Draže Nikola	1894	1942	Nebljusi	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
31.	Rapajić Mile Evica	1878	1943	Frkašić	
32.	Rapajić Jove Staka	1895	1943	"	
33.	Rapajić Jove Jelka	1908	1943	"	
34.	Rapajić Vase Jelka	1875	1943	Šeganovac	
35.	Rapajić Dane Mara	1878	1943	Željava	
36.	Rapajić Milana Milka	1882	1943	Frkašić	
37.	Rapajić Ilije Danica	1905	1943	Donji Lapac	
38.	Rapajić Petra Đuro	1935	1944	Kordun	
39.	Sladić Mile Joka	1878	1943	Bunić	
40.	Stanković Mile Kata	1882	1943	Homoljac	baka i unuka
41.	Stanković Mile Dušanka	1937	1943	Željava	
42.	Studen Uroša Dara	1933	1943	"	sestra
43.	Studen Uroša Branko	1935	1943	"	i brat
44.	Studen Soka	1940	1945	"	
45.	Studen Nikole Soka	1937	1943	Vrelo Korenice	
46.	Studen Đurđa Marica	1889	1943	Šeganovac	
47.	Studen Paje Milija	1919	1943	Prijeboj	
48.	Studen Dušana Mira	1916	1943	Frkašić	
49.	Šorak Petra Božo	1886	1943	Željava	
50.	Šorak Ilije Ljuba	1904	1943	"	
51.	Hrnjak Mile Jaňko	1938	1943	D. Lapac	
52.	Pribić Jove Mara	1939	1943	Homoljac	
53.	Pribić Bože Ilija	1930	1943	Frkašić	dva brata
54.	Pribić Bože Bogdan	1935	1943	"	
55.	Šorak Nikole Draga	1932	1943	Glamoč	dvije sestre
56.	Šorak Nikole Soka	1934	1943	"	i brat
57.	Šorak Nikole Rade	1936	1943	"	
58.	Šorak Steve Mile	1884	1943	Željava	
59.	Šorak Mile Bude	1885	1943	"	otac i sin
60.	Šorak Bude Dušan	1923	1943	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
61.	Šuput Petra Nikola	1937	1943	Frkašić	dva brata
62.	Šuput Petra Stevo	1939	1943	"	
63.	Šuput Sime Milka	1873	1943	Donji Lapac	
64.	Šuput Dmitra Dane	1935	1943	Frkašić	
65.	Šuput Rade Danica	1939	1943	"	
66.	Šuput Paje Milan	1932	1945	Željava	
67.	Šuput Ilije Marica	1905	1943	Krbavica	
68.	Šuput Mane Jelka	1880	1943	Željava	
69.	Uzelac Petra Rade	1936	1943	Frkašić	dva brata
70.	Uzelac Petra Mladen	1940	1943	Željava	
71.	Vlaisavljević Ilije Anda	1879	1943	"	
72.	Vlaisavljević Ilije Stoja	1876	1943	"	
73.	Vlaisavljević Ilije Soka	1938	1943	Frkašić	tri sestree
74.	Vlaisavljević Ilije Draga	1939	1943	Željava	
75.	Vlaisavljević Ilije Danica	1940	1943	"	
76.	Vlaisavljević Đure Dara	1902	1943	"	
77.	Vlaisavljević Petra Mara	1937	1943	"	
78.	Vlaisavljević Mane Mirko	1940	1943	"	
79.	Varda Dane Milka	1900	1943	Homoljac	
80.	Žigić Rade Ljuba	1876	1943	Željava	

E – REŠETAR

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Cvijanović Dane Mara	1937	1943	Vrelo Korenice	brat i sestra
2.	Cvijanović Dane Mićo	1939	1943	"	
3.	Cvijanović Sime Mara	1939	1941	Krbavica	
4.	Cvijanović Nikole Sofija	1887	1943	Rešetar	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
5.	Dragojević Miće Dmitar	1938	1943	Vrelo Korenice	brat i sestra
6.	Dragojević Miće Milka	1939	1943	"	
7.	Dragojević Pere Stanko	1938	1943	Rešetar	brat i sestra
8.	Dragojević Pere Milka	1939	1943	"	
9.	Dragojević Mane Draga	1939	1943	Vrelo Korenice	
10.	Dragojević Mile Sofija	1895	1943	"	
11.	Dragojević Jove Mile	1880	1943	Rešetar	
12.	Došen Milana Mara	1926	1943	Vrelo Korenice	
13.	Došen Milana Desa	1939	1943	"	
14.	Došen Milana Dara	1940	1943	"	
15.	Došen Nikole Mika	1903	1943	"	
16.	Došen Rade Dara	1904	1943	"	
17.	Došen Petra Rade	1870	1943	Šeganovac	
18.	Džodan Steve Boja	1928	1943	"	
19.	Džodan Steve Jelka	1931	1943	"	
20.	Džodan Steve Danica	1936	1943	"	
21.	Džodan Steve Draga	1938	1943	Mihaljevac	
22.	Džodan Steve Milan	1940	1943	"	
23.	Džodan Steve Soka	1934	1943	Prijeboj	
24.	Džodan Steve Mara	1897	1943	Rešetar	
25.	Džodan Jove Soka	1940	1943	Vrelo Korenice	baka i unuka
26.	Džodan Sime Soka	1878	1943	"	
27.	Džodan Mile Lazo	1896	1943	Rešetar	djed i unuka
28.	Džodan Milana Jelka	1940	1943	Vrelo Korenice	
29.	Džodan Dane Mileva	1938	1943	Rešetar	sestra i brat
30.	Džodan Dane Pejo	1941	1943	Vrelo Korenice	
31.	Džodan Janka Bude	1938	1943	"	
32.	Kovačević Mane Vlado	1936	1943	Rešetar	dva brata
33.	Kovačević Mane Mirko	1938	1943	LPS	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
34.	Kovačević M. Bogdan	1902	1943	Vrelo Korenice	
35.	Kovačević Nikole Lata	1893	1943	"	
36.	Kovačević Đure Mara	1865	1943	"	
37.	Kovačević Ilije Mara	1902	1943	"	
38.	Kovačević Nikole Mara	1870	1943	Prijeboj	
39.	Lakić Rade Đuro	1937	1943	Rešetar	dva
40.	Lakić Rade Pejo	1940	1943	Vrelo Korenice	brata
41.	Lakić Sime Luka	1869	1942	Prijeboj	
42.	Lakić Nikole Evica	1870	1942	"	
43.	Lakić Đure Dara	1941	1943	Vrelo Korenice	
44.	Majstorović Mile Dragojla	1873	1943	Rešetar	baka i
45.	Majstorović Luke Dmitar	1941	1942	"	unuk
46.	Mrkša Marka Ilija	1870	1943	Vrelo Korenice	
47.	Mrkša Petra Desa	1876	1943	Rešetar	
48.	Mrkša Rade Dmitar	1936	1943	"	
49.	Mrkša Rade Dragan	1937	1943	"	
50.	Mrkša Nikole Mirko	1934	1943	Vrelo Korenice	
51.	Mrkša Đure Jelka	1912	1943	Rešetar	
52.	Prica Mile Boja	1932	1943	Vrelo Korenice	majka i
53.	Prica Mile Draga	1936	1943	"	troje
54.	Prica Mile Petar	1937	1943	"	djece
55.	Prica Mile Mika	1911	1943	Rešetar	
56.	Prica R. Ljuba	1913	1943	Kapela	
57.	Prica R. Dušanka	1928	1943	"	
58.	Prica R. Dane	1930	1942	"	
59.	Prica Dane Rade	1939	1943	Vrelo Korenice	dva
60.	Prica Dane Pejo	1940	1943	"	brata
61.	Prica S. Dušan	1940	1943	Rešetar	
62.	Prica M. Mane	1883	1943	Kapela	
63.	Prica Mile Lata	1881	1943	Prijeboj	
64.	Prica Mile Ilija	1875	1943	"	
65.	Prica Đure Ilija	1873	1943	"	
66.	Prica Spase Stevo	1931	1943	Rešetar	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
67.	Studen Đure Bogdan	1939	1943	Vrelo Korenice	UŽAS!
68.	Studen Đure Dušan	1936	1943	"	baka i
69.	Studen Đure Zorka	1932	1943	"	troje
70.	Studen Đure Mika	1873	1943	Rešetar	unučadi
71.	Studen Luke Ana	1871	1943	"	baka i
72.	Studen Marka Milan	1938	1943	"	dvoje
73.	Studen Marka Milka	1937	1943	"	unučadi
74.	Studen Dušana Mara	1934	1943	"	dvije
75.	Studen Dušana Milka	1936	1943	"	sestre
76.	Studen M. Anda	1873	1943	Vrelo Korenice	
77.	Studen Dane-Dace Milan	1941	1943	Rešetar	dva brata
78.	Studen Dane-Dace Branko	1938	1943	"	
79.	Studen Nikole Soka	1919	1943	"	majka i
80.	Studen Ilije Nikola	1939	1943	"	sin
81.	Studen Dane Mirko	1934	1943	"	dva brata
82.	Studen Dane Milan	1936	1943	"	
83.	Studen Jove Draga	1910	1943	Vrelo Korenice	
84.	Studen Jove Nikola	1931	1943	Rešetar	
85.	Studen Nikole Milan	1936	1943	Frkašić	
86.	Studen Rade Boja	1895	1943	Rešetar	
87.	Studen Rade Milka	1907	1943	"	
88.	Studen Steve Ana	1887	1943	Frkašić	
89.	Studen Sime Ana	1910	1943	Kamensko	

F – DONJI VAGANAC

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Adamović Stojana Dragić	1865	1943	Vrelo Korenice	
2.	Adamović Marta	1880	1943	Prijeboj	
3.	Banjac Đure Draga	1910	1943	Kamensko	
4.	Banjac Paje Stevo	1939	1943	"	
5.	Banjac Branka Anka	1939	1943	Lipovača	
6.	Banjac Mile Mara	1900	1943	Plitvice	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
7.	Cvijanović Jove Milka	1915	1943	Vrelo Korenice	majka i
8.	Cvijanović Milana Andrija	1935	1943	"	troje djece
9.	Cvijanović Milana Mićo	1937	1943	"	
10.	Cvijanović Milana Jelka	1941	1943	"	
11.	Cvijanović Dane Mara	1924	1945	Vaganac	
12.	Došen Mane Draga	1935	1943	Prijeboj	dvije
13.	Došen Mane Mileva	1938	1943	Kamensko	sestre
14.	Došen Luke Ljuba	1920	1943	"	
15.	Došen Đuke Soka	1940	1943	Frkašić	
16.	Grubić Nikole Ruža	1892	1944	Vaganac	
17.	Grubić Save Dušan	1936	1943	"	
18.	Grubić Mile Milka	1941	1943	"	
19.	Kesić Dmitra Ljubica	1937	1943	Bjelopolje	UŽAS!
20.	Kesić Dmitra Mile	1939	1943	Vrelo Korenice	dva brata i
21.	Kesić Dmitra Mara	1940	1943	Bjelopolje	dvije sestre
22.	Kesić Dmitra Stojan	1941	1943	Vaganac	
23.	Kesić Alekse Stoja	1895	1943	Kamensko	
24.	Kesić Dušana Anka	1941	1943	Vaganac	dvije
25.	Kesić Dušana Draga	1939	1943	Bjelopolje	sestre
26.	Kesić Mane Latinka	1885	1943	Vaganac	
27.	Kesić Mane Milka	1910	1943	Sadlovac	
28.	Kesić Milana Đuka	1942	1943	Vrelo Korenice	
29.	Komadina Đure Mara	1939	1943	Plitvice	
30.	Mihić Đure Mara	1936	1943	Vrelo Korenice	dvije
31.	Mihić Đure Ljubica	1938	1943	"	sestre
32.	Orlić Dušana Branko	1937	1943	Vaganac	dva
33.	Orlić Dušana Jovo	1940	1943	Plitvice	brata
34.	Prica Đure Sara	1895	1943	Vaganac	
35.	Prica Nikole Anka	1936	1941	"	
36.	Popović Pane Milka	1921	1945	"	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
37.	Popović Nikole Dušan	1933	1943	Vrelo Korenice	
38.	Popović Nikole Mara	1921	1945	Kršlja	dvije
39.	Popović Nikole Soka	1925	1943	Vrelo Korenice	sestre
40.	Popović Vuje Soka	1895	1943	Kamensko	
41.	Popović Mile Anda	1875	1944	Grabovac	
42.	Popović Pavla Marica	1900	1943	Prijeboj	
43.	Popović Petra Đuro	1941	1943	Homoljac	
44.	Popović Mara	1880	1943	"	
45.	Popović Đure Soka	1936	1943	Kamensko	
46.	Vignjević Dane Trifun	1941	1943	Vaganac	dva
47.	Vignjević Dane Milan	1942	1943	"	brata i
48.	Vignjević Dane Soka	1943	1944	Rešetar	sestra
49.	Vignjević Ilije Milka	1942	1943	Vrelo Korenice	
50.	Vignjević Ilije Marica	1943	1943	"	
51.	Vignjević Ilije Sara	1880	1943	Kamensko	
52.	Vignjević Milana Sara	1930	1943	Prijeboj	
53.	Vignjević Milana Dara	1931	1943	"	
54.	Vignjević Milana Jela	1939	1943	"	
55.	Vignjević Milana Ilija	1941	1943	Vaganac	
56.	Vignjević Mane Anka	1880	1943	Vrelo Korenice	
57.	Vignjević Jove Milka	1915	1943	Vaganac	
58.	Vignjević Branka Jandre	1940	1943	Vrelo Korenice	

G - ARAPOV DO

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
1.	Babić Janka Božo	1937	1943	Arapov Do	
2.	Babić Paje Ilija	1938	1943	"	
3.	Babić Mane Draga	1926	1943	"	
4.	Babić Jove Mara	1928	1943	Kapela	
5.	Babić Mile Jovo	1896	1943	"	
6.	Babić Jove Janko	1863	1943	Arapov Do	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
7.	Bogunović Nikole Branko	1936	1943	"	UŽAS! četiri brata i tetka
8.	Bogunović Nikole Dragan	1938	1943	"	
9.	Bogunović Nikole Mane	1940	1943	"	
10.	Bogunović Nikole Mile	1941	1943	"	
11.	Bogunović Pane Marta	1890	1943	Kapela	
12.	Bogunović Ilije Dara	1936	1943	"	
13.	Bogunović Miće Sava	1939	1943	"	dva brata i sestra
14.	Bogunović Miće Marta	1940	1943	"	
15.	Bogunović Miće Dmitar	1941	1943	"	
16.	Bubalo Milana Pane	1935	1943	Vrelo Korenice	
17.	Bubalo Milana Milan	1936	1943	"	
18.	Bubalo Milana Đuka	1937	1943	"	
19.	Bubalo Milana Boja	1938	1943	"	
20.	Bubalo Milana Cuka	1939	1943	"	
21.	Bubalo Dane Branko	1933	1943	"	
22.	Bubalo Dane Mane	1937	1943	Kapela	
23.	Bubalo Dane Milan	1934	1943	"	
24.	Bubalo Dane Mara	1936	1943	Pl. Ljeskovac	
25.	Bubalo Dane Mile	1934	1943	"	
26.	Bubalo Ilije Mića	1936	1943	Kapela	
27.	Bubalo Ilije Ljubica	1940	1943	"	
28.	Bubalo Ilije Draga	1938	1943	"	
29.	Bubalo Ilije Luka	1939	1943	Arapov Do	
30.	Bubalo Ilije Nedeljko	1941	1942	Kamensko	
31.	Bubalo Ilije Stanko	1873	1943	Vrelo Korenice	
32.	Bubalo Ilije Staka	1873	1943	"	
33.	Bubalo Ilije Pane	1870	1943	"	
34.	Bubalo Ilije Latinka	1875	1943	Arapov Do	
35.	Bubalo Ilije Đuro	1892	1943	"	
36.	Bubalo Ilije Cuka	1870	1943	Kapela	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rođ.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
37.	Bubalo Rade Milka	1904	1945	Kapela	majka i
38.	Bubalo Miće Dara	1931	1943	"	četvoro
39.	Bubalo Miće Nikola	1932	1943	"	djece
40.	Bubalo Miće Mirko	1937	1943	"	
41.	Bubalo Miće Dušan	1940	1943	Šeganovac	
42.	Bubalo Mile Pane	1934	1943	"	tri brata
43.	Bubalo Mile Rade	1935	1943	"	
44.	Bubalo Mile Nikola	1937	1943	"	
45.	Bubalo Pane Mara	1927	1943	Mihaljevac	
46.	Bubalo Pane Mane	1937	1943	"	
47.	Bubalo Marka Ana	1875	1943	Arapov Do	
48.	Bubalo Marka Jovo	1865	1943	Zaklopača	
49.	Bubalo Đure Savka	1904	1943	Vrelo Korenice	
50.	Bubalo Đure Dušanka	1929	1943	Plješivica	
51.	Bubalo Stojana Kata	1871	1943	Kapela	
52.	Bubalo Stojana Mara	1895	1943	Vrelo Korenice	
53.	Bubalo Nikole Mića	1809	1943	"	
54.	Bubalo Sime Stana	1895	1943	"	
55.	Bubalo Jove Kata	1890	1943	Frkašić	
56.	Bubalo Jove Sava	1920	1943	"	
57.	Bubalo Jove Soka	1873	1943	Arapov Do	
58.	Bubalo Jove Lata	1881	1943	Kapela	
59.	Bubalo Bože Milica	1870	1943	"	
60.	Bubalo Save Mile	1934	1943	"	
61.	Bubalo Peje Milija	1890	1943	Šeganovac	
62.	Čučak Janka Lata	1895	1943	Kapela	
63.	Čučak Janka Ružica	1895	1943	"	
64.	Čučak Ilije Mile	1886	1943	"	
65.	Čučak Mika	1890	1943	"	
66.	Glavinić Đure Mile	1870	1943	Jezerce	
67.	Glavinić Marka Marija	1875	1943	"	
68.	Glavinić Steve Soka	1934	1943	Arapov Do	
69.	Medaković Rade Mara	1875	1943	Arapov Do	

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. rod.	god. smrti	Mjesto u kojem je umro-la	napomena
70.	Perić Mile Anda	1887	1943	"	baka i
71.	Perić Dmitra Boja	1940	1943	Vrelo Korenice	troje
72.	Perić Rade Mile	1935	1943	Frkašić	unučadi
73.	Perić Rade Milka	1940	1943	Arapov Do	
74.	Perić Stojana Dara	1937	1943	Vrelo Korenice	dvije sestre
75.	Perić Stojana Mara	1940	1943	"	i brat
76.	Perić Stojana Dmitar	1941	1943	"	
77.	Prica M. Sava	1873	1943	Kapela	
78.	Prica Petra Mirko	1936	1943	Arapov Do	
79.	Slavujević Mile Kata	1867	1943	"	baka i
80.	Slavujević Dmitra Miloš	1935	1943	Kapela	unuk
81.	Uzelac Jove Mara	1870	1943	"	svekrva
82.	Uzelac Ilije Mika	1895	1943	"	i snaha

BILI U ZAROBLJENIŠTVU

(kao pripadnici Bivše Jugoslovenske Vojske)

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. zarob.	Zemlja	Čin	Posleratna sudbina
1.	Babić Dane Mile-Mića	1941	Njemačka	vojnika	ostao u Njemačkoj
2.	Babić Pejo	"	"	"	negdje u Jugoslaviji
3.	Babić Janka DMITAR	"	"	"	živi u Bač. Brestovcu
4.	Bobić Ilije Vaso	"	"	"	negdje u Jugoslaviji
5.	Bobić Nikole Mojsije	"	"	"	živi u Bajmoku
6.	Bobić Vuje DMITAR	"	"	"	živi u Odžacima
7.	Bubalo DMITAR	"	"	"	živi u Vrbasu
8.	Bubalo Milan	"	"	"	živi u Australiji
9.	Bubalo Jandre Dane	"	"	"	živi u LPS
10.	Bubalo Jandre Nikola	"	"	"	živi u LPS
11.	Nakarada Vuje Nikola	"	"	"	živi u LPS
12.	Nakarada Jove Danica	"	"	oficir	Nije se vratio
13.	Dragojević Đure Teja	"	"	"	živi u LPS
14.	Došen Ilije Branko	"	"	"	živi u Beogradu
15.	Došen Nikole Mile	"	"	"	u Rešetaru
16.	Došen Đuka	"	"	"	u Odžacima
17.	Pribić Ise Đuro	"	"	"	u Vrbasu
18.	Prica Mile Đuka	"	"	"	u Rešetaru
19.	Popović Jove Đuka	"	"	"	u Donjem Vagancu
20.	Prica Nikole Ilija	"	"	"	u Novom Selu
21.	Prica Luke Rade	"	"	"	u Novom Selu
22.	Prica Luke Mirko	"	"	"	u Bačkom Brestovcu

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. zarob.	Zemlja	Čin	Posleratna sudbina
23.	Repac Pane Milan	"	"	"	u Bačkom Bestrovcu
24.	Studen Peje Simo	"	"	"	u Novom Selu
25.	Studen Ilije Nikola	"	"	"	u Željavi
26.	Studen Dane Rade	"	"	"	u Željavi
27.	Studen Mile Dane	1941	Njemačka	oficir	u Bosni
28.	Studen Steve Trifun	"	"	"	u LPS (izvrš. samoub.)
29.	Aralica Draže Branko	"	"	"	nije se vratio
30.	Aralica Draže Aleksandar	"	"	rez. of.	živi u B. Palanci
31.	Kuga Đure Mane	"	"	vojnika	u Novom Selu
32.	Kuga Petra Jandre	"	"	"	živi u LPS
33.	Mandić Nikole Stevo	"	"	"	u Bačkom Brestovcu
34.	Čučak Dmitra Đuro	"	"	"	u Rešetaru
35.	Čučak Dmitra Milan	"	"	"	u Rešetaru
36.	Čučak Dmitra Ilija	"	"	"	u Zemunu
37.	Čanak Ilije Milan	"	"	"	u Željavi
38.	Grubić Miće Ilija	"	"	"	u Vagancu
39.	Leka Nikole Đuro	"	"	"	u Bačkom Brestovcu
40.	Šuput Miše Ilija	"	"	"	u Zagrebu
41.	Šuput Stevana Jovo	"	"	"	u Željavi.
42.	Vlaisavljević Petra Ilija	"	"	"	u Vrbasu
43.	Vlaisavljević Ilije Đuro	"	"	"	u Vrbasu
44.	Uzelac Nikole Petar	"	"	"	u Željavi
45.	Mrkša Đuka	"	"	"	u Vrbasu
46.	Džodan Đuka	"	"	"	u Vrbasu

red. br.	Prezime, očevo ime i ime	god. zarob.	Zemlja	Čin	Posleratna sudbina
47.	Bubalo Dmitra Trifun	"	"	"	u Arapov Doļu
48.	Božić Trifun	"	"	"	u Željavi
49.	Pribić Rade Bogdan	"	Italija	"	umro u zarobljeništvu
50.	Aralica Draže Rade	"	Njemačka	"	u Zrenjaninu

BILJEŠKA O AUTORU

P U Z I Ć S. Miloš pukovnik je JNA u penziji. Rođen je 14. 08. 1922. godine u Ličkom Petrovom Selu. Učesnik je NOB od 03. 09. 1941. godine. Nositelj je »Partizanske spomenice 1941« i više ratnih odlikovanja. U NOV i POJ i JNA bio je na odgovornim dužnostima od borca – do komandanta puka. Završio je Oficirsku školu veze i Višu Vojnu akademiju. Član je KPJ-SKJ od 1943. godine.

Neosporna je zasluga autora ove Kronike o tragičnim zbivanjima u Ličkom Petrovom Selu i petroseljskoj općini u ratnim godinama što je inicirao akciju i osobno obavio pozamašan posao, da bi ova Kronika ugledala svjetlo dana.

Trebalo je imati smjelosti, uložiti vremena i žrtvovati mnogo koječega da bi se bar djelimično prikupila vrlo oskudna građa (dokumentacija, fotografije i dr.), obišli mnogi krajevi naše zemlje radi razgovora i konsultacija sa mnogim preživjelim učesnicima zbivanja, da bi se došlo do provjerenih i utvrđenih činjenica o ljudima i događajima iz tog vremena. Kod ponekih je bilo po-dozrivosti i nevjerice u mogućnost realiziranja takve zamisli poslije gotovo 45 godina proteklih od zbivanja o kojima treba pisati. Međutim, kao neposredan poznavalac predratnih, a pogotovo ratnih prilika u svom selu i općini i aktivan učesnik u njima, druga Puzića nisu pokolebala pojedinačna oponiranja, već se odgovorno prihvatio rada na Kronici svijestan duga i obaveze koje preuzima na sebe pred svojim ratnim drugovima i narodom ličko-petroseljskog kraja. Zahvalnost pripada i onim drugovima i drugaricama koji su svojim sugestijama, primjedbama i pomoći u prikupljanju građe učestvovali u koncipiranju ili tehničkom radu na izradi Kronike.

Treba posebno istaći zanimljiv, neposredan i prikladan stil kojim se autor poslužio pri pisanju Kronike, što joj daje veću vrijednost. Također je njima vrijednost i u tome, što je prikaz zbivanja i ljudi objektivan i istinit. Kronika odslikava vjerno vrijeme, događaje, ljude i pojedinačne tragične sudbine i doživljaje, te je moguće pratiti tok i kronologiju narastanja plime okupatorsko-kvislinškog zlikovačkog orgijanja nad nedužnim i nezaštićenim narodom ličko-petrosejske općine.

Pozitivna strana Kronike je najzad i u tome, što je autor izbjegao pri njenom koncipiranju koristiti uobičajene šablone i klišeje, već je slobodno i znalački interpretirao mnoge razgovore i kazivanja o događajima, što im daje uvjerljivost i autentičnost.

Kronika u cjelini predstavlja dragocjenu pouku prošlosti i pouku budućnosti – generacijama postojećim i budućim, što je i osnovni moto Kronike – NE PONOVILO SE!

SADRŽAJ:

PREDGOVOR	5
UVOD	11
OPĆINA LIČKO PETROVO SELO	
UOČI II SVJETSKOG RATA	15
Zemljoradnja	22
Stočarstvo	23
Povrtlarstvo	26
Voćarstvo	26
Stanovništvo	27
OPĆINA LIČKO PETROVO SELO	
U TOKU II SVJETSKOG RATA	35
Kobna 1941	36
Ustaška vlast i teror ustaša	37
Selidba srpskog življa iz općine Ličko Petrovo Selo	64
Ponovni dolazak italijanske vojske u Ličko Petrovo Selo	73
1942. godina	77
Prvo oslobođenje općine Ličko Petrovo Selo	85
1943. godina	91
1944. godina	97
1945. godina	105
UČEŠĆE STANOVNIŠTVA OPĆINE LIČKO PETROVO SELO	
U NOR-u I REVOLUCIJI	113
Neki od nosilaca »Partizanske spomenice 1941«	117
ŽRTVE FAŠIZMA	173
PALI BORCI	206
UMRLI U TOKU RATA	215
BILI U ZAROBLJENIŠTVU	230
BILJEŠKA O AUTORU	233

Idejno rješenje naslovne strane knjige:

JASNA VIDOVIĆ, graf. ing.
RO »Likagraf« Titova Korenica

Štampa:

»LIKAGRAF« TITOVA KORENICA, Oktobar 1985.

Tiraž:
2000 primjeraka